

המפרץ הערבי: ביטחון, חדשנות ויחסים עם ישראל

יואל גוז'נסקי

המפרץ הערבי:

ביטחון, חדשנות ויחסים עם ישראל

יואל גוז'נסקי

המפרץ הערבי: ביטחון, חדשנות ויחסים עם ישראל

יואל גוז'נסקי

המכון למחקרי ביטחון לאומי

משימתו של המכון למחקרי ביטחון לאומי (חל"צ) היא לסייע למקבלי ההחלטות וקובעי המדיניות בדרג המקצועי והנבחר בישראל בגיבוש מדיניות שתבצר את עתידה כמדינה בטוחה ומשגשגת, יהודית ודמוקרטית, עם רוב יהודי מוצק וגבולות מוכרים בני־הגנה.

את שורות המכון מאייש צוות חוקרים מגוון, שצבר את ניסיונו במערכת הביטחון, במוסדות השלטון ובאקדמיה, העוסק באורח שיטתי ושוטף בחקר הסוגיות האסטרטגיות הניצבות לפתחה של ישראל.

תכליתן של התובנות העולות מהמחקר וכן מיתר יוזמותיו המגוונות של המכון – כנסים, דיאלוגים אסטרטגיים עם גורמי מחקר וממשל בעולם, הדרכות ופעולות תקשורתיות – היא לבסס המלצות מדיניות מעשיות, שיישומן ישפר את מצבה ומעמדה של מדינת ישראל ובה בעת יפרה את השיח המקצועי והציבורי בסוגיות הביטחון הלאומי של ישראל, בארץ ובזירה הבינלאומית.

עורכות הסדרה: ד"ר ענת קורץ וד"ר גליה לינדנשטראוס, המכון למחקרי ביטחון לאומי

עריכת לשון והגהה: מירה ילין

הביא לדפוס: עמר ויקסלבאום, המכון למחקרי ביטחון לאומי

עיצוב גרפי: מיכל סמו קובץ, המשרד לעיצוב גרפי, אוניברסיטת תל אביב

עיצוב העטיפה: שי ליברובסקי, המכון למחקרי ביטחון לאומי

תמונת העטיפה: בורג' חליפה וקו הרקיע של דובאי. Ismail Merad, Unsplash

דפוס: דיגיפריט זהב בע"מ

ISBN: 978-965-7840-30-6

כל הזכויות שמורות © פברואר 2026

המכון למחקרי ביטחון לאומי

חיים לבנון 40

ת.ד. 39950

רמת־אביב

תל אביב 6997556

info@inss.org.il

<http://www.inss.org.il/he>

מוקדש לזכרו של חברי ומורי פרופ' אהרון קליימן

2021-1939

תוכן העניינים

6	תקציר
8	הקדמה: החשיבות הגוברת של מדינות המפרץ
12	מבוא
15	שער ראשון: היבטים אסטרטגיים
16	ההתעצמות הצבאית הקונונציונלית במפרץ
22	תעשיות ביטחון מקומיות
25	החלת גיוס חובה
29	החתירה ליכולת גרעין
39	המרוץ לחלל
47	סייבר ובינה מלאכותית
55	ניאום: כשחזון פוגש מציאות
59	שער שני: היבטים אזוריים
60	מאזן הכוחות האזורי והדטנט
46	היחסים משני צידי המפרץ
75	איחוד האמירויות וערב הסעודית: שותפות ותחרות
80	המועצה לשיתוף פעולה במפרץ: הקרע עם קטר
87	שיתוף פעולה צבאי במפרץ
91	שער שלישי: מדינות המפרץ בזירה העולמית
92	יחסי ארצות הברית ומדינות המפרץ
101	סין ומדינות המפרץ
105	הודו ומדינות המפרץ
108	אירופה ומדינות המפרץ
112	רוסיה ומדינות המפרץ
115	גוש BRICS ומדינות המפרץ

119	שער רביעי: ישראל בזירת המפרץ
120	השינויים בעמדת מדינות המפרץ כלפי ישראל
126	יחסי ישראל וערב הסעודית
131	עתיד הסכמי אברהם
135	קואליציה אזורית: חזון מול מציאות
143	האתגר שמציבה קטר לישראל
161	עליית המפרץ הערבי – משמעויות לישראל
166	הצעה לתפיסת־על ישראלית לזירת המפרץ
168	המלצות ממוקדות למדיניות ישראל

תקציר

סדר אזורי מפרצי. מדינות המפרץ מציגות עצמן בשנים האחרונות כמובילות סדר אזורי חדש, המבוסס על יציבות, קדמה ועצמאות מדינית, בניגוד לדימוי ההיסטורי שלהן – של תלות ברווחי נפט ובמערב. תהליך זה מבטא גם רצון בהיפרדות מתפיסות של מזרח תיכון כושל ובעייתיות ומשרתת את הכלכלה המקומית (משיכת השקעות, תיירות וטכנולוגיה) והן את השלטון – חתירה ללגיטימיות פנימית ושמירת "החוזת החברתי" עם האזרחים.

משוואת יחסים חדשה. מדינות המפרץ פועלות לשינוי אופי היחסים ביניהן לבין הקהילה הבינלאומית, ובעיקר עם ארצות הברית: ממערכת (היסטורית) של תלות, בעיקר ביטחונית, למדיניות המבוססת יותר על אינטרסים משתנים של תן וקח. מדינות המפרץ תופסות עצמן כנכסיות והן כבר לא "לקוחות" בלבד, אלא שחקניות אוטונומיות המגוונות משענות. **סין כתוספת, לא כתחליף.** המעורבות הסינית במדינות המפרץ גוברת, בעיקר בתחום הכלכלי, האנרגטי והטכנולוגי, אך בראיית המדינות אין היא באה במקום היחסים שלהן עם ארצות הברית. מדינות המפרץ ככלל מבקשות לקיים יחסים טובים עם שתי המעצמות במסגרת של תמרון חכם ולא של בחירה דיכוטומית.

עיצוב זהות המדינה. מדינות המפרץ מבקשות לנסח זהות לאומית חדשה של מודרנה, קדמה טכנולוגית ואסלאם חדש (מתון), תוך שמירה על יסודות שמרניים-שבטיים. במרכז הזהות החדשה ניצבים דימויים של עתידנות, חדשנות ובינה מלאכותית, כמו גם הובלה על ידי מנהיגים צעירים ודינמיים.

אינדוקטרינציה דרך חדשנות. מדינות המפרץ משקיעות רבות בחינוך, בהכשרות, במרכזי מחקר ובהיי-טק – כל אלו מכוונים ליצירת דור צעיר שפתוח לעולם, אך כפוף לערכים שמרניים ולאומיים. מדובר במודל חדש של אינדוקטרינציה רכה, שמשלב תודעה לאומית עם כלים של חדשנות גלובלית.

הטכנולוגיה בשירות המונרכיה. המודרניזציה המפרצית אינה תורמת לליברליזציה פוליטית, נהפוך הוא: קדמה כלכלית וטכנולוגית היא אמצעי נוסף בידי בתי המלוכה, המסייע בשמירה קפדנית על כוח ריכוזי, פיקוח על מידע ודיכוי איומים פנימיים. הטכנולוגיה אינה רק מנוע לצמיחה אלא גם כלי לעוצמה ריבונית. סייבר ובינה מלאכותית משמשים גם להגנה על תשתיות, לניטור פנימי ולעיצוב דעת קהל.

ריבוי זהויות. מדינות המפרץ מסוגלות ללבוש מסיכות שונות בהתאם לאינטרס שלהן בנסיבות משתנות: ביחסים עם העולם הערבי-מוסלמי הן מגינות על האסלאם ותומכות בפלסטינים; מול המערב – חלוצות בקדמה ופיתוח ומוקד אזורי של יציבות; עם ישראל – שותפות שקטות; עם המעצמות – שחקניות עצמאיות ונכסיות; ובמישור האזורי – מפייסות, מגשרות או מתווכות.

תחרות מובנית. מקור התחרות והאתגרים עבור המדינות הוא לעיתים גם שכנותיהן. בין מדינות המפרץ, ובעיקר בין ערב הסעודית, קטר ואיחוד האמירויות מתקיימת תחרות בתחומים רבים, בהם טכנולוגיה, כלכלה ופיננסים, אך גם גיאופוליטיקה. תחרות זו יונקת מאמביציה אישית של המנהיגים, מרצון לחיזוק הלאומיות ואף ממשקעי עבר טריטוריאליים ושבטיים. היא מקשה על היכולת לשתף פעולה בתחומים שונים ומעיבה על רעיון 'האחדות המפרצית'.

דבקות בדטנט עם איראן. למרות חולשתם היחסית של איראן ושלוחיה בעקבות שנתיים של מלחמה, ובעיקר לאחר מלחמת 12 הימים עם ישראל וארצות הברית ביוני 2025, איראן נתפסת עדיין כאיום מרכזי עבור מדינות המפרץ, והן צפויות לדבוק במדיניות של גידור סיכונים מולה. זו באה לידי ביטוי בדטנט בין הצדדים, שנתפס במפרץ כהצלחה. בראיית המדינות האיום שאיראן מציבה עודנו חמור, ובכל מקרה, בראייתן צפוי עימות נוסף בינה לבין ישראל ו/או ארצות הברית.

מדינות המפרץ וישראל. מדינות הסכמי אברהם ציננו את יחסן לישראל בעקבות המלחמה בעזה, אך שמרו על מסגרת היחסים עימה – הישג לא מבוטל כשלעצמו. יתרה מכך, חלק מהנזק שנגרם ליחסים הוא הפיך. ככלל, הממד הפומבי ביחסים, קרי תהליך הנורמליזציה, רגיש להתפתחויות בסכסוך הישראלי-פלסטיני ואף הישראלי-איראני, ומושפע מדעת הקהל הערבית. לעומת זאת, המסלול החשאי-ביטחוני של היחסים מבוסס בעיקרו על אינטרסים אסטרטגיים ארוכי טווח של המדינות, ולכן עמיד יותר. עבור ישראל המפרץ הערבי הוא מקור להזדמנויות אסטרטגיות – שיתופי פעולה ביטחוניים וטכנולוגיים ונוכחות כלכלית בזירה מתעוררת – אך גם מקור לאתגרים. הבנת האינטרסים המפרציים ויכולת להתאים את המדיניות הישראלית לשינויים המהירים במרחב זה הן תנאי הכרחי לשימור ולחיזוק הקשרים.

הקדמה: החשיבות הגוברת של מדינות המפרץ

למרות הקשרים המתמשכים בין ישראל לכמה ממדינות המפרץ והוכחת עמידותם היחסית באתגרים לא מבוטלים, נותרו פערים בהבנה של זירה ייחודית זו בחלקים רבים בחברה הישראלית. הבנה זו מתרחשת לרוב מנקודת המבט של יחסי ישראל עם אותן מדינות. חיבור זה נועד להעמיק את ההיכרות עם מדינות המפרץ ולבחון את המציאות במפרץ הערבי מנקודות מבט שונות, שאינן תמיד קשורות בהכרח ובמישרין לישראל. הוא משלים כמה מפערי הידע הקיימים ומנגיש לציבור בישראל ניתוח עדכני של המדינות, של האתגרים שעומדים בפניהן מתמודדות והדרכים שבהן הן בוחרות לעשות זאת. כמו כן ניתן בו מקום מרכזי לניתוח ההשלכות על ישראל ולכיווני המדיניות הנדרשים ממנה. מבחינה מתודולוגית, לצד מסמכים רשמיים, ספרים וידיעות בתקשורת המפרצית, בכתיבת חיבור זה נעזרתי גם בשיחות עם אנשי ממשל ואקדמיה במדינות המפרץ השונות שאותן אני פוקד בשני העשורים האחרונים.

מטרת החיבור היא הצגה וניתוח זווית הראייה המפרצית, הבנת היעדים ארוכי הטווח של המדינות, התפיסות האסטרטגיות שלהן, ההזדמנויות והאתגרים העומדים בפניהן. למרות שרוב המשותף בין מדינות המפרץ – כולן מונרכיות אבסולוטיות, ערביות־סוניות – הן אינן מקשה אחת, וכל אחת מהן בחרה נתיב ייחודי לצעוד בו, כזה שתלוי בין השאר במשאבים שעומדים לרשותה, בהרכב הדמוגרפי וביכולת ההתגוננות שלה מפני איומים פנימיים וחיצוניים. בחיבור זה ניתן משקל רב יותר לניתוח שלוש המדינות המרכזיות מבחינה ביטחונית, מדינית וכלכלית בחצי האי הערבי: ערב הסעודית, איחוד האמירויות וקטר.

ארבעת שערי החיבור מציעים לקוראים יכולת להעמיק את ההיכרות עם מדינות מפרץ. זה אינו חיבור היסטורי, שכן הוא שם דגש על אירועים עכשוויים או על כאלה שהתרחשו בשנים האחרונות, והם עדיין בעלי השפעה וחשיבות לקובעי מדיניות ולקוראים המתעניינים באשר הם. **השער הראשון** עוסק בהיבטים אסטרטגיים שונים – חלקם מעסיקים את המדינות כבר שנים לא מעטות, דוגמת ההתעצמות הצבאית הקונונציונלית יוצאת הדופן שלהן, או ההישגים שחלקן רשמו בפיתוח יכולות גרעין (אזרחי), לצד השקעה הולכת וגוברת בתחום חקר החלל וחיוזוק יכולות הסייבר והבינה המלאכותית (AI), אך גם במיזמים שאפתניים אחרים שמימושם תלוי ועומד. **השער השני** עוסק ביחסי החוץ של המדינות ובמדיניות

שבחרו לאמץ בשנים האחרונות כלפי הסביבה הקרובה – ובעיקר כלפי שכנותיהן המיידיות במפרץ, הן הערביות שעמן הן מצויות בשיתוף פעולה אך גם בתחרות, והן עם איראן, שכנתן הקרובה אך המאיימת.

השער השלישי פורס את מארג היחסים המורכב בין מדינות המפרץ לבין השחקנים הגלובליים המרכזיים, בראשם ארצות הברית שעליה התפתחו בהדרגה יחסים מיוחדים מאז מלחמת העולם השנייה, עם סין המבקשת להגביר את השפעתה במפרץ ועם הודו, רוסיה, האיחוד האירופי וגוש מדינות BRICS – לכולם אינטרסים כבדי משקל בזירת המפרץ. **השער הרביעי** מוקדש כולו לדיון ביחסי ישראל ומדינות המפרץ, למן ראשיתם בשנות ה-60 וה-70 של המאה הקודמת ועד האתגרים הניצבים כיום בפני הסכמי אברהם, וסיכויי הרחבתם למדינות נוספות. חיבור זה נכתב במהלך מלחמת חרבות ברזל, וכתיבתו הסתיימה עם שחרור כל החטופים הישראלים משבי חמאס.

חיבור זה מציע לקוראים – חוקרים, סטודנטים, קובעי מדיניות – מסגרת חשיבה שתסייע לפרש בצורה נכונה את המהלכים שיוזמות מדינות המפרץ, ולהימנע מן הנטייה הנפוצה לתרגם כל צעד לטרמינולוגיה ישראלית מוכרת. הוא מבקש לנרמל את נקודת המבט המפרצית בשיח הישראלי ולהראות כי מדינות אלה פועלות בראש ובראשונה מתוך סדר יום משל עצמן, ורק לאחר מכן מתוך עיסוק בישראל. בכך שואף החיבור לצמצם פערי תפיסה, למתן ציפיות מוגזמות ולבסס תשתית עניינית יותר לדיון הציבורי והמקצועי בישראל בנוגע לעתיד היחסים עם מדינות המפרץ.

זאת ועוד, חיבור זה הוא המשכו הטבעי של חיבורי 'מדינות המפרץ בסביבה אסטרטגית משתנה' מ-2012.¹ מאז חלו שינויים דרמטיים בסביבת הפעולה של מדינות המפרץ: דעיכת גלי 'האביב הערבי' והלקחים שהופקו מהם; השינויים במדיניות ארצות הברית כלפי האזור; המלחמה בתימן; מגפת הקורונה והשלכותיה הכלכליות והחברתיות; חתימת הסכמי אברהם והבחינה המתמדת של היחסים עם ישראל; מגמת הדטנט האזורי והידוק הקשרים עם איראן; והעמקת מעורבותן של סין והודו בזירת המפרץ. כל אלה מחייבים עדכון נרחב של האופן שבו ישראל מבינה את המפרץ. חיבור זה מבקש אפוא להציע "צילום רנטגן" עדכני של הזירה, תוך הישענות על ניסיון המחקר המצטבר ועל המפגש רב השנים עם גורמים מפרציים. בה בעת החיבור מבקש לתרגם את התובנות לגבי דפוסי החשיבה, האינטרסים והדינמיקה הפנימית במפרץ לשורת מסקנות וכיווני מדיניות לישראל. במסגרת זו מודגשים הן ההזדמנויות:

1 יואל גוז'נסקי, **מדינות המפרץ בסביבה אסטרטגית משתנה**, [מזכר 116](#), המכון למחקרי ביטחון לאומי, אפריל 2012.

כלכליות, טכנולוגיות, אזוריות, והן המגבלות והסיכונים: הפער בין עמדות האליטות הציבוריות לבין דעת הקהל הרחבה; הרגישות האזורית לשיתוף פעולה גלוי עם ישראל; תחרות שקטה בין מדינות המפרץ עצמן; ומעורבות המעצמות. החיבור מציע אפוא בסיס מושכל לקביעת סדרי עדיפויות ישראליים במפרץ.

מלחמת חרבות ברזל שהחלה ב־7 באוקטובר 2023 שימשה לא רק רקע כרונולוגי לכתיבת החיבור אלא גם כמבחן לתפיסות של מדינות המפרץ כלפי ישראל, כלפי הסוגיה הפלסטינית וכלפי היציבות האזורית בכלל. המלחמה חשפה את גבולות ההסכמה הציבורית במפרץ לנורמליזציה עם ישראל, את חשיבותה המתמשכת של הזירה הפלסטינית בזהות הערבית־אסלאמית ואת האופן שבו מדינות המפרץ מנסות לאזן בין אינטרסים אסטרטגיים־אזוריים לבין רגישויות פנימיות. ניתוח החומר בחיבור נעשה מתוך מודעות לכך שהמלחמה אינה הערת שוליים בתולדות היחסים, אלא נקודת ציון שתשפיע על האופן שבו ייקראו תהליכי העומק המתוארים בו.

בפועל, יחסי ישראל עם מדינות המפרץ הופכים בהדרגה ממערכת של מגעים חשאיים ושיתופי פעולה נקודתיים למרכיב מובנה בסביבת הביטחון והכלכלה של ישראל. התפתחות זו מעניקה למדינות המפרץ פוטנציאל השפעה ממשי על סוגיות ליבה ישראליות – מן הזירה הפלסטינית דרך שיקולי התעצמות מול איראן ועד סדר היום הכלכלי־טכנולוגי של ישראל – ובמקביל מחייבת את ישראל להבין לעומק את שיקוליהן, מגבלותיהן והקווים האדומים שלהן. אחד מיעדי המרכזיים של חיבור זה הוא לספק את ההקשר הרחב הדרוש להבנה זו. בחיבור זה נעשה שימוש במונח 'המפרץ הערבי'. השאלה כיצד יש לכנות את גוף המים שבין חופי ערב הסעודית, בחריין, קטר, עומאן, כוית, איחוד האמירויות ועיראק לבין איראן מעוררת לאורך שנים רבות מחלוקת היסטורית, גיאוגרפית ופוליטית עמוקה. בעוד המינוח המערבי הרווח הוא 'המפרץ הפרסי', מונח זה אינו מקובל במדינות המפרץ. מדינות המפרץ מתעקשות על השם המפרץ הערבי (אל־ח'ליג' אל־ערבי) – המבוסס על מכלול של נימוקים היסטוריים, גיאוגרפיים, זהותיים ומדיניים שכותב שורות אלה מסכים עימם.

מן הבחינה ההיסטורית, הרי מאז הופעת האסלאם במאה השביעית לספירה בחצי האי ערב עברה מרבית השליטה הימית, המסחרית והפוליטית במרחב בהדרגה לידי הערבים. הנמלים הגדולים של חצי האי ערב, הסוחרים מחופי עומאן ובחריין והשליטה התרבותית של האימפריות האומיית והעבאסית קיבעו את הנוכחות הערבית במרחב המפרץ במשך מאות שנים. עדויות לשימוש במונח המפרץ הערבי ניתן למצוא גם במפות מוסלמיות מימי הביניים, לרבות בכתבי אבן ח'לדון, אשר הצביעו על תפיסה תרבותית־לשונית שונה.

הנימוקים הגיאוגרפיים אינם חשובים פחות. מרבית המדינות השוכנות לחופי המפרץ הן מדינות ערביות, והן גם שולטות ברובו המכריע של השטח הימי, בשדות האנרגיה, בתעבורה הימית ובמערך הביטחוני. עבור מדינות אלו השם המפרץ הערבי הוא ביטוי לריבונות, לרציפות התרבותית שלהן ולנוכחותן הדומיננטית באזור. יתר על כן, מדינות ערב רואות בשימוש בשם המפרץ הפרסי לא רק טעות היסטורית אלא גם ניסיון איראני לכפות נרטיב מנוגד למציאות הדמוגרפית והפוליטית בת זמננו. השם המפרץ הערבי משמש זה מכבר במסמכים רשמיים במדינות אלו – בבתי ספר, באקדמיה ובשיח הדיפלומטי.

בחרתי להשתמש במונח המפרץ הערבי בחיבור זה גם בשל הקשרים של ישראל עם מדינות המפרץ הערביות וגם לאור השאיפה המשותפת לישראל ולהן להדוף את השפעתה של איראן, שהיא כוח מערער ויריבה אסטרטגי. כינוי המפרץ בשם זה נועד לבסס נוכחות רעיונית ופוליטית במרחב, שאינה רק גיאוגרפית. הזהות הערבית באזור קשורה במורשת האסלאמית, בשפה הערבית ובמערכת של ערכים ושייכות. עבור מדינות ערב זהו מאבק על ייצוג, על סמלים ועל הכרה. לפיכך, הקריאה למפרץ בשם המפרץ הערבי מבטאת מבחינתי לא רק עמדה לשונית אלא גם תביעה להכרה בעובדות הפוליטיות והתרבותיות של המאה ה-21.

כולי תקווה כי חיבור זה יתרום להיכרות טובה יותר עם המדינות ולהעמקת השיח בנושא. אני חב תודה לד"ר ענת קורץ ולד"ר גליה לינדנשטראוס על הערותיהן המועילות לכתב היד. תודה מיוחדת לילדיי, גור ושילה, שהם מקור השראה ותקווה עבורי.

יואל גוז'נסקי, פברואר 2026

מבוא

מאז החתימה על הסכמי אברהם בספטמבר 2020 מתוודע הציבור הישראלי בהדרגה למדינות המפרץ הערביות, ובעיקר לשתיים מהן החתומות על ההסכמים – איחוד האמירויות הערביות וממלכת בחרין (להלן איחוד האמירויות ובחרין). מדינות המפרץ הערביות (להלן מדינות המפרץ), שנחשבו שוליות למדי במחקר האקדמי והמדיני בישראל, הפכו זה מכבר לזירה מרכזית בניהול סדר היום הבין־ערבי, המזרח־תיכוני ואף העולמי. זירה המפרץ היא ייחודית, היא חיונית לביטחון האזורי ולשוק האנרגיה העולמי, ומאפיינים רבים שלה שונים מיתר המרחב הערבי – בכלכלה ובמשאבים העומדים לרשות המדינות, במבנים הפוליטיים שלהן, בהרכבן הדמוגרפי, בהשפעתן הגלובלית ואף ביחסן לישראל.

ערב הסעודית, איחוד האמירויות, קטר, כווית, עומאן ובחרין מציגות מיזוג מורכב של עוצמה כלכלית, שאיפות גאואסטרטגיות, ומנגד חולשה צבאית שהביאה אותן מאז עצמאותן לתלות ביטחונית בשחקנים חיצוניים, בעיקר בארצות הברית. עם זאת, חשיבותן של המדינות בזירה האזורית גברה עוד לאחר טלטלת 'האביב הערבי' וההיחלשות ההדרגתית של המרכזים הערביים המסורתיים – עיראק, מצרים וסוריה. יתר על כן, שלוש המונרכיות המרכזיות מתוך השש – ערב הסעודית, איחוד האמירויות וקטר – פועלות מתוך עמדה של נכסיות גוברת גם בזירה הגלובלית. בהתאם לכך הן פיתחו בהדרגה מדיניות חוץ בעל סממנים עצמאיים, תוך ניסיון לאזן בין אינטרסים פנימיים, יחסים אזוריים ומעורבות בינלאומית. בתוך מכלול זה בולטת גם התחרות הפנים־מפרצית, בעיקר בין ערב הסעודית לאיחוד האמירויות, על מעמד של מרכז כלכלי, לוגיסטי וטכנולוגי מוביל בעולם הערבי ומעבר לו. קטר מצידה משלבת חולשה גיאוגרפית־דמוגרפית וצבאית עם שאיפה להגברת השפעתה תוך שימוש בעוצמה רכה, תיווך דיפלומטי והשפעה תקשורתית. התחרות בין שלוש המדינות מעצבות גם הן את סדר היום האזורי ואת יכולתן של המדינות להציג חזית אחידה מול אתגרים משותפים. זויות ראייה זו מלווה את הדיון בשערים השונים של החיבור. המנופים המדיניים המרכזיים שבידי מדינות המפרץ נותרו קשורים בעיקר לעוצמתן הכלכלית. עתודות הנפט והגז המשמעותיות שברשותן הפכו אותן לשחקניות חיוניות בשוק האנרגיה העולמי, והן משתמשות ביכולות אלו כדי לתרום למעמדן והשפעתן. לצד זאת, בעשורים האחרונים הן השקיעו משאבים רבים בפיתוח תשתיות, בחינוך, בבריאות

ובחדשנות טכנולוגית, והציבו חזונות לאומיים ארוכי טווח – דוגמת חזון 2030 הסעודי או חזון 2031 של איחוד האמירויות – שמטרתם בראש ובראשונה לגוון את הכלכלה, ותוך כך לצמצם את התלות בהכנסות ממשאבי טבע ולערוך טרנספורמציה חברתית וממשלתית. יכולותיהן הכלכליות הניכרות של מדינות המפרץ מקנות להן גם עוצמה רכה, ובאמצעות "דיפלומטיית כספים" הכוללת מרכיבים של פיוס, תיווך וסיוע כלכלי הן מגבירות את השפעתן הגלובלית. במקביל, מדינות אלו פיתחו יכולות ביטחוניות וטכנולוגיות לא מבוטלות, שמציבות אותן בחזית הקדמה העולמית. רובן רוכשות מערכות נשק מתקדמות, בעיקר מארצות הברית, ופועלות לפתח יכולות עצמאיות בתחומי סייבר, בינה מלאכותית, חלל ומחקר גרעיני, תוך ניסיון להסתמכות עצמית. שיתופי פעולה ביטחוניים עם המערב וכן קשרים הדוקים עם מדינות מוסלמיות שאינן ערביות, כמו פקיסטן וטורקיה, מסייעים להן בהתמודדות עם אתגרי הביטחון.

לצד פיתוח יכולות אלו קיימים אתגרים כבדי משקל שמולם ניצבות המדינות. ראשית, הסביבה האזורית הקרובה להן רוויית איומים: פעילות טרור, התקפות טילים וכלי טיס בלתי מאוישים מצד גורמים הנתמכים בידי איראן (בהם החות'ים), ובמקביל קיים תמיד הפוטנציאל לעימות ישיר או עקיף עם איראן – שכנה קרובה ויריבה אזורית. התלות במדינות המערב לצורך הגנה מפני איומים אלו נמשכת ומעוררת דילמות אסטרטגיות, בייחוד נוכח השינויים במדיניות החוץ האמריקאית, הכוללים נטייה ברורה להפחתת המעורבות הישירה באזור. שנית, הדינמיקה הפנים־מפרצית עצמה אינה נטולת מתחים. המתחים בין קטר לשכנותיה, למשל, שהובילו למשבר הדיפלומטי ב־2014 ולחרם המדיני והכלכלי בשנים 2017–2021, המחישו את השבריריות של המועצה לשיתוף פעולה במפרץ (המשפ"ם), GCC – Gulf Cooperation Council, שהוא הגוף המאגד את שש המונרכיות, מדינות המפרץ. השוני באסטרטגיות שאימצה כל אחת משש המדינות מונע גיבוש קו אחיד מול אתגרים אזוריים ובינלאומיים והופך את המשפ"ם – מבחינה ביטחונית־מדינית לכל הפחות – ללא הרבה יותר מגוף תיאום בין־ערבי ובמה להצגת אחדות שורות.

אתגר מהותי נוסף הוא השאיפה לגיוון כלכלי. חרף תוכניות הפיתוח השאפתניות של כל שש המדינות, התלות שלהן בהכנסות מרווחי נפט וגז עודנה גבוהה, וברבות מהיוזמות הכלכליות ניכרים אי־ודאות, תלות בכוח עבודה זר, ניהול בעייתי ואתגרים מוסדיים. הפרדוקס הוא שכדי להגיע לצמצום התלות ברווחי נפט בטווח הארוך, המדינות זקוקות בטווח הקצר והבינוני לרווחי נפט גבוהים כדי להשקיע בפיתוח כלכלה משוכללת ועמידה יותר.

כדי להיחלץ ממצב זה על המדינות לערוך רפורמות עומק בתחום שלטון החוק, שקיפות ויוזמה פרטית – תחומים שבהם קיימים עדיין פערים ניכרים.

לבסוף, קיימת דילמה זהותית-חברתית: מדינות המפרץ מנסות לאזן בין שמירה על הזהות האסלאמית-השבטית לבין פתיחות כלפי מערביות, גלובליזציה וקדמה טכנולוגית. תהליכי ליברליזציה מתונים – דוגמת התרת פעילות תרבותית, סובלנות דתית רבה יותר ושיפור מה במעמדן של נשים – נעשים גם, ואולי בעיקר, כדי לשנות את התדמית שלהן, ותוך פיקוח הדוק ובחינה מתמדת של תגובת החברה. מתיחות פנימית סביב שינויים אלו, בעיקר בערב הסעודית, לצד חשש מערעור הסדר הקיים, מגבילה ומאיטה את קצב מימוש הרפורמות.

לנוכח אלו מדינות המפרץ ממשיכות לחפש דרכים לשמר את מעמדן ולחזק את יציבותן. גישתן העכשווית נוטה לגידור סיכונים בזירה האזורית ולגיוון משענות בזירה הגלובלית: שיתופי פעולה מגוונים לצד ארצות הברית עם סין, רוסיה והודו, וניסיון לפייס יריבים אזוריים ובראשם איראן, על מנת לצמצם את מוקדי החיכוך ולהפחית את הסיכון להתלקחות. המודל הנוכחי, אם כן, מבוסס על פרגמטיזם מדיני: שמירה על יחסים אסטרטגיים קיימים לצד פתיחות למעצמות עולות; הגנה על האינטרס הלאומי מפני התערבות זרה, תוך גמישות כלפי שינויים גיאופוליטיים.

זירת המפרץ היא במובנים רבים ייחודית ונפרדת מיתר המרחב הערבי בעושרה, יציבותה והשפעתה הבינלאומית. למדינות המפרץ השפעה גוברת על סדר היום הבינלאומי בנושאי אנרגיה, כלכלה, ביטחון וטכנולוגיה, ולמתרחש בה השפעה גם על הביטחון הלאומי הישראלי. בזכות ההסכמים שעליהם חתמה ישראל עם איחוד האמירויות ועם בחריין, וכן יחסיה הבלתי רשמיים אך המתמשכים עם מדינות נוספות במפרץ דוגמת ערב הסעודית וקטר, היא נהנית מנוכחות מדינית וכלכלית בזירה חשובה זו. בזכות יחסים אלו יש למדינות המפרץ נוכחות גוברת בזירה הישראלית. נוכחות זו מקנה להן השפעה גוברת, יש שיאמרו מנוף השפעה, על ישראל.

שער ראשון:
היבטים אסטרטגיים

ההתעצמות הצבאית הקונוונציונלית במפרץ

ההתעצמות צבאית, הכוללת בעיקר רכש בהיקפים ניכרים של אמצעי לחימה מערביים מתקדמים, הפכה זה מכבר לסממן מרכזי במדיניותן של מדינות המפרץ הערביות ובפרט של ערב הסעודית, קטר ואיחוד האמירויות. תהליך זה, המתרחש על רקע מתחים אזוריים מתמשכים, תחרות פנים-ערבית והיחסים המתוחים עם איראן הוביל לאורך השנים לגידול ניכר בתקציבי הביטחון של המדינות ולמהלכים רחבים בתחום בניין הכוח הצבאי. עם זאת, מאחורי ההתעצמות המרשימה מסתתרים אתגרים כבדי משקל המעמידים בספק את יכולת המימוש המלא של תוכניות החימוש והמודרניזציה הצבאית.

לפי נתוני מכון SIPRI (Stockholm International Peace Research Institute) ערב הסעודית, איחוד האמירויות וקטר מדורגות באופן קבוע ברשימת יבואניות הנשק הגדולות ביותר בעולם. מבין חמש יבואניות הנשק הגדולות בעולם בשנים 2020–2024 שתיים נמצאות במפרץ – ערב הסעודית וקטר.² קטר מעניינת במיוחד בהקשר זה משום היותה קטנה מאוד במונחים גיאוגרפיים ודמוגרפיים, ובשל צבאה הקטן והלא מיומן. ולמרות זאת, או אולי בשל זאת, היא התייצבה בשנים האחרונות כקניינית נשק גדולה ביותר, לא רק מבין מדינות המפרץ ומדינות המזרח התיכון אלא גם מבחינה גלובלית. נתונים עדכניים מלמדים כי בשנים 2020–2024 הייתה האמירות הזעירה, שאוכלוסייתה כ-300 אלף אזרחים ושטחה כ-11,000 קמ"ר בלבד, לקניינית הנשק השלישית בגודלה בעולם, כאשר את מרבית הנשק מספקת לה ארצות הברית.³ הגידול ברכש הקטרי בין 2020–2024 (זינוק של יותר מ-1,000 אחוזים ביחס לתקופה 2010–2014) מוסבר בעיקר על ידי החשש הגובר בקטר מפני השתלטות או פלישה של שכנותיה, שהטילו עליה סגר אווירי, ימי ויבשתי בשנים 2017–2020, וגם בשל הרצון להתקרב לארצות הברית.

הגידול ברכש הביטחוני של מדינות המפרץ בשנים האחרונות לא התרחש בחלל ריק, אלא תוך התמודדות עם לחצים תקציביים, תנודתיות רבה במחירי הנפט והגז והשלכות מגפת הקורונה והמלחמה באוקראינה. למרות זאת, מדינות המפרץ הפגינו מחויבות מובהקת

---

2 Mathew George, katarina djokic, Zain Hussain, Pieter D. Wezeman & Siemon T. Wezeman, *Trends in International Arms Transfer, 2024*, [SIPRI fact sheet](#), March 2025.

3 שם.

לשמירה ואף להרחבה של תקציבי הביטחון שלהן. ערב הסעודית, לדוגמה, הוציאה על ביטחון בשנת 2024 לבדה כ-80 מיליארד דולר, שהם 7.3 אחוזים מהתמ"ג שלה – שיעור מהגבוהים בעולם. ניתן ללמוד על הקשר הביטחוני בין ריאד לווינגטון לאור היקף הרכש הסעודי מארצות הברית: 12 אחוזים מכלל היצוא הביטחוני האמריקאי העולמי מצא דרכו לערב הסעודית, שהפכה בכך ללקוחה מספר אחת של היצוא הצבאי האמריקאי.⁴

הדינמיקה של הרכש הצבאי במפרץ מתרכזת במדינות המערב – ארצות הברית (שאחראית על כמחצית מיצוא הנשק למדינות המזרח התיכון), איטליה, גרמניה, בריטניה, ספרד וצרפת – אך אינה מוגבלת רק למקורות מערביים. בשנים האחרונות נרשמה האצה בקשרים הביטחוניים של מדינות המפרץ גם עם רוסיה, טורקיה וסין. כך למשל סין מספקת מל"טים תוקפים לערב הסעודית, לאיחוד האמירויות, לירדן ולעיראק, ואף חתמה עם ריאד על הקמת מפעל לייצור מל"טים בשטחה. רוסיה מצידה מנסה לקדם עסקאות בתחום ההגנה האווירית ומטוסי קרב חמקניים, לרבות חתימה על מזכרי הבנות על רכישת מערכות טילי S-400. מהלכים אלו משקפים את מגמת הגיוון ברכש הצבאי מצד מדינות המפרץ, במטרה לצמצם את התלות בארצות הברית, להשיג עצמאות מדינית רבה יותר ולהפעיל מנופי לחץ דיפלומטיים.

לצד רכישת מערכות הגנה, ובעיקר הגנה מפני טילים, ניכרת השקעה גוברת במדינות המפרץ גם ביכולות תקיפה מתקדמות: טילי שיוט, טילי קרקע-קרקע לטווחים קצרים ובינוניים, מל"טים חמושים ואמצעי לוחמה אלקטרונית מגוונים, חלקם אף עוקפים במובנים מסוימים את המערכות שבידי צבאות מערביים ויוצרים אתגר גם מול ישראל ומדינות נוספות באזור. עבור המדינות ההתעצמות אינה רק ממניעים ביטחוניים אלא גם כלי למיצוב עצמי בזירה האזורית, בתחרות על יוקרה ומעמד וכאמצעי השפעה מול שותפים מערביים.

ואולם ההתעצמות האזורית נתקלת בשורה של אתגרים. הראשון שבהם הוא אתגר התפעול. הפעלת מערכות נשק מערביות, רוסיות וסיניות כאחת מחייבת שילוב של דוקטרינות פעולה שונות, הכשרות נפרדות, מערכי תחזוקה מגוונים והבנה טכנית מעמיקה. הניסיון לשלב פלטפורמות כה מגוונות בתוך מסגרת צבאית אחת מציב אתגר כבד מבחינה לוגיסטית וארגונית. במקרים רבים חסרה מסורת מקצועית צבאית איתנה שתאפשר אינטגרציה בין-זרועית מלאה, וכך נפגעת כשירותם המבצעית של הצבאות.

בעיה נוספת היא התלות המתמשכת בכוח אדם זר ובטכנולוגיה מחו"ל. מדינות המפרץ חותרות לפתח תעשיות ביטחוניות עצמאיות, כפי שמתבטא לדוגמה בחזון 2030 הסעודי,

George et al., Trends in International Arms Transfer. 4

אך נכון ל-2025 מרבית הפיתוח, התחזוקה והידע הטכני עדיין נשענים על יועצים ומומחים זרים. כך לדוגמה, פרויקטים לייצור מקומי של טילים, תחמושת ומל"טים נתקלים בקשיים בשל מחסור בכוח אדם מיומן, כאשר גם תפעול המערכות הקיימות נתקל בקושי דומה. קצב ההתקדמות בתעשייה המקומית איטי מהמתוכנן, וקשור גם למגבלות של העברת טכנולוגיה מצד מדינות יצרניות. הפוליטיזציה של הצבאות במדינות המפרץ היא אתגר נוסף. בחלק מהמדינות מערך הפיקוד הצבאי כפוף ישירות לבית המלוכה או להנהגה הפוליטית, ולעיתים מנוהל לא לפי שיקולים מקצועיים בלבד. הדבר מוביל לעיתים להשקעה לא פרופורציונלית בפרויקטים יוקרתיים, תוך הזנחת צורכי השדה האמיתיים. יתרה מזאת, מבנה זה עלול לפגוע בגמישות המבצעית של הכוחות ולצמצם את היכולת לתחקר ולשפר את הביצועים. ב-2024 ושוב ב-2025 ביצעה ערב הסעודית רה"ארגון משמעותי בצמרת הצבאית שלה, כחלק מהמאמץ לרפורמה מקיפה במערכת הביטחון. מהלך זה כלל שורה של מינויי בכירים חדשים בצי, בכוחות היבשה ובפיקוד המשותף, כאשר במקביל מפקדים ותיקים הודחו מתפקידיהם. הצעד נובע בעיקר מאכזבת ההנהגה מתפקוד הכוחות המזוינים, חרף השקעות עתק בבניין הכוח ובתעשייה הביטחונית המקומית.⁵ העימות ארוך השנים מול החות'ים בתימן חשף ליקויים בתחומי תיאום אש, לוגיסטיקה והגנה אווירית, לצד פגיעות חמורות בתשתיות אנרגיה אסטרטגיות. הרפורמות משתלבות במאמץ הרחב של מחמד בן סלמאן להאיץ את שדרוג יכולות הצבא כחלק מחזון 2030. מטרת העל כוללת ייעול מבנה הפיקוד, חיזוק תעשייה ביטחונית עצמאית, קידום חדשנות טכנולוגית ויצירת שיתופי פעולה אסטרטגיים שיחזקו את ביטחון הממלכה ויבטיחו יציבות אזורית הדרושה להשקעות כלכליות.

ההתעצמות הצבאית המסיבית במדינות המפרץ יוצרת סיכונים נוספים לנוכח המציאות האזורית השברירית, משום שהיא תורמת לדינמיקה של מרוץ חימוש גם מחוץ למפרץ. יתר על כן, דוגמאות מהשנים האחרונות מלוב, עיראק, סוריה ותימן מצביעות על תרחישים שבהם נשק מתקדם נפל לידי גורמים בלתי מורשים – מיליציות לא-מדינתיות או ארגוני טרור – בעקבות קריסת משטרים. אף שמדינות המפרץ נתפסות כיציבות יחסית, אין להוציא מכלל אפשרות תרחישים של הפיכות, עימות פנימי או זליגת נשק. ככל שיגדל היקף הרכש האיכותי כך יגבר הפיתוי של שחקנים שונים לנסות לשים ידם על הטכנולוגיה המערבית.

5 Saudi Arabia changes senior military commanders, [Reuters](#), August 29, 2024; King Salman Issues Royal Decrees to Relieve Senior Official of Duties, [Arab News](#), ראו גם: August 17, 2025

סוגיה זו הייתה מרכזית במשא ומתן בין ארצות הברית לאיחוד האמירויות על רכישת מטוס הקרב המתקדם F-35, שהובטח לה בשל חתימתה על הסכמי אברהם ב־2020. עיקר גרירת הרגליים האמריקאית בנושא זה מקורה בחשש שטכנולוגיה מתקדמת המצויה במטוס ובמערך התמיכה שלו תיפול לידי סין, והדבר הביא להקפאת המגעים ולחיפוש מצד איחוד האמירויות אחר פלטפורמות חלופיות מצרפת, מקוריאה הדרומית ואף מסין עצמה.⁶

רכש צבאי עיקרי ממקורות לא־מערביים

טורקיה: כלי טיס בלתי מאוישים

- Bayraktar TB2: נרכשו על ידי קטר, וייתכן שגם על ידי איחוד האמירויות (UAE), לצרכים מבצעיים ולהדגמה.
- Akinci: דגם מתקדם יחסית של מל"ט תקיפה, שרכישתו נמצאת במשא ומתן בין טורקיה לבין ערב הסעודית ואיחוד האמירויות.
- שיתופי פעולה גם בהקמת מפעלים מקומיים להרכבת מל"טים.

סין: טילים וכלי טיס בלתי מאוישים

- Wing Loong II: מל"ט תקיפה שנרכש על ידי ערב הסעודית ואיחוד האמירויות כבר בסוף העשור הקודם.
- טילי קרקע־קרקע (DF-3, DF-21): ערב הסעודית מחזיקה בטיילים בליסטיים מתוצרת סינית מדגמים שונים כבר משנות ה־80, ובשנים האחרונות רכשה ממנה טילים חדישים יותר.
- תיעוד שיתופי פעולה בפיתוח תעשייה ביטחונית מקומית בערב הסעודית, כולל ייצור תחמושת ומערכות.

---

6 *Historic Deal: UAE inaugurates first Dassault Rafale fighter jet*, [Emirates News Agency](#), January 30, 2025; *South Korea, UAE boost Defence ties with Training, Fighter Jet Cooperation*, [Arab News](#) (Japan), April 16, 2025; Agnes Helou, *UAE to buy a dozen Chinese L-15 trainer aircraft*, [Defence News](#), February 25, 2022.

רוסיה: מערכות הגנה אווירית

- S-400: היו דיווחים על מגעים בין ערב הסעודית ורוסיה לגבי רכישת המערכת, אך אין סימן להשלמה בפועל.
- Pantsir-S1: מערכות אלו נרכשו על ידי איחוד האמירויות ונפרסו גם בתימן.

קוריאה הדרומית

- הן ערב הסעודית והן איחוד האמירויות רכשו מערכות נשק רבות מסיאול בשנים האחרונות, ובהן מערכות הגנה אווירית ורקטות מתקדמות, ותיכנן אף רכישה של מטוס הקרב הקוריאני המתקדם KF-21 (דור 4.5) על ידי איחוד האמירויות.

גם בהיבט המדיני קיימים סדקים. הקשרים הביטחוניים של מדינות המפרץ עם רוסיה, אך בעיקר עם סין, מעוררים דאגה במערב. אם מדינות המפרץ ימשיכו להרחיב את התלות בשחקנים שאינם כפופים לכללי פיקוח מערביים, עלול להיווצר משבר אמון מול וושינגטון, לונדון ופריז, שעד כה שימשו ספקיות הנשק המרכזיות.

ההתעצמות הקונונציונלית אינה מלווה תמיד בעדכון מקביל של תפיסות ההפעלה ותורות הלחימה. בחלק מצבאות המפרץ נותר הבסיס הדוקטרינרי מסורתי, מוכוון הגנה סטטית, הגנת משטר והפגנת דימוי, בעוד שהמערכות החדשות מצריכות חשיבה רב־זרועית, שילוב מודיעין בזמן אמת, יכולות תקיפה מדויקות ותיאום בין זרועות ובין מדינות. פער זה בין "הדור החמישי של אמצעי הלחימה" לבין "הדור השני או השלישי של תפיסת ההפעלה" מקשה על מימוש הפוטנציאל הקיים באמצעים ומעלה את הסיכון לשימוש לא מיטבי באמצעים מתקדמים במצבי משבר.

הדילמה עבור ישראל מורכבת. מחד גיסא, העמקת הקשרים עם מדינות המפרץ והעמדתן כחלק מגוש פרו־מערבי מול איראן היא אינטרס ישראלי מובהק, ולכן עולה הצורך לחזק ולספק להן מערכות נשק מתקדמות לשם כך, הגם שחלקן שוחקות את היתרון הצבאי האיכותי הישראלי באזור. מאידך גיסא קיים חשש לגבי העתיד, במקרה של שינוי מדיני קיצוני או זליגת טכנולוגיות, שציוד צבאי מתקדם יסכן את ביטחונה של ישראל. ישראל נדרשת אפוא לפעול במספר זירות: לשמר את הדיאלוג עם ארצות הברית בנושא מדיניות היצוא; לפקח על מהלכי רכש במדינות ערב הפרגמטיות; ולבחון אפשרות לפיתוח מנגנוני הרגעה או תיאום אזורי.

ההתעצמות הביטחונית במפרץ משתקפת לא רק על ידי הגברת הרכש הביטחוני ממדינות שונות אלא גם בחתירה של מדינות המפרץ למידה גוברת של עצמאות טכנולוגית, מיצוב מדיני ואף יצירת הרתעה. עם זאת, יישום אפקטיבי של הרכש הצבאי נתקל בקשיים מבניים רציניים. השילוב בין אתגרי תפעול, מגבלות מקצועיות, תלות בגורמים זרים וסיכון לזליגה מחייב בחינה זהירה של כל עסקה, לא רק מבחינת עלותה אלא בעיקר מבחינת תרומתה ליכולת המבצעית הכוללת. עבור ישראל ההתעצמות הצבאית של מדינות המפרץ היא גם הזדמנות וגם אתגר: מצד אחד, הזדמנות לשיתוף פעולה אזורי ולחיזוק בעלות ברית בפועל או בכוח מול איראן, ואף ליצוא מערכות נשק ישראליות אליהן, ומצד שני תמריץ לבחינה מחודשת של דפוסי הסיוע והפיקוח הביטחוני באזור כולו.

לצד הרכש המואץ נוצר במפרץ פער הולך ומתרחב בין היכולת לרכוש מערכות נשק מתקדמות לבין היכולת להפעילן לאורך זמן ברמת כשירות גבוהה. בניין כוח קונונציונלי אפקטיבי מחייב לא רק פלטפורמות חדשות אלא גם מערכי תחזוקה, לוגיסטיקה, אימון ולמידה מוסדית. במדינות המפרץ, שבהן מערכות הביטחון גדלות מהר יותר מהיכולת הארגונית והמקצועית להטמיען, גובר החשש מיצירת "צבאות על המדף": צבאות המחזיקים ארסנל מרשים של אמצעי לחימה, אך מתקשים למצות את רובם בתרחישי חירום מורכבים ומתמשכים. הפער הזה מקבל משמעות מיוחדת לנוכח עימותים מתמשכים דוגמת הזירה התימנית.

ההתעצמות הקונונציונלית במפרץ משפיעה גם על דפוסי בניין הכוח בצד האיראני. ככל שמדינות המפרץ משקיעות יותר בטילים מיירטים, במטוסי קרב מתקדמים ובמערכות הגנה אווירית רב-שכבתיות, כך מחדדת איראן את בחירתה במודלים של לוחמה א-סימטרית: הרחבת מערך המל"טים, טילי השיוט והטילים הבליסטיים. מבחינת טהראן קשה ואף יקר להתחרות בסטנדרט הקונונציונלי של המפרציות; לכן, העמקת המרכיב הא-סימטרי הופכת לדרך עוקפת לחיזוק ההשפעה האזורית. בכך ההתעצמות הקונונציונלית במפרץ אינה בהכרח מפחיתה את רמת האיום, אלא משנה את צורתו.

למרות התחרות הפנימית בין מדינות המפרץ, קיימת גם הזדמנות לשימוש בהתעצמות הקונונציונלית כמנוף לבניית מנגנוני ביטחון שיתופיים: מערכות התרעה אזוריות; פריסת חיישנים משותפת לאורך המפרץ והים האדום; מרכזי הדרכה משותפים; ואפילו חשיבה על חלוקת עבודה מבצעית בין צבאות שונים. עם זאת, מהלכים מסוג זה נתקלים בחסמים פוליטיים ובחדשנות הדדית, בפרט סביב השאלה מי יוביל את המערך האזורי ומי יחזיק בשליטה במידע הרגיש.

תעשיות ביטחון מקומיות

בעשור האחרון חל שינוי בתפיסת הביטחון הלאומי של מדינות המפרץ, ובעיקר של איחוד האמירויות וערב הסעודית. שתי המדינות הבינו כי תלות מתמשכת ברכש מערבי אינה מספקת עוד, והחלו להשקיע באופן מסיבי בפיתוח תעשיות ביטחוניות מקומיות כחלק ממאמץ רחב יותר של גיוון כלכלי, חיזוק העצמאות המדינית והגברת ההשפעה האזורית והבינלאומית. במסגרת זו הוקמו שני גופים מרכזיים: EDGE באיחוד האמירויות ו-SAMI בערב הסעודית. למרות היות שניהם גופים ביטחוניים ממשלתיים – מדובר בפועל בשתי תפיסות פעולה שונות.

קבוצת EDGE הוקמה בשנת 2019 על ידי איחוד האמירויות כמסגרת על המאחדת כ-25 חברות בתחום הביטחוני, שפעלו עד אז באופן מבוזר. מטרת הקמת הקונצרן הייתה לייעל תהליכים, לחזק את החדשנות המקומית, ולא פחות חשוב – להציב את איחוד האמירויות כשחקנית בינלאומית בזירת היצוא הביטחוני. החזון של EDGE נשען על אסטרטגיה של אינטגרציה אנכית, כלומר שליטה על כל שלבי הפיתוח, הייצור, השיווק והתחזוקה. מדובר בארגון שפועל כקבלן ראשי לפרויקטים רחבי היקף ומסוגל לספק פתרונות מערכתיים מלאים, מהנדסה ועיצוב ועד הדרכה ולוגיסטיקה. היתרון הגדול של EDGE הוא בגמישות וביכולת לספק מענה אינטגרטיבי מודרני, תוך שימור של פיתוח טכנולוגי עצמאי בדגש על תחומים מתקדמים כמו סייבר, בינה מלאכותית, חימוש חכם ואפילו חלל.

מנגד, SAMI (Saudi Arabian Military Industries) הוקמה ב-2017 כחלק מתוכנית החזון הלאומי של ערב הסעודית, חזון 2030, והיא נמצאת בבעלות מלאה של קרן ההשקעות הציבורית הסעודית. גם כאן מדובר על ניסיון לבנות תעשייה ביטחונית מקומית, אך בשונה מ-EDGE המודל הסעודי מבוסס על שיתופי פעולה רחבים עם חברות מערביות, בהן Boeing, Lockheed Martin, Airbus ו-Thales, במטרה לרכוש ידע, להטמיע טכנולוגיה מתקדמת ולפתח יכולת ייצור ברישיון. ערב הסעודית שואפת להעביר 50 אחוזים לפחות מהרכש הצבאי-ביטחוני שלה לייצור מקומי עד שנת 2030, אך היא עושה זאת באמצעות מודל הדרגתי, תעשייתי-מסחרי הנשען על ידע מיובא, ופחות על פיתוח עצמאי.⁷

אף שהשיח הציבורי נוטה להציג את EDGE ו-SAMI כמתחרות, מדובר למעשה בשתי תפיסות משלימות של אותה מגמה. איחוד האמירויות בחרה להקים גוף גמיש וממוקד יצוא, שממנף את היכולות הפנימיות שלה לפיתוח מערכות מודרניות, ולעיתים אף למכירה למדינות שלישיות כמו אינדונזיה ואנגולה, וכעת גם כוויית. עסקת הענק בין EDGE לכוויית ב־2025 (2.45 מיליארד דולר) עבור שמונה ספינות טילים מתקדמות ממחישה את תחילת המעבר הזה, וייתכן שבעתיד נראה עסקאות דומות בין מדינות המפרץ.⁸ עם זאת קיימת עדיין תחרות מובנית על ההובלה האזורית, והאמון ההדדי לא תמיד מאפשר שיתופי פעולה עמוקים. השאלה אם נראה קונסורציום ביטחוני משותף למדינות המפרץ, או שמא כל מדינה תתעקש לבסס עצמאות משלה – נותרת פתוחה. ערב הסעודית, לעומת זאת, מתמקדת בבניית יכולות מקומיות לטווח ארוך באמצעות העברת ידע מהמערב, ומתמקדת כרגע בשוק הפנימי.

ההתעצמות הביטחונית של איחוד האמירויות מתורגמת בשנים האחרונות לדיפלומטיה אקטיבית – שימוש בנשק ובטכנולוגיה כמרכיב ביצירת בריתות חדשות. עסקאות היצוא של EDGE מאפשרות לאבו דאבי לייצר מנופי השפעה במדינות שבהן נוכחותה המדינית הייתה בעבר מוגבלת. הטכנולוגיות באיחוד האמירויות, המשלבות מל"טים, כלי שיט חמושים ופתרונות סייבר, הופכות לכלי פוליטי שסולל גישה אל הנהגות זרות. ערב הסעודית עדיין אינה ממנפת את SAMI באופן זהה, אך בטווח הארוך, ובייחוד אם תצליח לפתח יכולות עצמאיות, עשויה גם היא להשתמש ביצוא ביטחוני ככלי דיפלומטי. התפתחותן של EDGE ו-SAMI מסמלת תזוזה חריפה יותר בתפיסת הכוח במפרץ: מעבר מביטחון קנוי לביטחון שמבוסס על שליטה מקומית בשרשרת הערך הביטחונית. עבור שתי המדינות, פיתוח תעשיות ביטחוניות אינו רק מהלך כלכלי אלא גם מרכיב בניסיון לעצב מחדש את גבולות העצמאות האסטרטגית שלהן, בייחוד על רקע תפיסת איהוודאות סביב המחויבות האמריקאית. בניגוד לעשורים קודמים שבהם המפרציות נשענו כמעט לחלוטין על מערכות, הדרכה ותחזוקה מבחוץ, כעת הן מבקשות להפוך מספקיות נפט ליצרניות כוח צבאי וטכנולוגי. מעבר לפלטפורמות ולמערכות, פיתוח תעשיות ביטחוניות מקומיות משפיע ישירות על איכות הכוח הצבאי. איחוד האמירויות הייתה מהמדינות הראשונות שהבינו כי תלות מוחלטת בכוח אדם זר – מהנדסים, טכנאים, מפעילים – מגבילה את רמת האוטונומיה הצבאית. בשל כך EDGE משקיעה בחממות מחקר, בשיתופי פעולה אוניברסיטאיים ובקליטת כוח

EDGE wins \$2.45bn Kuwait MOD contract for missile boats, [Naval Technology](#), June 4, 2025. 8

אדם צעיר מקומי. ערב הסעודית נמצאת כעת בראשיתו של תהליך דומה אך בקנה מידה גדול יותר, הכולל הקמת מרכזי מחקר, הכשרות הנדסיות והרחבת ההתמחות בתחומי אוויר־חלל ורובוטיקה. בניין הכוח האנושי הזה הוא אחת הסיבות לכך שתעשיות ביטחוניות הפכו לכלי משלים לבניין אומה, לא רק לבניין צבא.

החלת גיוס חובה

גיוס החובה לצבא במדינות המפרץ הוא תופעה חדשה יחסית, אך בשנים האחרונות הפך לאחד המאפיינים הבולטים של האופן שבו מונרכיות עשירות אלו מנסות לעצב מחדש את יחסיהן עם אזרחיהן ואת מיקומן במאזן האזורי. שלוש מדינות בלבד במפרץ הנהיגו חוק גיוס חובה לגברים: קטר, איחוד האמירויות וכווית (שבה הונהג חוק זה בעבר). החוק כולל לא רק שירות סדיר אלא גם חובת מילואים בהיקפים משתנים, בהתאם למדינה. הנשים אינן מחויבות להתגייס, אך יכולות להתנדב; התופעה נפוצה יחסית באיחוד האמירויות, שם חיילות משרתות במגוון תפקידים, פחות בקטר וכווית. בעבר נשענו צבאות המפרץ על שילוב של קצינים מקומיים וחיילים מתנדבים, אך בפועל התבססו רבות על חיילים זרים, בעיקר ממדינות סוניות כמו ירדן ופקיסטן, ואף על שכירי חרב ממדינות אפריקה ודרום אמריקה. ההסתמכות על "צבאות שכירים" שירתה היטב את המשטרים כל עוד התמודדו עם אתגרים פנימיים מוגבלים, אך אחרי 2011 – עם גלי האביב הערבי, המלחמה בתימן והמתיחות מול איראן – נוצר לחץ לשנות את דפוסי בניין הכוח המקומיים.

במארס 2014 חתם אמיר קטר, השיח' תמים בן חמד א־ת'אני, על חוק המחייב את כל הגברים הקטרים בני 18 עד 35 לשרת בצבא במשך שלושה חודשים אם הם בוגרי תיכון, וארבעה חודשים אם לא. עם סיום ההכשרה הוטלו עליהם חובות מילואים עד גיל 40.⁹ באותו זמן העבירה המועצה הלאומית הפדרלית של איחוד האמירויות חוק דומה: גיוס חובה לגברים בני 18–30, תשעה חודשים לבוגרי תיכון ושנתיים למי שלא השלים לימודים תיכוניים. גם באיחוד האמירויות מי שסיים את שירותו מצטרף למילואים עד גיל 58 או 60.¹⁰ באפריל 2015 אישרה האספה הלאומית של כווית את החזרת שירות החובה. לפי החוק נדרשו כל הגברים לעבור שנת שירות – ארבעה חודשי טירונות ושמונה חודשי שירות פעיל – החל מגיל 18, עם חובת מילואים עד גיל 45. בכל שלוש המדינות נקבעו עונשים חמורים למשתמטים.¹¹

Shabina S. Khatri, *Emir ratifies new national service law*, [Doha News](#), March 12, 2014. 9

Ramona Ruiz, *National service for Emirati men becomes law*, [The National](#), June 7, 2014. 10

Mary Sophia, *Kuwait Reintroduces Compulsory Military Service For Citizens*, [Gulf Business](#), April 9, 2015. 11

המניעים לגיוס החובה נעים על שלושה צירים מרכזיים. בממד האסטרטגי, קטר ואיחוד האמירויות מבקשות לחזק את כוחן הצבאי ולבסס יכולת השתתפות פעילה בעימותים – כפי שבלט במלחמה בתימן. בממד הפוליטי, השירות משמש כלי לחיזוק הקשר בין האזרח למדינה. קל יותר להעביר מסרים לאומיים שונים למגויסים צעירים ובכך נוצרת אפשרות לעצב תודעה ולייצר נאמנות. בממד החברתי, במדינות רנטיריות עשירות כמו קטר, כוויט ואיחוד האמירויות קיימת תחושת ניכור וחוסר מחויבות מצד הדור הצעיר כלפי מדינה המממנת את כל תחומי החיים; השירות הצבאי נתפס כאמצעי לדרוש תרומה ממשית, להגביר משמעת ולחזק לכידות. סיבה נוספת שנדונה כמניע לגיוס היא ההידרדרות במצב הבריאותי של האוכלוסייה הצעירה במדינות המפרץ, מתוך הבנה כי גיוס יתרום לכושרם הגופני ולבריאותם של הצעירים.

התגובות הציבוריות שונות בין המדינות. בקטר גיוס החובה התקבל בהבנה יחסית, בפרט לאחר הנידוי שחוותה המדינה מצד שכנותיה במפרץ בשנים 2017–2021. הממשלה אף השתמשה במנגנון הגיוס להכנות למונדיאל 2022, כאשר מתגייסים הופנו למשימות לוגיסטיות וביטחוניות.¹² מועד חקיקת החוק אף מצוין כחג לאומי. באיחוד האמירויות השיח הרשמי סביב החוק עטוף במסרים של שירות לאומי ושל מחויבות קולקטיבית, והמדינה מדווחת על ירידה בפשיעה מאז כניסת החוק לתוקף – נתון שקשה לאמת, אך הוא ממחיש את השימוש הפוליטי במדד חברתי לצורך הצדקת המדיניות.

באיחוד האמירויות ובקטר השקיעו האליטות משאבים רבים בקידום הגיוס. מנהיגי המדינות ביקרו במרכזי אימון, השתתפו בטקסי סיום ושיבחו את חשיבות השירות בתקשורת. באיחוד האמירויות ניכר כי הגיוס זוכה להטמעה העמוקה ביותר ותקופת השירות הארכה ב־2018 מ־12 חודשים ל־16 חודשים, ככל הנראה בשל צרכים מבצעיים על רקע המלחמה בתימן.¹³ התיקון החדש לחוק השירות הלאומי באיחוד האמירויות משנת 3202 קובע כי בן יחיד במשפחה אמירותית זכאי לפטור קבוע משירות לאומי, בין שהוא בנם היחיד של שני הוריו או של אחד מהם. גבר שיש לו אחיות אינו נחשב לבן יחיד, ובלבד שהדבר מגובה במסמכים רשמיים. עם זאת, מי שמעוניין להתגייס למרות הפטור רשאי לעשות זאת כל עוד הוא עומד בדרישות החוק, והוא יהיה מחויב להשלים את מלוא תקופת השירות אך לא יישלח ללחימה בקו החזית. התיקון לחוק משנת 2014 מחייב בשירות לאומי כל גבר אמירותי כשיר

Andrew Mills, *Exclusive: Qatar conscripts civilians for World Cup security*, [Reuters](#), 12 September 27, 2022.

UAE extends compulsory military service to 16 months, [Reuters](#), July 8, 2018. 13

מבחינה רפואית, בכפוף לאישור הגורמים המוסמכים, בעוד שהשירות לנשים הוא התנדבותי לחלוטין. בהתאם להחלטות, משך השירות לגברים בעלי תעודת בגרות או השכלה גבוהה יותר עומד כיום על 11 חודשים, ולמי שלא השלים תיכון תקופת השירות היא שלוש שנים. משך השירות שנקבע לנשים הוא 11 חודשים.¹⁴

המשטרים מקפידים לשלב בין מקל וגזר. מצד אחד, העונשים על התחמקות חמורים וכוללים קנסות ואף מאסר. באיחוד האמירויות, למשל, מי שלא מחזיק בתעודה רשמית על סיום שירותו אינו יכול להתקבל למשרות ממשלתיות ואף למשרות פרטיות רבות. מצד שני מוצעים תמריצים נדיבים לאלו שבחרו לשרת: קדימות בקבלה לעבודה, קידום מקצועי, הלוואות נדל"ן, סיוע למתחתנים ותמיכה כלכלית אחרת. ההיגיון ברור – לעודד את הצעירים להתמסר לשירות כחלק מ"חוזה חברתי חדש", שבו האזרח נדרש גם לתת למדינה ולא רק לקבל ממנה.

קשה להעריך את מידת ההצלחה של הפרויקטים הללו, משום שלעיתים הדיווחים על הצלחות אינם מהימנים ונוטים לשקף את נקודת מבט המשטרים. באותה מידה קשה לקבל גישה לנתונים אמיתיים על מספר המתגייסים בפועל או על אחוזי ההיענות, בשל חיסיון. יתרה מזו, יש מתאם בין יכולת המשטר לאכוף את חוקיו לבין הצלחתו במימוש תקנת הגיוס. במדינות עם שסעים עדתיים מובהקים או עם קושי מוסדי, היכולת להפעיל גיוס חובה נפגעת. כוויית היא הדוגמה הבולטת לכך, בעוד שבקטר ובאיחוד האמירויות הצליחו השלטונות לבנות מנגנונים ריכוזיים יותר.

בעתיד הקרוב אין לצפות למדיניות גיוס זהה בבחריין, בערב הסעודית ובעומאן. בבחריין ובעומאן מגבלות דמוגרפיות ועדתיות מקשות על יישום צעד כזה. ערב הסעודית, שבה יש קולות פנימיים הקוראים להנהיג שירות חובה, מתמודדת עם אוכלוסייה גדולה ומגוונת, וספק אם ניתן יהיה להעתיק לשם את המודל הקטרי או האמירותי. למרות זאת הדיון בערב הסעודית מתעצם, בייחוד לנוכח האימום הביטחוניים הישירים והצורך לחזק את הלכידות הלאומית. הקריאה הבולטת ביותר נשמעה כבר ב־2015 מפי המופתי הסעודי עבד אל־עזיז בן עבדאללה א־שיח', שדיבר בדרשת יום שישי על הצורך "לאמן את הצעירים ולהפוך את השירות הצבאי לחובה", מתוך מטרה לחזק את רוח ההגנה של האומה ולהכין את הנוער לאתגרים אזוריים: "שירות צבאי חובה לצעירינו הוא חשוב ונדרש כדי להבטיח שכוחנו יהיה בלתי מנוצח", אמר המופתי הסעודי. הדברים נאמרו כשבועיים בלבד אחרי

14 Ismail Sebugwaawo, *UAE announces amendment to mandatory military service law*, [Khaleej Times](https://www.khaleejtimes.com/uae-announces-amendment-to-mandatory-military-service-law), January 30, 2023.

שערב הסעודית פתחה במבצע צבאי בתימן כדי לסייע לממשלה להתמודד עם המורדים החות'ים הנתמכים בידי איראן. צעירים סעודים "חייבים להיות מוכנים ומזוינים בכל עת כדי להתנגד לכל שד", אמר והוסיף: "עלינו להכין את צעירינו בדרך הנכונה כדי שיהפכו למגן שלנו לג'האד בשירות האל נגד אויבי הדת והאומה".¹⁵

אף שהיוזמה זכתה לתהודה ציבורית מסוימת על רקע העמקת המעורבות הצבאית הסעודית בתימן, מועצת השורא הסעודית דחתה את האפשרות להנהיג גיוס חובה, בטענה שההתנדבות במסגרת הצבא והכוחות הביטחוניים מספקת את צורכי המדינה, ושהמערכת הצבאית מצליחה לגייס די כוח אדם גם ללא כפייה.¹⁶ עם זאת, שיח תקשורתי ואקדמי נמשך סביב הנושא, בהשראת שכנותיה במפרץ שהנהיגו שירות חובה. בהקשר זה, גיוס חובה בערב הסעודית נתפס לא רק כשאלה ביטחונית אלא גם כסמל למעבר מדגם של נאמנות שבטית לדגם של אזרחות ממלכתית מודרנית.

גיוס החובה שהחל במפרץ אינו רק צעד ביטחוני אלא גם מהלך רחב היקף של "הנדסת אזרחות", המשמש כבית ספר למשמעת ולכישורי חיים לא פחות מאשר מסגרת צבאית. השירות הוא במידת מה מנגנון שבאמצעותו המונרכיות מבקשות לעצב מחדש את יחסי צבא-חברה, לחזק את הלגיטימיות של המשטר וליצור נאמנות בקרב הדור הצעיר. אחד האתגרים הניצבים בפני המשטרים סביב גיוס החובה קשור לפגיעה ברצף ההשכלה של הצעירים וביכולת של המשטרים להפחית את התלות בכוח העבודה הזר. בסיכומו של דבר, גיוס החובה במפרץ מתפקד כפלטפורמה כפולה: מצד אחד הוא מחזק את היכולת הצבאית ומייצר עתודות מוגבלות אך נאמנות; מצד שני הוא מהווה מנגנון חברתי ופוליטי שנועד לעצב מחדש את דפוסי הנאמנות, הלכידות והאחריות האזרחית במדינות עשירות שמבקשות להתרחק מתדמית "מדינת רנטה" בלבד. הצלחת התוכניות נמדדת פחות בהגדלת סדר הכוחות בפועל ויותר ביכולתו של המשטר לבסס מוסד חברתי-פוליטי חדש. נכון למועד כתיבת שורות אלה הצליחו קטר, איחוד האמירויות וכווית לבסס את שירות החובה כמרכיב יציב בזהות הלאומית שלהן, אך בהמשך הדרך תיבחן יכולתן לאזן בין צורכי ביטחון, דרישות השכלה ושוק עבודה ושאלות של שוויון אזרחי.

Saudi Grand Mufti calls for compulsory military service, [Al-Arabiya](#), April 11, 2015. 15
Habib Toumi, Saudi Shura opposes military conscription, [Gulf News](#), November 5, 2018. 16

החתימה ליכולת גרעין

ערב הסעודית צורכת כשליש מהנפט שהיא מפיקה, ובעוד שהצריכה הפנימית רק עולה, יכולת ייצור החשמל אינה מתקדמת באותו הקצב. הצורך לגוון את הכלכלה הסעודית ולהפחית את תלותה בנפט, שמאז שנות ה-70 הוא מקור ההכנסה העיקרי של הממלכה, משמש את בכירי הממלכה כדי לשכנע בדבר הצורך לפתח תוכנית גרעין למטרת הפקת חשמל.¹⁷ ואולם ניתוח מעמיק מגלה כי הבסיס לתוכנית הגרעין הסעודית אינו כלכלי בלבד אלא כרוך גם בשיקולים גאופוליטיים, בהשוואה מתמדת עם איראן השיעית הנתפסת כיריבה האידיאולוגית-אסטרטגית המרכזית וגם בשיקולים של יוקרה, מעמד ודימוי אזורי אל מול שכנותיה הערביות.¹⁸

כבר בשנת 2012 הכריזה ריאד על תוכנית שאפתנית להקמת 16 כורי כוח גרעיניים עד 2032 – חזון שאפתני שנדחה מאז ל-2040 – גם זה יעד שאפתני שאינו נראה מציאותי לנוכח קצב ההתקדמות האיטי בפיתוח הגרעין בממלכה.¹⁹ בשנת 2017 פורסם מכרז בינלאומי להקמת שני כורים ראשונים, אולם גם תהליך זה מתעכב, בעיקר בשל הקושי להגיע להסכם לשיתוף פעולה בתחום הגרעין האזרחי עם ארצות הברית, שותפתה הביטחונית המרכזית של הממלכה, הדורשת עמידה בתנאים נוקשים יחסית של פיקוח ומניעת הפצה של נשק גרעיני.

למרות שהממלכה מדגישה כי תוכנית הגרעין שלה נועדה למטרות שלום בלבד, הצהרותיהם של בכירים סעודים – ובראשם יורש העצר עצמו – מבהירות כי ריאד רואה ביכולת גרעין של איראן קו אדום שחצייתו תחייב אותה להגיב בהתאם. מחמד בן סלמאן אמר בראיונות פומביים כי "אם איראן תפתח נשק גרעיני, גם ערב הסעודית תשיג נשק כזה במהירות האפשרית".²⁰ אמירות כאלה, בצירוף ההתקדמות האיטית של תוכנית הגרעין

Saudi Arabia plans to enrich and sell uranium, energy minister says, [Reuters](#), January 17, 2025.

Yoel Guzansky, Civilian Nuclear Development in the Arabian Peninsula: Prestige, Energy, and Iran, [Journal of Arabian Studies](#), 5(1), 2015, 67-81.

16 nuclear reactors to be ready by 2030, [Arab News](#), August 25, 2013.

Saudi crown prince: If Iran develops nuclear bomb, so will we, [CBS News](#), March 15, 2018.

האזרחי, מעוררות ספק לגבי כוונותיה ארוכות הטווח של ריאד ומעלות את האפשרות כי הממלכה תבחר בעתיד בקיצורי דרך, כלומר דרכים פחות שקופות ומבוקרות להשגת יכולת גרעין באמצעות צדדים שלישיים, ככל הנראה באמצעות שיתוף פעולה עם פקיסטן, בייחוד אם היא תיוכח לדעת כי המאמצים למניעת הגרעין האיראני נכשלו.²¹

בהקשר זה, התעקשותה רבת השנים של ערב הסעודית להשאיר בידה את "הזכות" להעשיר אורניום אינה נובעת אך ורק מצורך טכנולוגי או אנרגטי, אלא גם נתפסת ככלי לחץ אסטרטגי על המערב: מסר שלפיו כל הסכמה לשימור יכולת ההעשרת אורניום באיראן תאלץ את ריאד להפעיל תגובה סימטרית, גם אם עדיין תחת מטריית הפיקוח הבינלאומי.²² יתרה מזאת, דרישת הסעודים לשמור על אופציות גרעין פתוחות מגלמת רצון לשמר אופק אסטרטגי ארוך טווח, שבו הפוטנציאל להפוך את התוכנית האזרחית לתוכנית בעלת מרכיבים צבאיים אינו נשלל לחלוטין. בהקשר זה עדיין לא ברור עד כמה הפגיעה במערך העשרת האורניום באיראן, על ידי ארצות הברית וישראל ביוני 2025, שינתה מן היסוד עמדה סעודית זו. ניתן לומר כי אם יושג הסכם בינלאומי מחייב שישלול מאיראן כליל את יכולת העשרת האורניום בשטחה, תתקשה ערב הסעודית להמשיך לעמוד על "זכותה" זו. המסמך המפרט את עקרונות תוכנית הגרעין הסעודית מתייחס לפיתוח גרעין לצורכי שלום בלבד, בהתאם לאמנות הבינלאומיות; שמירה על סטנדרטים גבוהים של בטיחות ורגולציה; ופיתוח עצמאות תעשייתית בתחומים נלווים, כמו ניצול מרבצי האורניום הטבעיים העצומים המצויים בתחומה של הממלכה, שאותם החלה לנצל.²³ אך בעוד המדיניות הרשמית מצהירה על מחויבות לשקיפות, הרי בפועל קצב ההתקדמות ואף הסתייעות בגורמים בינלאומיים פחות שקופים (למשל כמו סין) מחזקים את הספקות אשר לטוהר כוונותיה. בשנת 2017 הושקה בערב הסעודית תוכנית חיפוש והערכה של משאבי טבע, במטרה לפתח מקורות מינרליים מקומיים בהתאם לחזון 2030, שבין היתר מגלם שאיפה להפוך את ענף הכרייה למרכיב בולט בכלכלה הלאומית. נוסף על כך נועדה התוכנית לפתח את עתודות האורניום המקומיות, כדי לשמש דלק לכורים שתבנה במסגרת תוכנית הגרעין האזרחי המתוכננת של הממלכה. ערב הסעודית צועדת בנתיב שונה באופן מובהק מזה

²¹ Saudi Arabia, Pakistan sign strategic defense pact, [Al-Arabiya](#), September 15, 2025.

²² No secret that Saudi Arabia is developing civilian nuclear program: Prince Faisal, [Al-Arabiya](#), June 8, 2023.

²³ National Policy for the Atomic Energy Program of the Kingdom of Saudi Arabia, [Nuclear and Radiological regulatory commission](#).

של שכנתה, איחוד האמירויות. כבר ב־2024 הפעילה איחוד האמירויות את כל ארבעת כורי הכוח שלה מתוצרת קוריאה הדרומית והפכה למדינה הערבית הראשונה המפעילה תוכנית גרעין להפקת חשמל, וזאת תוך הסכמה לוותר על העשרת אורניום ועיבוד פלוטוניום – תנאים שזכו לכינוי "תקן הזהב". לעומת זאת, ריאד אינה מוכנה לקבל את התקן הזה ומתעקשת עד עתה, לפחות באופן פומבי, על שליטה מלאה במעגל הדלק הגרעיני.

בתחום ההעשרה הודיע שר האנרגיה הסעודי עבד אל עזיז בן סלמאן מספר פעמים כי הממלכה מתכוונת לפתח יכולת העשרה לרמה נמוכה (LEU), תוך ניצול עתודות האורניום שבשטחה, והיא אף מתכוונת למכור אורניום.²⁴ הצהרה זו מצטרפת לדיווחים כי כבר בשנת 2020 אותר בערב הסעודית מתקן לייצור "עוגה צהובה" – שלב בסיסי במעגל הדלק – שנבנה בשיתוף עם סין וסיפק הצצה לשיתוף הפעולה בין ריאד לבייג'ין בתחום הגרעין.²⁵ אף שמאז לא נמצאו עדויות פומביות לקיומם של מתקני העשרת אורניום בערב הסעודית, הקצב האיטי של הפעילות בתחום הגרעין האזרחי ועמדויה הפומביות של ריאד בתחום מעוררים ספק כבד לגבי התכלית הבלעדית של שימושים אזרחיים בלבד.

בתחום כורי הכוח, הממלכה ממשיכה לבחון הצעות לבניית שני כורים בני 1.4 ג'יגה־ואט כל אחד, כשמועמדותן של רוסיה, סין, צרפת, ארצות הברית וקוריאה הדרומית על הפרק. האחרונה נתפסת כמתמודדת מובילה, בשל הניסיון שצברה בבניית הכורים האמירוניים. ואולם שיתוף פעולה כזה בין ריאד לסיאול יחייב אישור אמריקאי, בין השאר מטעמים של בעלות על רכיבי טכנולוגיה (חברת וסטינגהאוס האמריקאית טוענת לבעלות על מרכיבים בטכנולוגיה הקוריאנית). מכשול נוסף הוא אי־ההסכמה הסעודית לחתום על 'הסכם 123' (על שם סעיף בחוק האנרגיה הגרעינית האמריקאי) לשיתוף פעולה בתחום הגרעין עם ארצות הברית, הכולל הגבלות על הפצת ידע טכנולוגי רגיש.

בתחום הרגולציה והמחקר, ריאד בונה כור ניסוי קטן (30 קילואט) מתוצרת ארגנטינה ב'עיר המלך עבד אל עזיז למדע וטכנולוגיה' (KACST), בפרויקט הכולל גם שיתוף פעולה עם קוריאה הדרומית, אך ככל הידוע הממלכה טרם הטעינה את מוטות הדלק בכור.²⁶ נוסף על כך מתקיים שיתוף פעולה עם 'עיר המחקר הגרעיני והאנרגיה' (KACARE), כולל

Saudi Arabia plans to enrich and sell uranium: Energy minister, [Al-Arabiya](#), January 13, 2025. 24

Warren P. Strobel, Michael R. Gordon and Felicia Schwartz, Saudi Arabia, With China's Help, Expands Its Nuclear Program, [The Wall Street Journal](#), August 4, 2020. 25

Nuclear Power in Saudi Arabia, [World Nuclear Association](#), Updated November 28, 2025. 26

הקמת חברת אחזקות לאומית בתחום הגרעין. צעדים אלו נועדו לבסס תשתית אנושית וטכנית שתאפשר בעתיד את הרחבת התוכנית לכורים אזרחיים תעשייתיים, ואף הרחבת אפשרויות הידע והבקרה המקומיים.

אחת האפשרויות העומדת בפני ערב הסעודית היא כאמור קיצור דרך לגרעין דרך מדינה שלישית. היחסים האסטרטגיים ארוכי השנים עם פקיסטן – המדינה המוסלמית היחידה שלה יכולת גרעין צבאי – מספקים תשתית לאפשרות של רכישת יכולת גרעין מוכנה – בין הנשק עצמו וציוד ייעודי, ובין ידע והון אנושי – בתגובה לפריצה איראנית לגרעין. גם האפשרות של סיוע מצד קוריאה הצפונית אינה תאורטית בלבד. מערכת היחסים בין ערב הסעודית לפקיסטן הייתה במשך שנים רבות סמל לעמימות אסטרטגית שבה רב הנסתר על הגלוי: מימון סעודי נדיב, אשראי נפט ותמיכה כלכלית נכרכו בקשרים ביטחוניים סמויים, תוך רמיזות מתמשכות על מטרייה גרעינית פקיסטנית לערב הסעודית. חתימת הסכם ביטחוני נוסף בין המדינות (ספטמבר 2025) משנה את התמונה במקצת. לראשונה ערב הסעודית ופקיסטן אינן מסתפקות עוד במחוות של סיוע הדדי ובהצהרות כלליות על אחווה אסלאמית, אלא קובעות בסעיף מפורש כי "תקיפה על אחת מהן תיחשב תקיפה על שתיהן" ולכן תחייב סיוע הדדי, בדומה לסעיף חמש באמנת נאט"ו.²⁷

ועדיין, גם כאשר ה"נסתר" נחשף, העמימות אינה נעלמת. הברית החדשה מעוררת שאלות חדשות: כיצד תיושם המחויבות ההדדית בעת משבר, מהו היקף התיאום האופרטיבי, והאם – חרף ההכחות – קיימת התחייבות פקיסטנית לממלכה בנושא הגרעין? דווקא הפיכת הברית לפומבית מגבירה את הספקולציות סביב הממד הזה, ונדמה כי נותר המוטיב של רב הנסתר על הגלוי. יש לזכור כי הברית בין המדינות אינה חדשה כלל ועיקר. הקשרים הכלכליים והחברתיים – אשראי נפט, סיוע כספי, מיליוני עובדים פקיסטנים בערב הסעודית ומעמד החג' – ממשיכים להוות את בסיס הדבק האסטרטגי. ההסכם הביטחוני מתווסף לשכבות קיימות אלו, אך גם נכרך במהלכים אזרחיים מקבילים. לפיכך מדובר במערכת יחסים מקיפה, שאינה מצמצמת להרתעה צבאית בלבד.

בהיבט האזורי, בחתימת ההסכם ערב הסעודית מאותתת כי גם אם בשנים האחרונות פחתה המתיחות שלה עם איראן והיחסים עלו על מסלול תקין, לפחות באופן פומבי באמצעות הדטנט, הרי היא מחזיקה בברית עם מדינת גרעין מוסלמית המהווה עבודה עומק אסטרטגי. לכן מה שנראה בעבר כברית מוצנעת הפך לברית מוצהרת, אך לא פחות

27 יואל גוז'נסקי, **ההסכם הסעודי-פקיסטני: איתות ליריבים ותזכורת לארצות הברית**, מבט על, גיליון 2042, המכון למחקרי ביטחון לאומי, 29 בספטמבר 2025.

מורכבת. ערב הסעודית ופקיסטן הכריזו בגלוי על מה שהיה ידוע במובלע, אך השאירו במכוון שאלות פתוחות שלהן השפעה לא רק על מאזן הכוחות במזרח התיכון אלא גם על הדרך שבה מדינות המפרץ יבחנו את יכולתן להמשיך לגדר סיכונים, ולא להסתמך בלעדית על ארצות הברית.

הסבירות למימוש "האופציה הפקיסטנית" תגבר ככל שהאיום הנתפס מאיראן יתקרב לשלב מעשי, ולנוכח המשאבים הכספיים העצומים שבידי ריאד. התקרבותה הטקטית בשנים האחרונות לאיראן אינה משנה את הערכת הסיכונים של הממלכה כלפי איראן. בהתאם לכך, בדצמבר 2022 הצהיר שר החוץ הסעודי פיצל בן פרחאן כי אם איראן תשיג נשק גרעיני – "כל האפשרויות פתוחות".²⁸ לא מן הנמנע שהייתה זו הצהרה נוספת שנועדה ללחוץ על הקהילה הבינלאומית בנושא איראן. ואולם בכך גם נרשם לראשונה קו אדום סעודי פומבי. משתמע ממנו כי רק יכולת גרעין מבצעיית בידי איראן תוביל לתגובה סעודית דומה. עם זאת, הישארותה של איראן כמדינת סף גרעין לא תעורר ככל הנראה תגובה גרעינית סעודית, הגם שהיא אינה מייתרת את הדרישה הסעודית להעשיר אורניום. המערכה הישראלית-אמריקאית נגד מתקני הגרעין של איראן ביוני 2025 פגעה באופן נרחב בתוכנית הגרעין האיראנית, ובכלל זה ביכולת העשרת האורניום שלה.²⁹ אם הישגי המערכה יישמרו לאורך זמן ואיראן לא תתניע מחדש את תוכנית הגרעין שלה, הדבר עשוי להפחית את המוטיבציה של מדינות המפרץ ובראשן ערב הסעודית לפתח בעצמן תוכנית גרעין צבאי. בכל האמור לשאיפות של הממלכה לפתח תוכנית גרעין אזרחי ללא מרכיב העשרת אורניום, התוכנית תימשך.

במהלך נובמבר 2025, בעת ביקור מחמד בן סלמאן בווינגטון, הודיעו ווינגטון וריאד על סיום המשא ומתן לגיבוש מסגרת לשיתוף פעולה בתחום הגרעין האזרחי. ההצהרה המשותפת מדגישה כי מדובר בהסדרה לשימושים אזרחיים בלבד, סביב תכנון והקמה של תחנת כוח גרעינית בערב הסעודית. גורמים אמריקאים הבהירו מייד לאחר הפרסום כי ההבנות אינן כוללות כלל העשרת אורניום בשטח ערב הסעודית, או כל מרכיב בעל אופי רגיש. שר האנרגיה האמריקאי כריס רייט הדגיש בראיון כי המטרה היא לייצר חשמל נקי, יציב וזול, ולא לאפשר יכולות המתקשרות לתוכנית גרעין צבאי: "מדובר בעניין אזרחי,

28 Saudi FM: 'All bets off' if Iran gets nuclear weapon, [Arab News](#), December 11, 2022.

29 הודעת משרד ראש הממשלה בשם הוועדה לאנרגיה אטומית, [משרד ראש הממשלה](#), 26 ביוני 2025.

שימוש אזרחי באנרגיה גרעינית. מדובר בהעשרה, לא בשום דבר הקשור לנשק. מדובר רק בייצור חשמל – יציב, אמין ובר-השגה.”³⁰

לצד זאת, המסמך שנחתם עדיין אינו הסכם גרעין מלא. מדובר בהצהרת כוונות שמסמנת התקדמות במשא ומתן, אך ההסדר הרשמי המחייב – המקביל למה שמוגדר בארצות הברית כהסכם מסוג 123 – עודנו מחייב ניסוח, בחינה משפטית ואישור קונגרס. האחרון יוודא כי כל הסכם עתידי יעמוד בסטנדרט הגבוה ביותר של שקיפות ובקרת פיקוח, ויכלול איסור מפורש על העשרה או עיבוד מחדש של דלק גרעיני. כך, אף שההצהרה משקפת התקדמות דיפלומטית משמעותית, היא עדיין מותנית בהמשך משא ומתן ובהתגברות על מחלוקות רגולטוריות ופוליטיות משני הצדדים.

הדיון בתפוצת גרעין נעשה בשנים האחרונות מרכיב בלתי נפרד מהשיח על יחסים דיפלומטיים אפשריים בין ערב הסעודית לישראל. לפי פרסומים שונים, ריאה מבקשת כי וושינגטון תאפשר מודל רחב יותר של שיתוף פעולה בתחום הגרעין, לרבות אפשרות העשרה, כחלק מגיבוש הסכם שיכלול גם התקרבות גלויה לישראל. כך הופכת סוגיית הגרעין לכלי מרכזי במשא ומתן המשולש בין ארצות הברית, ערב הסעודית וישראל, ומשליכה על האופן שבו כל אחת מהן תופסת את האיוון בין ביטחון לאומי, יוקרה אזרחית והזדמנויות מדיניות. עבור ישראל ההתפתחויות הללו מציבות מגוון דילמות. מצד אחד, תוכנית גרעין אזרחי בעלת יכולות רגישות עלולה להקשות על שמירת היציבות האזרחית, בייחוד לנוכח תקדימים של ניסיונות פגיעה במתקני גרעין באזור, ולנוכח שאלות של פיקוח ושליטה על חומרים אסטרטגיים. החשש הוא שאימוץ מודל שאינו דומה למסגרת “תקן הזהב” עלול ליצור מרחב אי-ודאות, שבו ההפרדה בין פרויקט אזרחי לבין יכולות שאפשר להסיטן למטרות צבאיות נעשית מורכבת יותר. מצד שני, בישראל גוברת ההבנה שתוכנית גרעין אזרחית סעודית נתפסת על ידי ריאה כאינטרס אסטרטגי ארוך טווח. עמדה ישראלית נוקשה מדי עשויה לא להשפיע על החלטות הממלכה, ואף להוביל אותה לחפש שותפות חלופיות כגון סין או רוסיה. בתוך כך נוצרת התלבטות בין הרצון לשמר את עקרונות היסוד של אי-הפצה לבין הצורך להתמודד עם מציאות חדשה, שבה התוכנית הסעודית כבר אינה תהליך שניתן למנוע בקלות.

שאיפתה של ישראל לנורמליזציה עם ערב הסעודית מעניקה לכלל הסוגיות הללו ממד נוסף. ההזדמנות המדינית חשובה, אך היא מעוררת שאלות לגבי האופן שבו ניתן להתקדם

Uranium enrichment not part of civil nuclear deal with Saudi Arabia, US energy secretary 30 says, [Reuters](#), November 19, 2025.

במהלכים מדיניים מבלי לערער את גבולות המסגרת של גרעין אזרחי באזור. האתגר המרכזי טמון בבניית איזון: מצד אחד, חיזוק הקשר עם ריאד כמפתח לשינוי אזורי רחב יותר; ומצד אחר, שמירה על מרחב פעולה שבו חששות מפני תפוצת גרעין ושינויים בלתי נשלטים ביכולות גרעין יטופלו באמצעות מנגנונים מוסכמים, ולא תוך יצירת תקדימים שעלולים להקשות בעתיד. במסגרת זו ישראל נדרשת לבחון כיצד להתנהל בזירה שבה ההיבט המדיני, הטכנולוגי והביטחוני משתלבים זה בזה. השאלה אינה רק אם לתמוך או להתנגד, אלא גם כיצד לנהל שיח שבו נורמליזציה והסכמות בנושא הגרעין משולבות זו בזו, תוך חיפוש מתמיד אחר הסדרים שימנעו הידרדרות, אך גם יאפשרו לנצל את חלון ההזדמנויות המדיני שנפתח.

איחוד האמירויות השלימה ב־2024 את אחד הפרויקטים השאפתניים ביותר בתולדותיה – הפעלת תוכנית גרעין אזרחי בת־קיימא, כחלק ממתחם הכורים המוזכר לעיל בבראכה (Barakah) שבמערב אבו דאבי, בואכה הגבול הסעודי והקטרי.³¹ זהו פרויקט הגרעין האזרחי הראשון שנכנס לפעולה בעולם הערבי, ואיחוד האמירויות היא המדינה הראשונה בעשורים האחרונים שהצטרפה למועדון המדינות המשתמשות באנרגיה גרעינית. הכור הראשון החל לפעול במלואו ב־2021, כאשר הרביעי והאחרון (בשלב זה) נכנס לפעולה וחובר לרשת החשמל ב־2024.

איחוד האמירויות מציגה את המיזם כפתרון לצורכי האנרגיה הגוברים שלה, לנוכח הגידול הדמוגרפי והשאיפה להפחתת פליטות פחמן.³² הפדרציה, שרוב הכנסותיה מבוססות על הכנסות ממכירת נפט וגז, מבקשת לגוון את מקורות האנרגיה שלה כדי לשמר יציבות כלכלית. תוכנית הגרעין האזרחי משתלבת באסטרטגיה הלאומית להפחתת תלות במקורות פוסיליים, העברת יותר נפט ליצוא וקידום תדמית של מדינה טכנולוגית מתקדמת ומובילה אזורית. מתחם הגרעין האמירוטי בבראכה פועל כעת במלואו ומספק, לטענת האמירותים, כרבע מצריכת החשמל של המדינה. מדיווחים שונים עולה כי לסוכנות האמירותית לאנרגיה גרעינית (ENEC) תוכנית שאפתנית שנועדה אף להגביר את יכולת הגרעין הקיימת, לבנות עוד כורים בשטחה, וזאת כדי להכפיל את יכולת ייצור החשמל בפדרציה עד שנת 2032.³³

Barakah Nuclear Energy Plant, [Emirates Nuclear Energy Company](#), 2024. 31
 Yoel Guzansky, *The UAE's Nuclear Push: And the Potential Fallout for the Middle East*, 32
[Foreign Affairs](#), February 19, 2017.
 Alexander Cornwell and Maha El Dahan, *Exclusive: UAE planning second nuclear power* 33
plant, sources say, [Reuters](#), April 26, 2024.

כדי להפיג חששות בינלאומיים מתוכנית הגרעין שלה, איחוד האמירויות חתמה כבר בשנת 2009 על הסכם לשיתוף פעולה בנושא הגרעין עם ארצות הברית – 'הסכם 123' – שהגדיר את מודל הגרעין האמירויות כ"תקן הזהב": התחייבות מלאה לאי-העשרה של אורניום ולעיבוד פלוטוניום בשטחה.³⁴ ההסכם פתח בפניה את כל החסמים הבינלאומיים ומיקם את איחוד האמירויות כמדינה הערבית היחידה שאימצה מרצונה התחייבות פורמלית מחמירה בנושא, ונעשה לסמל גלוי למחויבות למדיניות אי-הפצה של נשק גרעיני. בהתאם לכך הקימה הפדרציה את סוכנות הרגולציה הגרעינית (FANR) שאחראית על פיקוח אזרחי וטכני, והזמינה פיקוח שוטף של הסוכנות הבינלאומית לאנרגיה אטומית (סבא"א). בתוכנית מועסקים מהגרי עבודה בעלי הכשרה מחו"ל, ורק כמחצית מהעובדים ברשות הפדרלית הם אזרחים אמירויות – נתון המעיד על תלות מתמשכת בגורמים זרים, בוודאי בדרגים הטכניים הגבוהים. אך גם נתון זה משתנה, והמדינה פועלת לעידוד "אמירויותיזציה" של מקצועות הגרעין: לשם המחשה, אם ב-2020 היו עובדים אמירויות 60 אחוזים מכוח העבודה בתוכנית הגרעין, ב-2025 השלטונות מסרו כי המספר הגיע ל-76 אחוזים.³⁵ אף שעמדתה של איחוד האמירויות משקפת מחויבות גלויה להסדרה ולפיתוח אחראי של טכנולוגיית גרעין, ההקשר האזורי טעון הרבה יותר. קיים חשש גובר שבנסיבות מסוימות – ובייחוד אם איראן תפרוץ לנשק גרעיני, או שערב הסעודית תקבל היתר אמריקאי להעשיר אורניום בשטחה – עשויות מדינות ערביות אחרות, ובהן איחוד האמירויות, לשנות את עמדתן לגבי אי-העשרה ולחתור ליכולות עצמאיות ואף צבאיות. לראיה, איחוד האמירויות אותתה על הסתייגות מההגבלות שהציבה לעצמה. לאחר חתימת הסכם הגרעין בין איראן למעצמות ב-2015 (JCPOA) הביעו בכירים באיחוד האמירויות, ובהם שגרירה רב ההשפעה בווישינגטון יוסף אל-עותייבה, מורת רוח מהפער בין תנאי ההסכם שהוענקו לאיראן, שכללו שמירה על יכולת העשרה, לבין הוויתורים המוחלטים שאיחוד האמירויות נדרשה לעשות בתחום ההעשרה. לדברי אל-עותייבה, "אם האויב שלך מקבל זכות להעשיר, החברים שלך ידרשו אותה גם הם".³⁶

The United Arab Emirates Nuclear Program and Proposed U.S. Nuclear Cooperation, 34
Congressional Research Service, December 20, 2010.

Anjana Sankar, *Emiratis count to 60% of nuclear sector workforce*, *Khaleej Times*, 35
August 1, 2020; Abdulla Rasheed, *76% of UAE's nuclear regulation workforce comprises Emiratis*, *Gulf News*, February 5, 2025.

Yousef Al Otaiba, *One Year After the Iran Nuclear Deal*, *The Wall Street Journal*, April 3, 36
2016.

איחוד האמירויות אינה פועלת בחלל ריק. קיים חשש כי תשתית הגרעין שלה תוכל בעתיד, בתנאים של שינוי משטר או לחץ אסטרטגי, לשמש בסיס לפרויקט גרעין צבאי או לשיתוף ידע עם מדינות אחרות. טורקיה, ירדן, מצרים וערב הסעודית – כולן מתעניינות בהיבטים מסוימים של הפרויקט האמירויותי, ואפשר שהפדרציה תשתף ידע, הכשרה או מומחים, באופן ישיר או עקיף, עם מדינות המחויבות פחות ממנה להגבלות בתחום. גם מדדים טכניים מסוימים – כמו תשתית להפרדת פלוטוניום (אם תיבנה), או הרחבת עצמאות בייצור דלק גרעיני – עלולים להוות בסיס עתידי להסטה השימוש. במקביל, סוגיית המעקב אחר חומרים גרעיניים והשקיפות מול סבא"א תעמוד למבחן ככל שיגדל היקף הפעילות באתרים האמירויותיים.

במבט כולל, איחוד האמירויות מציבה כיום את הדגם הערבי הראשון למימוש תוכנית גרעין אזרחי בת־קיימא, במסגרת בינלאומית מוסדרת ובפיקוח קפדני. היא עשתה זאת בזמן שיא ותוך שימוש במודל מוסדי מתקדם, שיתוף פעולה רחב ובניית קונצנזוס אזרחי ופוליטי. מדובר בהישג מדעי, תשתיתי ותודעתי מרשים. עם זאת, איומים מרומזים מצד דוברים בכירים באיחוד האמירויות להסיט את התוכנית מהמסלול האזרחי מעלים את האפשרות שהתוכנית תשמש בעתיד בסיס לפיתוח גרעין צבאי. לקהילה הבינלאומית נותרת אחריות כפולה: מחד גיסא, לעודד מודלים של פיתוח גרעין אזרחי שקוף ומבוקר, דוגמת זה של איחוד האמירויות; מאידך גיסא, לוודא שלא תיפרץ הדרך למרוץ חימוש. ישראל, כמי שעוקבת מקרוב אחר ההתפתחויות האזרחיות בתחום הגרעין, חייבת לבחון כיצד תפוצת הידע, הפוליטיזציה של אנרגיה גרעינית והמתחים עם איראן עלולים לשנות את מאזן האיומים העתידי.

כחלק מהחזון הטכנולוגי והכלכלי של איחוד האמירויות, מתהווה קשר הדוק ומתעצם בין מגזר האנרגיה הגרעינית לבין ההתפתחות של תחום הבינה המלאכותית. ההבנה הגוברת היא שלא ניתן להפריד עוד בין שני התחומים, שכן ההתפתחות של אחד תלויה ישירות בתשתית של האחר. הבסיס המוחשי ביותר לקשר זה הוא העלייה הדרמטית בצריכת האנרגיה מצד מרכזי נתונים, חוות מחשוב ושרתים מבוססי AI. חוות דוגמת אלה צורכות עשרות מגה־ואט של חשמל באופן רציף, ובהיקפים שילכו ויגדלו ככל שהמודלים הופכים מתקדמים יותר, תובעניים יותר, ובעיקר מבוזזים יותר. לא ניתן לתת מענה לצרכים אלה באמצעות מקורות אנרגיה לא יציבים או שימוש בדלקים מזהמים, ומכאן החשיבות הגוברת של מקור כוח אמין, נקי ומבוקר – בדמות אנרגיה גרעינית.

באיחוד האמירויות מזהים את ההזדמנות לא רק לצמצם תלות בנפט ולגוון את סל האנרגיה אלא גם להפוך למובילה אזורית ובינלאומית באספקת תשתית אנרגיה מתקדמת לתעשיית AI. מנכ"ל ENEC (Emirates Nuclear Energy Corporation) סיכם את השאיפה האסטרטגית באמירה ברורה: "הבינה המלאכותית היא המנוע הבא של מגזר האנרגיה. מי שישלוט באספקת החשמל ישלוט בבינה המלאכותית".³⁷ זהו שינוי בתפיסה: החשמל אינו רק משאב תשתיתי עבור איחוד האמירויות אלא גם כלי גאואסטרטגי, ויכולת הייצור שלו הפכה לזירה של השפעה בינלאומית. מבחינה תפעולית, ENEC החלה לפתח מערכות מבוססות בינה מלאכותית שנועדו לשפר את תפעול הכורים עצמם: תחזוקה מונעת מתוחכמת, ניהול חכם של תחזיות ביקוש ואספקה, ניטור סביבתי מותאם לאקלים מדברי משתנה וגם בקרה רגשית ומצבית של ציוד קריטי על סמך אנומליות בנתונים. כלים אלה נבנים כך שיוכלו להשתלב גם בתחנות כוח במדינות אחרות, תוך יצוא הידע הטכנולוגי כחלק מהצעת ערך כוללת – גרעין חכם, מבוסס AI, יציב, נקי ומותאם לעידן הבינה המלאכותית. במובן זה, איחוד האמירויות לא רק מגיבה לצרכים העולמיים אלא גם מעצבת את תשתיות האנרגיה של עידן ה-AI. באמצעות שילוב בין כורים גרעיניים מתקדמים, בעיקר כורים מודולריים קטנים (SMR), לבין מערכות תוכנה מבוססות AI, איחוד האמירויות מבקשת למצב את עצמה לא רק כספקית חשמל אלא גם כמעצמה תשתיתית – כזו שמבינה כי בעתיד הלא רחוק יחסי הכוחות ייקבעו גם על ידי מי שיכול להבטיח אספקת חשמל יציבה ליכולות המחשוב המתפתחות.

Malcolm Moore, UAE's nuclear company seeks to capitalise on AI-induced energy demand in US, [Financial Times](#), January 26, 2025. 37

המרוץ לחלל

מאז ראשית העשור הקודם ניכרה האצה בפעילות לחקר החלל של איחוד האמירויות וערב הסעודית, שהשכילו לרתום את יתרון הכלכלי ליצירת קפיצת מדרגה בתחום. שתי המדינות הפכו את חקר החלל לאחד מעמודי התווך המרכזיים של כלכלתן בעידן שלאחר הנפט. עבור איחוד האמירויות וערב הסעודית השקעה בחלל אינה רק שאיפה מדעית או סמל יוקרה אלא גם חלק מאסטרטגיה רחבה לגיוון מקורות ההכנסה, לפיתוח תעשיות עתירות ידע ולבניית כלכלה מבוססת חדשנות לעידן שלאחר הנפט. באמצעות תוכניות חלל לאומיות, הקמת סוכנויות ייעודיות, שיתופי פעולה בינלאומיים והשקעה בהכשרת כוח אדם טכנולוגי מבקשות שתי המדינות לעבור מתלות במשאבי טבע לעידן של פיתוח מדעי, תעשייתי וחללי, ולמצב את עצמן בחזית המרוץ הגלובלי אל החלל.

מיזם החללית הישראלית 'בראשית' (2019), חרף סיומו בהתרסקות על פני הירח, הגביר את העניין בתחום החלל בעולם הערבי. לצד ביטויי שמחה לאיד בשל ההתרסקות, שנבעו ככל הנראה מתפיסות תחרותיות או עוינות כלפי ישראל, הופיעו גם קולות אחרים – בעיקר מצד אינטלקטואלים וכותבים בעיתונות הערבית – שהצביעו על הפער בין ההישג המדעי הישראלי לבין המצב בעולם הערבי. קריאות אלו הדגישו את הצורך ב"התעוררות ערבית" בתחום המדע, הטכנולוגיה והחלל, והובילו לשיח פנימי נוקב על הצורך הדחוף בהשקעה בחינוך מדעי, בתשתיות טכנולוגיות ובחדשנות מקומית.³⁸

מבין מדינות ערב איחוד האמירויות ממשיכה להוביל גם בתחום החלל, ובפער ניכר. אחד מהפרויקטים המשמעותיים ביותר שלקחה על עצמה הפדרציה היה פרויקט 'אל אמל' (התקווה) לשיגור גשושית למאדים, שהוכרז בשנת 2014 ושוגר בהצלחה בשנת 2020 (בשיתוף פעולה עם תאגיד מיצובישי היפני). עם שיגורה של הגשושית הפך הפרויקט למשימה הראשונה למאדים של מדינה ערבית או מוסלמית.³⁹ הגשושית נכנסה למסלול הקפה סביב מאדים בפברואר 2021 – שנת היובל להקמת איחוד האמירויות – והעבירה מאז שורה של נתונים חשובים על האטמוספירה של מאדים. הגשושית נבנתה בשיתוף

38 Special Dispatch No. 8053, MEMRI, May 8, 2019.

39 The Emirates Mars Mission, UAE Space Agency.

פעולה מדעי וטכנולוגי בין סוכנות החלל של איחוד האמירויות, אוניברסיטאות אמריקאיות מובילות (ביניהן אוניברסיטת קולורדו) וחברות בינלאומיות בתחום החלל.

כלי תקשורת ערביים תיארו את האירוע כרגע של אחדות וגאווה לכל הערבים, כהוכחה לכך שהעולם הערבי מסוגל להוביל בתחומי המדע והטכנולוגיה, ושהמשימה "העניקה השראה לדור חדש ברחבי האזור והחזירה אמון ביכולות המדעיות של הערבים".⁴⁰ המשימה אף תוארה כזו ששינתה את הדרך שבה הערבים תופסים את מקומם במדע ובחדשנות. ההצלחה במשימת הגשושית מיקמה את איחוד האמירויות לא רק כמובילה באזור אלא גם כשחקנית גלובלית חשובה בחקר החלל, תוך הצבת ציפיות כי המשימה תיתפס כהישג לכל העולם הערבי. סוכנות הידיעות האמירותית תיארה את המשימה כהישג מדעי מרכזי שמוקדש לא רק לאיחוד האמירויות אלא לאזור כולו, וציינה שההצלחה מעצימה את האמון של המרחב הערבי ביכולתה לתרום ידע ולחדשנות אזורית.⁴¹

איחוד האמירויות ממשיכה לקבוע תקדימים בקרב מדינות ערב. היא הקימה תוכנית להכשרת אסטרונאוטים על מנת להכשיר צוותים אמירותיים שישלחו לחלל לביצוע משימות מדעיות. זוהי תוכנית ראשונה מסוגה באזור המפרץ. התוכנית מנוהלת על ידי תוכנית החלל הלאומית של איחוד האמירויות ומתקיימת במרכז החלל על שם מחמד בן ראשיד. בוגר תוכנית ההכשרה, ד"ר סולטאן אל-ניידי, שוגר לתחנת החלל הבינלאומית במאי 2023 – משימה שנמשכה חצי שנה והציבה את איחוד האמירויות בין המדינות המעטות שהשלימו משימות מאוישות לטווח ארוך. אל-ניידי, המשמש כשר לענייני נוער של איחוד האמירויות, נחשב לחלוץ ולדמות מובילה בתחום חקר החלל בעולם הערבי.⁴² במהלך שהותו בחלל, ממארס ועד ספטמבר 2023, הוא השתתף בעשרות ניסויים מדעיים בתחומים מגוונים, בהם פיזיולוגיה אנושית, ביולוגיה, חומרים וחקר נוזלים בתנאי מיקרו-כבידה, תוך שיתוף פעולה עם סוכנות החלל האמריקאית, האירופית והיפנית. אחד ההישגים הבולטים שלו היה ביצוע הליכת החלל הראשונה בתולדות העולם הערבי שנמשכה שבע שעות – ציון דרך סמלי ומדעי כאחד. נורה אלמטרושי, בוגרת נוספת של תוכנית ההכשרה, עשתה היסטוריה ב־2021 כאישה האמירותית הראשונה אי פעם שנבחרה להיות אסטרונאוטית.

Jumana al-Tamimi, *Arab world basks in the glory of UAE Mars mission triumph*, [Arab news](#), 40 February 10, 2021.

Emirates Mars Mission's Hope Probe is a momentous achievement for UAE, region: 41 Ahmed Belhoul, [Emirates News Agency – WAM](#), July 1, 2020.

UAE Astronaut Program, [The Mohammed Bin Rashid Space Centre \(MBRSC\)](#). 42

נורה, מהנדסת מכונות בהכשרתה, סיימה ב־2024 את מסלול ההכשרה של נאס"א והיא ממתינה כעת למשימתה הראשונה בחלל.⁴³

באיחוד האמירויות פועל כיום מערך של מוסדות, חברות וגופים ציבוריים ופרטיים, הפועלים יחד לפיתוח תחום החלל ומשקפים את השילוב בין חזון לאומי לבין חדשנות טכנולוגית ומדעית. בראש עומדת סוכנות החלל של איחוד האמירויות (UAE Space Agency), שהוקמה בשנת 2014 כמוסד ממשלתי המופקד על גיבוש המדיניות הלאומית בתחום, קידום תוכניות מחקר, חיזוק שיתופי פעולה בינלאומיים ופיקוח על פרויקטי החלל של המדינה. הסוכנות שואפת לבסס את איחוד האמירויות כמרכז אזורי למדע ולתעשיית חלל מתקדמת, והיא אחראית על פיתוח תשתיות, רגולציה ותמיכה במגזר הפרטי. מרכז החלל על שם מחמד בן ראשיד (MBRSC), שהוקם בשנת 2006 בדובאי, הוא ליבת הפעילות המחקרית והטכנולוגית של תוכנית החלל האמירוית. המרכז אחראי על תכנון ובניית לוויינים, בהם סדרת KhalifaSat ו־DubaiSat, וכן על שיגור הגשושית למאדים. MBRSC מוביל גם תוכניות חינוך והסברה ויוזמות לשילוב צעירים ומהנדסים בתחומי החלל, הטכנולוגיה והמדע.

זאת ועוד, בשטח איחוד האמירויות מוקמת כעת עיר חלל ניסיונית המדמה תנאים על מאדים, כחלק מחזון הפדרציה להשתתפות בעתיד במשימות התיישבות פלנטריות. איחוד האמירויות אף חתמה על הסכמים עם נאס"א, סוכנות החלל האירופית ועם גורמים פרטיים לקידום תוכניות תיירות חלל. השקעות בחלל משתלבות באסטרטגיה רחבה יותר של מיתוג דובאי ואבו דאבי כמרכזים אזוריים ואף עולמיים לחדשנות. מדינות העולם רואות כיום באיחוד האמירויות שותפה מלאה בכל שיח חללי, לרבות שיתוף פעולה בתחנת החלל הבינלאומית, חתימה על הסכמי ארטמיס של נאס"א ויוזמות דיפלומטיות לקידום שימוש אחראי בחלל.

גם ישראל מבקשת להיות שותפה לפיתוח בתחום החלל במפרץ. במסגרת זו חתמו ישראל ואיחוד האמירויות באוקטובר 2021 על מזכר הבנות לשיתוף פעולה בתחום החלל, שאושר על ידי ממשלת ישראל בינואר 2022.⁴⁴ שיתוף הפעולה בין ישראל ואיחוד האמירויות לא הסתכם רק במסגרת לשיתוף פעולה בין סוכנויות החלל של שתי המדינות, אלא כלל גם מסמכי הבנות קונקרטיים הנוגעים לפרויקטים יישומיים ובשיתוף מוסדות מחקר משתי המדינות:

UAE Astronaut Program. 43

44 **מזכר הבנות בין ממשלת מדינת ישראל וממשלת איחוד האמירויות הערביות בדבר שיתוף פעולה בחקר ובניצול של החלל החיצון למטרות שלום, משרד המשפטים, 23 בינואר 2022.**

• שיתוף פעולה ראשון מסוגו במסגרת משימת בראשית 2. ההסכם אמור היה לאפשר קידום פעילות מדעית וטכנולוגית משותפת בין סוכנויות החלל של ישראל ואיחוד האמירויות, ולהפוך את המשימה לפרויקט חלוץ של שיתוף פעולה חוצה גבולות. תוכנן כי הדגלים של שתי המדינות יתנוססו יחד על פני הירח – מסר סמלי ורב משמעות של חזון משותף ועתיד של עשייה מדעית וטכנולוגית משותפת. ואולם ב־2025 נכנס פרויקט בראשית 2 להקפאה עקב חוסר תקציב, ושיתוף הפעולה הוקפא.⁴⁵

• הצטרפות איחוד האמירויות לשיתוף פעולה בלוויין ונוס. מהלך נוסף וחשוב היה צירוף איחוד האמירויות לשיתוף הפעולה המדעי המתקיים סביב הלוויין ונוס – מיזם ישראלי-צרפתי משותף בתחום של צילום לווייני רב-ספקטרלי. במסגרת זו יפורסם קול קורא משותף לחוקרות ולחוקרים משתי המדינות – לבצע מחקרים חדשניים שיתבססו על הנתונים שנאספים מהלוויין. המחקרים יתמקדו בניתוח תופעות הקשורות למשאבי טבע, חקלאות מדויקת, מדבור, ניטור מקורות מים ועוד – נושאים המצויים בליבת ההתמודדות המדעית עם משבר האקלים העולמי. שיתוף פעולה זה מבטא את ההכרה המשותפת בצורך להתמודד עם אתגרי העתיד באמצעות כלים מדעיים וטכנולוגיים, ואת הפוטנציאל הטמון בשילוב משאבים ואינטלקטואלים במזרח התיכון.

רשות החלל הסעודית הוקמה מחדש בשנת 2018 כ"ועדת החלל הסעודית" בצו מלכותי, בראשות אחיו למחצה של יורש העצר, הנסיך סולטאן בן סלמאן. הבחירה הזו שלחה מסר ברור לגבי הכוונות והשאיפות העתידיות: הנסיך סולטאן היה חבר בצוות מעבורת החלל דיסקברי ביוני 1985, והאדם הערבי והמוסלמי הראשון ששהה בחלל. ואולם בפועל עד שנת 2016 טרם הוקמה בערב הסעודית תוכנית חלל לאומית מאורגנת, וזאת בשל היעדר קווים מנחים ממשלתיים סדורים, רגולציה תואמת או תמריצים לפיתוח טכנולוגיות, מוצרים ומשימות חלל. פעילות החלל באותה תקופה התמקדה ביוזמות מחקר ופיתוח מצומצמות שנוהלו על ידי מוסדות אקדמיים וגופים ביטחוניים, ללא מסגרת אסטרטגית כוללת. רק עם השקת חזון 2030 על ידי מחמד בן סלמאן הוגדר תחום החלל כנדבך מרכזי במדיניות החדשנות והגיוון הכלכלי של הממלכה. מאז החלה הממשלה לגבש מערך מוסדי – בראשו הסוכנות הסעודית לחלל והמועצה העליונה לענייני חלל – ולפתח רגולציה, שיתופי פעולה

45 Ettay Nevo, *From moonshot to funding freeze: SpaceIL halts Beresheet 2 lunar mission*, [YNET Global](#), February 4, 2025.

בינלאומיים ותשתיות מחקר שמטרתן להפוך את ערב הסעודית לשחקנית אזורית בעלת יכולת עצמאית בתחום.⁴⁶

המבנה המוסדי של תחום החלל בערב הסעודית כולל כיום שלושה גופים מרכזיים, הפועלים בתיאום בהנהגתו של יורש העצר. בראש המערכת ניצבת המועצה העליונה לענייני חלל, שהוקמה בהחלטה מלכותית וכפופה ישירות ליורש העצר. תפקידה לעצב את מדיניות החלל הלאומית, להגדיר יעדים ארוכי טווח ולפקח על תיאום בין משרדי הממשלה, הצבא והמגזר הפרטי. הגוף השני הוא הסוכנות הסעודית לחלל (Saudi Space Agency – SSA), שהוקמה מחדש ב־2023 במקום ועדת החלל הסעודית שפעלה מאז 2018. בראש הסוכנות עומד מחמד בן סעוד א־תמימי, והיא מופקדת על יישום המדיניות, קידום מחקר ופיתוח מדעי, הכשרת אסטרונאוטים והרחבת שיתופי הפעולה הבינלאומיים. הגוף השלישי הוא נציבות התקשורת, החלל והטכנולוגיה (CST), ששמה שונה ב־2022 כדי לשקף את הרחבת אחריותה גם לתחום החלל. הנציבות עוסקת ברגולציה, רישוי ופיקוח על פעילות מסחרית בתחום הלוויינים והתקשורת החללית, וכן בקידום רגולציה לשוק החלל החדש במדינה. שלושת הגופים הללו הם ליבת מנגנון החלל הלאומי הסעודי, המשלב מדיניות מרכזית, יישום טכנולוגי ורגולציה מוסדית.

המאמצים הסעודיים בתחום נשאו פרי במאי 2023, לפחות באופן סמלי, כאשר שני אסטרונאוטים סעודים נחתו בשלום בתחנת החלל הבינלאומית, בהם ריאאנה ברנאווי – האישה הערבייה והמוסלמית הראשונה שטסה לחלל.⁴⁷ יורש העצר הסעודי נפגש עם האסטרונאוטים לפני המשימה. הוא הדגיש כי האסטרונאוטים מגלמים את יכולותיו ושאיוותיו של העם הסעודי לתרום לחדשנות ולחקר החלל במטרה למצוא פתרונות בני־קיימא לטובת האנושות. הוא ציין כי "האסטרונאוטים משמשים כשגרירים ונציגים של הממלכה בתחנת החלל הבינלאומית, במסגרת משימה שנועדה להעצים את האנושות, להגן על כדור הארץ ולפתוח אופקים חדשים באמצעות מחקרים בתחומי הבריאות והקיימות הסביבתית".⁴⁸ ריאד מבקשת לממש את הפוטנציאל הכלכלי והטכנולוגי של שוק החלל. במהלך כינוס מיוחד של הפורום הכלכלי העולמי (WEF) באפריל 2024 הודיעה ערב הסעודית שתקים מרכז בשם 'עתיד החלל', כחלק מתוכנית המהפכה התעשייתית הרביעית של הפורום.

⁴⁶ Saudi Arabia to launch national space strategy, [Arab News](#), March 6, 2024.

⁴⁷ Ghinwa Obeid, Saudi Crown Prince meets with Kingdom's Axiom Mission 2 crew ahead of launch, [Al-Arabiya](#), April 17, 2023.

⁴⁸ שם.

מנכ"ל סוכנות החלל הסעודית, מחמד א-תמימי, אמר בטקס כי "המרכז מחויב לקידום כלכלה חללית תוססת, משגשגת ובת-קיימא ברחבי העולם. באמצעות פיתוח עקרונות, הרחבת הידע, שיפור המודלים וטיפול שותפויות, אנו שואפים לרתום באופן אחראי את ההזדמנויות האדירות שהחלל מציע."⁴⁹ נציבות התקשורת, החלל והטכנולוגיה הסעודית הודיעה כי נתח השוק של ערב הסעודית בתחום זה הגיע ל-400 מיליון דולר בשנת 2023. הנציבות העריכה כי השוק הסעודי לחלל צפוי לגדול ב-87 אחוזים "בשנים הקרובות", וזיהתה תחומי צמיחה פוטנציאליים כמו ייצור מטענים קטנים ותקשורת לוויינית מאובטחת.⁵⁰ ערב הסעודית משקיעה משאבים ניכרים בפיתוח תשתיות חלל וביכולות לפיתוח לוויינים, במטרה מוצהרת להפוך לשחקנית מרכזית בתעשיית הלוויינים העולמית. מהלך אסטרטגי זה מלווה בדגש חזק על לוקליזציה, קרי פיתוח מומחיות טכנולוגית מקומית. לשם כך היא זקוקה לסיוע חיצוני.

ביולי 2024 הודיעו ארצות הברית וערב הסעודית על מסגרת חדשה לשיתוף פעולה בתחום החלל. לראשונה הקימו המדינות מסגרת משפטית המרחיבה את התחייבויותיהן מעבר למה שנקבע בהסכמי ארטמיס, שעליהם חתמה ערב הסעודית ביולי 2022. המסגרת החדשה מאפשרת לשתי המדינות לחתום על הסכמים קונקרטיים במגוון רחב יותר של תחומים, כולל תעופה, שיתוף נתונים ומדעי כדור הארץ. ההסכם פותר מראש את השאלות המשפטיות הסבוכות ומאפשר למנגנונים הביורוקרטיים לפעול במהירות רבה יותר בנוגע לקביעת מדיניות ומיזמים משותפים.⁵¹ מעבר לכך, ההסכם מאותת כי ערב הסעודית אינה מסתפקת בעמידה מהצד בזמן שאיחוד האמירויות רושמת הישגים משלה. במאי 2025, כחלק מביקור הנשיא טראמפ בממלכה, העמיקו נאס"א וסוכנות החלל הסעודית את שיתוף הפעולה ביניהן על בסיס הסכם המסגרת וחתמו על הסכם לשיגורו של הלוויין הסעודי הראשון, שיוקדש לחקר אקלים החלל במסגרת משימת Artemis II.

לאחר התקדמות מהותית של ערב הסעודית בבניית תוכנית החלל שלה בשנים האחרונות, היא מבקשת כעת למקד את מאמציה בהעצמת יכולות מקומיות ובגיבוש מסגרת מוסדית יציבה לתוכנית החלל הלאומית שלה. עם זאת, תחום זה עדיין נשען במידה רבה על

Saudi Arabia to Launch a Centre for Space Futures in the Forum's Fourth Industrial Revolution Network, [World Economic Forum](#), April 29, 2024. 49

Size of Saudi Space Market Reaches \$400 Mn in 2022, [Asharq al-Awsat](#), November 7, 2023. 50

NASA Signs US, Saudi Arabia Agreement for Civil Aeronautics, Space Collaboration, [NASA](#), July 16, 2024. 51

טכנולוגיות ושירותים זרים. על רקע התחרות הגאו־אסטרטגית ההולכת ומחריפה בזירת החלל במזרח התיכון, ובייחוד במפרץ, שואפת ערב הסעודית למצב את עצמה כשחקנית בעלת משקל דומה לזה של איחוד האמירויות ואיראן מבחינת פיתוח טכנולוגיות מתקדמות, שיגור לוויינים ויכולות תצפית עצמאיות. תוכנית החלל הסעודית משקפת, אפוא, לא רק את השאיפה הלאומית להשתחרר מתלות כלכלית במשאבי טבע אלא גם את הרצון להוכיח עליונות טכנולוגית אזורית ולבסס את הממלכה כמרכז חדש של ידע וחדשנות בעולם הערבי. הנהגה הסעודית ובראשה מחמד בן סלמאן מציבה יעדים שאפתניים כחלק מחזון 2030, ובהם פיתוח יכולת שיגור עצמאית, הכשרת אסטרונאוטים והפיכת הממלכה למוקד אזורי של חדשנות מדעית וחללית. הצהרות אלו משמשות מנוף למיצוב ערב הסעודית כשחקנית טכנולוגית מתקדמת בזירה הבינלאומית ולחיזוק תדמיתה כמעצמה מתחדשת. ואולם בפועל נוקטת הממלכה גישה זהירה ומדורגת, הנשענת על שיתופי פעולה עם סוכנויות חלל זרות ועל רכישת ידע וטכנולוגיות קיימות, במקום פיתוח עצמאי מואץ. המרחק הרב הקיים לעיתים בין רטוריקה שאפתנית לבין מימוש הדרגתי משקף את הניסיון של ערב הסעודית לאזן בין הרצון להפגין קפיצת מדרגה טכנולוגית לבין הצורך לבסס תשתית מוסדית ואנושית איתנה לטווח הארוך.

החדירה של מדינות המפרץ לתחום החלל טומנת בחובה גם היבטים ביטחוניים. רוב הלוויינים החדשים בבעלות המדינות כוללים רכיבי תצפית באיכות גבוהה מבעבר, חלקם בעלי רזולוציה תת־מטרית. מרחב החלל – בניגוד לאדמה או לים – מאפשר שליטה מודיעינית אסטרטגית לאורך זמן, גם מרחוק. לפיכך חיזוק היכולת הלוויינית וביסוס יכולת שיגור עצמאית עלולים להציב אתגר אסטרטגי לישראל בטווח הארוך. בדומה לתחום הגרעין, גם החלל נתפס כיום בעולם הערבי לא רק כמנוע פיתוח אזרחי אלא גם כמכשיר להגברת עצמאות ביטחונית.

ישראל, על אף יתרונה הטכנולוגי המובהק, ניצבת מול צורך מתמשך לעקוב אחר ההתפתחויות האזוריות, בפרט כשמדובר בהעמקת שיתופי פעולה בין מדינות ערב לבין סין ורוסיה – מדינות שלעיתים נוקטות גישה גמישה יותר בכל הנוגע להעברת טכנולוגיות דו־שימושיות. תהליכים אלו מעלים שאלות לגבי האופן שבו האיזון האזורי עשוי להשתנות אם יכולות מתקדמות יזרמו למסגרות שאינן כפופות למנגנוני בקרה מערביים. בתחום החלל, שיתופי פעולה בין ישראל לבין חלק ממדינות המפרץ כבר מתקיימים, בעיקר עם איחוד האמירויות, ויש להם בסיס מקצועי מוצק: לישראל יכולות מוכרות בתחום הלוויינים הקטנים, מערכות הבקרה והאלקטרו־אופטיקה. פרויקטים אזרחיים, מדעיים ואקלימיים

עשויים לשמש כגשר טבעי להעמקת הקשרים. עם זאת מתעוררת דילמה לגבי גבולות שיתופי הפעולה – נקודה שבה פעילות אזרחית חיונית עלולה להתקרב לאזורים רגישים מבחינת טכנולוגיות תצפית, רכיבי שיגור או מעורבות של צדדים שלישיים.

מדינות המפרץ עצמן מצויות כיום בתנופת פיתוח מרשימה בתחום החלל – תהליך שמגלם לא רק השקעה עתידנית אלא גם תחרות על יוקרה אזרחית ועל השפעה מדעית־טכנולוגית. עבור ישראל התפתחות זו אינה בהכרח איום, אך היא מציבה שורה של שאלות אסטרטגיות: עד כמה תחרות זו משנה את המרחב האזרחי? היכן עובר הגבול בין שיתוף פעולה לגיטימי לבין מצב שעלול ליצור רגישויות? ומהם הסימנים שצריכים לעורר בחינה מחודשת של מערכת האינטרסים? הדילמות אינן נוגעות רק לטכנולוגיה עצמה אלא גם לאופן שבו התמורות בתחום החלל משתקפות בזירה הדיפלומטית ובמאזן הכוחות. בתוך מציאות משתנה זו ישראל נדרשת לבחון את התהליך כמכלול – להבין את קצב ההתפתחויות, לזהות את נקודות ההשקה והחיכוך ולשקול כיצד תהליכים אזרחיים־חלליים עשויים להשפיע על האיזון האזרחי בטווח הרחוק.

סייבר ובינה מלאכותית

המרחב הקיברנטי הפך לשדה קרב מרכזי בזירה הגאו־אסטרטגית של המפרץ. מדינות המפרץ מבינות יותר ויותר כי איומים בסייבר אינם רק עניין טכנולוגי אלא גם מרחב שבו מוכרעים מאבקי השפעה, לגיטימיות שלטונית ואף כלכלה אזורית. בהתאם לכך מדינות המפרץ עוברות מהפכה דיגיטלית מואצת כחלק ממדיניות לגיוון כלכלי והשתחררות מהתלות בנפט, אך גם כדי ליצור לעצמן יתרון אסטרטגי. לצד אימוץ טכנולוגיות מתקדמות גבר בשנים האחרונות הדגש על חיזוק ההגנה הקיברנטית, לאור עלייה בהיקף האיומים הדיגיטליים והנזקים הכלכליים הנלווים. ערב הסעודית ואיחוד האמירויות במיוחד הציבו את תחומי הסייבר וה־AI במרכז האסטרטגיה הלאומית שלהן, אך הן עושות זאת מתוך תנאי מוצא שונים לחלוטין. בעוד שאיחוד האמירויות נהנית מהובלה טכנולוגית יחסית, ערב הסעודית עודנה מתמודדת עם פערים מבניים, תרבותיים ואסטרטגיים. המתחים האזוריים והתחרות בין המעצמות הפכו את תחום הסייבר והבינה המלאכותית למרכזי.

נקודת מפנה בהיערכות המדינות להתקפות סייבר הגיעה ב־2012, עת תקפו גורמי סייבר את חברת הנפט הסעודית הלאומית אראמקו באמצעות נוזקת מחשב בשם Shamoon, שמחקה נתונים מכ־35 אלף מחשבים והשביתה את מערכות החברה. קבוצת האקרים שכינתה את עצמה 'חרב הצדק' קיבלה אחריות וטענה כי מדובר בנקמה על פשעי שלטון אל־סעוד. ואולם גורמי מודיעין אמריקאים ייחסו את המתקפה לאיראן וראו בה צעד אסטרטגי שמטרתו לפגוע בערב הסעודית במסגרת מאבק ההשפעה האזורי בין שתי המדינות.⁵² כעבור פחות משבועיים הותקפה גם חברת הגז הקטרית RasGas במה שנחשב לחלק מאותו קמפיין איראני.⁵³ תקיפת אראמקו סימנה תפנית היסטורית: היא חשפה את יכולות הסייבר ההתקפיות של איראן ואת נכונותה להשתמש בהן, והמחישה למדינות המפרץ את פגיעותן. בעקבותיה החלה ערב הסעודית להשקיע משאבים עצומים בבניית מערך סייבר לאומי, שהוביל להקמת הרשות הלאומית לאבטחת סייבר (NCA) ולשילוב הנושא בליבת תפיסת הביטחון הלאומית שלה. פגיעות זו של מדינות המפרץ בתחום הקריטי ביותר לכלכלתן

Shamoon virus targets energy sector infrastructure, [BBC](#), August 17, 2012. 52
Mike Mount, U.S. Officials believe Iran behind recent cyber attacks, [CNN](#), October 16, 2012. 53

ולשגשוג – מגזר הנפט והגז – ורצון לתרום לכלכלתן הביאו לכך שתחום הסייבר והבינה המלאכותית (AI) הפכו לאחד ממוקדי ההשקעה המרכזיים של מדינות המפרץ. מדינות אלו רואות בטכנולוגיות הללו לא רק מנוע צמיחה כלכלי אלא גם נדבך חיוני בהגנה על משטריהן, יציבותן הפנימית ועמדותיהן בזירה הבינלאומית.

האתגר המרכזי שבפניו ניצבות המדינות במפרץ אינו טכנולוגי גרידא, אלא בעיקר קשור להון לצורך בפיתוח הון אנושי. ערב הסעודית מכירה בפיגור היחסי שלה בתחום, ובשל כך מדיניותה בתחום הסייבר עברה שינוי ניכר בשנים האחרונות. הממלכה מבקשת לחזק את מעמדה כאחת המובילות האזוריות בתחום הגנת הסייבר באמצעות רפורמות מוסדיות, השקעות בטכנולוגיה וקידום תעשיית הסייבר המקומית. הרשות הלאומית לאבטחת סייבר (NCA) מובילה את עיצוב המדיניות הלאומית ומיישמת אסטרטגיה מקיפה שנועדה להבטיח מרחב דיגיטלי מאובטח התואם את חזון 2030. אחת היוזמות המרכזיות היא הפורטל הלאומי Haseen, שנועד לאחד את שירותי אבטחת המידע במדינה, לשמש פלטפורמה לשיתוף מודיעין סייבר ולאפשר לארגונים פרטיים וממשלתיים לנהל תאימות, לזהות איומים ולפעול במשותף להגנת התשתיות הקריטיות. הממלכה משקיעה גם בפיתוח הון אנושי באמצעות הכשרות, סדנאות ותוכניות אקדמיות ייעודיות. מדיניותה שמה דגש על שיתופי פעולה בינלאומיים, על הגדלת השקעות זרות ועל טיפוח תעשייה מקומית לייצור פתרונות אבטחה.⁵⁴

ואולם חרף ההתפתחויות הללו יש פערים במוכנות הממלכה לאיומים. יכולות הסייבר ההתקפי של הממלכה עדיין אינן מפותחות במידה מספקת, והיכולות ההגנתיות נשענות בעיקר על ספקים זרים. ברקע לכך: עשרות שנים של הסתמכות על נפט, סובסידיות ממשלתיות ושוק עבודה מנופח שיצרו מערכת כלכלית שמקשה על פיתוח חדשנות פנימית. יש בערב הסעודית השקעות עתק בתשתיות ובחדשנות, אך ההצלחה העתידית תלויה ביכולת לגשר על הפערים האנושיים, לצמצם את התלות בספקים זרים וליצור ערך עסקי יציב מבוסס טכנולוגיה. קצב הצמיחה הטכנולוגי בממלכה מהיר, אך כדי שיתורגם לצמיחה כלכלית אמיתית נדרשים משילות וניהול ידע, ובעיקר מערכת הכשרה רחבה שתתמוך בשינוי התרבותי הנדרש.

איחוד האמירויות וערב הסעודית משקיעות משאבים רבים בפיתוח תחום הבינה המלאכותית כחלק מאסטרטגיה המיועדת גם לחיזוק ההשפעה האזורית והעמקת החדירה

Saudi Arabia Hosts Global Cybersecurity Forum with Participation of over 120 Countries, 54 [Asharq al-Awsat](#), November 1, 2023.

לשווקים בינלאומיים – ובראשם שוק הטכנולוגיה האמריקאי. השקעות אלו כוללות הן פרויקטים לאומיים והן רכישות והקמת שותפויות אסטרטגיות עם חברות מובילות בתחום זה ובתחומים כמו מחשוב ענן, למידת מכונה ואנליטיקה מתקדמת. למרות שחלק מהשקעות הענק הללו אינן מלוות תמיד בהיתכנות עסקית ברורה, קובעי מדיניות התומכים בשימוש בטכנולוגיה זו טוענים כי לבינה המלאכותית פוטנציאל לשנות מן היסוד מגזרים מסורתיים דוגמת חיפוש נפט והפקתו, בריאות, חינוך וביטחון, לצד יצירת תחומים כלכליים חדשים, תעסוקה ומקורות הכנסה מגוונים שאינם מבוססי נפט.

לשם כך הוקמה באיחוד האמירויות בשנת 2019 האוניברסיטה לבינה מלאכותית על שם מחמד בן זאיד, אשר שמה לה למטרה למשוך חוקרים ובוגרי תארים מתקדמים מכל העולם. האוניברסיטה מעניקה כיום גם תוארי דוקטור בתחום. במקביל מונה לראשונה בעולם שר לענייני בינה מלאכותית – עומאן אל-עולמה – כחלק מממשלת החדשנות של דובאי. גם ערב הסעודית הקימה מכללה משלה. 'המכללה על שם הנסיך מחמד בן סלמאן לסייבר, בינה מלאכותית וטכנולוגיות מתקדמות' מכשירה מומחי סייבר המצויידים בידע להגן ולחדש במרחב הדיגיטלי. ערב הסעודית ביצעה גם היא השקעות נועזות בטכנולוגיות מתקדמות. בפברואר 2025 הכריזה ריאד על השקעות בהיקף של כ-15 מיליארד דולר במטרה להאיץ את הפיתוח של יישומים מבוססי בינה מלאכותית בתחומי ביטחון המידע, ניהול נתונים, תעשייה, תחבורה ובריאות.⁵⁵ חלק ניכר מהתקציב הוקצה לחיזוק מערכות הסייבר הלאומיות באמצעות שילוב כלים מבוססי למידת מכונה, המסוגלים לזהות ולסכל איומים בזמן אמת. המיקוד לא היה רק בפיתוח חומרה ותוכנה אלא גם בחיזוק ההון האנושי. המכללה על שם מחמד בן סלמאן היא הפלטפורמה האקדמית הראשונה במדינה המוקדשת באופן מלא לתחומים של סייבר, בינה מלאכותית ומדעי הנתונים, והיא נועדה להכשיר דור חדש של מומחים טכנולוגיים שיתמודדו עם אתגרי הביטחון הדיגיטלי והחדשנות הממשלתית. המכללה מתאפיינת בשיתופי פעולה עם מוסדות בינלאומיים מובילים, המאפשרים שילוב של תוכן אקדמי מתקדם עם הכשרה מעשית בסטנדרטים בינלאומיים. המכללה מהווה חלק ממאמץ כולל לפתח הון אנושי טכנולוגי שישמש עוגן למעבר הכלכלה הסעודית לעידן הדיגיטלי, תוך שמירה על ריבונות דיגיטלית והובלה אזורית בתחום הסייבר. יתרה מכך, ערב הסעודית מארחת ומשתתפת באופן פעיל בפסגות סייבר בינלאומיות, בתרגילים ובתרחישים, ובכך מטפחת תרבות של שיפור מתמיד ושיתופי פעולה גלובליים.

Nirmal Narayanan, *Saudi Arabia announces \$14.9bn investment deals in LEAP 2025*, 55 [Arab News](#), February 9, 2025.

ההובלה בתחום הסייבר והבינה המלאכותית במפרץ היא לעיתים מצד בכירים מתוך בתי המלוכה. כך למשל, שיח' טחנן בן זאיד, אחיו של נשיא איחוד האמירויות, נחשב לדמות מפתח הן במגזר הביטחוני והן בקבוצות השקעה חובקות עולם כמו G42, הפועלות לרכוש ולהשקיע בטכנולוגיות מתקדמות.

בעוד שתי המדינות מבססות את עצמן כשחקניות מובילות במפרץ, התחרות האמיתית בתחום מגיעה מכיוון של מעצמות גלובליות, בראשן ארצות הברית וסין. כל אחת מהמעצמות רואה בטכנולוגיית AI מנוף להשפעה עולמית, עליונות ביטחונית וכלי לעיצוב סדר עולמי חדש. הדינמיקה הזו מציבה את מדינות המפרץ בעמדה רגישה: מצד אחד הן תלויות בטכנולוגיה האמריקאית (לרבות מעבדים ואלגוריתמים מתקדמים), אך מנגד הן מחפשות דרכים לשמר אוטונומיה טכנולוגית – לעיתים בשיתוף פעולה עם שחקנים סינים – מה שמעורר דאגה גוברת בווינגטון. במקביל, ההקשרים הביטחוניים של יישומי AI באזור גם הם משמעותיים: ערב הסעודית ואיחוד האמירויות משקיעות בטכנולוגיות מעקב, ניתוח תמונה, יכולות תקיפה חכמות, רחפנים ואמצעים להבטחת יציבות שלטונית, במקביל למיתוגן הבינלאומי כחדשניות ואחראיות.

באיחוד האמירויות הוצג חזון לאומי ברור, שמטרתו הפיכת הפדרציה למובילה עולמית בתחום עד שנת 2031. השקעה בתשתיות חכמות, מערכות AI במגזר הציבורי, תחבורה חכמה, שירותי בריאות מונחי דאטה ואף יישומים צבאיים – כל אלה מציבים את איחוד האמירויות בקדמת החדשנות. ההתקדמות בתחום, כמו בתחומים אחרים, היא הודות לממשל ריכוזי אך גמיש, המעניק לאיחוד האמירויות יתרון ניכר על פני כל שכנותיה במימוש מדיניות טכנולוגית. נוסף על כך אין בה את הביורוקרטיה הסבוכה של ערב הסעודית, והכפיפות הישירה של גופי הסייבר וה-AI למקבלי ההחלטות מאפשרת יישום מהיר. זאת ועוד, מערכת ההשכלה הגבוהה באיחוד האמירויות תומכת ביעדים הלאומיים. מרכזי חדשנות באבו דאבי ובדובאי משתפים פעולה עם חברות בינלאומיות מובילות, ומוסדות אקדמיים מטפחים דור מהנדסים ומפתחים מקומי ובינלאומי. בתחום הסייבר מפעילה איחוד האמירויות מערך מקיף של הגנה ותקיפה. מערכות הגנה על בנקים, שדות תעופה, ומוסדות ממשלתיים פועלות בתיאום עם סוכנויות ביון, וחלק מהמערכות נרכשו מחברות מערביות ואף ישראליות. דוחות בינלאומיים הצביעו על שימוש באיחוד האמירויות בתוכנות ריגול לצורכי ניטור פנימי ואזורי, ביניהן 'פגסוס' מישראל.⁵⁶

Michael Holden, *NSO ended Pegasus contract with UAE over Dubai leader's hacking*, 56 [Reuters](https://www.reuters.com/technology/nso-ended-pegasus-contract-with-uae-over-dubai-leaders-hacking-2021-10-06/), October 6, 2021.

ב-2025 הודיעה מיקרוסופט על השקעה של יותר מ-15 מיליארד דולר באיחוד האמירויות – צעד ההופך את המדינה לאחד ממרכזי ה-AI האזוריים החשובים ביותר. במסגרת ההשקעה אישרה ארצות הברית למיקרוסופט לייצא לאיחוד האמירויות את הדור המתקדם ביותר של שבבי Nvidia, אחרי שנים שבהן מדיניות הפיקוח על היצוא מנעה זאת.⁵⁷ בכך הופכת איחוד האמירויות ל"מעבדת ניסוי" למדיניות היצוא האמריקאית. ההסכם, המתבסס על הבנות שנוצקו בביקור של הנשיא טראמפ במאי 2025 באבו דאבי, מאפשר הקמת תשתית חישוב מתקדמת במדינה ויצירת מוקד אזורי לתחרות הגלובלית על השליטה בבינה מלאכותית. מבחינת ארצות הברית מדובר בחיזוק דריסת הרגל שלה במפרץ, מול נוכחות הולכת וגוברת של סין. מבחינת איחוד האמירויות זהו מהלך שממצב אותה כמרכז על-אזורי ל-AI, עם גישה לחומרה המתקדמת בעולם והכשרת כוח אדם מקומי. המהלך גם מעורר שאלות: עד כמה תוכל וושינגטון לוודא שאין "זליגת טכנולוגיה" לסין; מהן מגבלות היצוא העתידיות; וכיצד יושפעו יחסי הכוח בין מדינות המפרץ, בייחוד כשכולן מתחרות על הפיכתן ל"מעצמות בינה מלאכותית". מבחינת ישראל זהו חיזוק של מגמת התבססות המפרץ כמרכז טכנולוגי מתקדם, שיכול מצד אחד לפתוח דלת לשיתופי פעולה חדשים, ומנגד עלול ליצור תחרות גוברת על הובלה בתחום.

בעוד שאיחוד האמירויות מקדמת תחרות אזורית בחדשנות, היא גם מהווה מודל עבור שכנותיה. קטר, למשל, שיפרה את תשתיות הסייבר שלה לקראת מונדיאל 2022 וממשיכה להשקיע במרכזי בקרה והגנה, אך גם במכללות טכנולוגיות כחלק מחזון 2030 הקטרי. עם זאת קטר נזהרת מהצגת חזון טכנולוגי שאפתני מדי, ונתפסת כמקדמת יציבות. עומאן מצידה שומרת על פרופיל נמוך יחסית. היא הקימה גוף ייעודי להגנת סייבר אך לא פיתחה תעשייה מקומית מבוססת. בחריין, שבירתה מארחת את שירותי הענן של אמזון (AWS), נהנית מתשתית טכנולוגית מסחרית אך אינה מקדמת מדיניות לאומית כוללת בתחום הבינה המלאכותית או הסייבר.

למרות שערב הסעודית ואיחוד האמירויות מקדמות את תחום הסייבר והבינה המלאכותית, הפערים ביניהן עצומים. הם נובעים לא רק משיקולים כלכליים או ביטחוניים אלא גם מהאופי השלטוני, מהמדיניות הציבורית ומהיכולת לנהל תהליכים אסטרטגיים ארוכי טווח. בעוד שערב הסעודית מתנהלת לא אחת בתגובה לאירועים חיצוניים – מתקפות סייבר, מתחים עם איראן, לחץ בינלאומי – איחוד האמירויות ממצבת את עצמה ככוח יוזם, כזה

Federico Maccioni, *Microsoft to invest over \$15 billion in UAE, secures US export licenses for Nvidia chips*, [Reuters](#), November 4, 2025.

שמתכנן ולא רק מגיב. עם זאת, שתיהן נדרשות להתאים עצמן לתחרות הבינלאומית בין סין לבין ארצות הברית והמערב. העסקאות שחתמו איחוד האמירויות וערב הסעודית עם ארצות הברית, בעיקר במהלך ביקור הנשיא טראמפ ב־2025 במפרץ, כוללות רכיבי בינה מלאכותית וסייבר ועשויות להוות נקודת מפנה בהקשר זה ולחזק את הקשרים בתחום בין שתי המדינות לבין ארצות הברית.

שיתופי פעולה עם ארצות הברית פותחים בפני המדינות אפשרות לחיזוק התשתית המודיעינית, לבניית מאגרי דאטה מאובטחים, לפיתוח פתרונות AI בתחום ביטחון הפנים ואף להקמת מתקני הכשרה. ואולם אם ערב הסעודית תמשיך לפעול מתוך תלות מוחלטת היא לא תוכל להפוך את הטכנולוגיה לנכס אסטרטגי בר־קיימא. שינוי עומק חברתי, העצמת מגזר פרטי עצמאי ובעיקר השקעה בחינוך טכנולוגי וטיפוח דור חדש של מהנדסים ומפתחים – אלו התנאים ההכרחיים לשינוי בר־קיימא (רוב הצעירים הסעודים בוחרים בתחום מדעי הרוח, ובעיקר בלימודי דת).

למרות ההשקעה הסעודית בטכנולוגיות קצה אלה, בהיעדר תשתית אנושית הן טרם תורגמו לשינוי עומק. מהלך רפורמות הדגל 'חזון 2030' שם דגש על פיתוח מגזר טכנולוגי, אך ניכר כי התקדמותו בתחום הטכנולוגי נעשית באיטיות. התחום נתון להשפעה פוליטית ומוסדית, ומורכבות המבנה השלטוני מקשה על תיאום בין גופים. האיומים על הממלכה, בהם האיום האיראני, אינם מאפשרים דחייה ומאלצים את ערב הסעודית לעיתים לחפש פתרונות קצרי טווח באמצעות רכש מערכות "מן המדף", שיתופי פעולה עם חברות אמריקאיות ואף רכש של טכנולוגיה ישראלית. עסקאות שנחתמו בעת ביקור הנשיא טראמפ ב־2025 בממלכה כוללות גם הן מרכיבי סייבר ובינה מלאכותית, אם כי עוצמת תרומתן תלויה בין השאר ביכולתה של הממלכה לקלוט את הידע ולשלב במסגרת אסטרטגית אפקטיבית. בעוד כל מדינה פעלה בתחומה לחיזוק יכולותיה בתחום, שיתוף פעולה אזורי בא לידי ביטוי בהקמת הוועדה המיניסטריאלית לענייני סייבר של המשפ"ם ב־2022. מאז הקמת הוועדה הוגדרו מטרות שאפתניות להגברת שיתוף הפעולה האזורי בתחום הסייבר וליצירת מרחב דיגיטלי בטוח. היעדים המרכזיים התמקדו ביצירת אסטרטגיית סייבר משותפת לשנים 2024–2028, בהקמת פלטפורמת שיתוף מידע בזמן אמת על איומים, בקידום רגולציה וסטנדרטים אחידים בין המדינות ובפיתוח הון אנושי ומודעות ציבורית לסכנות הסייבר. לצד אלה ביקשה הוועדה להעמיק את שיתופי הפעולה עם מדינות וארגונים בינלאומיים, לקיים תרגילי סייבר אזוריים ולהקים מנגנוני ממשל שיבטיחו יישום אפקטיבי של החלטות משותפות. הוועדה הצליחה במידה רבה לתרגם את היעדים הראשוניים לפעולה מעשית.

האסטרטגיה האזורית אושרה רשמית בישיבה בדוחה ב־2024. כמו כן הוקמה תשתית לשיתוף מידע בזמן אמת בין המדינות, התקיימו תרגילי סייבר אזוריים ונקבעו מגננוני פיקוח וממשל למעקב אחר החלטות.⁵⁸

ערב הסעודית יכולה להציע למשקיעים בתחום ה־AI בעיקר קרקע זולה ובשפע, וגישה נוחה וזולה לאנרגיה. הצעדים שלה משתלבים בנרטיב רחב יותר שמוביל בית המלוכה בשנים האחרונות, שלפיו הממלכה עומדת להפוך לשחקנית מרכזית, אולי אף מעצמה, בעולם הבינה המלאכותית. מנכ"ל HUMAIN, חברת הדגל של ערב הסעודית בתחום הבינה המלאכותית, אף טען שהממלכה שואפת להיות הספקית השלישית בגודלה בעולם, אחרי ארצות הברית וסין.⁵⁹ האמביציה הזאת מרשימה, אך יש להבחין בין רטוריקה לבין מציאות טכנולוגית. בטווח הנראה לעין, ההצהרה על מקום שלישי בעולם – במובן של פיתוח מודלים מתקדמים, צבירת כישרון מחקרי ויצירת אקוסיסטם חדשני – אינה ריאלית. הפער בין שתי המעצמות לבין שחקנים אחרים הוא עצום, והוא נובע לא רק מסכומי עתק אלא גם מהצטברות עשורים של מחקר, תעשיית תוכנה ענפה, אוניברסיטאות מובילות ושוק תחרותי שמייצר חדשנות מתמדת. ערב הסעודית, חרף ההשקעות האדירות, עדיין אינה קרובה לכך.

עם זאת, זלזול בשאפתנות הסעודית יהיה טעות. תחום ה־AI מורכב משורה של חוליות, ולא כולן תלויות באותה מידה במציונות מחקרית. לערב הסעודית יש יתרונות יוצאי דופן בתשתיות: אנרגיה זולה, יכולת להקים חוות שרתים בקנה מידה שכמעט אף מדינה אחרת אינה מסוגלת לשכפל וממשל שמוכן להזרים הון רב. נוסף על כך חזון 2030 יוצר ביקוש מקומי מובנה לפתרונות AI בתחומי בריאות, תעופה, תחבורה, ביטחון ושירותי ממשל, ומעניק לממלכה מעבדה גדולה ליישום טכנולוגיות בקצב מואץ. לכן גם אם ערב הסעודית לא תהפוך למעצמת AI מחקרית, היא תוכל להפוך למרכז חישוב (Hub) גלובלי בולט שמספק תשתיות, חוות שרתים, שירותי ענן ויכולות עיבוד עצומות לחברות באזור ובמדינות מתפתחות. במודל כזה הממלכה יכולה לתפוס מקום חשוב בכלכלה הגלובלית של בינה

58 HE GCCSG: It's Important to Raise Cybersecurity Level to Protect our Countries & Ensure their Cybersecurity, by Confronting Cybercrimes, which are Among the Most Important Security Challenges whose Severity has Increased Regionally and Internationally, GCC General Secretariat – Doha, November 3, 2024.

59 Saudi Arabia aims to be third biggest AI provider in the world: Humain CEO, Al-Arabiya, August 27, 2025.

מלאכותית לא כמתחרה ישירה בארצות הברית ובסין, אלא כמעצמה תשתיתית שמגדירה מחדש את מפת האנרגיה והחישוב העולמית.

הרחבת יכולות הסייבר והבינה המלאכותית במדינות המפרץ מציבה לישראל מערכת דילמות מורכבת. מצד אחד, ההתקדמות המואצת של ערב הסעודית והאמירויות בתחומים אלו יוצרת פוטנציאל לשיתופי פעולה אזוריים וטכנולוגיים, שמהם ניתן להפיק ידע, גישה לשווקים חדשים או חיזוק קשרים מדיניים. מצד שני, התלות של מדינות המפרץ בטכנולוגיות מערביות, בפרט אמריקאיות, לצד ניסיונות להקים אוטונומיה טכנולוגית דרך שיתופי פעולה עם סין ורוסיה, יוצרת איזודאות אשר למעברים של ידע קריטי או יכולות דו־שימושיות. השוני ברמת המוכנות והמבנה המוסדי בין ערב הסעודית לאיחוד האמירויות מחזק את הצורך להבחין בין פרויקטים אזרחיים ומסחריים לבין פעילויות שיש להן השלכות ביטחוניות או צבאיות. גם אם ערב הסעודית מצליחה להפוך למרכז תשתיות חישוב ואגירה משמעותי, היא עדיין תלויה בהון אנושי ובידע מיובא, מה שמעלה שאלות לגבי יכולתה להפוך למתחרה אסטרטגית בתחומי מחקר ופיתוח.

ישראל נדרשת לאזן בין ההזדמנויות לשיתופי פעולה לבין הצורך לעקוב אחר דינמיקה של כוח והשפעה טכנולוגית באזור, להעריך את הסיכונים האפשריים מזליגת ידע או מניצול טכנולוגיות מסוכנות ולהתייחס גם להיבטים האסטרטגיים והדיפלומטיים של התקדמות המפרץ כאל מרחב סייבר-AI מתקדם. הדילמה המרכזית היא כיצד למצות יתרונות מהתפתחות זו מבלי להזניח את הערכות הביטחון, את הפיקוח על יכולות דו־שימושיות ואת ההשפעה האזורית של חדשנות טכנולוגית.

העניין בטכנולוגיות מתקדמות אינו חדש במפרץ. במשך שנים האסטרטגיות התבססו במידה רבה על הצהרות להובלה בתחום הבינה המלאכותית, בלוקצ'יין או טכנולוגיות חלל, והניבו לא מעט מזכרי הבנות אך הרבה פחות תוצאות מוחשיות. השינוי החל ב־2025. ערב הסעודית, איחוד האמירויות וקטר הגבירו את המאמצים לרכוש שבבים מתקדמים, לבנות תשתיות דיגיטליות ולהקים חברות לאומיות מובילות, מה שהוביל לספקולציות סביב האפשרות שהאזור עשוי להפוך למרכז עולמי שלישי של בינה מלאכותית, אחרי ארצות הברית וסין. תוצאה זו רחוקה מלהיות מובטחת כאשר הפערים, ממחסור בכוח אדם ועד רגולציה ותחרות, עדיין מצויים ברקע. עם זאת, היקף ההתחייבויות מרמז שמנהיגי האזור רואים בכך חלון הזדמנויות לתפוס מקום בטכנולוגיה המרכזית למודלים הכלכליים שלהם לאחר עידן הנפט.

ניאום: נשחזון פוגש מציאות

פרויקט בניית העיר העתידית ניאום (NEOM), שעליו הכריז יורש העצר הסעודי מחמד בן סלמאן בשנת 2017, נועד להיות גולת הכותרת של חזון 2030 באמצעות קידום חדשנות, תיירות ופיתוח עירוני בר־קיימא. מדובר ביוזמה בקנה מידה חסר תקדים, המשתרעת על שטח הגדול משטחה של מדינת ישראל וכוללת את העיר הליניארית העתידית The Line לצד אזורי תעשייה, נמל, אתרי תיירות ואיים יוקרתיים. ההערכות הראשוניות דיברו על השקעה של כ־500 מיליארד דולר אך עם השנים תפח הסכום, מה שהפך את ניאום לאחד המיזמים השאפתניים והיקרים בעולם.⁶⁰ הפער בין החזון הגרנדיוזי לבין המציאות התקציבית והפוליטית הולך ומתחדד, וניאום משקפת את האתגר הכרוך בניסיון להפוך את ערב הסעודית לכלכלה מודרנית המוכנה לתום עידן הנפט.

על אף ההבטחות הראשוניות, דיווחים רבים הצביעו על בעיות יישום חריפות בפרויקט ניאום. תושבים מקומיים, בני שבטים שחיו במשך דורות בשטח המתוכנן, פונו בכפייה – מהלך שעורר ביקורת חריפה הן בזירה המקומית והן בקהילה הבינלאומית. נוסף על כך, בשנת 2023 פוטר מנכ"ל הפרויקט נאדר אל־נסר, שנחשב מקורב לנסיך מחמד בן סלמאן; החלפתו הפתאומית במנכ"ל זמני התפרשה כאיתות ברור לחוסר שביעות רצון מהתקדמות הבנייה ולמתח גובר סביב העלויות.⁶¹ במקביל דווח על קיצוץ ניכר בכוח האדם: יותר מ־1,000 עובדים פוטרו, ואלפים נוספים הועברו לריאד כדי להדק את הפיקוח מטעם קרן ההשקעות הציבורית הסעודית ולצמצם הוצאות. בשל כך צומצמו יעדי הפרויקט לשנת 2030 באופן ניכר. בעוד היעד המקורי דיבר על אוכלוסייה של 1.5 מיליון תושבים ב־The Line עד סוף העשור, ההערכות העדכניות מדברות על פחות מ־300 אלף בלבד. זאת ועוד, עד שנת 2030 צפויים להיבנות רק קילומטרים אחדים מתוך 170 הקילומטרים המתוכננים. גם אם חלק מהדיווחים הוכחשו, עצם פרסומם פגע באמינות הפרויקט בעיני משקיעים בינלאומיים ובתפיסת יכולתה של ערב הסעודית לממש את חזון 2030 במתכונתו המקורית.

Natasha Turak, *Saudi Arabia reckons with its costly megaprojects as \$500 billion 'The Line' is reviewed*, [CNBC](#), July 18, 2025. 60

Rory Jones and Eliot Brown, CEO of Saudi Arabia's Futuristic City Project Leaves Abruptly, [The Wall Street Journal](#), November 12, 2024. 61

ההתפתחויות הללו אינן רק טכניות אלא גם פוליטיות. ניאום, שתוכננה כסמל לחזון ולחדשנות, הפכה למבחן של אמון הציבור ושל יכולת המערכת הסעודית להוציא לפועל פרויקטים אדירי תקציב. האטת הקצב וגל הפיטורים משדרים כי האתגרים התקציביים של ערב הסעודית גוברים, וכי הרווח בין שאיפות החזון למציאות הכלכלית הולך ומתרחב.

התלות המתמשכת במחירי הנפט מקשה על ערב הסעודית לקדם במקביל גם את מיזמי הענק וגם את ההוצאות השוטפות. לשם השוואה, מחיר חבית נפט מסוג 'ברנט' היה 67 דולר בספטמבר 2025, 74 דולר בספטמבר 2024, ובאותה תקופה ב-2023 הוא עמד על 93 דולר.⁶² ירידה זו במחיר הנפט בשנים האחרונות רחוקה מרמת מחיר של כ-90 דולר לחבית נפט, הנדרש לאיזון תקציבי בערב הסעודית על פי הערכות קרן המטבע. מצב זה הביא לגירעון תקציבי מתמשך (4.3 אחוזים מהתוצר ב-2025), והוא מאלץ את ריאד להישען על עתודות פיננסיות, לגייס חוב ולצמצם בהוצאות. קרן המטבע הבינלאומית (IMF) כבר התריעה כי הוצאות מופרזות עלולות לפגוע ביציבות הפיסקלית, והמליצה על קצב מתון יותר של יישום הפרויקטים השאפתניים.⁶³

רכיב מרכזי בניאום נקרא The line – מבנה מצופה בזכוכית מראה בגובה 500 מטר המשתרע לאורך 170 ק"מ על פני המדבר, ומתוכנן לאכלס תשעה מיליון תושבים: עיר בנויה בתוך חומה גבוהה יותר מבניין האמפייר סטייט. הפרויקט נועד לסמל מומנטום בלתי ניתן לעצירה: מרחב עירוני מהפכני ללא רחובות או מכוניות מסורתיות, מונע כולו באנרגיות מתחדשות ומתפרש ברצף ממפרץ עקבה ועד הרי החג'אז. הוא אמור היה להיות לב-ליבה של ניאום, המטרופולין העתידיני שבאמצעותו רצה הנסיך להוכיח את גודל שאיפותיו, בזמן שערב הסעודית מבקשת לעבור מכלכלה מבוססת נפט לכלכלה דיגיטלית. אך ככל שהתכנן התקדם, חלומו התנגש במציאות. האדריכלים עצמם החלו לפקפק אם ניתן לבנות את המבנה כפי שדמיינו אותו. העלויות התנפחו, לוחות הזמנים התעכבו וההשקעות הזרות שעליהן בנתה ריאד לא הגיעו.

התקציב ל-The Line עמד על 1.6 טריליון דולר בסוף 2021, אך הערכה פנימית מעודכנת ל-2025 כבר הציבה את העלות סביב 4.5 טריליון דולר, כמעט כמו התוצר השנתי של גרמניה. הצוותים החלו להתמודד עם אתגרי התכנון וההנדסה הבלתי נתפסים שהפרויקט הציב: לדמיין איך ייראו החיים בתוך קיר בגובה 500 מטר ובאורך 170 ק"מ; למצוא מקורות

⁶² *Petroleum & Other Liquids*, U.S. Energy Information Administration.

⁶³ *Saudi Arabia: Concluding Statement of the 2025 Article IV Mission*, International Monetary Fund, June 26, 2025.

לפלדה ולבטון בכמויות שהיו אמורות לצרוך חלק גדול מהייצור העולמי; ולהבין איך לגרום למים לזרום במרינה מלאכותית ללא זרם טבעי. הגודל העצום של The Line הפך לנטל אדיר. דרישות הבנייה היו מהסוג שמסוגל לשתק תעשיות שלמות. בראיון שהעניק עובד לשעבר במיזם הוא סיפר שכמות הבטון הדרושה למודולים הראשונים בלבד עלתה על כל כמות הבטון שמייצרת צרפת בשנה. עובדים לשעבר השוו את האווירה בניאום לסיפור בגדי המלך החדשים: אף אחד לא העז לומר את האמת.⁶⁴

קצב הבנייה ברחבי ניאום הואט ואתר הסקי המדברי טרוג'נה, המיועד לאירוח משחקי החורף האסייתיים של 2029, אינו שונה מבחינה זו. מדובר ביוזמה חסרת תקדים – יצירת מדרונות סקי מלאכותיים במדבר, אגם בגובה של הר ומלונות פאר עם אדריכלות עתידנית. אלא שגם מיזם זה נתקל בקשיים הנדסיים קריטיים: שאיבת מים לגובה, יצירת שלג מלאכותי בתנאי חום קיצוניים ובניית תשתיות באזור מורכב מבחינה טופוגרפית. כבר עתה גוברים הספקות בנוגע לעמידה בלוחות הזמנים, והחלו דיונים על אפשרות להעביר את אירועי הספורט למדינות אחרות. תרחיש זה עלול להוות פגיעה בתדמית של הממלכה ושל מחמד בן סלמאן, שכן ערב הסעודית בונה על "דיפלומטיית ספורט" כאמצעי לחיזוק מעמדה בזירה העולמית, כפי שהדבר בא לידי ביטוי גם באירוח מונדיאל 2034 ו־World Expo 2030. באופן פרדוקסלי, ייתכן שדווקא השינויים והקיצוצים הרבים שנערכו עד עתה בפרויקט ניאום יכולים לאותת על מעבר ממדיניות של הצהרות גרנדיוזיות לריסון יחסי. מגמה זו עשויה לשרת אינטרסים כלכליים ופוליטיים כאחד: היא מקילה על ניהול גירעון, מצמצמת סיכונים פיננסיים ומאותתת למשקיעים זרים על נכונות לנהל פרויקטים בצורה שקולה יותר. הפער בין החזון למציאות אומנם פוגע ביוקרה של יורש העצר בטווח הקצר, אך ייתכן שדווקא ההתאמות יתרמו ליציבות כלכלית ולשיפור תדמית הממלכה כיעד השקעה אמין יותר בטווח הארוך.

ניאום הפכה לסמל. היא אינה רק פרויקט נדל"ני אלא גם נדבך מרכזי ביכולתה של ערב הסעודית למצב עצמה כמעצמת חדשנות עולמית. הקטנת היקף הפרויקט מאיימת לשלול ממנו את "המסה הקריטית" הנדרשת ליצירת דינמיקה עירונית וחדשנות טכנולוגית. בהיעדרה קשה להבטיח משיכת השקעות זרות ותדמית בינלאומית תחרותית, בייחוד מול איחוד האמירויות, המצליחה לקדם פרויקטים ריאליים יותר בדובאי ובאבו דאבי. עבור ישראל יש בפרויקט העיר העתידית ניאום פוטנציאל לשיתופי פעולה טכנולוגיים בתחומים

Alison Killing, End of The Line: how Saudi Arabia's Neom dream unravelled, *Financial Times*, 64 November 6, 2025.

חיוניים: בינה מלאכותית, ביוטכנולוגיה, אנרגיות מתחדשות, פתרונות מים וחקלאות חכמה. עם זאת, בשל היעדר יחסים דיפלומטיים מלאים, סביר יותר להניח כי שילוב זה יתרחש בעקיפין, דרך חברות בינלאומיות או באמצעות מרכזים אזוריים כמו דובאי ואבו דאבי. ברמה האזורית, הכנסת טכנולוגיות ישראליות לניאום עשויה לשרת גם את ערב הסעודית, המנסה ליצור יתרון מול יריבותיה במפרץ, אך החסמים הפוליטיים והמגבלות הכלכליות של הפרויקט מגבילים את היתכנות המהלך. במובן זה, שאלת השתלבותה של ישראל בניאום תלויה לא רק בתהליך הנורמליזציה הרחב יותר אלא גם בכושר הביצוע של הממלכה עצמה וביכולת שלה לממש את החזון.

ניאום ממחישה את הפער בין שאיפותיה של ערב הסעודית לבין המציאות הכלכלית שבה היא פועלת ויכולת הביצוע שלה. אף שהחזון נותר בעינו – מעבר לכלכלה מגוונת, פיתוח עירוניות מתקדמת ותדמית של חדשנות גלובלית – המימוש בפועל רצוף בעיכובים, קיצוצים ואתגרים. ניאום, בהיותה "מעבדה אסטרטגית" של חזון 2030, מציבה בפני ההנהגה הסעודית דילמה: כיצד להמשיך להוביל יוזמות עתירות משאבים שיבטיחו גיוון כלכלי בעתיד, מבלי לפגוע ביציבות הפיסקלית בהווה. ההכרעות שיתקבלו בשנים הקרובות – אם להמשיך בהיקפים גדולים, לצמצם או לשנות את מבנה ההשקעות – ישפיעו לא רק על עתידה של ניאום אלא גם על מימושו של חזון 2030 כולו, ולא פחות – על מעמדו של יורש העצר החתום על הפרויקט.

שער שני:
היבטים אזוריים

מאזן הכוחות האזורי והדטנט

התמונה המדינית והצבאית במזרח התיכון עברה מאז 7 באוקטובר 2023 שינויים ניכרים, אך היא לא הביאה לשינוי באסטרטגיה המרכזית של מדינות המפרץ, שבבסיסה נקיטת צעדים לקראת הפחתת המתיחות ביניהן ועם שכנותיהן, במעין דטנט כלל־אזורי. חלקן התקדמו מעבר להפחתת המתיחות – חידשו יחסים דיפלומטיים, העמיקו יחסים כלכליים, ובמספר מקרים אף התניעו שיתופי פעולה ביטחוניים עם מדינות שאך מספר שנים קודם לכן תויגו כמתחרות ואף אויבות. כל זאת על רקע שאיפתן לסיים עשור של מאבקים ורצון לבחור במקום זאת בדיאלוג ובשיתוף פעולה. אין מדובר בהחלטות ערכיות־מוסריות או בפיוס עמוק על בסיס אידיאולוגי או דתי, למשל בין סונים לשיעים, אלא בשיקולים תועלתניים שנועדו בראיית מדינות המפרץ לשפר את מצבן האסטרטגי. יודגש כי השינויים במאזן העוצמה האזורי לטובתה של ישראל, ובראשם הפגיעה ביוני 2025 בכוחה הצבאי של איראן – גרעין וטילים – וביכולתה להפעיל מערך שלוחים (בעקבות מלחמת חרבות ברזל) לא שינו מגמה זו, בעיקר משום שחלק מההישגים שרשמה ישראל נשחקים, על רקע הנחישות שמפגינים איראן ושלוחיה להמשך ההתעצמות והציפייה במדינות המפרץ כי יפרוץ עימות נוסף בין איראן לישראל. כדי להבין את הרקע לשינויים יש לבחון את מדיניותן של מדינות המפרץ בשנים האחרונות בעיקר כלפי איראן, אך גם כלפי שלוחיה באזור. ערב הסעודית ואיחוד האמירויות היו במידה רבה הכוח המניע לשינויים מדיניים רבים באזור מאז האביב הערבי. ניתן לומר כי יריית הפתיחה לשינויים אזוריים רבים הייתה בשלהי 2018 וראשית 2019, עת הסתיים הדיאלוג של איחוד האמירויות עם משטר אסד, שהביא לפתיחה מחדש של שגרירותה בדמשק והאיץ את השיח בין משטר אסד למדינות ערביות מרכזיות, בראשן ערב הסעודית. תהליך חזרת **סוריה** לחיק העולם הערבי הגיע לשיאו הנוכחי עם חזרתה לליגה הערבית ב־2023 בפסגה בריאד, בהשתתפות הנשיא הסורי לשעבר אסד. מרבית מדינות ערב, שחלקן פעלו להפלת משטר אסד, חידשו עימו את היחסים הדיפלומטיים ואף החלו להושיט לו סיוע כלכלי – מגמה שנמשכה ממש עד נפילת משטרו. השינויים בסוריה ובלבנון בעקבות מלחמת חרבות ברזל הביאו את ערב הסעודית, ובמידה פחותה יותר גם את איחוד האמירויות, לנקוט גישה פרואקטיבית ולנסות לחזק את קשריהן הכלכליים והמדיניים עם המשטר החדש בסוריה והממשלה החדשה בלבנון על חשבון איראן וחזבאללה, וכן לשכנע מדינות נוספות

ובראשן ארצות הברית לעשות כמותן.⁶⁵ מטרתה של ערב הסעודית במהלכים אלו היא לבסס את מעמדה האזורית תוך ניצול ההזדמנות לדחיקת רגליה של איראן מסוריה, וייתכן אף לעצב את יחסיה העתידיים עם טורקיה, שכלפי כוונותיה האזוריות הממלכה עדיין חשדנית. נוסף על כך, לאחר משא ומתן ממושך בהובלת ערב הסעודית חידשו מספר מדינות ערביות מרכזיות את יחסיהן גם עם **קטר**, לאחר חרם מדיני וכלכלי שהוטל על קטר ב-2017. הסכם אל-עולא מינואר 2021 הביא לחידוש היחסים ולהשבתם למסלול תקין, לפחות על פני השטח.⁶⁶ היחסים בין קטר למצרים וערב הסעודית אף שופרו ביחס לשנים שקדמו למשבר. היחסים בין קטר לאיחוד האמירויות ולבחרין, לעומת זאת, משתפרים בהדרגה אך באיטיות. לשם המחשה, רק ביולי 2024, שלוש שנים וחצי לאחר הסכם הפיוס, הסכימו בחרין וקטר על החזרת השגרירים שלהן לדוחה ולמנאמה.

התפתחות נוספת קשורה להסכם אפריל 2022 בין ערב הסעודית למורדים החות'ים הנתמכים על ידי איראן, השולטים על אזורים נרחבים בתימן. הצדדים הגיעו להבנות הכוללות הפסקת אש, שנמשכת עד עתה.⁶⁷ ריאה הייתה להוטתה זה זמן רב לשים מאחוריה את המלחמה ב**בתימן**, שגבתה ממנה מחיר כלכלי, ביטחוני ותדמיתי כבד – יעד ששותפה לוגם ארצות הברית, המעוניינת בסיומה של המלחמה שגבתה כ-150 אלף קורבנות באופן ישיר וכפול מכך בעקיפין – ולהתמקד במימוש רפורמות פנימיות ומיזמים שאפתניים מבית. לפני עשור בדיוק הכריזה ערב הסעודית על תחילת התערבות צבאית בתימן, תוך הבטחה להוביל קואליציה של יותר מעשר מדינות – אם כי חלקן הפסיקו את השתתפותן בהמשך – נגד ארגון המורדים החות'ים, הידוע רשמית בשם אנצאר אללה, אשר השתלט על הבירה צנעא ב-2014. בסיוע ארצות הברית, בריטניה ומדינות מערביות נוספות שסיפקו בעיקר אמצעי לחימה ומודיעין הכרחי, פתחה הקואליציה הסעודית ב-26 במאוס 2015 בתקיפות אוויריות נגד אזורים שבשליטת החות'ים, והחל עידן של סכסוך ממושך. הציפייה הראשונית של ריאה למבצע צבאי מהיר, שיימשך כשישה שבועות ויסיים את שלטון החות'ים, הפכה למעורבות ארוכה ויקרה שהעמידה למבחן את יכולתה של ערב הסעודית לכפות את רצונה על שכנתה ולגרום לחות'ים לוותר על שליטתם בחלקים נרחבים בתימן. חוסר יכולתה של הממלכה להכריע את החות'ים ולחץ בינלאומי

Hassan Al-Mustafa, *Saudi Arabia's relation with the new Syria*, [Arab News](#), January 8, 2015. 65

Tuka Khalid, *Full transcript of AlUla GCC Summit Declaration: Bolstering Gulf unity*, [Al-Arabiya](#), January 6, 2021. 66

United Nations, *Office of the Special Envoy of the Secretary-General for Yemen*, [Truce Agreement](#), April 2022. 67

עליה הביא אותה לחתום עימם על הסכם הפסקת אש. הצטרפות החות'ים למלחמה נגד ישראל ופגיעתם בחופש השיט בים האדום מאז נובמבר 2023 לא הביאה, למרות איומי החות'ים, לחידוש הלחימה נגד הסעודים.

זאת ועוד, לאחר עשור של עוינות ועל רקע המצב הכלכלי הרעוע ב**טורקיה** והתפשטות איראן במרחב, חל שיפור משמעותי ביחסים בין אנקרה לריאד ולאבו דאבי בשנים 2021–2022. שאיפותיה האזוריות הגוברות של טורקיה ותמיכתה בקטר בשנות החרם, ובאופן כללי בתנועת האחים המוסלמים, הביאה את המתיוחות בינה לבין כמה ממדינות המפרץ ומצרים לשיא בשנים 2017–2021. מאז שופרו היחסים בין הצדדים, ההשקעות של מדינות המפרץ בטורקיה גדלו וביקורי בכירים הפכו תכופים.⁶⁸ טורקיה, שנקלעה למשבר כלכלי, נזקקה לסיוע ולהשקעות בתחומה, ואף החלו מגעים בין טורקיה למדינות המפרץ בדבר הסכם סחר חופשי. מבחינת מדינות המפרץ תעשיית הנשק הטורקית היא אטרקטיבית, וב-2024 נחתם הסכם למכירת כטב"מים לערב הסעודית (הסכם היצוא הביטחוני הגדול ביותר בהיסטוריה של טורקיה, הכולל העברת טכנולוגיה וייצור חלקי לפחות בערב הסעודית).⁶⁹

מדינות המפרץ, אם כן, החלו לפעול אחרת מול איומים שנשקפו להן באזור, או מול מדינות ושחקנים שלהם אינטרסים מתחרים. אם בעשור שלפני כן, סביב האביב הערבי, אופי המעורבות היה צבאי יותר, הרי שעתה ניתן דגש ברור ליתרון היחסי של המדינות – דיפלומטיה וכלכלה – כאמצעים העיקריים לשינוי המציאות ככל האפשר לטובתן. המניעים העיקריים לדטנט ברמה האזורית הם:

- **ספק בעניין התמיכה האמריקאית.** סימן השאלה בדבר גיבוי ביטחוני אמריקאי בקרב בעלות בריתה המסורתיות מלווה אותן שנים רבות, ומאלצן בראייתן לנסות לשפר את מצבן בעצמן. השיפור ביחסים בין מדינות המפרץ לאיראן הוא חלק מגידור סיכונים מקובל של מדינות המפרץ, וכך גם דריסת הרגל שהן מאפשרות לסין ולרוסיה, שמצידן מבקשות להגביר את השפעתן באזור על חשבון ארצות הברית.
- **הפניית קשב לענייני פנים.** למדינות המפרץ עניין בשיכוך קונפליקטים חיצוניים, גם כדי להפנות קשב לטיפול מיטבי בענייני פנים בוערים. בקרב מפיקות הנפט העשירות

Rachna Uppal and Yousef Saba, *Turkey's Erdogan signs \$50 billion in deals during UAE visit*, [Reuters](#), July 19, 2023. 68

יואל גוד'נסקי, רז צימט, גליה לינדנשטראוס, **הדטאנט במזרח התיכון – קווים לדמותו והשלכותיו לישראל, מבט על**, גיליון 1892, המכון למחקרי ביטחון לאומי, 8 בספטמבר 2024. 69

במפרץ ניכר רצון להביא להבשלת פרויקטים, חלקם שאפתניים מאוד, הנתפסים כחשובים ליציבותן ולשגשוגן בטווח הארוך, ועבור השליטים – לביסוס שלטונם לאורך זמן.

• **האיום מצד איראן.** האיום מצד איראן מביא את שכנותיה הערביות לנסות להתקרב אליה באופן מדוד כדי להימנע מהסלמת המתיחות עימה. האיום האיראני כלפי מדינות המפרץ התחדד ב־2019 – תחילה עם הפגיעה בחופש השיט ובאינטרסים של איחוד האמירויות, ולאחר מכן הפגיעה במתקני הנפט בערב הסעודית. בראיית מדינות המפרץ, למרות הפגיעה ביכולות הגרעין והטילים שלה, איראן נותרה שכנה מאיימת על מדינות המפרץ. האחרונות חוששות כי המערכה נגד איראן ביוני 2025 אינה סוף פסוק, וכי עימות מחודש בינה לבין ישראל ו/או ארצות הברית ייתכן בעתיד, ולכן עליהן להמשיך לשמור על יחסים טובים עם איראן כדי להרחיק את עצמן מכל האפשר מכל עימות אזורי עתידי שיפגע בהן.

ח'אלד בן סלמאן נפגש עם ח'אמנאי, 2025

צילום: Anadolu via Reuters Connect

היחסים משני צידי המפרץ

ערב הסעודית ואיראן

מאז המהפכה האסלאמית באיראן היו היחסים בין ערב הסעודית לבין איראן מתוחים, ולעיתים אף עוינים. הם שיקפו יריבות גיאופוליטית עמוקה המושתתת הן על ניגודים אידיאולוגיים דתיים בין הסונה לשיעה והן על תחרות ישירה על הובלה אזורית. שתי המדינות שואפות להנהיג את העולם המוסלמי, כל אחת מתוך תפיסה דתית, פוליטית ואסטרטגית שונה בתכלית. ערב הסעודית – מלוכה סונית אבסולוטית הנשענת על יחסים קרובים בעיקר עם ארצות הברית – רואה את עצמה כמגינה על היציבות והסטטוס קוו במפרץ. מנגד, איראן השיעית נושאת את בשורת המהפכה האסלאמית מאז 1979. טהראן חותרת לשנות את הסדר הקיים באמצעות תמיכה בשחקנים חוץ־מדינתיים ויצירת ציר התנגדות, לרבות דרך חזבאללה, חמאס, הג'האד האסלאמי הפלסטיני, אנצאר אללה או בשמם המקובל החות'ים, מיליציות שיעיות בעיראק וגורמים נוספים.

אסטרטגיית הדטנט האזורי, שאותה יזמו במידה רבה מדינות המפרץ, כוללת בעיקר הפגה של מתיחות ושיפור הקשרים בין לבין איראן. בהקשר זה, הדטנט בראיית ערב הסעודית קשור קשר הדוק לתקיפת מתקני הנפט המרכזיים בשטחה על ידי איראן ב־2019, והיעדר המענה הצבאי האמריקאי לתקיפה זו. התקיפה שהייתה לקו פרשת מים בממלכה הביאה את הנהגתה, ובייחוד את יורש העצר מחמד בן סלמאן, להכיר בעליונות הצבאית האיראנית. התפנית הסעודית בעניין איראן כללה ניסיונות הידברות (שלבסוף הבשילו) והצהרות פייסניות כלפי איראן, בפרט בדבר החשיבות של שיתוף פעולה בין המדינות.

המשבר הדיפלומטי האחרון בין השתיים אירע ב־2016 בעקבות הוצאתו להורג בערב הסעודית של איש דת שיעי סעודי בכיר, נימר א־נימר, שהיה ממבקרי החרפים של בית המלוכה הסעודי. מהלך זה הביא להתנפלות של ציבור איראני גדול, יש אומרים בחסות המשטר, על הנציגויות הסעודיות באיראן, וזו בתגובה ניתקה את היחסים עם איראן. שיאו של העימות בין השתיים בתקיפה של איראן על מתקני חברת אראמקו בערב הסעודית, באמצעות כטב"מים וטילי שיוט (ספטמבר 2019).⁷⁰ תקיפה זו, ששיבשה זמנית כמחצית מיכולת הפקת הנפט, הייתה

UN: Arms used against Saudi Arabia were of 'Iranian origin', [Gulf News](#), June 13, 2020. 70

אירוע מכונן מבחינת ריאד בכל הקשור לתחושת הפגיעות שלה מאיראן, ובעיקר למה שנתפס בריאד כ"זניחה" של הממשל האמריקאי, שלא יצא צבאית לעזרתה. תקיפה איראנית זו הייתה לקו פרשת מים; היא חידדה את ההבנה הסעודית לגבי הצורך בגיוון משענות התמיכה שלה ברמה הגלובלית ובגידור סיכונים ברמה האזורית.

בעקבות זאת החלו הסעודים במאמץ להפשיר את היחסים עם איראן. ניסיונות תיווך מצד עומאן, עיראק ולבסוף סין הבשילו לחתימת ההסכם לחידוש היחסים הדיפלומטיים בין איראן לערב הסעודית במארכס 2023. השגרירויות נפתחו מחדש והביקורים ההדדיים נעשו תכופים – עדות לרצון של שתי המדינות לשפר את היחסים ביניהן. דוגמה לכך ניתן לראות בביקור ההיסטורי של שר ההגנה הסעודי באיראן באפריל 2025, לפני תקיפת מתקני הגרעין באיראן. ביקור זה כלל מפגש ראשון מסוגו מאז 2006 שבו בכיר סעודי נפגש עם המנהיג העליון של איראן.⁷¹ הפגישה בין ח'אלד בן סלמאן, אחיו של יורש העצר הסעודי, לבין אייתולה ח'אמנאי המחשיה את מחויבות שתי המדינות להמשך הדטנט ביניהן ואף את הכרתן ההדדית בצורך לבסס דפוסים של ניהול מתיחות, גם אם לא ניתן לפתור את שורשיה. כאשר ערב הסעודית החלה לחפש דרכים להוריד את גובה הלהבות מול שכנתה ההולכת ונעשית תוקפנית יותר, בסוף 2019, מצבה הכלכלי הנואש של איראן היווה מנוף מיקוח חשוב בידי ריאד. ב־2023, ימים לאחר ההכרזה על חידוש היחסים הדיפלומטיים בין ריאד לטהראן, רמז שר האוצר הסעודי כי השקעות סעודיות עשויות להגיע "מהר מאוד". שר האוצר האיראני חיזק את ההערכות הללו וטען כי כספים מערב הסעודית "כבר בדרך",⁷² אולם עד עתה לא דווח על אף השקעה סעודית מהותית. גם הסחר הדו־צדדי נותר נמוך בהרבה מתחזיותיה של איראן.

ההסכם בין המדינות והמדיניות הסעודית המתונה כלפי איראן מאז לא צמחו בחלל ריק. במהלך 2019–2020 חל שינוי תפיסתי במדיניות החוץ של ריאד. בעוד שבעשור הקודם הממלכה נקטה גישה אקטיביסטית ולעיתים הרפתקנית – כדוגמת המעורבות הישירה בתימן והעימות עם קטר – הרי כעת ניכרת מגמה ברורה של ריסון, שמטרתה להרחיק את הממלכה ממוקדי עימות ולהתמקד בתהליכי מודרניזציה כלכלית וחברתית. זאת מתוך הבנה שיציבות אזורית היא תנאי להשגת השקעות בינלאומיות ולהצלחת הרפורמות שעליהן

71 Yaghoub Fazeli, *Saudi defense minister meets Iran's Khamenei, delivers letter from King Salman*, [al-Arabiya](#), April 17, 2025.

72 *Saudi Arabia ready to invest 'quickly' in Iran, says Finance Minister*, [The National](#), March 16, 2023.

חתום יורש העצר. נראה שהמנהיגות הסעודית הפנימה כי היא נמצאת בעמדת נחיתות מובהקת לעומת שכנתה השיעית, ולכן בחרה ריאד לחדש את יחסיה עם טהראן גם במחיר של ויתור חלקי על עמדות תקיפות מן העבר.

תקיפת מתקני הנפט של אראמקו בספטמבר 2019 המחישה את הפגיעות הסעודית ואת מגבלות ההרתעה האמריקאית. בממלכה הובן כי השימוש בכוח צבאי או ההישענות הבלעדית על הגנת בעלות בריתה אינם מספיקים. לפיכך היא החלה לנסות לממש את האינטרסים שלה באמצעות דיאלוג עם טהראן, שמאז נחתם הביא להפחתת המתיחות בין השתיים, כפי שהדבר בא לידי ביטוי, בין השאר, בהצהרות חיוביות מצד המנהיגים, בפגישות ובביקורים הדדיים תכופים ביניהם.⁷³ עם זאת, מאז החתימה על ההסכם לא התממשו ההיבטים הכלכליים שלו: לא נרשמו השקעות סעודיות משמעותיות באיראן למרות הבטחות סעודיות, והציפיות האיראניות לרווחים מסחריים לא התממשו, בין היתר בשל הסנקציות המתמשכות.

על כן ניתן לומר כי לא מדובר בפיוס מהותי: עומק הפערים האידיאולוגיים, חוסר האמון ההדדי ותמיכתה המתמשכת של איראן בשחקנים המאיימים על ערב הסעודית, דוגמת החות'ים בתימן, מוסיפים להעיב על מערכת היחסים. בהקשר זה ראוי לציון הזהירות שהפגינה ערב הסעודית בנוגע למעורבות בתקיפה הישראלית-אמריקאית ביוני 2025 על איראן. ערב הסעודית חששה מתקיפה איראנית נגדה בתגובה, בין ישירה ובין דרך שלוחים, וניסתה להימנע מלהיתפס כבסיס לפעולה אמריקאית או ישראלית כנגד איראן. לשם כך היא נקטה שורה של צעדים: תיאום גובר עם איראן; הצהרות בדבר תמיכה בהסכם גרעין חדש; רצון מוצהר לתווך בין ארצות הברית לאיראן; ואף הצעת תמריצים כלכליים לאיראן במקרה של חתימה על הסכם גרעין. גם איחוד האמירויות, משיקולים דומים, ביקשה לבדד את עצמה מחוסר היציבות האזורית, ולשם כך אף דווח שהיא פעלה להגבלת פעילות צבאית אמריקאית בתחומה.⁷⁴ סביר להניח שגם ערב הסעודית העבירה מסרים מרגיעים לטהראן. בהקשר זה, לא מן הנמנע כי בביקורו של ח'אלד בן סלמאן בטהראן הוא הזהיר את האיראנים מפני מתקפה ישראלית צפויה. הממלכה אף הציעה את שירותיה הטובים כמתווכת בין איראן לארצות הברית במגעים בנושא הגרעין.

73 Yaghoub Fazeli, *Saudi Crown Prince meets Iran's top security chief in Riyadh*, [al-Arabiya](#), September 16, 2025.

74 Nancy A. Youssef, Gordon Lubold and Michael R. Gordon, U.S. Shuffles Military Assets in Middle East After Gulf Pushback, [The Wall Street Journal](#), May 3, 2024.

מלחמת 12 הימים בין איראן לישראל הביאה את מדינות המפרץ ובראשן את ערב הסעודית לגנות את ישראל.⁷⁵ המלחמה לא הייתה הפתעה אסטרטגית עבור מדינות המפרץ, שכן הן התכוננו לה מזה זמן ברמה הצבאית והמדינית. המלחמה גם לא הייתה הפתעה טקטית עבורן, משום שלפחות חלקן היו בסוד העניינים כחלק מהתיאום האזורי בחסות פיקוד המרכז האמריקאי, שקדם למבצע עם כלביא ושנועד לסייע בגילוי וביירוט טילים וכטב"מים איראניים. דרך פעולתן של המדינות, בראש ובראשונה ערב הסעודית ואיחוד האמירויות, תואמת את הקו שנקטו עד עתה בזירה האזורית בכלל ובנושאי איראן וישראל בפרט, כאשר מטרתן המרכזית היא לנסות להימנע מפגיעה. במבט לאחור ניתן להעריך כי הדטנט אכן שיכך את המתרחש בין איראן למדינות המפרץ ובעיקר עם ערב הסעודית – לרבות בתקופת המלחמה בין איראן לישראל – והעניק לערב הסעודית חסינות מסוימת מחידוש תקיפות החות'ים בשטחה. בפרוץ העימות הישראלי-איראני מיהרו שש מדינות המפרץ לגנות את הפעולה הישראלית באיראן, בראש ובראשונה כדי לנסות להרחיק את עצמן מהאירועים. כולן הטילו את האחריות על ישראל; הביעו תמיכה בחזרה למסלול הדיפלומטי (באופן תואם למדיניות ממשל טראמפ); טענו שמדובר בהפרה של החוק הבינלאומי ובפגיעה בריבונות איראן; והפצירו בקהילה הבינלאומית לפעול לסיום העימות.⁷⁶ באופן לא מפתיע הגינויים לפעולה הישראלית הגיעו גם ממדינות הסכמי אברהם.⁷⁷

עבור איראן מהווה עמדה מפרצית זו כלפיה לא פחות מהישג. ככלל, כאשר האיום הצבאי נגדה גובר – בין מצד ישראל ובין מצד ארצות הברית – נטרול הסיכון לכך שאיראן תמצא עצמה מותקפת ממספר חזיתות הוא אינטרס מרכזי. מדיניות זו גם מעידה על השינוי בגישת ערב הסעודית, שמעדיפה לקדם פתרונות דיפלומטיים ואף מוכנה לתווך בשיחות גרעין בין וושינגטון לטהראן, אולם הדטנט טומן בחובו מגבלות רבות. ראשית, הוא אינו משקף הסכמה מהותית בנושאים הבסיסיים בין המדינות, כגון השפעתה הנמשכת של איראן בקרב החות'ים בתימן, המצב השברירי בלבנון ומעמדו של ארגון חזבאללה במדינה, או עתידה של סוריה. שנית, אומנם הדטנט מגביל את יכולת התגובה האיראנית לפעול נגד יעדים סעודיים, כפי שעשתה בעבר, אך בה בעת הוא גם פותח פתח לקשרים עם מדינות סוניות נוספות שהולכות בעקבות ריאד, ומאפשר לטהראן לחזק את מעמדה

MBS renews Saudi condemnation of Israeli attacks on Iran in a call with Pezeshkian, [al-Arabiya](https://www.al-arabiya.net/en/news/2025/6/15/mbs-renews-saudi-condemnation-of-israeli-attacks-on-iran-in-a-call-with-pezeshkian), June 15, 2025. 75

Oman strongly condemns Israel attack against Iran, [Oman News Agency](https://www.omannewsagency.com/en/news/2025/6/13/oman-strongly-condemns-israel-attack-against-iran), June 13, 2025. 76

Bahrain condemns Israeli Attack on Iran, [Bahrain News Agency](https://www.bahrainnewsagency.com/en/news/2025/6/13/bahrain-condemns-israeli-attack-on-iran), June 13, 2025. 77

האזורי ואף האסלאמי באמצעות השתתפותה בארגון לשיתוף פעולה אסלאמי, שמטתו ממוקם בג'דה. לפני הפשרת היחסים בין השתיים הערימה ערב הסעודית – שלה השפעה רבה בארגון – קשיים על איראן, ולעיתים אף מנעה מנציגיה לקחת חלק בדיונים.⁷⁸ מנקודת המבט הישראלית נתפסת ההתקרבות בין איראן לערב הסעודית באור שלילי, אם כי סביר להניח שישראל מבינה כי היכולת של ריאד וטהראן להעמיק עוד את הקשרים ביניהן מוגבלת. ישראל שואפת לגבש קואליציה אזורית נרחבת נגד איראן, המבוססת על נורמליזציה עם מדינות המפרץ ובפרט עם ערב הסעודית. לפיכך, כל התקרבות בין טהראן לריאד עלולה לערער את יכולת המימוש של רעיון אסטרטגי זה. בשונה מהמדינות הישראליות, הבחירות האסטרטגיות הסעודיות מבטאות ראייה פרגמטית של המציאות, המבוססת על הבדלי העוצמה בינה לבין איראן. בראיית ריאד אין בהכרח סתירה בקיום קשרים מקבילים עם ישראל ועם איראן. איחוד האמירויות היא גם דוגמה ליכולת לממש אסטרטגיה זו, היות שהיא מקיימת קשרים מקבילים עם איראן ועם ישראל – מדיניות המגבילה את יכולתה של ישראל להפעיל מנופי לחץ אזוריים נגד טהראן.

העימות בין ישראל לאיראן ביוני 2025 לא התרחב להכללת מדינות המפרץ, שהיו לצופות מן הצד בתקיפות של שני הצדדים והן עסוקות מאז בניתוח ההשפעות ארוכות הטווח של העימות על האזור, ובייחוד עליהן. דוגמה לאופן שבו מדינות המפרץ רואות את העימות בין ישראל לאיראן הציג בסמוך לאירועים העיתונאי הסעודי הבכיר עבד אל-רחמן אל-רשיד, שניהן כמנכ"ל רשת אל-ערבייה ועורך היומון הערבי החשוב ביותר, א-שרק אל-אוסט:⁷⁹

מה שאירע בשבועיים האחרונים היה לא רק עימות אלא גם התפתחות צבאית ייחודית ומסוכנת. **מדובר במלחמה הישירה הראשונה בין ארצות הברית וישראל מצד אחד ואיראן מצד שני. היא נעצרה לעת עתה, אך העצירה הנוכחית אינה יותר מהפסקה** [ההדגשה של המחבר], אלא אם כן נראה הסכם בין שלושת הצדדים, כפי שמלחמות מסתיימות. בכל מקרה, המפתח למשבר הזה נמצא בטהראן – לא בושינגטון או בירושלים. בידיה הכוח לומר לא ולהמשיך בעימותים, או לומר כן. כדי לסיים את העימות שנמשך מאז 1980 חייבת איראן לקבל את עקרון הדו־קיום האזורי ולהצטרף לרכבת המדינות האזוריות. כולן חתמו כעת על הסכמים דו־צדדיים עם

Saudi Arabia blocks Iran from Islamic grouping's meeting: Tehran, [Reuters](#), February 2, 2020. 78

Abdulrahman Al-Rashed, *The end of a confrontation or just a break?* [Arab News](#), June 30, 2025. 79

ישראל או נטשו כל פרויקט של עימות עימה. סוריה הייתה הנוסעת האחרונה, ובכך סיימה את מה שמכונה ציר ההתנגדות. עם היחלשות חזבאללה וחמאס ונפילת משטרו של אסד קרסה חזית ההתנגדות לחלוטין, והותירה את איראן להתמודד לבדה נגד ישראל.

הדטנט שיזמו מדינות המפרץ הוכיח כי ניסיונות לבדד את איראן בזירה האזורית אינם אפקטיביים דיים, וכי למדינות המפרץ מערכת שיקולים שונה מזו של ישראל או ארצות הברית. יתרה מזו, בניגוד להסכם הגרעין הקודם מ-2015, מדינות המפרץ ובראשן ערב הסעודית תומכות כעת באופן פעיל בהשגת הסכם גרעין חדש, מתוך הבנה שהסדר מדיני עדיף על הסלמה צבאית נוספת, ויש בו כדי לשמר את ההישגים של המתקפה על אתרי הגרעין של איראן.⁸⁰ שיפור היחסים בין איראן לערב הסעודית אינו מייצג מהפך אסטרטגי או פיוס היסטורי אלא שינוי טקטי מכוון, הנובע מהבנה הדדית של מגבלות הכוח והרצון למזער סיכונים. הממלכה רואה בדטנט מנוף להשגת יציבות והפחתת המתיחות האזורית, בעוד איראן רואה בו דרך להרחבת השפעתה ולשיפור מעמדה האזורי. ואולם המתיחות האזורית נמשכת, ועתיד ההסכם בין השתיים ייבחן לנוכח התפתחויות דוגמת נורמליזציה סעודית אפשרית עם ישראל, הסכמים ביטחוניים בין ערב הסעודית לארצות הברית או עימות ישיר נוסף בין איראן לישראל. על אף האילוצים, נראה כי בטווח הנראה לעין יש לשתי המדינות אינטרס מובהק בשימור ההבנות שהושגו, גם אם על פני השטח בלבד.

איחוד האמירויות ואיראן

איחוד האמירויות, המדינה שלה היחסים הטובים ביותר עם ישראל מבין מדינות המפרץ, בדומה לשכנותיה רואה באיראן איום חמור ועקבי על ביטחונה הלאומי.⁸¹ תפיסת האיום האיראני באבו דאבי מושתתת על ארבעה רבדים עיקריים: ראשית, קיים חשש לפגיעה קינטית ישירה מצד איראן, באמצעות תקיפות בטיילים או כלי טיס בלתי מאוישים על תשתיות אסטרטגיות כגון מתקני התפלת מים, בתי זיקוק לנפט ומוקדי שלטון. שנית, קיים איום עקיף אך חמור לא פחות מצד שלוחות איראניות, ובראשן המורדים החות'ים בתימן, שפועלים

80 Parisa Hafezi, *Edgy Iran seeks Saudi leverage to revive stalled nuclear talks with US*, [Reuters](#), November 20, 2025.

81 Yoel Guzansky, *The Foreign-Policy Tools of Small Powers: Strategic Hedging in the Persian Gulf*, [Middle East Policy](#), 22(1), 112-122, 2015.

באופן ישיר נגד אינטרסים אמירותיים. שלישית, יש פוטנציאל לחתרנות פנימית ואף לטרור, בין השאר בשל נוכחות רבה של קהילה איראנית בדובאי – קהילה ותיקה ופעילה שמעניקה לאיראן יכולת השפעה פנימית. רביעית ולא פחות חשוב, נמשך הסכסוך הריבוני (על אש קטנה) סביב שליטת איראן בפועל באי אבו מוסא והאמירותים באיי טובב.

על רקע מכלול האיומים הללו פיתחה איחוד האמירויות גישה דו־ממדית שאינה שונה במהותה מזו של יתר מדינות המפרץ: מצד אחד היא משקיעה משאבים ניכרים בפיתוח עוצמתה הצבאית – יכולות הגנה אווירית, מערכות התרעה מתקדמות, שיתופי פעולה מודיעיניים וביטחוניים עם צדדים שלישיים; מצד שני היא ממשיכה לקיים קשרים כלכליים ודיפלומטיים עם איראן ואף מעמיקה אותם, כל זאת בתקווה לשמור על איראן קרובה אליה במעין "תעודת ביטוח" דיפלומטית, שתפחית את הסבירות לפגיעה איראנית אפשרית בה. לאיחוד האמירויות קשרים כלכליים ענפים עם איראן, וזאת לאור קרבתה הגיאוגרפית, קשריה ההיסטוריים הענפים עם איראן (בפרט אמירות דובאי) והיותה מרכז פיננסי בינלאומי דינמי. איחוד האמירויות המשיכה לתמוך בעמדות אמריקאיות נוקשות כלפי איראן, כולל תמיכה במשטר הסנקציות עליה, וזאת למרות העלות הכלכלית מבחינתה. ואולם עם עליית המתיחות הצבאית במפרץ, ובעיקר לאחר סדרת תקיפות על מכליות נפט וכלי שיט בים הערבי בואכה מצרי הורמוז ב־2019, שיוחסו לאיראן, בחרה הפדרציה לחתור לפיוס ולהידוק הקשרים עם איראן. החשש מהפיכתה ליעד ישיר להסלמה ביטחונית על רקע פעילותה בתימן היה מניע בולט בשינוי הגישה. כך, ב־2019 פתחה איחוד האמירויות ביוזמת הידברות עם טהראן, שכללה בין היתר הכרזה על צמצום המעורבות בתימן, שחרור כספים איראניים שהוקפאו בבנקים אמירותיים, וכן העברת סיוע הומניטרי נרחב לאיראן בזמן מגפת הקורונה. היקף הסחר הכולל בין המדינות גדל מאז בהדרגה והגיע ב־2025 לכ־30 מיליארד דולר, מה שמציב את איחוד האמירויות כשותפת הסחר השנייה בגודלה של איראן, אחרי סין. למעשה, ללא סחר נפט, היקף הסחר בין איחוד האמירויות לבין איראן גדול אף מזה שבין סין לאיראן.⁸²

סממנים נוספים לדטנט היו ביקורים ופגישות בין בכירים בצמרת המדינית בשתי המדינות. ביקורו בדובאי של סגן שר החוץ האיראני, עלי באגרי קאני, בנובמבר 2021 אף לווה בהצהרה פומבית בדבר "פתיחת פרק חדש" ביחסים.⁸³ בדצמבר 2021 נערכה פגישה

Iran's annual non-oil export to UAE stands at \$7.2b, [Tehran Times](#), April 16, 2025. 82
Iran's top nuclear negotiator holds talks in the UAE – state news agency, [Reuters](#), 83
November 24, 2021.

רמת דרג בין היועץ לביטחון לאומי של איחוד האמירויות טחנן בן זאיד לנשיא איראן אברהים ראסי, ובמהלכה אף נמסרה הזמנה רשמית לראסי לבקר באיחוד האמירויות. נשיא איראן נמנע עדיין מביקור באיחוד האמירויות, שמא יהיה זה צעד אחד יותר מדי, אך הוא נפגש עם בכירים אמירותים באיראן, ובכירים איראנים מתארחים באיחוד האמירויות.⁸⁴ תוכנן של פגישות אלו נשמר ברוב המקרים בסוד, והסיכום שיוצא לתקשורת נותר כללי ועמום. הרעה זמנית ביחסים בין טהראן לאבו דאבי נרשמה בתחילת 2022 כאשר החות'ים, הנתמכים על ידי איראן, ביצעו סדרת תקיפות טילים ומל"טים על מטרות באיחוד האמירויות במהלך ביקורו של נשיא המדינה יצחק הרצוג באבו דאבי. תקיפות אלו באו בתגובה להצלחות בשדה הקרב של מיליציות הנתמכות על ידי איחוד האמירויות בתימן. על אף זאת, הקשר בין טהראן לאיחוד האמירויות לא נותק. אף שאין הוכחות חד-משמעיות למעורבות ישירה איראנית בתקיפות החות'ים, סביר להניח שהן בוצעו באישור טהראן, או לכל הפחות בידעתה. התקיפות שנתפסו באיחוד האמירויות כאסון לאומי (באיחוד האמירויות אף השוו אותו לטראומה שאחזה בארצות הברית לאחר ההתקפה על המגדלים התאומים)⁸⁵ המחישו את האיום האיראני כלפי הפדרציה: פיתוח יחסים גלויים עם שכנות מפרציות, לצד המשך הפעלת זרועות לא-מדינתיות לצורך הרתעה.

עוד לפני החתימה על הסכמי אברהם שימש האיום האיראני בסיס ליצירת קשרים חשאיים בין איחוד האמירויות לישראל.⁸⁶ ואולם בעוד ישראל רואה בגרעין האיראני את מוקד הסכנה – פוטנציאל לאיום קיומי – לאיחוד האמירויות דגשים שונים. הפדרציה רואה באיראן יריבה גיאופוליטית אזורית בעלת נטיות הגמוניות. החשש מהרחבת השפעתה של איראן דרך שלוחים חמושים ולא דווקא באמצעות תשתית גרעין הוא מרכזי יותר בתפיסת איראן בעיני האמירותים (ושאר מדינות המפרץ). איום הטילים ועימו כלי הטיס הבלתי מאוישים נתפסים כאתגר הביטחוני המרכזי מבחינת איחוד האמירויות, שכן היא קרובה הרבה יותר לאיראן מאשר ישראל, ולשתי המדינות אף גבול ימי במפרץ. על רקע חששות אלו, איחוד האמירויות מזהה בישראל שותפה חיונית בשלושה ממדים: תיאום מדיני מול

84 *Abdullah bin Zayed meets Foreign Minister of Iran, United Arab Emirates, Ministry of Foreign Affairs*, May 12, 2025.

85 Jacob Magid, *How Israel came to the UAE's aid after the 2022 Houthi missile strikes*, *Times of Israel*, May 9, 2023.

86 Yoel Guzansky, *Israel and the Arab Gulf states: from tacit cooperation to reconciliation?* *Israel Affairs*, 21(1), 131-147, 2015.

אתגרים אזוריים; שיתוף פעולה מודיעיני-ביטחוני; ושיתוף פעולה טכנולוגי הכולל אף רכישת מערכות מתקדמות, בראשן מערכות הגנה מפני טילים.⁸⁷

כשם ששיתוף הפעולה עם ישראל עשוי להגביר את יכולת ההגנה וההרתעה של איחוד האמירויות, הוא עלול גם להעצים את האיומים מצד איראן כלפי איחוד האמירויות. איראן לא נותרה אדישה להתקרבות בין ירושלים לאבו דאבי, ובעיקר חששה שההתקרבות המדינית משמעה גם נוכחות ביטחונית ישראלית בשטח איחוד האמירויות, כפסע מאיראן. מאז חתימת הסכמי אברהם ב־2020 שיגרו בכירים איראנים איומים ישירים כלפי איחוד האמירויות "בשל נוכחות ישראלית בשטחה".⁸⁸ דיווחים אף הצביעו על כך שאיראן שקלה פגיעה בדיפלומטים אמירותים.⁸⁹ מכאן שהיחסים עם ישראל מביאים גם להגברת המתח בין איראן לאיחוד האמירויות, ובעיקר לרגישות יתר אצל האחרונה לאיומים ישראלים על איראן. אף שאיראן הייתה מודעת לקשרים חשאיים בין ישראל למדינות המפרץ, הפיכתם לגלויים ורשמיים גרמה לחשש באבו דאבי שמא הם עלולים לשמש תירוץ לפגיעה באינטרסים אמירותיים. משום כך איחוד האמירויות רגישה גם להכרזות ישראליות שונות על שיתופי פעולה בין ישראל למדינות המפרץ נגד איראן, הנשמעות לעיתים מפני בכירים ישראלים.⁹⁰ כדי לאזן תדמית זו (של שיתוף פעולה עם ישראל) ולצמצם את הסיכונים עבורה פעלה איחוד האמירויות לתיקון הדימוי שלה כמזוהה עם ישראל, בעיקר על ידי "איזון" בין איראן לישראל וההתקרבות הטקטית לאיראן במסגרת הדטנט. הרגישות באיחוד האמירויות, כמו ביתר מדינות המפרץ, להחצנת הקשרים עם ישראל גברה על רקע העימות בין ישראל וארצות הברית לאיראן ביוני 2025 ואיומי איראן עוד קודם לכן – לתקוף בתגובה לתקיפה ישראלית אפשרית "בסיסים אמריקאיים בכל האזור, כולל במדינות המארחות".⁹¹

-
- Arie Egozi, *First Israeli Barak air defense system deploys to UAE, bigger deals expected:* 87
Sources, [Breaking Defense](#), October 19, 2022.
- Iran threatens to close Strait of Hormuz if deemed necessary*, [The Arab Weekly](#), April 88
12, 2024.
- Iranian agents scouted Israeli, US, UAE embassies in East Africa for attack* — TV, 89
[Times of Israel](#), February 1, 2021.
- Judah Ari Gross, *Gantz's Bahrain visit signals to Iran the alliance against it is growing* 90
and public, [Times of Israel](#), February 3, 2022; Summit to Become Regular Forum, Unity
Will 'Deter Iran,' Israel's Lapid Says, *Haaretz*, March 28, 2022.
- Iran threatens to strike US bases in region if military conflict arises*, [Reuters](#), June 11, 91
2025.

ישראל, החותרת להקמת חזית אזורית מול איראן, צריכה להבין כי תהיה זו לכל היותר חזית גמישה ופריכה. מדינות המפרץ אינן רואות עצמן "שלוחות קצה" של ישראל בזירה מול איראן (והן חוששות שידבק בהן דימוי כזה), אלא שחקניות ריבוניות הדואגות לשרידותן ולרווחתן. השתלבותה של ישראל במארג האזורי ניכרת, אך מלווה באיזונים עדינים שמחייבים הבנה עמוקה של האינטרסים של מדינות המפרץ. ההתקרבות בין טהראן לאבו דאבי מאז 2019 אינה מעידה בהכרח על שינוי צד, אלא על ניהול סיכונים מושכל מצידה של איחוד האמירויות. אבו דאבי רואה חשיבות רבה בהמשך שימור הקשר עם איראן ופיתוחו. עדות לרצון בשני הצדדים, איראן ואיחוד האמירויות, להדק את היחסים ניתן לראות בביקור ההיסטורי של ארבע משחתות חיל הים האיראני באיחוד האמירויות בפברואר 2025, כחלק מהסכם שיתוף פעולה ימי בין המדינות.⁹² באפריל 2024 גם התכנסה הוועדה הכלכלית המשותפת לאיחוד האמירויות ולאיראן באבו דאבי, לראשונה זה עשר שנים. על פי הדיווח מדובר בצעד סמלי אך בעל משמעות אזורית, הממחיש את מגמת ההתקרבות בין שתי המדינות לאחר שנים של מתיחות. הוועדה התכנסה על רקע רצונה של אבו דאבי לשמר יציבות אזורית ולחזק את מעמדה כשחקנית כלכלית מרכזית באזור. הדיונים בוועדה התמקדו בין היתר במסלולי סחר חדשים, בקידום השקעות הדדיות ובהעמקת תפקידו של המגזר הפרטי בביסוס הקשרים הכלכליים.⁹³ כינוס זה, כך נטען, מסמן מגמה רחבה יותר של נורמליזציה בין מדינות המפרץ לאיראן – מגמה הנובעת מהבנה כי שיתופי פעולה כלכליים עשויים לתרום ליציבות ולצמיחה אזורית, חרף חילוקי הדעות הפוליטיים. לצד זאת, ב־2023 הצטרפה איחוד האמירויות באופן רשמי לגוש מדינות BRICS הכולל גם את איראן, מה שמאפשר מגע תכוף יותר בין נציגי המדינות. באוקטובר 2024, במהלך פסגת מדינות הארגון נפגשו לראשונה נשיא איחוד האמירויות ונשיא איראן.

חשוב לעקוב בקפידה אחר הכיוונים האסטרטגיים שמכתיבה איחוד האמירויות, בהיותה מדינה מובילה במפרץ ובייחוד בשל השפעתה על יתר מדינות האזור, ובראשן ערב הסעודית. הבנת הדינמיקה הזו תסייע לנווט את היחסים באופן שיבטיח שמירה על שיתוף הפעולה עם איחוד האמירויות, גם אם זו תבחר להעמיק את הדיאלוג עם טהראן. בעידן של בריתות

92 Four Iranian navy vessels arrive at Port Khalid in Sharjah, [Emirates News Agency – Wam](#), February 3, 2025.

93 UAE and Iran hold first session of Joint Economic Committee to promote cooperation in new economy sectors, tourism, transport, entrepreneurship & renewable energy, [UAE Ministry of Economy & Tourism](#), May 2, 2024.

שבריריות וארעיות, שחקניות מתוחכמות כמו איחוד האמירויות מנווטות בזהירות בין איומים, הזדמנויות ושיתופי פעולה. ישראל נדרשת להיות לא רק שותפה ביטחונית וטכנולוגית אלא גם שותפה דיפלומטית רגישה – כזו המבינה את מורכבות האינטרסים ומגיבה באופן שקול לשינויים בזירה המפרצית.

איחוד האמירויות וערב הסעודית: שותפות ותחרות

בשל מאפיינים משותפים רבים למדינות המפרץ – בראשם היותן מונרכיות אבסולוטיות מפיקות נפט – יש נטייה, גם בקרב חוקרים, להתייחס אליהן כאל גוש מונוליטי אחד. בפועל, לא רק שהשש שונות במרכיבים מהותיים, למשל במשאבי הטבע העומדים לרשותן או בהרכב הדמוגרפי או העדתי שלהן, אלא שבמקרים רבים הן גם פועלות בכיוונים מנוגדים ואף בתחרות זו עם זו. הדבר נכון גם לערב הסעודית ואיחוד האמירויות – שני הכוחות המדיניים והכלכליים החשובים במפרץ. בשנים שלאחר מהפכות האביב הערבי היה שיתוף הפעולה בין ערב הסעודית ואיחוד האמירויות המנוע העיקרי מאחורי שורת התפתחויות אזוריות, בצפון אפריקה ובחצי האי הערבי. שתי המדינות, אשר הפגינו תיאום הדוק במדיניותן, ניסו לעצב את המרחב הערבי בהתאם לאינטרסים שלהן.

בשנים אלו ניכרה בין ריאד לאבו דאבי התאמה מדינית רבה: הן פעלו במשותף במגוון זירות – לעיתים ככוח רויזיוניסטי השואף לשנות את הסדר הקיים, ולעיתים דווקא כמייצגות של שימור הסטטוס קוו – הכול במטרה לשרת את יעדיהן. למשל, איחוד האמירויות מילאה תפקיד מרכזי בהובלת ערב הסעודית להטלת החרם על קטר בשנת 2017, ובמסגרת הקואליציה בתימן שתי המדינות לחמו בתחילה כתף אל כתף נגד המורדים החות'ים. הן גם פעלו יחדיו בתחילת מלחמת האזרחים בסוריה ובלוב, ותמכו יחד בביצור שלטונו של עבד אלפתאח א-סיסי, נשיא מצרים. גם בנושא טורקיה, כמו גם בנקיטת קו ניצי יותר כלפי איראן עד 2019, ניכרה בין המדינות תמימות דעים.

למרות זאת, בשנים האחרונות מתרבים המתחים בין ערב הסעודית לאיחוד האמירויות, שאינם מתמצים רק בעמדות שונות אלא גם משקפים תחרות גלויה. המתח המובנה ביחסים אינו תופעה חדשה. התחרות בין השתיים, בעיקר הכלכלית והמדינית, העיבה לאורך השנים על הלכידות של המועצה לשיתוף פעולה במפרץ (GCC), ואף הכשילה יוזמות לשילוב כלכלי בין מדינות המפרץ, כמו מטבע משותף למדינות והקמת בנק מרכזי, שתוכנן להיות ממוקם באבו דאבי אך לא מומש בשל התנגדות סעודית. שורש המחלוקות ביניהן נעוץ בין היתר במחלוקות טריטוריאליים ישנות ובשאלת עצמאות הפעולה של איחוד האמירויות, שהייתה מעוניינת להיחלץ מאחיזת ההובלה של ערב הסעודית. בשנים עברו נותרה התחרות בין המדינות מוגבלת בהיקפה לחצי האי הערבי אך כיום, בעקבות עוצמתן המדינית והכלכלית

הרבה, יש לה השלכות גלובליות. המתח בין אבו דאבי לריאד, שלרוב מצוי מתחת לפני השטח, משליך ישירות על הכלכלה האזורית, על שוק האנרגיה העולמי ואף על שיקולים ואינטרסים ישראליים.

התחזקות מעמדו של יורש העצר הסעודי מחמד בן סלמאן למן 2015, ובכלל זה התייצבות מעמדו הבינלאומי לאחר שנים של ניכור, בעיקר בשל המלחמה בתימן ופרשת רצח העיתונאי הסעודי ג'מאל ח'אשוקג'י, הפכו אותו לשחקן בעל שאיפות גלובליות ברורות. הקשר בינו לבין נשיא איחוד האמירויות מחמד בן זאיד הלך והתקרב ככל שכן סלמאן מבקש לתפוס את המושכות האזוריות – לא עוד כבן חסות אלא כמנהיג מוביל, ולא רק של הממלכה אלא ייתכן אף של כל המרחב הערבי. דווח גם שהקרע בין המנהיגים התבטא בהתבטאויות בוטות מצד בן סלמאן, שכינה את בן זאיד בוגד וטען ש"מה שקרה לקטר (החרם בשנים 2017–2021) יהיה כאין וכאפס לעומת מה שצפוי לאמירויות".⁹⁴ ביטויים אלה, לצד היעדרותם של מחמד בן זאיד או של מחמד בן סלמאן מוועידות או מפגישות משותפות, המחישו את המתיחות בין המדינות.⁹⁵

המתיחות בין ריאד לאבו דאבי, שמקורה באינטרסים מנוגדים, קיבלה בשנים האחרונות ביטוי קונקרטי בזירות מגוונות:

- סודאן, ערב הסעודית ואיחוד האמירויות תומכות בצדדים יריבים בעימות המזוין, מה שמגביר את אי-היציבות בסודאן ומסכל מאמצים לקדם הסדר פוליטי במדינה השסועה, ובעקיפין ייתכן גם את מימוש הסכם הנורמליזציה של סודאן עם ישראל. בעוד שערב הסעודית מציבה את עצמה כמתווכת רשמית בסכסוך הסודאני, בפועל היא נוטה לתמוך בעבד אל-פתאח אל-בורהאן, מפקד הכוחות המזוינים של סודאן (SAF), כחלק ממאמץ לשמור על השפעתה במרחב הים האדום ולהבטיח שלא יתחזקו שחקנים שלוחים (פרוקסי) שאינם תואמים את תפיסת היציבות שלה. מנגד, איחוד האמירויות מגבה את מחמד חמדאן דגאלו ("חמידתי"), מפקד מיליצית כוחות התמיכה המהירה (RSF) – האשמות שאיחוד האמירויות דוחה באופן עקבי. מחקרים וניתוחים של גופי מדיניות מערביים מצביעים על כך שהמלחמה בסודאן הפכה גם לזירה של תחרות על

94 Summer Said, Dion Nissenbaum, Stephen Kalin and Saleh al-Batati, The Best of Frenemies: Saudi Crown Prince Clashes With U.A.E. President, [The Wall Street Journal](#), July 18, 2023.

95 UAE President Hosts Leaders of 5 Arab Countries; Saudi Arabia, Kuwait Do Not Attend, [The Media Line](#), January 19, 2023; Zvi Barel, UAE Leader's Absence From Arab League Summit Highlights Tensions With Saudi Arabia's Bin Salman, [Haaretz](#), May 22, 2023.

השפעה בין ריאד לאבו דאבי. תחרות זו משקפת פערים עמוקים יותר בגישות של שתי המדינות לאזור ולישימוש בכוחות שלוחים באפריקה. היריבות הסמויה בין ערב הסעודית לאיחוד האמירויות מחריפה את הסכסוך בסודאן ומקשה על קידום פתרון, שכן כל צד שואף לבסס לעצמו עמדת השפעה על חשבון האחר.

- הפער בין ערב הסעודית לאיחוד האמירויות בעניין תימן בולט במיוחד. ריאד ואבו דאבי פעלו בתחילת המערכה (מ־2015) בקואליציה אחת נגד החות'ים, אך עם הזמן פיתחו סדרי עדיפויות שונים ולעיתים אף מנוגדים. ערב הסעודית רואה במלחמה בתימן מאבק ישיר על ביטחונה הלאומי: החות'ים נתפסים כשלוחה איראנית על גבולה הדרומי, ולכן ריאד מעוניינת בשימור מדינה תימנית מאוחדת שבה שלטון מרכזי חלש יחסית אך יציב, שיהיה מסוגל לשמור על גבולותיה ולהרחיק השפעה איראנית. מבחינתה, כל מגמה של התפרקות תימן או של כוח מקומי עצמאי מדי נתפסת כאיום. לעומתה, איחוד האמירויות בנתה מדיניות ממוקדת יותר בחיזוק כוחות מקומיים בדרום, בראשם מועצת המעבר הדרומית (STC), התומכת בהיפרדות דרום תימן. האינטרס האמירוטי מעוגן בשליטה בנתיבי הים האדום ובמפרץ עדן, בהשפעה בנמלים אסטרטגיים כמו עדן ומוקאלה ובהחלשת גורמים אסלאמיסטיים המזוהים עם האחים המוסלמים ובעיקר מפלגת אל-אסלאח, שלהערכתה זוכים לגיבוי סעודי. כך נוצר מצב שבו שני שותפים רשמיים פועלים בפועל להשגת תוצאות פוליטיות שונות לחלוטין: ערב הסעודית חותרת לאחדות תימנית ולייצוב הממשל המרכזי, ואילו איחוד האמירויות מעדיפה מבנה מבוזר יותר או אף הפרדה בין הצפון לדרום, כל עוד הכוחות הנאמנים לה מחזיקים בעמדות מפתח לאורך החופים והנמלים. פער זה, שהפך גלוי במיוחד מאז 2019, ממשיך להשפיע על מאזן הכוחות בתימן, והוא אחד הגורמים המרכזיים לפיצול בתוך הקואליציה הערבית ולקשיים מול החות'ים. בדצמבר 2025 החריפה המתיחות בין ריאד לאבו דאבי עת מועצת המעבר הדרומית, בגיבוי מלא של איחוד האמירויות, השתלטה במהירות על עדן, על מחוז חצר מוות העשיר במשאבים ועל מוסדות שלטון מרכזיים. ממשלת תימן המוכרת נמלטה לריאד, ודגל דרום תימן הונף מחדש מעל מבני שלטון בעדן. בתגובה תקפה ערב הסעודית משלוחי נשק אמירוטיים שנועדו לבדלנים, ריכזה כוחות בגבול ופרסמה אולטימטום לאיחוד האמירויות, שבתגובה הודיעה על סיום הנוכחות הצבאית שלה בתימן. למרות ההתקפלות האמירותית לכאורה, שאלות רבות נותרו פתוחות, בהן: האם האמירותים יפסיקו את התמיכה שלהם בבדלנים? האם האחרונים ייסוגו מהשטחים

שתפסו ומדרישותיהם? כך או כך, ברור כעת עד כמה עמוק הפער בין ריאד לאבו דאבי, ועד כמה הקואליציה הערבית שאמורה להיאבק בחות'ים למעשה אינה קיימת.

- גם בסוגיה הקטרית ניכרת היטב מגמת אי־הלימה בין ערב הסעודית לאיחוד האמירויות, המשקפת את התפצלות האינטרסים ביניהן מאז אמצע העשור הקודם. ערב הסעודית הייתה הגורם המרכזי שדחף לסיום המשבר במפרץ והובילה את הסכם אל־עולא בתחילת 2021, שבמסגרתו הוסר החרם שהוטל על דוחה והוחזרה הלכידות הפורמלית במועצת שיתוף הפעולה במפרץ. המהלך נתפס כחלק מהאסטרטגיה החדשה של מחמד בן סלמאן למתן עימותים אזוריים, להפחית מתחים עם מדינות שכנות וליצור סביבה יציבה יותר עבור פרויקטי חזון 2030. לעומת זאת איחוד האמירויות, שהייתה מהתומכות הבולטות בהטלת החרם על קטר ב־2017, הגיבה בתחילה באי־נוחות ברורה. אבו דאבי הסתייגה מההתקרבות המהירה בין ריאד לדוחה ואף ניסתה לעכב את יישום צעדי הפיוס, מתוך חשש שקטר תחזור למעמד אזורי בולט ותערער על פרויקטים גיאופוליטיים וכלכליים שאותם ביקשה איחוד האמירויות לבסס בשנות החרם.

שלוש הזירות מדגישות כי יחסי ריאד־אבו דאבי אינם עוד שותפות הרמטית, אלא תחרות אסטרטגית גלויה. הבדלים מבניים – ובהם מבנה ההנהגה, גודל האוכלוסייה והתפתחות מוסדית – אפשרו לאיחוד האמירויות להתבלט על פני ערב הסעודית: היא הקדימה את ריאד בנורמליזציה עם אסד (2018), בפתיחת ערוץ ישיר עם טהראן (2019) ובכינון יחסים עם ישראל (2020), בעוד ערב הסעודית שמרה על קו מאופק וזהיר יותר, הגם שלבסוף ריאד הלכה בעקבות אבו דאבי בשתי הדוגמאות הראשונות.

בתחום יחסי החוץ, המתחים בין המדינות ניכרים גם בהקשר האיראני והישראלי. אף שהשתיים נוקטות כעת גישה מפויסת כלפי טהראן, ערב הסעודית חידשה את יחסיה הדיפלומטיים עם איראן ב־2023 ביוזמה עצמאית, ככל הנראה ללא תיאום מוקדם עם איחוד האמירויות, שבעצמה החלה לשפר את יחסיה עם איראן ב־2019. אשר לישראל, איחוד האמירויות הייתה הראשונה שכוננה עימה יחסים גלויים כבר ב־2020, בעוד ערב הסעודית נותרה מסויגת ובעמדת המתנה, אם כי היא אפשרה לבחריין להצטרף להסכמי אברהם. באיחוד האמירויות יש החוששים מהתחממות הקשרים בין ישראל לערב הסעודית, שעלולים לבוא, על פי ראייתם, על חשבון איחוד האמירויות.

בהקשר של הכלכלה והסחר בולטת התחרות בין השתיים אולי יותר מכול. במסגרת זו הודיעה ערב הסעודית כי מסוף 2023 תחייב חברות בינלאומיות למקם את המטה האזורי

שלהן בשטחה כתנאי לעשיית עסקים עימה – מהלך שכוון ישירות נגד דובאי, המרכז העסקי הדומיננטי של האזור. ריאד גם השיקה חברות תעופה חדשות, מפתחת יעדי תיירות עתירי השקעה ומבצעת רפורמות כלכליות נרחבות – מה שמציב אותה בתחרות מסחרית כלכלית עם שכנתה.

מעבר למחלוקות הקונקרטיות, ניכר כי התחרות בין המדינות מושפעת גם משיקולי יוקרה, דימוי והשפעה. איחוד האמירויות, שזכתה בעשור האחרון למוניטין רב בשל הישגים מרשימים בתחומי הרפואה, החלל, האנרגיה והחקלאות, נתפסת כמדינה בעלת משקל סגולי גלובלי ולעיתים אף עולה על שכנתה הגדולה ממנה. ערב הסעודית, המבקשת לשוב ולבסס את מעמדה ככוח מוביל בעולם הערבי והאסלאמי, חשה באיום מן הדינמיות של אבו דאבי – תחרות המערערת את התחושה הסעודית של עליונות טבעית על פני שכנותיה. קשה לחזות כיצד תתפתח התחרות בין שתי המדינות בעתיד ומה יהיו השלכותיה על מפת הבריתות האזורית, אולם כבר עתה ברור שמדובר במגמה רבת חשיבות, שמשפיעה על תפיסת החזית האזורית מול איראן, על עיצוב הקואליציה הפרגמטית במזרח התיכון ועל המאמץ הישראלי להרחבת הנורמליזציה. הקרע הקיים זה שנים רבות בין השתיים מעמעם את דימוי הגוש הערבי המאוחד מול איראן, מעיב על שיתוף הפעולה במשפ"ם ועלול להכביד על מאמצים נוספים לשיתוף פעולה אזורי.

למרות המתחים המדווחים, יורש העצר הסעודי בן סלמאן ונשיא איחוד האמירויות בן זאיד עושים מאמצים ללבן את המחלוקות ביניהם. גם אם אין לכך סיבה אחרת, קצב השינויים האזוריים מאלץ אותם לעשות כן. עוצמתן של ריאד ואבו דאבי נשענת במידה רבה על תיאום הדדי ולא על עימות מתמשך. ייתכן ששני הצדדים מבינים כי היריבות ביניהם עלולה להיטיב דווקא עם יריביהם ובראשם איראן, ועל כן יש להם עניין מובהק לשמר לכל הפחות מראית עין של תיאום ושותפות. לישראל אינטרס ברור במניעת הידרדרות נוספת, שכן מדובר בשתי מדינות פרגמטיות השותפות ככלל לדאגות של ישראל מאיראן ומהתחזקות טורקיה. בכל האמור לסוגיית הנורמליזציה, על ישראל להעמיק את יחסיה עם איחוד האמירויות תוך טיפוח ערוץ מתקדם לנורמליזציה עתידית עם ערב הסעודית, אך מבלי להיתפס כמי שמעדיפה צד אחד על פני האחר. שתי המדינות רואות בישראל שותפה חשובה – אם באופן פומבי ואם באופן חשאי – וחשוב להן לשמר את הגמישות הדיפלומטית שלהן גם בזירה זו.

המועצה לשיתוף פעולה במפרץ: הקרע עם קטר

המועצה לשיתוף פעולה במפרץ (משפ"ם), שהוקמה בשנת 1981, היא המסגרת הפוליטית-מדינית המאגדת את שש המונרכיות הערביות במפרץ. אף שהמשפ"ם הוקמה מתוך צורך אמיתי בגיבוש חזית מדינית אחידה, בעיקר על רקע המהפכה האסלאמית באיראן ומלחמת איראן-עיראק, קיומה לאורך השנים היה רצוף מתיחויות, שותפויות רופפות ומשברים פנימיים. המשבר החריף עם קטר ב־2014, ובמידה רבה יותר החרם שהטילו עליה חברותיה במועצה בשנים 2017–2021, סימנו רגעים קריטיים בתולדות הארגון והביאו לחשש ממשי מערעור יסודותיו.

ב־5 ביולי 2017, בסיום פגישה בין שרי החוץ של ערב הסעודית, איחוד האמירויות, מצרים ובחריין, פרסמו הארבעה הודעה דרמטית שהחלה למעשה חרם ממושך על שכנתם קטר.⁹⁶ ההחלטה לנתק את היחסים הדיפלומטיים עימה ולהטיל מצור יבשתי, ימי ואווירי על דוחה לוותה ברשימה של 13 דרישות חריגות בהיקפן ממנה, ובהן צמצום היחסים עם איראן, סגירת ערוץ אל-ג'זירה, סילוק כוחות צבא טורקיים משטח קטר ועמידה בהסכמי ריאד מ־2014. ההצדקה הרשמית שניתנה לצעדים הייתה הטענה כי קטר תומכת בארגוני טרור, מתערבת בעניינים פנימיים של מדינות ערב ומפירה התחייבויות בינלאומיות.⁹⁷ קטר דחתה את ההאשמות וטענה שמדובר בהמצאות מוחלטות שנועדו להכפישה ולכפות עליה סדר אזורי המנוגד לאינטרסים שלה.

בבסיס המהלך של 'הרביעייה הערבית' עמדו מספר מניעים מצטלבים. אחרי האביב הערבי ביקשה קטר להעצים את מדיניות החוץ העצמאית שלה, תוך תמיכה בגורמים אסלאמיסטיים ובשחקני אופוזיציה ברחבי המזרח התיכון, לצד שימוש נרחב בכלי התקשורת שלה כאמצעי השפעה. בעיני ריאד ואבו דאבי הדבר נתפס כהפרה של כללי המשחק האזוריים וכתקדים מאיים על יציבות המשטרים שלהם עצמם. לכך נוספה התנגדות לקשרי קטר עם איראן ולטיפוח הברית ההולכת ומתהדקת של קטר עם טורקיה, שנחשבה יריבה אסטרטגית. החרם נועד אפוא לבלום את התנהלותה העצמאית של דוחה, לאלצה

---

96 UAE, Saudi, Bahraini and Egyptian FM's meet in Cairo, issue statement, Emirates News Agency – Wam, July 6, 2017.

97 שם.

להיכנע לקווים האסטרטגיים שמכתיבה ההנהגה הסעודית-אמירותית ולחדש ריסון במסגרת המוסדית של המפרץ.

עם זאת, תוצאות המשבר היו שונות מכוונת יוזמיו. קטר הצליחה בתוך זמן קצר לפתח נתיבי סחר חדשים דרך עומאן, טורקיה ואיראן, להשקיע בנמל חמד ולבסס עצמאות רבה יותר בשרשראות אספקה שלה. יצוא הגז הטבעי הנוזלי (LNG) – מקור ההכנסה המרכזי שלה – לא נפגע מהותית. בממד הפוליטי-חברתי החרם אף יצר אפקט של התלכדות סביב הדגל: תמיכה עממית נרחבת במשטר ובאמיר עצמו, ועלייה בלגיטימיות של קטר כמדינה קטנה שמצליחה לעמוד מול לחץ אזורי. מבחינה גאואסטרטגית הצעדים הביאו לתוצאה הפוכה מזו שהתכוונו לה: הקשרים עם טורקיה ועם איראן התהדקו, בין היתר עקב הצורך במרחב אווירי חלופי ובסיוע ביטחוני.

המשבר שיתק את המועצה לשיתוף פעולה של מדינות המפרץ ופגע בלכידותה, ובמשך יותר משלוש שנים היה מוקד למתחים בין מדינות ערב וארצות הברית, שניסתה לתווך בין המדינות אך חששה מפגיעה באינטרסים ביטחוניים וכלכליים. תיווכה היעיל של כווית והלחצים האמריקאיים סייעו בהבשלת הסכם הפיוס בפסגת אל-עולא בינואר 2021. מסמך הפיוס חידש את היחסים והביא לפתיחת הגבולות, אולם הוא לא כלל ויתורים מהותיים מצד קטר בנושאי הליבה.⁹⁸ קטר הצליחה אפוא להתמודד עם הלחץ, לשמר את מדיניותה העצמאית ואף לחזק את תדמיתה הבינלאומית, בעוד הרביעייה נאלצה להתמודד עם עלויות פוליטיות ותדמיתיות ניכרות.

בסיכומו של דבר, החרם על קטר בשנים 2017–2021 מדגים את הקושי לפעול מול מדינה קטנה אך עמידה, הנהנית מעושר רב ומקשרים גלובליים. המהלך לא הצליח לשנות את מדיניותה של קטר אלא להפך – חיזק את החוסן הלאומי שלה, העמיק את קשריה עם שחקנים אזוריים מתחרים והבליט את חוסר היכולת של המשפ"ם לתפקד כגוש מלוכד בעת משבר. הסכם אל-עולא שיקף עייפות אסטרטגית והבנה הדדית של עלויות הפילוג יותר מאשר הכרעה ברורה, והמשבר כולו נותר דוגמה לחשיבות האיזון בין כוח אזורי לבין לגיטימיות פנימית, ובין אינטרסים אסטרטגיים לבין מוסדות אזוריים שבריריים.

המשבר בין קטר לשכנותיה היה החריף ביותר (עד אז) בתולדות המשפ"ם, אך לא חסר תקדים. שורשיו נטועים עוד באמצע שנות ה-90, כאשר שיח' חמד בן ח'ליפה תפס את השלטון בקטר מידי אביו ונקט מדיניות חוץ עצמאית, שביקשה להתנער מהדומיננטיות

Tuka Khalid, *Full transcript of AlUla GCC Summit Declaration: Bolstering Gulf unity*, 98 [Al-arabiya](https://www.al-arabiya.com), January 6, 2021.

הסעודית במשפ"ם. המשברים הלכו והחמירו לאורך השנים, ובשנת 2014 אף נותקו היחסים הדיפלומטיים בין קטר לשלוש חברות במועצה. עם זאת, המשבר שהחל ב־2017 היה הקשה ביותר, הן בהיקף הסנקציות והחרם שהוטלו על קטר, הן באיומים צבאיים והן במשך הזמן. הוא גם חשף את ממדי חוסר האמון והעוינות האישית בין המנהיגים במפרץ. אחד האתגרים המרכזיים הכרוכים בהפיכת המשפ"ם לגוש לכיד יותר טמון ביחסי הכוחות הפנימיים בארגון. ערב הסעודית, שמחזיקה בעליונות צבאית, כלכלית וגיאוגרפית, נתפסת לעיתים כמי שמנסה לכפות את רצונה על שכנותיה. המדינות הקטנות יותר חוששות מאובדן עצמאות מדינית, ולכן נוטות להתרחק ממיזמים הכוללים איחוד מדיני או ביטחוני מלא. ניסיונותיה של ערב הסעודית לקדם מעבר משיתוף פעולה לאיחוד מדיני של ממש – כולל יוזמות לצירוף ירדן ומרוקו ולשילוב כוחות צבאיים חיצוניים – נתקלו לאורך השנים בהתנגדות נחרצת.⁹⁹ בולטים במיוחד דבריו של שר החוץ של עומאן בכינוס המדינות בכווית ב־2013, שהביע התנגדות פומבית לרעיון האיחוד ואף כלל איום בפרישה מהמשפ"ם.¹⁰⁰ תקרית זו המחישת את עומק החשש של עומאן מדומיננטיות סעודית ואת השבר בתפיסת הסולידריות הערבית שאמורה הייתה להנחות את המשפ"ם. קשייה של ריאד ביישום הרפורמות שלה בארגון הביאו אותה למסד התארגנויות מקבילות מחוץ למסגרת המשפ"ם, מה שבפועל רק החליש יותר את הארגון. כך למשל, ערב הסעודית יזמה יחד עם איחוד האמירויות הקמת גוף תיאום צבאי וכלכלי נפרד, שנועד להחליף בפועל חלק מפונקציות המשפ"ם. מטרת יוזמה זו, שלא האריכה ימים, הייתה להעמיק את שיתוף הפעולה בין שתי המדינות ולהרחיק את קטר.

בתוך המשפ"ם נראה כי ערב הסעודית וקטר שמו את המחלוקות ביניהן בצד, והן מאיצות את שיתוף הפעולה. בשנים האחרונות מתחולל תהליך עקבי של התקרבות בין ערב הסעודית לקטר, שהגיע לשיאו בכינוס מועצת התיאום המשותפת בריאד. המפגש, שנערך בדצמבר 2025 בראשות יורש העצר הסעודי מחמד בן סלמאן ואמיר קטר תמים בן חמד א־ת'אני, סימן את ביסוסו של פרק חדש ביחסים בין השתיים. מאז הסכם הפיוס במפרץ בשנת 2021, שהוביל לסיום המצור על דוחה, ניכרת האצה משמעותית בשיתוף הפעולה המדיני, הביטחוני והכלכלי בין ריאד לדוחה.

אחד הביטויים הבולטים בהתחזקות הקשר הוא הזינוק המרשים בהיקף הסחר הדו־צדדי, שהגיע בשנת 2024 לכ־930 מיליון דולר – עלייה של יותר מ־600 אחוזים לעומת

Morocco and Jordan bid to join Gulf Cooperation Council, [France 24](#), May 10, 2011. 99

Oman goes blunt 'against' a Gulf union, [Al-arabiya](#), December 7, 2013. 100

2021.¹⁰¹ נתון זה משקף לא רק קשרים כלכליים מתהדקים אלא גם את רצון של שתי המדינות לשלב זרועות כחלק משני חזונות הפיתוח הלאומיים – חזון 2030 הסעודי וחזון קטר 2030. במרכז ההתקדמות ניצב פרויקט דגל שאפתני: מסילת רכבת חשמלית מהירה באורך 785 ק"מ שתחבר בין ריאד לדוחה בתוך כשעתיים. הרכבת, שתשרת כ-10 מיליון נוסעים בשנה ותיצור עשרות אלפי מקומות עבודה, תספק לראשונה תשתית תחבורתית ישירה בין שתי הבירות, כולל חיבור בין שדות התעופה הבינלאומיים של המדינות. מעבר לחשיבות התחבורתית, מדובר בסמל מובהק להתכנסות המדינית, שכן הפרויקט הופך את שיתוף הפעולה המדיני למבנה פיזי המעמיק קשרים אזרחיים וכלכליים. לצד זאת, ההידברות המתחזקת בין המדינות משתקפת גם בתיאום הולך וגובר בנושאים אזוריים – מהתנעת תהליכי השיקום בסוריה ועד תפקודן כמתווכות בסוגיות הקשורות למלחמה בעזה. אף שהפייסנות בין קטר לאיחוד האמירויות ולבחריין מתקדמת בקצב איטי יותר, הציר ריאד-דוחה מציג דגם של פיוס שהופך לשיתוף פעולה אסטרטגי רחב.

הזירה הבינלאומית תרמה גם היא לחולשת המשפ"ם. למרות שארצות הברית רואה חשיבות באחדות המפרץ לצורך ריסון איראן ולשם חיזוק מעמדה האזורי, היא העדיפה לאורך השנים לנהל קשרים כלכליים, מדיניים וביטחוניים ישירים עם כל אחת מהמדינות – צעד שתרם להחלשת המשפ"ם. זאת ועוד, מדינות המפרץ מחזקות במקביל את קשריהן עם רוסיה וסין לצרכים שונים. כך הולך ונשחק תפקיד המשפ"ם גם כגוף מתאם בזירה הבינלאומית. נוסף על כך, כשם שאיראן היא גורם מאחד במשפ"ם בשל החשש המשותף ממנה, כך היא גם גורם מפלג, בשל פערים בין החברות אשר לאופן ההתמודדות עימה. היחסים המורכבים בין איראן לבין חלק ממדינות המשפ"ם החלישו את הארגון, מאחר שהעצימו את החשדנות ההדדית בנוגע למחויבות החברות להשגת היעדים המשותפים. במבט צופה פני עתיד, קיומה של המשפ"ם ימשיך להיות תלוי באיזון עדין בין אינטרסים לאומיים ולחצים גיאופוליטיים. לאורך ההיסטוריה נראה היה שככל שגוברים האיומים החיצוניים, למשל מצד איראן, המדינות מוכנות לדחות מחלוקות ולהגביר את התיאום ביניהן. כך לדוגמה, באוגוסט 2020 שלחו שש המדינות מכתב משותף לאו"ם בדרישה להמשך אמברגו הנשק על איראן, אך עם היחלשות האיום בראייתן חזרו המחלוקות הפנימיות לתפוס מקום מרכזי, והאמון בין המנהיגים נשחק. על כן ניתן לטעון שהמשפ"ם היא מסגרת תיאום גמישה ובמה להצגת אחדות ערבית, יותר מאשר ברית ביטחונית אמיתית.

Saudi Arabia, Qatar Sign Strategic Deals, Deepen Cooperation Across Key Sectors, 101 [Asharq Alawsat](#), December 8, 2025.

הצלחתה של המשפ"ם לממש את יעדיה המרכזיים – הנחת היסודות לאינטגרציה בין המדינות – תלויה לא רק באיומים החיצוניים המופנים כלפי חברותיה אלא גם במידת האמון בין המנהיגים וההסכמה על זהות ויעדי הארגון.¹⁰² אם לא יחול שינוי מהותי בתפיסת המדינות, החברות ולא ייווצר מנגנון מחייב יותר שיאזן בין העוצמות הפוליטיות והכלכליות השונות, המשפ"ם צפויה להמשיך לדשדש. על מדינות המפרץ למצוא דרך למנף את הפלטפורמה הקיימת שהחזיקה מעמד כמעט חצי מאה, לצורך הגברת שיתוף הפעולה ביניהן, שאם לא כן המשפ"ם תמשיך להתקיים, אך השפעתה על הביטחון האזורי תמשיך להיות שולית.

המועצה לשיתוף פעולה במפרץ עולה על דרך חדשה?

למרות המשבר מול קטר ואתגרים נוספים במהלך 44 שנות קיומה, הצליחה המשפ"ם לקדם שורה של הישגים כלכליים, מתוך שאיפה להגביר את שיתוף הפעולה בין המדינות. למשל, פרויקט הרכבת האזורית והרשת המשותפת לחשמל הקורמים עור וגידים הם ביטוי מעשי לשיתוף פעולה אסטרטגי בתשתיות, על אף אתגרים שעדיין קיימים בעניין השלמתם. מימוש מיזמים אלה יחזק את מעמד המשפ"ם לא רק כגוש גיאופוליטי אלא גם ככוח כלכלי בעל השפעה אזורית גוברת. לפיכך ניתן לקבוע כי למרות מגבלותיה נחשבת המשפ"ם עד היום למודל המוצלח ביותר למיסוד שיתוף פעולה בין-ערבי. תוכנית הוויזה האחודה של מדינות המפרץ, הקרויה GCC Grand Tours Visa, מסמנת שלב חדש בתהליך ההעמקה של שיתוף הפעולה הכלכלי-תיירותי בין שש המדינות. מטרת התוכנית, שנמצאת בשלבי אישור אחרונים וצפויה להתחיל כפיילוט, היא לאפשר תנועה חופשית של תיירים בין כל המדינות באמצעות אשרה אחת בלבד, בדומה למודל שנגן האירופי. מדובר ביוזמה שמטרתה לחזק את מעמד המפרץ כיעד תיירותי מאוחד, להקל על כניסת מבקרים ולהגביר השקעות ותנועת הון אנושית וכלכלית באזור.

התוכנית משקפת מגמה רחבה יותר של אינטגרציה כלכלית ותיירותית במפרץ, כחלק מהניסיון להרחיב את מקורות ההכנסה שאינם תלויים בנפט ולהתחרות ביעדים גלובליים אחרים. שר הכלכלה והתיירות של איחוד האמירויות תיאר את היוזמה כדרך ליצירת "אינטגרציה אזורית", שתאפשר למבקרים לראות את המפרץ כיעד אחד ולא כשישה

---

102 נוסח זה מופיע באמנת המשפ"ם המקורית מ-1981. ראו באתר [המשפ"ם](#).

שווקים נפרדים.¹⁰³ ערב הסעודית ואיחוד האמירויות מובילות את הפרויקט כחלק מחזונות הפיתוח שלהן, המבקשים לבנות מגזר תיירותי ותדמיתי חדש, לחזק את הכלכלה ולבסס את מעמדן כמרכזי צמיחה אזוריים. ערב הסעודית רואה ביוזמה מנוף לחיזוק פרויקטים כמו ניאום, בעוד שאיחוד האמירויות מבקשת לחזק את מעמדה כצומת בינלאומי מרכזי בזכות התשתיות והנגישות הגלובלית שלה.

מבחינה כלכלית הפוטנציאל עצום: היעד שהציבו מדינות המפרץ הוא הכפלת מספר התיירים עד 2030 לכ-120–130 מיליון מבקרים. אשרת תייר אחת תקל על מעבר בין המדינות, תאריך את משך השהות ותעודד מסלולים משולבים, כך שתייר יוכל לנוע בקלות בין דובאי, ריאד, עומאן ובחריין. ענפי התעופה, התחבורה, המסחר והאירוח צפויים ליהנות מצמיחה מהירה, והיוזמה עשויה לבסס את "מותג המפרץ הערבי".

ואולם מימוש התוכנית תלוי ביצירת תשתית רגולטורית וביטחונית אחידה – תחום שבו טרם הושגה הסכמה מלאה. כיום לכל מדינה מדיניות ויזה עצמאית, ומנגנוני הפיקוח והבקרה שונים זה מזה. צוותים טכניים בוחנים הקמת מערכת נתונים ביומטרית משותפת ושיתוף מידע ביטחוני – מהלך המחייב רמת אמון גבוהה בין המדינות, בייחוד לאור מתיחויות עבר בין קטר לערב הסעודית. נוסף על כך קיימים הבדלים בגישה לתיירות זרה: דובאי ודוחה מקדמות פתיחות רבה יותר, בעוד ערב הסעודית, עומאן וכווית נוקטות מדיניות זהירה יותר. מדינות קטנות יותר, דוגמת בחריין, חוששות כי ההסדר החדש יפעל בעיקר לטובת הכלכלות הגדולות – ערב הסעודית והאמירויות – וכי התיירים יתרכזו במוקדים המרכזיים דוגמת דובאי. סוגיות של חלוקת הכנסות ממסים, דמי ויזה ומנגנוני פיקוח טרם נפתרו. גם מבחינה פוליטית נדרשת הסכמה על חלוקת האחריות הביטחונית והטכנולוגית הנלווית. בהיבט הישראלי התוכנית עשויה בעתיד לשנות את דפוסי התנועה במרחב המפרץ. כיום אזרחי ישראל רשאים להיכנס לאיחוד האמירויות ולבחריין בלבד, בהתאם להסכמי אברהם, בעוד שערב הסעודית, קטר, עומאן וכווית אינן מקיימות יחסים דיפלומטיים רשמיים עם ישראל, ומתירות כניסת ישראלים לא באופן רשמי ועל פי הזמנות בלבד. גורמים דיפלומטיים ציינו כי גם לאחר יישום הוויזה האחודה תשמור כל מדינה על שיקול דעת עצמאי לגבי כניסת אזרחים מישראל, ולכן לא צפויה פתיחה אוטומטית לכל המדינות. עם זאת, אם בעתיד תכלול הוויזה מסלול מעבר דרך מדינות ידידותיות לישראל, היא עשויה לשמש נתיב עקיף להרחבת התנועה האזרחית והעסקית הישראלית במפרץ.

Justin Varghese, *GCC unified tourist visa update: Schengen-style travel plan for 2025* 103 revealed, [Gulf News](#), October 5, 2025.

לסיכום, ה־GCC Grand Tours Visa היא דוגמה בולטת ליוזמה פורצת דרך בעלת ממדים כלכליים, מדיניים ותדמיתיים, שעשויה להצמיד את המשפ"ם קדימה. היא עשויה להעמיק את האינטגרציה במפרץ, לחזק את תחושת הזהות האזורית וליצור מסגרת תיירותית מאוחדת שתשנה את פני התנועה האזרחית באזור. עם זאת הצלחתה תלויה בהתגברות על פערי אמון, ביצירת מנגנון ביטחוני אחיד ובהסכמה על מודל חלוקת הרווחים. בטווח הארוך ייתכן כי מדובר בצעד נוסף לקראת יצירת מרחב אזרחי משותף, שעלול בעתיד גם לקרב את ישראל בהדרגה למערכת אזורית מאוחדת ודינמית יותר.

שיתוף פעולה צבאי במפרץ

התקיפה הישראלית של אנשי חמאס בקטר ב־9 בספטמבר 2025 מהווה בראיית מדינות המפרץ נקודת מפנה בעלת משמעות אסטרטגית עבורן. בכינוס דחוף של ראשי מדינות המפרץ שנערך בדוחה שבוע לאחר התקיפה, מעבר לגינויים החריפים והאשמת ישראל בפגיעה בביטחון הצהירו המדינות על נקיטת צעדים בעלי פוטנציאל להגברת שיתוף הפעולה הביטחוני בין המדינות: "כל תקיפה של אחת מהחברות מהווה תקיפה של כולן", נאמר בהצהרה.¹⁰⁴ מנהיגי המדינות גם הדגישו את התחייבותם לתמוך בקטר והורו לכנס את מועצת ההגנה המשותפת והוועדה הצבאית העליונה, "במטרה להעריך את יכולות ההגנה ולנקוט צעדים מעשיים להפעלת מנגנוני ההגנה המשותפת ויכולות ההרתעה של המפרץ". האירוע החריג, שבו מדינה שאינה איראן או אחת משלוחיה אלא דווקא ישראל תוקפת בשטחה של אחת ממדינות המפרץ, המחיש למדינות את שבריריות מערך ההגנה שלהן וחשף עד כמה הן פגיעות לאיום חיצוני. מעבר לנזק הישיר, התקיפה עוררה שאלות נוקבות על אמינותה של מטריית ההגנה האמריקאית, הציפה מחדש את הצורך בבניית מנגנון ביטחוני עצמאי אזורי וחידדה את הדילמות ארוכות השנים הקשורות לשיתוף הפעולה הביטחוני בין שש המונרכיות.

כדי להבין את המשמעות העכשווית של התקיפה יש לחזור אחורה לשלושה עשורים של ניסיונות מטעם המדינות להקים כוח צבאי משותף. כבר בראשית דרכה של המשפ"ם ב־1981 עמדו מנהיגי המדינות על חולשתן הצבאית, הנובעת מהיקף אוכלוסייה מצומצם וצבאות קטנים ובלתי מיומנים, והבינו כי לשם שמירה על ביטחון הן זקוקות לשיתוף פעולה צבאי הדוק. זאת למרות שבאמנה המכוננת של המשפ"ם המילה ביטחון (/security defence) כלל אינה מוזכרת. מחסור זה הביא ב־1984 להקמת הכוח הצבאי המשותף 'מגן חצי האי' (Peninsula Shield Force) או PSF, שנועד להגביר את כושר ההגנה וההרתעה של המדינות כלפי האויבים החיצוניים אז – איראן ועיראק.¹⁰⁵

Final Statement of the Extraordinary Session of the Supreme Council of the Gulf Cooperation Council (GCC) on the Israeli Aggression Against the State of Qatar, [GCC General Secretariat](#), September 15, 2025.

Yoel Guzansky, Defence Cooperation in the Arabian Gulf: The Peninsula Shield Force Put to the Test, *Middle Eastern Studies*, 50(4), 640-654, 2014.

מלחמת המפרץ ב-1990 המחישה עד כמה המסגרת הביטחונית של המשפ"ם לוקה בחסר. פלישת עיראק לכווית התרחשה על אף קיומו של הכוח המשותף, ומדינות המפרץ נאלצו להסתמך על ארצות הברית והקואליציה הבינלאומית על מנת לבלום את האיום הישיר על ערב הסעודית. החוויה הזו חיזקה את ההבנה שהערביות האמריקאיות הן המגן האמיתי של המונרכיות, בעוד שה-PSF לא היה אלא סמל ריק מתוכן. מאז ואילך הלכה וגברה התלות בארצות הברית כערבה הביטחונית המרכזית, עד שהפכה לנקודת מוצא בלעדית כמעט בכל תפיסה אסטרטגית של המדינות הללו.

לצד התלות בארצות הברית התגלו בעקביות קשיים מבניים עמוקים שמנעו מהכוח הצבאי שהוקם להפוך למסגרת ביטחונית אפקטיבית. ערב הסעודית, שתורמת את עיקר כוח האדם והמפקדה שלו מוצבת בשטחה, מעוררת חשדנות רבה בקרב המדינות הקטנות יותר, שחששו להיבלע בתוך ההגמוניה הסעודית. פערים באופן הפעולה המתבקש מול איראן לא סייעו גם הם למלאכת גיבוש האחדות: בעוד ערב הסעודית ובחריין נקטו מדיניות ניצית כלפי איראן לאורך השנים, קטר ועומאן העדיפו לשמר עימה יחסים תקינים ככל האפשר, מתוך חשש. יתרה מכך, כל המדינות החזיקו בהסכמי ביטחון בילטרליים עם ארצות הברית – צעד שאפשר להן ביטחון מיידי אך חתר תחת ההיגיון של פעולה קולקטיבית. גם בהיבט הטכני התקשה הכוח המשותף להתגבש: רכש הנשק המפוצל ממדינות רבות, שנבע מהרצון להימנע מתלות בספק יחיד, יצר מצב של חוסר אחידות מערכתי וחוסר יכולת לתאם פעולות בשעת חירום.

על רקע זה, גם ניסיונות הרפורמה בשנות ה-90 וה-2000 נותרו ברובם ללא מימוש. הצעות להרחיב את ה-PSF ל-100 אלף חיילים לא הבשילו, ויוזמות להקמת פיקוד מרכזי מתואם לא הצליחו בגלל המחלוקות הפנימיות. יוצאת דופן הייתה ההתערבות בבחריין בשנת 2011, כאשר כוחות סעודיים ואמירוניים נכנסו לחצי האי כדי לסייע למשטר הסוני לדכא את גל המחאות השיעיות. ההתערבות נתפסה כהצלחה נקודתית שהמחישה את יכולת המשפ"ם להגן על היציבות הפנימית של חברותיה, אך גם במקרה זה לא היה מדובר בהתמודדות עם איום חיצוני אלא במענה למשבר פנימי.

התקיפה הישראלית בדוחה הציפה את כל נקודות התורפה הללו והעמידה אותן בעוצמה מחודשת. התגובה המיידית כללה גילויי סולידריות יוצאת דופן עם קטר, בפרט על רקע המתחים שעדיין קיימים בין קטר לכמה משכנותיה. יורש העצר הסעודי מחמד בן סלמאן

הבטיח תמיכה בלתי מוגבלת בקטר,¹⁰⁶ בעוד נשיא איחוד האמירויות מחמד בן זאיד – שהיה במשך שנים מסווג מאמיר קטר, שיח' תמים – היה המנהיג הזר הראשון שביקר בקטר והביע סולידריות עימה לאחר התקיפה.¹⁰⁷ בכך התהפכה הדינמיקה שהייתה אופיינית בעשור הקודם, כאשר ערב הסעודית והאמירויות הובילו מצור על קטר והציבו אותה בשוליים. התקיפה שינתה את תפקידה של דוחה והפכה אותה, ולו באופן זמני, למוקד הזדהות אזורי. הדיווחים שלפיהם ישראל עדכנה את הממשל האמריקאי טרם המבצע רק העמיקו את תחושת חוסר האמון בארצות הברית. בעיני מדינות המפרץ, ההתרחשות היא הוכחה נוספת לכך שמטריית ההגנה האמריקאית איננה מבטיחה חסינות אמיתית.

השלכות האירוע מתפרשות לכיוונים שונים. מצד אחד, ניתן לראות בו זרז פוטנציאלי להעמקת שיתוף הפעולה הביטחוני בין מדינות המפרץ. האיום הישראלי, שאינו נתפס כמסורתי, עשוי לדחוף את המדינות הקטנות להניח בצד את המחלוקות ולהצטרף למהלך סעודי ליצירת פיקוד אחוד משופר, בדגש על הגנה אווירית וטילית. מנגד נותרו בעינם החששות הישנים מפני שליטה סעודית מוגזמת וחוסר אמון הדדי, שעלולים לסכל גם את ההזדמנות החדשה. התלות בארצות הברית מוסיפה נדבך נוסף של מורכבות: כל עוד המדינות מסתמכות על וושינגטון בתחום ההגנה, קשה להן להצדיק השקעה במשאבים עצמאיים יקרים, ובוודאי קשה להן לוותר על עצמאותן המדינית.

בה בעת התקיפה פותחת פתח לחיפוש בריתות חלופיות. ההסכם הביטחוני שנחתם בין ערב הסעודית לפקיסטן ימים ספורים לאחר התקיפה הישראלית בקטר מצביע על מגמה אפשרית של הרחבת שיתופי פעולה עם שחקניות מוסלמיות גדולות מחוץ למפרץ. גם טורקיה עשויה להעמיק את מעורבותה, נוכח האינטרס המשותף לבלימת ישראל ולהבטחת היציבות האזורית. איראן מנצלת את האירוע כדי להציג עצמה כמי שעומדת לצד דוחה ולהגביר את הנרטיב האנטי-ישראלי שלה, אם כי קשה לה להציע אלטרנטיבה ביטחונית אמينة.

למרות הצהרות רבות לאורך השנים, היכולת המעשית של הכוח הצבאי המשותף למדינות המפרץ הייתה מוגבלת ביותר, והתרגילים שנערכו הצביעו על חוסר תיאום ועל היעדר מוכנות ממשית. למרות התגברות האיומים הצבאיים על המדינות ב-2025 – בהם התקיפה האיראנית והישראלית בשטח קטר – דווח כי התמרון הצבאי הבא של הכוח צפוי

Saudi Crown Prince: We Are Deploying All of Our Capabilities to Stand by Qatar, 106 [Asharq Alawsat](#), September 10, 2025.

Devadasan K.P., UAE President arrives in Doha on fraternal visit, received by Emir of 107 Qatar, [Gulf News](#), September 10, 2025.

להיות רק ב-2027 באיחוד האמירויות. במבט קדימה ברור כי ההיסטוריה של שלושה עשורים שבהם כשלו ניסיונות לבנות כוח צבאי משותף אינה מבשרת טובות לגבי סיכויי ההצלחה של יוזמות חדשות. עם זאת ייחודיותו של האירוע – תקיפה ישראלית ישירה בלב המפרץ – יוצרת דינמיקה אחרת. השאלה אם הפעם עוצמת הזעזוע תצליח לגשר על מחלוקות ישנות ולכפות על המונרכיות לנקוט צעדים ממשיים נותרת פתוחה.

שער שלישי:

מדינות המפרץ בזירה העולמית

יחסי ארצות הברית ומדינות המפרץ

היחסים בין ארצות הברית למדינות המפרץ, ובפרט בין וושינגטון לבין ריאד, מעוגנים במסורת בת עשרות שנים של שיתוף פעולה ביטחוני, כלכלי ומדיני. שורשיהם נעוצים בהסכמות לא רשמיות שנרקמו מאז מלחמת העולם השנייה, אשר הציבו את הנוסחה הבסיסית שעליה נשענו היחסים לאורך שנים רבות: ערב הסעודית ומדינות המפרץ יבטיחו יציבות באספקת הנפט והגז לשווקים הגלובליים, בעוד שוושינגטון תספק להן מטריות ביטחון והגנה מפני איומים חיצוניים. נוסחה זו, שממשלים דמוקרטיים ורפובליקניים אימצו בפועל מאז חרם הנפט של שנות ה־70, נבחנת מחדש לאורך השנים וביתר שאת בעשור האחרון, על רקע איומים משתנים במפרץ, שינויים גיאופוליטיים גלובליים, תמורות פנימיות במדינות המפרץ והתחרות בין המעצמות.

אף שמדינות המפרץ ממשיכות לראות בארצות הברית את השותפה הביטחונית המובילה שלהן, האמון המלא במחויבות ארוכת הטווח של וושינגטון כלפיהן התערער בשנים האחרונות. החשש מהתכווצות ההשפעה האמריקאית במזרח התיכון ומהתמקדותה באסיה בא על רקע מגמות שהחלו בתקופת ממשלו של הנשיא ברק אובמה. אלו כללו את הניסיון של וושינגטון לצמצם מעורבות צבאית ישירה באזור כדי לרכז באזור דרום־מזרח אסיה, את שאיפתה של ארצות הברית להפחית את התלות בצריכה של אנרגיה מהמזרח התיכון ואת הביקורת הציבורית בארצות הברית על תמיכה בלתי מסויגת במשטרים הנתפסים כאוטוריטריים ומדכאים.

היחסים בין הצדדים בתקופת ממשל טראמפ הראשון היוו נקודת מפנה משמעותית מבחינת מדינות המפרץ. מדיניותו כלפי איראן, ובייחוד הפרישה מהסכם הגרעין (JCPOA) בשנת 2018 והטלת סנקציות מקיפות, זכתה לברכת ערב הסעודית, בחריין ואיחוד האמירויות, אם כי לתגובה זהירה יותר מצד עומאן, קטר וכווית, שאימצו לאורך השנים עמדה "ניטרלית" יותר כלפי איראן.¹⁰⁸ ניתן לומר עם זאת שכל המדינות ראו בצעדים אלו חידוש של המחויבות אמריקאית להרתיע את טהראן. כמו כן, ממשל טראמפ העמיק את הקשרים הביטחוניים עם מדינות המפרץ באמצעות עסקאות נשק בהיקף גדול, והציג מדיניות שנמנעה מהתערבות

Stephen Kalin and Sarah Dadouch, *Gulf Arab allies hail triumph after U.S. quits Iran deal*, [Reuters](#), May 10, 2018.

בעניינים פנימיים של בעלי בריתו הערבים, כולל לנוכח פרשת רצח העיתונאי הסעודי ג'מאל ח'אשוקג'י.

עם תחילת כהונתו של הנשיא ביידן בינואר 2021 נרשמה תפנית שלילית ביחסי ארצות הברית ומדינות המפרץ. הממשל הדמוקרטי הכריז על כוונתו להשיב את סוגיות זכויות האדם והדמוקרטיה לראש סדר היום של מדיניות החוץ האמריקאית. ממשל ביידן מיהר לחדש את הדיאלוג עם טהראן ואף להסיר את החות'ים מרשימת ארגוני הטרור – מהלכים שנתפסו במפרץ, ובפרט באיחוד האמירויות, באופן שלילי.¹⁰⁹ במקביל הוקפאו חלק מהעברות הנשק לערב הסעודית, ובעיקר הובעו הסתייגויות פומביות כלפי יורש העצר מחמד בן סלמאן בשל חלקו ברצח העיתונאי הסעודי ח'אשוקג'י. מהלכים אלה התקבלו במפרץ כקריאת תיגר על היסודות של היחסים האסטרטגיים, פגעו ביחסים האישיים בין המנהיגים משני הצדדים והגבירו את המוטיבציה מצד מדינות המפרץ לבחון את הידוק היחסים עם סין. ביקור ביידן בריאד כשנה וחצי לאחר מכן הגיע על רקע רצונה של ארצות הברית בהגברת הפקת הנפט הסעודית ובאיחוי הקרע עם ריאד. לא ברור אם הביקור הביא להפחתה במתיחות בין שני המנהיגים, יתרה מכך, למרות בקשותיו של ביידן סירבה ריאד להגביר את תפוקת הנפט שלה.¹¹⁰ לקראת סוף הקדנציה של ביידן ארצות הברית שבה והצהירה על מחויבותה לביטחון בעלות בריתה במפרץ והקשרים עם ערב הסעודית ואיחוד האמירויות השתפרו, אם כי לא באופן מלא.

היחסים של ערב הסעודית, איחוד האמירויות וקטר עם ארצות הברית:

• **ארצות הברית וערב הסעודית.** בעשור האחרון חלו תנודות של ממש ביחסים בין ארצות הברית וערב הסעודית. במהלך כהונת ברק אובמה התגלעו חילוקי דעות מהותיים על רקע תגובת ארצות הברית למהפכות האביב הערבי והחתימה על הסכם הגרעין עם איראן. ערב הסעודית ראתה במשא ומתן עם איראן איום ישיר על ביטחונה וחששה מהתקרבות אמריקאית לאיראן על חשבונה. במקביל אובמה נענה לבקשת הסעודים ותמך צבאית בקואליציה שבראשותם בלחימה נגד המורדים החות'ים בתימן החל ממארכס 2015, אך עם התמשכות המלחמה והתגברות הביקורת על פגיעה באזרחים הוריד ממשל אובמה את

Returning the Houthis to the US Terrorist List Stop Cash and Arms Flows: Maintain Aid 109
Flows, [Embassy of the United Arab Emirates](#), Washington, D.C., February 2022.

Alex Lawson, Oil price rises after Joe Biden fails to secure Saudi output increase, 110
[The Guardian](#), July 18, 2022.

רמת המעורבות האמריקאית והגביר בהתאמה את הביקורת על ערב הסעודית. תקופת נשיאותו הראשונה של דונלד טראמפ סימלה התקרבות מחודשת בין הצדדים. טראמפ חיזק את היחסים עם בית המלוכה הסעודי, בעיקר מתוך רצון לרכוש אמון לצורך ריסון איראן, הגברת מכירות הנשק ויצירת בסיס לשיתופי פעולה כלכליים. על אף התנגדות גוברת בקונגרס למעורבות במלחמה בתימן, הממשל המשיך לתמוך בסעודים ואף התנגד לניסיונות חקיקה להגבלת הסיוע.

לאחר רצח העיתונאי ג'מאל ח'אשוקג'י באוקטובר 2018 בקונסוליה הסעודית באיסטנבול עלו מתחים חדשים. אומנם הממשל הטיל סנקציות על כמה בכירים סעודים והביע דאגה בנושא זכויות אדם, אך נמנע מלהטיל סנקציות ישירות על יורש העצר מחמד בן סלמאן, על אף הערכת המודיעין האמריקאי כי אישר את המבצע. משבר אמון התרחש על רקע ההתקפה האיראנית על מתקני הנפט המרכזיים בממלכה בספטמבר 2019, שהשבייתה זמנית כמחצית מיכולת ההפקה הסעודית וכחמישה אחוזים מאספקת הנפט העולמית. חוסר התגובה צבאית לתקיפה מצד ממשל טראמפ תרמה להעמקת התחושה במפרץ כי וושינגטון כבר אינה שומרת על מחויבות לביטחון האזור. בקדנציה הראשונה שלו פעל טראמפ לצרף גם את ערב הסעודית להסכמי אברהם ולהביאה לנרמל יחסים עם ישראל, אך הדבר לא הבשיל בתקופת כהונתו הראשונה.

במהלך קמפיין הבחירות של ג'ו ביידן ב־2020 הוא ביקר את הממשל הסעודי, בעיקר בנושא זכויות אדם, והצהיר כי יבחן מחדש את יחסי שתי המדינות. עם כניסתו לבית הלבן נקט ביידן את מדיניות "הכוונון מחדש" (recalibration) – לא ניתוק אלא איזון מחודש של היחסים בין המדינות, תוך הטחת ביקורת חריפה בממלכה ובעומד בראשה. ממשל ביידן צמצם מאוד את התמיכה האמריקאית במלחמה בתימן, הקפיא עסקאות נשק עם ערב הסעודית ואיחוד האמירויות וביטל שתיים מהן. הממשל גם שינה את פריסת הכוחות האמריקאיים בערב הסעודית, כולל יכולות הגנה מפני טילים, כחלק מהתאמת סדרי העדיפויות האסטרטגיים של וושינגטון, וזאת למרות התקפות החות'ים על מטרות אסטרטגיות בממלכה באותה עת.¹¹¹ עניין זה נתפס בממלכה באופן שלילי וחיזק נטייה

Lolita C. Baldor, *U.S. Pulls Anty-Missiles Systems from Saudi Arabia amid dispute*, [AP](#), 111 May 7, 2020.

לגיון משענות ולהסתמכות עצמית.¹¹² הסעודים דאגו אך לא היו מעוניינים לשדר כי יש קרע ביחסים.

פלשת רוסיה לאוקראינה ב־2022 העמידה את ערב הסעודית שוב כגורם מרכזי מבחינת אינטרסים אמריקאיים, בעיקר בתחום הנפט. ההשפעה הסעודית על מחירי האנרגיה, בשילוב התקרבות הממלכה לרוסיה במסגרת ארגון אופ"ק פלוס (OPEC+), עוררו מחדש את עניינה של וושינגטון בהגברת התפוקה הסעודית כדי להפחית את מחיר הנפט. למרות מתיחות זו או אולי בגללה הגיע הנשיא ביידן ביולי 2022 לביקור מדיני בריאד, שם נועד עם יורש העצר והוכרזו יוזמות משותפות בנושאים אזוריים וביטחוניים, אלא שהממלכה סירבה אז לבקשת ארצות הברית להגברת תפוקת הנפט, והמתיחות בין המדינות נמשכה עד תום כהונת הנשיא ביידן.¹¹³

• **ארצות הברית ואיחוד האמירויות.** היחסים בין ארצות הברית ואיחוד האמירויות השתפרו בשלהי כהונת הנשיא ביידן, לאחר תקופה של מתחים שנמשכה יותר מעשור, בין השנים 2011 ל־2024. בשנים אלו נרשמו חילוקי דעות בין המדינות בנוגע לסוגיות אזוריות רבות, ובהן תגובת ארצות הברית לאירועי האביב הערבי, עמדתה כלפי הסכם הגרעין עם איראן שנחתם בשנת 2015, יחסיה של איחוד האמירויות עם סין ורוסיה, מדיניותה האזורית של איחוד האמירויות וכן השאלה הרחבה יותר של מחויבות וושינגטון לביטחון מדינות המפרץ. מפנה מסוים חל בספטמבר 2024, עת התקיים הביקור הרשמי הראשון אי פעם של נשיא איחוד האמירויות בווינגטון מאז הקמת הפדרציה ב־1971. במהלך ביקור זה נפגש מחמד בן זאיד עם הנשיא ביידן בבית הלבן. האחרון אף הכריז בתום המפגש על איחוד האמירויות "שותפה ביטחונית מרכזית" – מעמד שהוענק קודם לכן רק להודו ומשקף שדרוג פורמלי אך גם מעשי ביחסים הביטחוניים בין המדינות.¹¹⁴ תהליך ההתקרבות בין וושינגטון לאבו דאבי נמשך גם בתקופת ממשל טראמפ השני, אשר ביקר באיחוד האמירויות במאי 2025. לאחר הביקור הודיע הבית הלבן כי טראמפ הצליח להשיג הסכמי מסחר בין המדינות בשווי של יותר מ־200 מיליארד דולר, אם כי חלק מהעסקאות נחתמו עוד לפני הביקור.

Tommy Hilton, Ismaeel Naar, Lauren Holtmeier, *Saudi Arabia to replace US missile defenses at oil sites, relations strong: Experts*, [al-Arabiya](#), May 11, 2020.

Martin Chulov and Julian Borger, *US-Saudi rift grows over decision to cut oil production*, [The Guardian](#), October 13, 2022.

UAE, *USA Issue Joint Statement on Visit of President of UAE to Washington*, [Embassy of the United Arab Emirates](#), Washington D.C., September 23, 2024.

• **ארצות הברית וקטר.** יחסי קטר וארצות הברית מבוססים על שותפות כלכלית, מדינית וביטחונית, שהתחזקה לאחר מעברם לקטר של כוחות צבא אמריקאיים שהיו מוצבים קודם לכן בערב הסעודית, וביסוס השלוחה הקדמית של פיקוד המרכז האמריקאי סנטקום (CENTCOM) באמירות ב־2002–2003. קטר מארחת מאז כוחות אמריקאיים רבים בשני בסיסים עיקריים, אל־סולייל ואל־עודיד, שבו ממוקמת כיום שלוחת מפקדת סנטקום. קטר משתפת פעולה עם ארצות הברית במאבק בטרור ומסייעת לה בתיווך מול זירות רבות. ממשלי בידן וטראמפ שיבחו את תפקידה של קטר כמתווכת, בייחוד בכל האמור לנסיגת ארצות הברית מאפגניסטן, השגת הפסקות אש בעזה ושחרור חטופים ישראלים משבי חמאס, שעימו שמרה האמירות על קשרים קרובים שהתחזקו בראשית העשור הקודם, עת עזבה מנהיגות הארגון את סוריה והשתקעה בדוחה. קטר היא יצואנית גז טבעי נוזלי הגדולה בעולם, ובעקבות המלחמה באוקראינה הפכה לשחקנית מפתח באספקת אנרגיה לאירופה. קטר מנהלת מדיניות חוץ עצמאית תוך שמירה על קשרים עם ארגונים כמו חמאס וטאליבאן. קטר מסייעת גם במאמצי ארצות הברית להעברת פליטים מאפגניסטן ומילאה תפקיד מרכזי בפעילות האמריקאית מול ממשלת הטאליבאן לאחר נסיגת הכוחות.

למרות הקשרים הקרובים קיימת גם ביקורת אמריקאית על קטר לאורך השנים, בעיקר מצד הקונגרס, בשל אירוח גורמים בכירים מחמאס ומעורבותה במימון קבוצות אסלאמיסטיות. כמו כן עולות טענות מתמשכות בדבר הפרת זכויות אדם וזכויות עובדים באמירות. ארצות הברית וקטר מנהלות יחסים כלכליים ענפים, כולל השקעות של עשרות מיליארדים מטעם קרן העושר הקטרית בארצות הברית, שיתופי פעולה בתחומי תעופה והשכלה גבוהה ונוכחות של אוניברסיטאות אמריקאיות בקטר. היחסים נמשכים תוך איזון עדין בין שותפות ביטחונית חזקה לבין פערים אידיאולוגיים ומדיניים בסוגיות אזוריות ובינלאומיות. קטר היא היחידה מכל מדינות ערב שקיבלה מממשל בידן פטור מצורך בוויזה לאזרחיה המבקרים בארצות הברית, ובשונה מערב הסעודית ואיחוד האמירויות היא גם הוגדרה על ידי ממשל בידן כ"כבעלת ברית מרכזית שאינה חברה בנאט"ו".¹¹⁵ טראמפ הלך כברת דרך לקראת הקטרים, גם עקב השלכות התקיפה הישראלית בדוחה בספטמבר 2025, וחתם על צו נשיאותי המעניק לקטר ערבויות ביטחוניות לא מבוטלות.

Memorandum on the Designation of the State of Qatar as a Major Non-NATO Ally, 115
[The White House](#), March 10,

נקודת מפנה – כהונתו השנייה של הנשיא טראמפ

ביקורו של הנשיא דונלד טראמפ בערב הסעודית, בקטר ובאיחוד האמירויות במאי 2025 – ביקור מדיני ראשון מאז תחילת כהונתו השנייה – סימן מגמה מובהקת של שינוי סדרי העדיפויות עבור ארצות הברית. טראמפ בחר לפתוח את מסעו המדיני במפרץ הערבי, ובכך הדגיש את חשיבותן של מדינות אלו לממשלו ועבורו. הביקור שיקף העדפה ברורה של מדינות המפרץ כשותפות מרכזיות, הן בתחום הכלכלה והן בתחומי הביטחון והאנרגיה. בחירתו של טראמפ גם להפעיל כוח צבאי כדי לפגוע במתקני הגרעין של איראן ביוני 2025 משלימה את הביקור ההיסטורי במפרץ, והיא נתפסה בחיוב במדינות המפרץ. זאת למרות שלא התפרסמו התבטאויות רשמיות בנושא מפי גורמים בכירים במדינות, שכלפי חוץ הביעו דאגה מאי־היציבות וקראו לחידוש הנתיב הדיפלומטי. עוד לפני ביקור טראמפ במדינות המפרץ וכאחת מפעולותיו הראשונות לאחר היבחרו הוא דאג להחזיר את החות'ים לרשימת ארגוני הטרור של מחלקת המדינה האמריקאית, לאחר שהוצאו מהרשימה בתקופת הנשיא בידן.¹¹⁶

הביקור של טראמפ בריאד, בדוחה ובאבו דאבי במאי 2025 הניב הצהרות שאפתניות לקידום עסקאות בהיקף כולל של כשני טריליון דולר – בין השאר בעסקאות נשק, שיתופי פעולה טכנולוגיים בתחום הבינה המלאכותית, תיאום ביטחוני והשקעות אמריקאיות וציפיות להשקעות חוזרות ממדינות המפרץ. ערב הסעודית הוצגה כמרוויחה העיקרית מהתהליך, כשמחמד בן סלמאן מקבל גיבוי מדיני ויוקרה כאחת הדמויות המרכזיות באזור. במקביל הסיר טראמפ את הסנקציות שהוטלו על סוריה והודיע על כוונה לנרמל יחסים עם המשטר החדש בדמשק – צעד שערב הסעודית דחפה אליו.

לנשיא טראמפ חיבה למנהיגי המונרכיות במפרץ והוא אינו מסתיר זאת. בייחוד בכל האמור למכלול היחסים האמריקאיים־סעודיים, הציפייה היא לשיפור הדרגתי ביחסים. ערב הסעודית מרכזית לטראמפ בשל החשיבות שהנשיא מייחס ליחסים של תן וקח ולעסקאות כלכליות שהוא יוכל לקדם בעזרתה. ערב הסעודית חשובה לממשל טראמפ עד כי נראה שדרכה ובאמצעותה מעצב טראמפ במידה רבה את השקפתו האזורית. פעולותיה של ערב הסעודית להגברת תפוקת הנפט כדי לתרום להורדת מחירי הנפט בשווקים במהלך 2025, רכישות הנשק העצומות שלה והשקעותיה המתוכננות במשק האמריקאי – כולן מתכתבות עם האינטרסים של הנשיא טראמפ.

President Donald J. Trump Re-designates the Houthis as a Foreign Terrorist Organization, 116 [The White House](#), January 22, 2025.

נקודת ציון חשובה ביחסים בין ארצות הברית לערב הסעודית הייתה ביקורו של יורש העצר הסעודי מחמד בן סלמאן בווינגטון בנובמבר 2025. ביקור זה, שהיה המשך ישיר לביקורו המוצלח של הנשיא טראמפ בריאד במאי אותה שנה, הביא להתקדמות בין ארצות הברית לערב הסעודית בשורת נושאים בעלי השלכות אסטרטגיות חשובות על הזירה האזורית ועל האינטרסים של ישראל, והוא גם מבסס את ארצות הברית כשותפה האסטרטגית המובילה של הממלכה. מנקודת מבט ישראלית יש בדפוס זה של הידוק היחסים פוטנציאל כפול: מצד אחד, הוא מעמיק את המעורבות האמריקאית במזרח התיכון ומחזק את השפעת וושינגטון על ריאד; מצד שני, הוא מציב אתגרי עומק הנוגעים לשמירה על יתרון איכותי צבאי ועל איזון אסטרטגי בין ישראל לממלכה:

- **הסכם אסטרטגי.** חתימת הסכם אסטרטגי (SDA) בין ארצות הברית לערב הסעודית היא אבן דרך מהותית. ההסכם מעגן מערכת יחסים ביטחונית בת 80 שנה ומחזק את ההרתעה כלפי איראן. בנושא זה נרשמה התקדמות, אך לא מדובר בהסכם הגנה רשמי ומלא כפי שרצו הסעודים.

- **גרעין אזרחי.** נחתמה הצהרה אמריקאית-סעודית בנושא שיתוף פעולה בתחום הגרעין, אם כי לא נחתם הסכם עדיין. אף שנאמר כי נקבעו סטנדרטים מחמירים של אי-הפצה, עצם כניסתה של ערב הסעודית למרחב הגרעין מעלה שאלות מבחינת ישראל, בעיקר בנוגע לתפוצת גרעין.

- **מינרלים חיוניים ובינה מלאכותית.** העמקת שיתוף הפעולה בין ריאד לווינגטון בתחומי בינה מלאכותית ומינרלים חיוניים מחזקת את ארצות הברית מול סין ומפחיתה את הסיכוי לסטייה אסטרטגית סעודית מזרחה. זהו אינטרס ישראלי מובהק: שמירה על השפעה מערבית בטכנולוגיות ליבה במזרח התיכון תורמת ליציבות האזורית ומפחיתה את הסיכון לשימוש לרעה ביכולות מתקדמות.

מבחינת ישראל הגברת שיתוף הפעולה הביטחוני האמריקאי-סעודי עשויה ליצור דיאלוג אזורי חדש, ואף לתמוך בתהליכי נורמליזציה עתידיים; אך בה בעת אספקת אמצעי לחימה מתקדמים לממלכה, ובראשם מטוסי F-35, מצריכה בחינה מחודשת של מנגנוני שמירת היתרון הצבאי האיכותי של ישראל. הביקור בווינגטון משרטט מגמה של התקרבות אסטרטגית אמריקאית-סעודית, שנועדה לחזק את החזית הפרו-מערבית ולהבטיח מעורבות אמריקאית עמוקה בקפיצת המדרגה הביטחונית והטכנולוגית של ערב הסעודית. עבור ישראל מדובר בהתפתחות המשנה את כללי המשחק: היא יכולה לקדם יציבות אזורית,

אך גם מחייבת ניטור צמוד של מאזן הכוחות, של תהליך שיתוף הפעולה המתקדם בתחום הגרעין ושל השלכות מכירות הנשק על הסביבה האסטרטגית.

יחסי ארצות הברית ומדינות המפרץ בפתחה של 2026 נשענים עדיין על יסודות אסטרטגיים יציבים, אך הם מאופיינים בחוסר ודאות ובתחרות הולכת וגוברת בין מעצמות. מדינות המפרץ מיישמות גישה של "גם וגם", שבמסגרתה הן שואפות למקסם את רווחיהן משני העולמות – ארצות הברית כספקית ביטחון ומטריית הרתעה, אך לצידה גם מדינות נוספות ובראשן סין, הנתפסת במפרץ כשותפה כלכלית וטכנולוגית מרכזית.

מערכת היחסים הביטחונית בין ארצות הברית למדינות המפרץ עברה בשנים האחרונות התפתחות שהביאה לגיבושה של ארכיטקטורת ביטחון חדשה. ניתן לזהות שלושה מודלים של מסגרות ביטחוניות אמריקאיות מול מדינות המפרץ. כל מודל משקף רמה אחרת של מחויבות, עומק אסטרטגי ומעמד הדדי. שלושת הדגמים – של בחרין, קטר וערב הסעודית – יוצרים יחד סולם של התחייבויות המתחיל בהסכם רך לאינטגרציה ביטחונית, עובר לערבות פוליטית מחייבת יותר ומגיע עד כמעט ברית דו־צדדית בעלת השלכות אזוריות רחבות:

המודל הראשון, שמיוצג על ידי ההסכם בין ארצות הברית לבחרין משנת 2023, מבוסס על מסגרת אינטגרטיבית שמטרתה לחזק תיאום ביטחוני, תכנון הגנה משותף, שיתופי מודיעין ותמרונים צבאיים. זוהי מסגרת שאינה כוללת מחויבות אמריקאית מפורשת להגן על בחרין במקרה של תקיפה. מבחינה אסטרטגית ההסכם בבחרין משמש מעין פיילוט לאינטגרציה מבצעית וטכנולוגית בין ארצות הברית למדינות המפרץ, הוא מקל על הנוכחות הצבאית האמריקאית באי ומהדק את שיתוף פעולה, אך ללא כניסה למערכת של התחייבויות הגנתיות מצידה של וושינגטון.¹¹⁷

המודל השני, שמיוצג על ידי הצו הנשיאותי של טראמפ לגבי קטר שניתן בספטמבר 2025, מגלם רמת מחויבות גבוהה יותר. בניגוד למסגרת הרכה עם בחרין, הצו הנשיאותי הוא הצהרה חד־צדדית אמריקאית שלפיה תקיפה חמושה נגד קטר תיחשב לאיום על שלומה וביטחונה של ארצות הברית. הצו אינו אמנה מחייבת שעברה אישור של הקונגרס, אך הוא נושא משקל פוליטי ואסטרטגי נכבד, בעיקר בגלל ניסוחו החד ורמת ההרתעה שהוא יוצר. בהיבט זה קטר עוברת ממעמד של שותפה ביטחונית למעמד של מדינה הנהנית מערבות ביטחונית מפורשת, גם אם גמישה מבחינה משפטית. ההתחייבות כלפיה נולדה מתוך משבר אזורי – התקיפה הישראלית בדוחה – ומסמלת לראשונה מזה שנים ארוכות

U.S.-Bahrain Comprehensive Security Integration and Prosperity Agreement, 117 [U.S. Embassy Manama](#), September 13, 2023.

כי ארצות הברית מוכנה לקשור את ביטחונה שלה בביטחון של מדינה מסוימת במפרץ, אף מבלי לדרוש ממנה מחיר מדיני או צעד מדיני כלפי ישראל.¹¹⁸

המודל השלישי, שנחתם בין ארצות הברית לערב הסעודית, צפוי לייצג את רמת המחויבות הגבוהה ביותר של ארצות הברית לאחת ממדינות המפרץ. דווח כי בעת ביקורו של בן סלמאן בארצות הברית העלה טראמפ את מעמד הממלכה ל"חברה מרכזית שאינה בנאט"ו", והצדדים חתמו על הסכם אסטרטגי (SDA) שמרחיב את הגישה של ארצות הברית לבסיסים בממלכה, ממסד את התחייבויות ערב הסעודית לחלוקת נטל וסולל את הדרך להעברת אמצעי לחימה מתקדמים לממלכה.¹¹⁹ מעבר לכך לא נמסרו פרטים, אך הערכה היא כי להסכם, שאינו אמנה מחייבת, יש נספחים חסויים. ההסכם יכול לכלול מרכיבים הגנתיים מפורשים, מנגנוני תיאום המחייבים את שתי המדינות ופיתוח מסגרות טכנולוגיות וכלכליות שיחזקו את התלות ההדדית. נוסף על כך, ההסכם עם ערב הסעודית אינו מיועד לשרת רק את ריאד אלא לתפקד כבסיס רחב יותר לארגון הביטחון האזורי כולו. בניגוד למודל הקטרי, שבנוי על ערבות אישית-נשיאותית, ההסכם עם ערב הסעודית ממוסד יותר, מתוך כוונה להניח את אבני הבניין של מערכת ביטחון אזורית כוללת למדינות המפרץ. כאשר משווים בין שלושת המודלים מתבררת תמונה של סולם התחייבויות ברורות: בחרין מייצגת מודל של שיתוף פעולה שאינו כולל התחייבות הגנתית, קטר מייצגת ערבות ביטחונית נשיאותית-אישית שמרחיבה את ההרתעה האמריקאית וערב הסעודית מייצגת מודל של כמעט ברית, שבו המחויבות האמריקאית רחבה, יציבה ומרובת שכבות. שלושת המודלים יחד מעידים על מגמה אמריקאית חדשה: מעבר מנכוחות צבאית מסיבית לדיפלומטיה ביטחונית, המותאמת לכל מדינה ומאפשרת גמישות. התוצאה היא ארכיטקטורה אזורית שבה ארצות הברית פועלת בשלוש זירות מקבילות: בניית יכולות (בחרין), יצירת מרחב הרתעתי (קטר) והצבת עוגן ביטחוני מחייב (ערב הסעודית). כל אלה יחד יוצרים את התשתית לסדר אזורי חדש, כזה שמאפשר לארצות הברית להעמיק את השפעתה במפרץ תוך צמצום עלויותיה הישירות.

Assuring the Security of the State of Qatar, [The White House](#), Executive orders, September 29, 2025. 118

Fact Sheet: President Donald J. Trump Solidifies Economic and Defense Partnership with the Kingdom of Saudi Arabia, [The White House](#), November 18, 2025. 119

סין ומדינות המפרץ

בשנים האחרונות, וביתר שאת מאז התמנה שי ג'ינפינג לנשיא סין ב־2013, מגלה סין עניין גובר במזרח התיכון בכלל, ובמדינות המפרץ בפרט. במשך עשורים רבים נחשב המפרץ למרכזי בעבור בייג'ינג, בעיקר בשל הצורך בגישה לכלכלת המפרץ, אך מגמה זו משתנה וכיום ניכרת שאיפה סינית להעמיק גם את אחיזתה המדינית באזור באורח זהיר ומתוחכם, תוך שהיא מקפידה על הימנעות מהזדהות מובהקת עם צד כלשהו בעימותים האזוריים. גם כיום, הסיבה העיקרית למעורבות הסינית במדינות המפרץ נותרה כלכלית. סין מייבאת כ־70 אחוזים מתצרוכת הנפט שלה וחלק ניכר ממנו, כ־40 אחוזים, מגיע מהמפרץ. מדינות האזור ובראשן ערב הסעודית, שהפכה זה מכבר לספקית הנפט החשובה ביותר של סין במפרץ, הן שותפות סחר מרכזיות של סין, ונרשמה עלייה מתמדת בהיקף העסקאות, בהשקעות הדדיות ובפרויקטים משותפים.¹²⁰ סין מזהה בהדרגה במדינות אלו לא רק ספקיות אנרגיה אלא גם שווקים ליצוא תשתיות, טכנולוגיה וידע תעשייתי. במקביל, מדינות המפרץ רואות בבייג'ינג שותפה לפיתוח הכלכלה ולביצוע פרויקטים במסגרת רפורמות לאומיות כמו חזון 2030 הסעודי, ומקשרות בין יוזמת החגורה והדרך הסינית (BRI) לבין תהליכי גיוון הכלכלה והפחתת התלות בנפט של מדינות המפרץ.

לצד האינטרס הכלכלי הברור בקשרים בין סין למדינות המפרץ, התווספו בשנים האחרונות גם מניעים פוליטיים ואסטרטגיים. סין מבקשת למצב עצמה כמעצמה עולמית אחראית, אך כזו שאינה נוקטת קו כוחני או מתערב בעניינים פנימיים של מדינות אחרות – בשונה, לטענתה, מארצות הברית. הקו הסיני ממותג כ"כיבוד הדדי של ריבונות" והוא מושך משטרים סמכותניים רבים במזרח התיכון, שמעדיפים קשרים חופשיים מביקורת בנושאי זכויות אדם ודמוקרטיה. בעיתות משבר סין מבליטה גם היבטים מוסריים לכאורה, כפי שעשתה במבצע שומר החומות ב־2021, כאשר הציגה את עצמה כתומכת בזכויות הפלסטינים וניסתה להחליש את מעמדה של וושינגטון כמתווכת אמינה. גישה זו נועדה גם לשרת אינטרס פנימי של בייג'ינג – בין השאר בצורך להדוף את הביקורת הבינלאומית על פגיעות בזכויות המוסלמים האויגורים במחוז שינ'ג'יאנג. סין ספגה גינויים על מדיניות

Siyi Liu, *Saudi crude oil supply to China set to surge in October, trade sources say*, 120 [Reuters](https://www.reuters.com/markets/commodities/saudi-crude-oil-supply-to-china-set-to-surge-in-october-trade-sources-say-2025-09-11/), September 11, 2025.

חינוך מחדש שהפעילה כלפי אוכלוסייה זו, אולם בעיני מדינות המפרץ ניכר שיקול של העדפת האינטרס הכלכלי והדיפלומטי על פני התערבות מוסרית מצידן בסוגיה. יתרה מכך, ערב הסעודית ואיחוד האמירויות שיבחו בגלוי את מדיניות בייג'ינג בנושא. מחמד בן סלמאן, יורש העצר הסעודי, הצהיר כי לסין "הזכות להיאבק בטרור ובקיצוניות".¹²¹ מכתבים רשמיים של מדינות המפרץ לנציבות זכויות האדם של האו"ם אף שיבחו את סין על "הישגים מרשימים בתחום זכויות האדם", והיו אף דיווחים על הסגרת אויגורים ממדינות המפרץ לשלטונות בסין.¹²²

מדיניות האיזון של סין ניכרת גם באופן שבו היא מטפלת ביחסיה עם הצדדים היריבים במפרץ. חרף חתימתה על הסכם שותפות אסטרטגית ל-25 שנים עם איראן במארכס 2021, סין מקפידה לשמר שיח אינטנסיבי עם ערב הסעודית ואיחוד האמירויות. למרות הצורך הפומבי לאזן בין איראן למדינות המפרץ, לפחות בכל האמור להיבט הכלכלי, הקשר של סין עם איראן מחוויר לעומת קשריה עם מדינות המפרץ וחשיבותן לסין. לשם המחשה, היקף הסחר בין סין לגוש מדינות המפרץ עומד על כ-300 מיליארד דולר בשנה, ואילו היקף הסחר שלה עם איראן אינו עולה על כ-15 מיליארד דולר.¹²³

הצצה נדירה להלך המחשבה בקרב מדינות המפרץ אשר למדיניות הרצויה שלהן אל מול התחרות בין המעצמות סיפק בכיר באיחוד האמירויות בקיץ 2025. ג'אבר אל-שועייבי עמד על המניעים של מדינות המפרץ ביחסיהן עם ארצות הברית ועם סין:

על רקע מתחים גוברים בין המעצמות העולמיות כמו ארצות הברית, סין ורוסיה, מדינות המפרץ נוקטות מדיניות של "ניטרליות אסטרטגית" כבחירה מכוונת ומחושבת. ניטרליות זו משקפת גישה רציונלית וצופה פני עתיד, המאזנת בין אינטרסים לאומיים לבין סביבה גיאופוליטית מתפתחת. מטרתה להגן על הישגים דיפלומטיים וכלכליים, לשפר את היציבות האזורית ולבסס את המנהיגות של מדינות המפרץ בעניינים אזוריים ובינלאומיים [...] בה בעת ארצות הברית עודנה השותפה הביטחונית המרכזית של המפרץ, בייחוד בתחומי הגנה ואמצעי לחימה. עם זאת מערכת יחסים זו חוותה עליות

Michelle Nichols, *Saudi Arabia defends letter backing China's Xinjiang policy*, [Reuters](#), 121 July 19, 2019.

Saudi Arabia: Imminent Deportation of Uyghur Detainees, [Human rights Watch](#), January 122 10, 2022.

GCC countries' merchandise foreign trade volume reaches \$1.6tn: GCC Stat, 123 [Arab News \(Saudi Press agency\)](#), December 5, 2025.

ומורדות, עקב שינויים בממשלים האמריקאיים ומעבר אסטרטגי לכיוון האזור האינדו-פסיפי. במקביל הפכה סין לשותפה כלכלית עיקרית של מדינות האזור באמצעות יוזמת החגורה והדרך, המשקיעה באנרגיה, בתשתיות ובטכנולוגיות מתקדמות כמו בינה מלאכותית ומערכות דיגיטליות [...] במקום לבחור צד אימצו מדינות המפרץ "עמדה מאוזנת", שמשמעותה שמירה על קשרים ביטחוניים עם וושינגטון והרחבת שיתוף הפעולה הכלכלי והטכנולוגי עם בייג'ינג [...] כחלק מאסטרטגיית הניטרליות, כמה ממדינות המפרץ בוחנות קשרים עם גושים גיאופוליטיים כמו מדינות BRICS וארגון שנחאי לשיתוף פעולה (SCO) – מהלכים המאותתים על כיוול מחדש של היחסים].¹²⁴

ככל שיחסי סין ומדינות המפרץ מתהדקים, גובר הלחץ האמריקאי על המדינות. בדוחות מודיעין אמריקאיים שהתפרסמו מאז 2021 הובעה דאגה מהאפשרות שסין תנסה להקים תשתית צבאית באיחוד האמירויות, וכן דווח על תחילת עבודות להקמת נמל צבאי סיני, שככל הנראה הושעו בינתיים בשל לחץ אמריקאי, ועל נחיתות של מטוסי סיניים במדינה, אשר נשאו "ציוד בלתי מזהה".¹²⁵ סין לא הכחישה זאת במפורש, אך ציינה שמדובר בשיתופי פעולה אזרחיים. החששות האמריקאיים לא פגו, והדלפות שמקורן הממשל האמריקאי מוסיפות להופיע ומצביעות על המשך האתגר, ואולי על קושי מצד וושינגטון להשפיע על מדיניות אבו דאבי בנושא. בהקשר זה דווח ב־2025 כי איחוד האמירויות העבירה טכנולוגיה רגישה לסין, שאפשרה לאחרונה לשדרג את יכולותיה הצבאיות.¹²⁶ החשש המרכזי בארצות הברית הוא שמגעים בין מדינות המפרץ לבייג'ינג, בפרט בתחומי טכנולוגיה צבאית, בינה מלאכותית ותקשורת מתקדמת, עלולים לאפשר לסין גישה לטכנולוגיות אמריקאיות רגישות. סין אינה נתפסת בעיני מדינות המפרץ כתחליף מלא למטרייה הביטחונית האמריקאית, אך בהחלט כשחקנית משלימה חשובה שיכולה להציע השקעות, תשתיות ולעיתים גם נשק או טכנולוגיה, ללא הגבלות פוליטיות.

Jaber Al Shuaibi, *Strategic neutrality is a smart approach in an uncertain world*, 124 [The National](#), July 24, 2025.

Gordon Lubold, and Warren P. Strobel, Secret Chinese Port Project in Persian Gulf Rattles 125 U.S. Relations With U.A.E., [The Wall Street Journal](#), November 19, 2021.

UAE firm provided technology for China to upgrade missiles: Report, [Middle East Eye](#), 126 October 27, 2025.

מבחינת ישראל, הסכמי אברהם יצרו אפשרות לשיתוף פעולה טכנולוגי וכלכלי נרחב עם מדינות המפרץ. עם זאת, שיתוף פעולה זה עלול להיתקל בקשיים אם ייפתח ציר חופשי מדי בין טכנולוגיה ישראלית לבין תאגידים מהמפרץ בעלי זיקה רבה לסין. לאור זאת מתחדדת ההבנה בישראל שיש לפעול בזהירות רבה בשיתוף הפעולה עם מדינות המפרץ, תוך הקפדה על פיקוח הדוק על השקעות, יוזמות טכנולוגיות ומיזמים אזרחיים בעלי רגישות ביטחונית. על ישראל להשקיע בהעמקת ההבנה שלה בדבר היקף הקשרים בין סין לבין כל אחת ממדינות המפרץ, בייחוד בכל הקשור לתחומי ביטחון, גרעין, תקשורת וחלל. כל מהלך במישור זה חייב להיבחן לא רק בהקשרו המקומי אלא גם כחלק מהשפעותיו האפשריות על מערכת היחסים של ישראל עם ארצות הברית.¹²⁷

סין ממשיכה לנקוט זהירות מרבית: היא אינה חותרת בשלב זה להחליף את ארצות הברית כבעלת ברית צבאית של מדינות המפרץ, אך לא מן הנמנע שבעתיד תנסה למלא חלק מהחלל שתותיר נסיגה מערבית אפשרית מהמפרץ. ככל שסין תוסיף להעמיק את דריסת הרגל שלה באזור, בפרט באמצעות השקעות עוגן בתשתיות וכניסה לתחומים טכנולוגיים רגישים, כך יידרשו מדינות המפרץ לבחון מחדש את האיזונים הקיימים.

127 נעמי קנטור־יצחקיק, יואל גוז'נסקי וגליה לביא, שיתוף הפעולה בחלל בין סין לאיחוד האמירויות: סיכון או הזדמנות לישראל? עדכן אסטרטגי, 27(1), 87-93, 2024.

הודו ומדינות המפרץ

הקשרים בין הודו לאזור המפרץ החלו עוד בעת העתיקה דרך סחר ימי בתבלינים, טקסטיל ופנינים, והתעצמו בתקופת שלטון בריטניה, שחיברה בין הודו לנסיכויות המפרץ. כבר אז התקיימו קהילות סוחרים הודים בנמלי ערב. לאחר עצמאות הודו (1947) והשתחררות מדינות המפרץ מהשלטון הבריטי (שנות ה-60–70) נבנו יחסים רשמיים, הנשענים כיום על שיתוף פעולה בתחומי האנרגיה, כוח העבודה וההשקעות, ומתרחבים גם לשיתופי פעולה בביטחון ובטכנולוגיה. מאז בחירתו של נרנדרה מודי לראשות ממשלת הודו בשנת 2014 התהדקו הקשרים בין הודו למדינות המפרץ, ובפרט עם ערב הסעודית ואיחוד האמירויות. קשרים אלה, שנשענים על תלות הדדית בתחום האנרגיה והעבודה, התרחבו והעמיקו בשנים האחרונות תוך שילוב ממדים מדיניים, כלכליים וביטחוניים. מניע מרכזי להתקרבות הוא התחרות עם סין והשאיפה ההודית להתבסס כמעצמה עולמית.

יחסיה של הודו עם מדינות המפרץ נשענים על בסיס כלכלי איתן. הודו היא צרכנית האנרגיה השלישית בעולם המייבאת כ-80 אחוזים מצורכי האנרגיה שלה, רובה ממדינות המפרץ, ותלות זו צפויה לגבור.¹²⁸ התחזיות מלמדות על עלייה עתידית בביקוש ההודי לנפט, אף מעבר לזה של סין. במקביל, מדינות המפרץ רואות בהודו שוק ענק להשקעה ושיתוף פעולה, הן בתעשיות האנרגיה המסורתיות והן בתחומים חדשים – מתשתיות ועד ביטחון מזון. הביקורים ההדדיים של המנהיגים משני הצדדים ממחישים את ההתקדמות שחלה ביחסים. מודי ביקר מספר פעמים באיחוד האמירויות ובערב הסעודית, והתקבל בכבוד יוצא דופן עת שודרגו היחסים ל"שותפות אסטרטגית מקיפה".¹²⁹ המחוות ההדדיות כללו הכרזות על השקעות ענק, הענקת עיטורי כבוד למנהיגים ואפילו תמיכה דיפלומטית של האמירות והסעודים בעמדות הודו בנוגע לחבל קשמיר.¹³⁰ ביקורו של יורש העצר הסעודי מחמד בן סלמאן בהודו והשתתפותו של מחמד בן זאיד ביום העצמאות ההודי

---

128 יואל גוז'נסקי, כשהודו מסתכלים מערבה, במזרח התיכון מביטים מזרחה: יחסיה של הודו עם מדינות המפרץ ועם ישראל, **עדן אסטרטגי**, 25(1), 88-93, 2022.

129 Sanjay Comar, *India explores maritime, space cooperation with UAE to boost strategic partnership*, [Arab News](#), September 20, 2025.

130 Saudi, UAE blocked Pakistan issuing statement rebuking India over Kashmir, [Middle East Monitor](#), March 6, 2019.

הם דוגמאות ברורות להתחממות יחסים זו. דלהי גם הביעה תמיכה ביורש העצר הסעודי לאחר פרשת רצח העיתונאי ח'אשוקג'י, מה שתרם לשימור יחסים טובים גם בתקופות של ביקורת בינלאומית על ריאד.¹³¹

כחלק מהצורך של מדינות המפרץ לצעוד לקראת גיוון כלכלותיהן הן שואפות לעבור ממודל של יצואניות נפט למשקיעות טכנולוגיות. הודו היא שותפה טבעית לכך: היא מספקת כוח עבודה מיומן וזול, נגישות שוק לצרכנים רבים ומדיניות ידידותית להשקעות. יותר משמונה מיליון הודים עובדים במדינות המפרץ ומהווים את קבוצת העובדים הזרים הגדולה ביותר שם. היקף ההעברות הכספיות מכלל העובדים ההודים למולדתם עומד על כ־50 מיליארד דולר בשנה, שהם מקור הכנסה חיוני לכלכלה ההודית.¹³²

הסכם סחר חופשי בין הודו לאיחוד האמירויות נכנס לתוקפו והביא לזינוק בסחר הדו־צדדי (כולל נפט), שהגיע ב־2025 לכ־100 מיליארד דולר.¹³³ ערב הסעודית היא שותפת סחר מרכזית נוספת, עם היקף סחר של כ־40 מיליארד דולר בשנה. הפער בסחר של הודו עם איחוד האמירויות לסחר של הודו עם ערב הסעודית מוסבר בכך שאיחוד האמירויות היא מרכז כלכלי־מסחרי בינלאומי, ולכן לא מדובר ביחסים כלכליים בילטרליים אלא למעשה שימוש של הודו ביכולות הלוגיסטיות המרשימות של איחוד האמירויות כדי להגיע לשווקים שונים במזרח התיכון ומעבר לו. במקביל מנסה הודו לשפר את מאזן הסחר שלה, הנתון כיום בגירעון עקב יבוא האנרגיה, באמצעות רכש גומלין והשקעות הדדיות. תחום נוסף שבו מורגש השיפור ביחסים בין הצדדים הוא ביטחון המזון. איחוד האמירויות, המייבאת מזון בשווי כשני מיליארד דולר מהודו מדי שנה, שואפת להפוך את הודו לספקית עיקרית. כחלק מתוכנית משותפת תשקיע איחוד האמירויות כחמישה מיליארד דולר בשדרוג תשתיות חקלאיות במדינות הודו, ותקים "מסדרון מזון" שיבטיח זרימה יציבה של מוצרים גם בזמן משבר. בצד הביטחוני הממד הימי הוא הבולט ביותר. נוכחות הצי ההודי בים הערבי הולכת וגוברת, כולל תמרונים משותפים עם צי איחוד האמירויות וערב הסעודית.¹³⁴ מצרי הורמוז

Kabir Tanejz, *Behind Modi's meeting with MBS, amidst the Khashoggi affair*, [ORF Essay Series](#), 131 December 5, 2018.

132 יואל גוז'נסקי, עתיד שוק העבודה במפרץ: סוגיית מהגרי העבודה הזמניים, [עדן אסטרטגי](#), 24(2), 113-107, 2021.

133 UAE-India non-oil trade reaches \$38 billion in the first half, [Khaleej Times](#), September 18, 2025.

134 Saurabh Trivedi, *Indian Navy ships conclude Jeddah visit with joint naval exercise*, [The Hindu](#), September 1, 2025.

והים הערבי הם נתיבי אספקת נפט מרכזיים, ומדינות המפרץ רואות בשיתוף הפעולה עם הודו מרכיב חשוב בביטחון הימי שלהן. בהקשר זה, הסכם בין הודו לעומאן על שימוש בנמל דוקם מחזק את נוכחות הודו גם באזור זה. התעשיות הצבאיות ההודיות נעשות רלוונטיות יותר למפרץ. לצד עסקאות רכש ביטחוני נחתמים הסכמים על ייצור משותף של אמצעי לחימה והכשרת כוח אדם. איחוד האמירויות וערב הסעודית רואות בהודו שותפה לא רק בשל הצורך הביטחוני הישיר אלא גם כחלק מאסטרטגיה רחבה לפיתוח תעשיות מקומיות. גם בתחום המאבק בטרור ניכרת התקדמות. הסכמים לשיתוף פעולה מודיעיני, הסגרות ומאבק בהלבנת הון נחתמו בין דלהי לריאד. הודו מעוניינת לרתום את מדינות המפרץ לצמצום ההשפעה הפוליטית והכספית של פקיסטן על קבוצות אסלאמיות קיצוניות הפועלות נגדה. הקשרים עם מדינות אלו מאפשרים להדק את הפיקוח ולרסן פעילות חתרנית. בה בעת נשמרים קשריה ההיסטוריים של הודו עם איראן, והיא פועלת בזהירות כדי לאזן בין הקשרים עם איראן לבין הידוק היחסים עם ריאד ואבו דאבי. למרות המתיחות האזורית דלהי שומרת על אינטרסים אסטרטגיים ביחסיה עם טהראן, לרבות שיתוף פעולה בנמל צ'הבהאר וגישה לאפגניסטן.

מגמה חדשה בשיתוף הפעולה בין הצדדים עשויה להתפתח עם התבססותו האפשרית של הפורום המרובע (I2U2): הודו, איחוד האמירויות, ישראל וארצות הברית. מדובר בשיתוף פעולה כלכלי-אסטרטגי פוטנציאלי שכולל תשתיות, טכנולוגיה, ביטחון ימי, סחר והשקעות. עבור ישראל מדובר בהזדמנות לפתח מערך משולש הכולל את הטכנולוגיה שלה, את הייצור ההודי ואת המימון והכיוון האסטרטגי של מדינות המפרץ. פורום מרובע זה לא הצליח עד כה להמריא, גם בשל מלחמת חרבות ברזל 2023. יתרה מכך, יכולתו של הפורום להביא לשינוי משמעותי במעמד המדינות או לתרום מהותית לקידום האינטרסים שלהן מוטל בספק, בין השאר לאור העובדה כי כל אחת מהשותפות רואה אחרת את יעדיו ותכליתו. שיתוף הפעולה בין הודו למדינות המפרץ נמצא בעיצומו של תהליך העמקה. הרקע הכלכלי, האינטרסים הביטחוניים, השאיפות המדיניות וההקשר הגיאופוליטי הרחב – בין השאר באמצעות מימוש מיזם IMEC – עשויים לתרום להידוק הקשרים. למרות מגבלות, כגון הקשרים הטובים של הודו עם איראן או חיזוק קשריהן של מדינות המפרץ גם עם סין, הודו ממשיכה למצב עצמה כשותפה מועדפת של מדינות המפרץ הערבי.

אירופה ומדינות המפרץ

בשנים האחרונות הולכת ומתחדדת ההבנה באירופה כי המפרץ הוא זירה מרכזית בעלת השלכות ישירות על הכלכלה, הביטחון והיציבות של היבשת. מדובר לא רק בצורך האירופי להבטיח אספקת אנרגיה יציבה ונגישה במחיר סביר על רקע המלחמה באוקראינה אלא גם בתפיסת האזור כצומת גיאופוליטי רווי סיכונים והזדמנויות. לנוכח האפשרות כי ארצות הברית תתרחק בהדרגה מהאזור, וכן התעצמות ההשפעה הסינית והאתגרים הפנימיים במפרץ, מבקשת אירופה להגדיר מחדש את מקומה, אך טרם הצליחה לגבש אסטרטגיה ברורה או לממש את הפוטנציאל הגלום גם במערכת היחסים עם מדינות המפרץ.

הבסיס לשיתוף הפעולה בין הצדדים נותר כלכלי בעיקרו. מדינות המפרץ ובפרט ערב הסעודית, קטר ואיחוד האמירויות מצויות מזה שני עשורים בתהליך גיוון כלכלי שמכוון להפחית את התלות בהכנסות מנפט. לשם כך הן מבקשות להעמיק את שיתופי הפעולה עם חברות אירופיות בתחומי אנרגיה מתחדשת, טכנולוגיה חכמה, לוגיסטיקה, חינוך ובריאות. עבור מדינות יבשת אירופה מדובר בשווקים אטרקטיביים, עשירים ומודרניים יחסית, שמספקים הן אפיקי השקעה חדשים והן נתח נכבד מיבוא האנרגיה שלה, בייחוד על רקע המאמצים באירופה לגוון את תמהיל האנרגיה בעקבות המשבר עם רוסיה. קטר, למשל, חתמה ב־2023 על חוזים ארוכי טווח עם גרמניה וספרד ליצוא גז טבעי נזלי, והיקף הסחר של מדינות האיחוד האירופי עם המשפ"ם הגיע ל־160 מיליארד אירו ב־2024, כאשר הסחר עם איחוד האמירויות לבדה צמח ל־55 מיליארד אירו.¹³⁵

לצד הכלכלה, גוברת ההכרה האירופית שזירת המפרץ חיונית מבחינה ביטחונית ואסטרטגית. תקיפות המורדים החות'ים בתימן, התקפות טילים על מתקני נפט, פגיעה בחופש השיט ופעילותה האזורית של איראן – כל אלה מקנים למפרץ חשיבות רבה בשיקולי הביטחון האירופיים. מדינות אירופיות מקיימות נוכחות ימית באזור הים האדום בעיקר בשנים האחרונות, תוך שיתוף פעולה עם כוחות בהובלת ארצות הברית ובריטניה בפעולות שיטור ואבטחה ימית. למרות זאת הנוכחות הצבאית האירופית נותרת סמלית יחסית, ואין לה די עומק אופרטיבי כדי להיות חלופה לארצות הברית כעריבה ביטחונית אזורית.

Gulf region: EU trade relations with the Gulf region. Facts, figures and latest developments, 135
[European Commission](#).

מדינות באיחוד האירופי משקיעות מאמצים בעיקר בתחום ההדרכה והסיוע הביטחוני הטכני, אך אינן מוכנות (ואולי אף אינן מסוגלות) לשאת בנטל הכרוך בנוכחות צבאית מלאה, להוציא את צרפת, שלה בסיס צבאי באיחוד האמירויות.

הקושי המרכזי בגיבוש אסטרטגיה אירופית כוללת כלפי המפרץ טמון לא רק באילוצים ביטחוניים אלא גם בפערים ערכיים מהותיים בין הגושים. האיחוד האירופי, המתבסס על עקרונות דמוקרטיים, ליברליים והומניטריים, מתקשה לקיים מערכת יחסים עמוקה עם בתי המלוכה במפרץ, בייחוד לנוכח המשך הפגיעות בזכויות אדם, הגבלות על חופש העיתונות, אפליה מגדרית והיעדר ייצוג פוליטי הולם לאזרחים. ביקורת גוברת מצד ארגונים אירופיים ופרלמנטרים, כמו גם לחצים אזרחיים, הובילו לפרקים לאמברגו נשק, ובמקרים מסוימים אף לצמצום קשרים רשמיים.

ערב הסעודית עמדה במוקד הדיון הערכי הזה, בעיקר מאז חיסול העיתונאי ג'מאל ח'אשוקג'י ב־2018. מדיניותו התקיפה והבלתי מתפשרת של יורש העצר מחמד בן סלמאן – הכוללת רפורמות מרחיקות לכת בתחום הכלכלי והתרבותי לצד המשך האכיפה הנוקשה בתחום הפוליטי – מעוררת דילמה עבור מדינות אירופיות: האם לקדם קשרים עם שחקנית אסטרטגית מרכזית למרות עלויות מוסריות, או לנקוט קו אידיאולוגי ברור שעלול להותיר אותן מחוץ לזירה? למרות החלטת הפרלמנט האירופי ב־2016 לקרוא להטלת אמברגו נשק על ערב הסעודית, אין למדינות האיחוד מחויבות משפטית לפעול לפיה ורבות מהן, ובראשן צרפת ואיטליה, ממשיכות לספק נשק ואמצעים צבאיים למדינות המפרץ. לא ניתן לדבר על אירופה כגוש אחיד גם בהקשר למפרץ. גם אם חלק ממדינות האיחוד האירופי שותפות לאינטרסים מסוימים, יש תחרות בין חלק מהמדינות באירופה על גישה לכלכלת המפרץ. דוגמה בולטת לכך היא התחרות סביב עסקאות נשק – נושא שבו מדינות אירופה נותרו אטרקטיביות. העובדה שמדינות אירופה אינן פועלות באופן מתואם או אחיד, גם לא מול אותן מדינות המפרץ, מחלישה עוד את מעמדן ומגדילה את מרחב התמרון של מדינות המפרץ.

בעוד שמדינות אירופיות מרכזיות מעוניינות לצמצם את השפעתה השלילית של איראן, מדינות המפרץ, ובעיקר ערב הסעודית ואיחוד האמירויות, מצפות לראות מצידן מחויבות חד־משמעית לכך. מדינות המפרץ הגבירו את הלחצים על מדינות אירופה לקבוע קווים אדומים נוקשים מול טהראן, בפרט על רקע פיתוח טילים בליסטיים והתערבות איראנית מתמשכת בעיראק, בסוריה, בלבנון ובתימן. יתרה מכך, מדינות המפרץ החלו לנקוט מדיניות חוץ עצמאית מבעבר, הכוללת בין השאר את קידום יחסיהן עם סין ורוסיה, מה

שמוסיף לאתגר האירופי ביצירת נוכחות בולטת באזור. למדינות המפרץ תפקיד מסוים גם בהיבט הדתי-תרבותי. בזמן שמדינות אירופה מתמודדות עם האתגרים הקשורים להגירה ממדינות מוסלמיות, האסלאם הסובלני שמדינות המפרץ מנסות לשדר הוא בעל חשיבות ליציבות אירופה.

לצד הנושאים הביטחוניים והפוליטיים יש תחום שבו נרשמה התקדמות – שיתוף פעולה סביבתי וטכנולוגי. בעקבות ועידות האקלים האחרונות, בעיקר זו שנערכה באיחוד האמירויות ב־2023, והתחייבויותיהן של מדינות אירופיות לצמצום פליטות גזי חממה, גברו שיתופי הפעולה בתחום האנרגיה הירוקה. מדינות המפרץ, ובייחוד ערב הסעודית ואיחוד האמירויות, רואות במעבר לכלכלה ירוקה לא רק אתגר אלא גם הזדמנות גיאופוליטית. על רקע זה נחתמו הסכמים להקמת חוות סולאריות, פרויקטים לייצור מימן ירוק ומיזמים טכנולוגיים לחיסכון במים עם חברות מאירופה, ובעיקר מגרמניה, מהולנד ומצרפת. שיתופי פעולה אלה מספקים פלטפורמה ניטרלית יחסית שאינה טעונה פוליטית, ולכן עשויה להיות הבסיס להגברת האמון בין הצדדים.¹³⁶

ואולם למרות מאמצים אלה, לא ניכרת מגמה ברורה של הפיכת האיחוד האירופי לשחקן מרכזי במפרץ. הקשיים בגיבוש מדיניות חוץ אחידה, הדגש האירופי המתמשך על ערכים ליברליים, העדפתם של בתי המלוכה המפרציים לקיים קשרים דו־צדדיים ולא מסגרת כוללת והעוצמה האמריקאית הצבאית באזור – כל אלה פועלים להגבלת השפעתו של האיחוד. גם פרישת בריטניה מהאיחוד לא הקלה את המצב שכן זו נותרה בעלת השפעה רבה בזירה, אך מחוץ למנגנון הקולקטיבי של בריסל.

אירופה ומדינות המפרץ מצויות כיום בצומת דרכים. עבור מדינות המפרץ מציעה אירופה פוטנציאל כלכלי וטכנולוגי רב, אך היא נחשבת חלשה מבחינה ביטחונית. בראיית האיחוד האירופי המפרץ הוא מקור חיוני לאנרגיה, בעיקר על רקע המלחמה באוקראינה וצמצום יצוא הגז הרוסי ליבשת, אך גם שדה מוקשים פוליטי. ככל שמדינות האיחוד תמשכנה לזהות את מדינות המפרץ כגורם מפתח לא רק בתחומי הסחר והאנרגיה אלא גם כמוקד השפעה על יציבות צפון אפריקה, הלבנט והים האדום, כך תגבר החשיבות של עיצוב מדיניות חוץ עקבית ומקיפה כלפי האזור.

לנוכח ההידרדרות הביטחונית בים האדום מאז 2023 מבינות מדינות אירופה כי הזירה אינה עוד שאלה של "ביטחון ימי מרוחק", אלא חלק ישיר משרשראות האספקה שלהן.

Saudi's ACWA Power signs agreements with European companies to export renewable energy, [Reuters](#), July 20, 2025. 136

התקפות החות'ים, לצד חשיפת התלות האירופית במסלולי יבוא אסטרטגיים, הפכו את המפרץ ואת הים האדום לשדה שבו מעורבות אירופית הפכה מכורח למחויבות. ואולם בהיעדר נכונות פוליטית להרחיב את פריסת הכוחות מסתפקת אירופה בפתרונות חלקיים. הפער בין השאיפות האסטרטגיות של האיחוד האירופי לבין יכולותיו המעשיות בולט במיוחד בזירה המפרצית. המסמכים האסטרטגיים של האיחוד, כמו ה־Strategic Compass שאושר ב־2022, מדגישים את המחויבות האירופית ליציבות שכנותיה המזרחיות והדרומיות. ואולם הלכה למעשה, מנגנוני התיאום הביטחוניים של האיחוד עדיין אינם בנויים להתמודדות עם סביבה המאופיינת בפעילות של מיליציות, במלחמות שלוחים ובאיומים ימיים מורכבים. הפער הזה מצמצם את יכולתו של האיחוד האירופי לבסס נוכחות שתיתפס כמשפיעה או כיעילה. במובן זה, גם כאשר בבריסל מזהים את חשיבותו של המפרץ, מדינות אירופה מתקשות לתרגם זיהוי זה למדיניות יעילה.

רוסיה ומדינות המפרץ

היחסים בין רוסיה למדינות המפרץ עברו תהפוכות רבות בעשורים האחרונים, אך ניכר כי המדיניות של הצדדים נשענת על פרגמטיזם מדיני ועל ניסיון לקדם רווחים הדדיים. רוסיה מבקשת להרחיב את השפעתה הגיאופוליטית בזירה המזרח־תיכונית ולמצב עצמה כמעצמה עולמית חלופית למערב כחלק ממהלך רחב יותר של שינוי הסדר העולמי והמעבר מעולם חד־קוטבי בהובלת ארצות הברית לעולם רב־קוטבי, שבו ארצות הברית כבר אינה הכוח הדומיננטי היחיד. מדינות המפרץ שואפות לגוון את שותפויותיהן, להפחית את התלות בארצות הברית ולשחק בכמה לוחות שחמט בו־זמנית. מלחמת רוסיה־אוקראינה האיצה מגמות אלו, אך גם חשפה את גבולות ההתקרבות בין הקרמלין לבתי המלוכה במפרץ. מאז הפלישה הרוסית לאוקראינה בפברואר 2022 ביקשו מדינות המפרץ למצב עצמן כניטרליות. ערב הסעודית ואיחוד האמירויות נמנעו מלהצטרף בגלוי למערכה הדיפלומטית־כלכלית של המערב נגד רוסיה. למרות גינויים סמליים באו"ם הן לא הטילו סנקציות חד־צדדיות על מוסקבה, לא ביטלו עסקאות כלכליות עימה ואף העמיקו חלק מהקשרים, בפרט בתחום האנרגיה וההשקעות הפיננסיות. מדיניות זו אינה נובעת מתמיכה ברוסיה אלא משיקול אסטרטגי רחב יותר: תמרון – הכרחי בראייתן – בין המעצמות. מדינות המפרץ חותרות לעצמאות מדינית יחסית ולמרחב תמרון שיאפשר להן ליהנות מכל העולמות – לקיים יחסים קרובים עם שחקנים שונים בלי לוותר על היחסים האסטרטגיים עם ארצות הברית. גישה זו הפכה לכלי מרכזי במדיניות החוץ של מדינות המפרץ, בייחוד לאחר השינויים במדיניות האמריקאית כלפי האזור בממשלי אובמה, טראמפ וביידן, והיא מאפשרת למדינות גם לצבור מנופי השפעה על ארצות הברית.

אחד ממוקדי הקשר המרכזיים בין רוסיה למפרץ הוא תחום האנרגיה, בעיקר שיתוף הפעולה במסגרת קרטל אופ"ק פלוס. רוסיה, שאינה חברה רשמית באופ"ק, שותפה משנת 2016 להסכמות על קיצוצי תפוקה שמטרתן ייצוב מחירי הנפט. לאחר הפלישה לאוקראינה שמרו ערב הסעודית ואיחוד האמירויות על שיתוף הפעולה עם רוסיה, גם במחיר של מתיחות גוברת עם ארצות הברית.¹³⁷ כך, במקום להיענות לבקשות המערב להגביר תפוקה

Aamer Madhani, *Biden vows 'consequences' for Saudis after OPEC+ cuts output*, AP, 137 October 12, 2022.

ולהוריד את מחירי הנפט בחרו מדינות אלו להגן על מחירי שוק גבוהים – עמדה שתרמה הלכה למעשה להכנסות הרוסיות ממכירת נפט וגז. מעבר לכך, דובאי הפכה למקלט להון רוסי מאז החלו הסנקציות, והיא משמשת בירה אזורית לפעילות פיננסית וטכנולוגית של אליטות כלכליות רוסיות. חברות רוסיות פתחו סניפים באיחוד האמירויות, והדירהם (המטבע האמירוית) שימש עוקף לסחר בדולרים. בהקשר זה המפרץ שימש גם חמצן פיננסי לרוסיה, לאו דווקא דרך סיוע ישיר אלא באמצעות שמירה על דלת פתוחה למסחר והשקעות.¹³⁸ מבחינת הקרמלין, שיתוף הפעולה עם מדינות המפרץ משרת מטרות מרובות: ראשית, חיזוק הנוכחות במזרח התיכון על חשבון המערב; שנית, חיזוק הכלכלה הרוסית באמצעות שותפויות אסטרטגיות; ושלישית, שימור ההשפעה על השווקים העולמיים דרך אופ"ק פלוס. רוסיה גם מציעה למפרציות עסקאות נשק, בפרט לערב הסעודית ולאיחוד האמירויות, כחלופה לנשק אמריקאי, לרוב במחירים תחרותיים וללא תנאים פוליטיים כגון דמוקרטיזציה או שקיפות.

זאת ועוד, ערב הסעודית ואיחוד האמירויות זיהו הזדמנות לשדרג את מעמדן בזירה הבינלאומית דרך תיווך במשבר הרוסי-אוקראיני. ערב הסעודית תיווכה בהצלחה בעסקאות חילופי שבויים בין רוסיה לאוקראינה, ובמקביל העניקה סיוע הומניטרי לאוקראינה ואף אירחה את נשיא אוקראינה וולודימיר זלנסקי בפסגת הליגה הערבית במאי 2023. ביקור סמלי זה נועד להבהיר כי על אף הקשרים עם מוסקבה, ערב הסעודית כביכול שומרת על ניטרליות. מדינות המפרץ גם תרמו סיוע הומניטרי לאוקראינה. ערב הסעודית התחייבה למענק של 400 מיליון דולר לשיקום המדינה והדגישה את תרומתה לתיווך, לא רק מתוך אינטרס מוסרי אלא גם כדי למצב את עצמה כשחקנית מתווכת עולמית – אסטרטגיה שמתיישבת עם החזון הפוליטי של מחמד בן סלמאן לחיזוק מעמדה של ערב הסעודית בזירה הרב-קוטבית החדשה.

בתי המלוכה במפרץ אינם מתעלמים מהקשרים בין רוסיה לבין איראן – היריבה האזורית המרכזית של מדינות אלו. רוסיה נחשבת לבעלת ברית צבאית ודיפלומטית של טהראן, בפרט מאז הסיוע האיראני למלחמה באוקראינה (באמצעות אספקת טילים ומל"טים). התקרבות כזו אומנם מעוררת דאגה, אך היא גם שימשה רציונל מרכזי נוסף למהלכי ההתקרבות שלהן למוסקבה, והפעם מתוך רצון שהאחרונה תשתמש במנופי הלחץ שיש לה על איראן באופן שיקדם את האינטרסים שלהן. מלחמת חרבות ברזל השפיעה בעקיפין

Sameer Hashmi, *Wealthy Russians flee to Dubai to avoid sanctions*, [BBC News](#), May 5, 2022.

גם על קשרי מדינות המפרץ ורוסיה בשל הפגיעה באיראן ושלוחיה, שהיו "לקוחות" של מוסקבה. כישלונה של רוסיה בהגנה על "בעלי בריתה" (משטר אסד בעיקר, ואיראן עצמה לאחר תקיפת מתקני הגרעין שלה ביוני 2025) מדגיש גם את נחיתותה לעומת ארצות הברית, שנראית כמי ששבה לאכופ את עליונותה האסטרטגית. מדינות המפרץ צפויות להסיק מסקנות לגבי ערכה של רוסיה כשותפה ביטחונית ולהעדיף חיזוק נוסף של קשרי הביטחון עם וושינגטון.

עבור מדינות המפרץ רוסיה היא שותפה חשובה בייצוב מחירי הנפט ובתיאום מכסות התפוקות, אך אינה נתפסת כמי שיכולה להחליף את וושינגטון. בקרב האליטות המפרציות קיים גם חשש מפני הסתמכות יתר על רוסיה, בייחוד לאחר שהמלחמה באוקראינה חשפה את מגבלותיה הצבאיות, התעשייתיות והדיפלומטיות. הקשרים בין רוסיה למדינות המפרץ אינם ברית אסטרטגית אלא שותפות פונקציונלית וגמישה, המביאה תועלת לשני הצדדים. מוסקבה מציעה יתרונות כלכליים ודיפלומטיים למדינות המפרץ, אך אינה מהווה חלופה אמיתית לקשרים האסטרטגיים עם ארצות הברית. מדינות המפרץ מעוניינות להבטיח כי הקרמלין יישאר שחקן נגיש ומועיל בעיקר בתחום האנרגטי, אך לא שחקן דומיננטי. המלחמה באוקראינה שימשה זרז להאצת המגמה של גיוון משענות מצידן של מדינות המפרץ. העובדה שערב הסעודית ואיחוד האמירויות לא התיישרו עם המדיניות המערבית כלפי רוסיה לא שיקפה תמיכה ברוסיה, אלא רצון לשמר את עצמאותן האסטרטגית. למרות ההתקרבות בין מוסקבה למדינות המפרץ, אין מדובר בקשר המגלם ברית או מחויבות אסטרטגית עמוקה. אופ"ק פלוס יצר זירה של תלות הדדית בתחום יצוא הנפט, אך לא יצר תלות ביטחונית או פוליטית. המלחמה המתמשכת במזרח התיכון והתקיפות הישראליות על נכסים איראניים ומיליציות בשלוחת איראן יכולים לשנות את האיזון ביחסי מוסקבה עם מדינות המפרץ. רוסיה, שביקשה למצב עצמה כמגינת משטר אסד וכמי שמצליחה לאזן את ההשפעה האמריקאית, התגלתה כחסרת יכולת להגן על שותפותיה. עבור מדינות המפרץ ובעיקר ערב הסעודית מדובר באיתות חשוב: רוסיה אינה מסוגלת לספק עוגן ביטחוני בחלקים קריטיים של המזרח התיכון. התובנה הזו יכולה לחזק את הנטייה המפרצית לשוב ולהישען יותר על ארצות הברית, גם אם תוך שמירה על דיאלוג פתוח עם מוסקבה.

גוש BRICS ומדינות המפרץ

ב־2023 הצטרפה איחוד האמירויות באופן רשמי לקבוצת מדינות BRICS. יותר משההצטרפות משקפת תפנית אסטרטגית חדשה במדיניות החוץ והכלכלה של איחוד האמירויות, היא משקפת המשך של תהליך גיוון המשענות בתחרות הבין־מעצמתית ונובעת משילוב של שיקולים כלכליים, גיאופוליטיים ותדמיתיים.¹³⁹ מבחינה כלכלית, איחוד האמירויות פועלת כבר יותר מעשור לגיוון כלכלתה ולהפחתת התלות בהכנסות מנפט וגז. גוש BRICS מציע לה פתח לשווקים עצומים כמו סין, הודו וברזיל, שבהם הביקוש להשקעות, לטכנולוגיות ולתשתיות מצוי בעלייה מתמדת. ההשתלבות במערכת זו מאפשרת לאבו דאבי להעמיק את קשרי הסחר וההשקעות עם מדינות הדרום הגלובלי ולחזק את מעמדה כמרכז פיננסי, טכנולוגי ולוגיסטי המתווך בין אסיה, אפריקה והמזרח התיכון.

מעבר לפן הכלכלי, איחוד האמירויות מבקשת לשדר שהיא מדינה עצמאית בעלת יכולת תמרון במערכת רב־קוטבית. החברות ב־BRICS מעניקה לה תדמית של מתווכת בין המערב למדינות המתפתחות ומחזקת את מעמדה ככוח דיפלומטי פרגמטי שיכול לגשר בין המעצמות. בכך היא מצטרפת לקו מדיניות רחב יותר של איזון רב־קוטבי – מדיניות של שמירה על יחסים טובים עם כל גוש בינלאומי מרכזי, מבלי להזדהות באופן בלעדי עם צד כלשהו.

מדובר בצעד שנועד להבטיח לאיחוד האמירויות גם גיבוי אסטרטגי במערכת עולמית בלתי יציבה. המתחים הגוברים בין ארצות הברית לבין סין ורוסיה יצרו למדינות המפרץ צורך להבטיח לעצמן רשת ביטחון מדינית וכלכלית מגוונת יותר. מטרת מדיניות זו ככלל היא לאזן בין הצורך לשמור על קשר קרוב ככל האפשר עם ארצות הברית, בעלת הברית המסורתית שלהן, לבין הפוטנציאל הטמון בראייתן בשיתוף פעולה בתחומים שונים עם סין ורוסיה. ההשתלבות ב־BRICS מאפשרת לאיחוד האמירויות לבסס ערוצי שיתוף פעולה חלופיים בתחומי אנרגיה, טכנולוגיה ופיננסים, למקרה שיחסי וושינגטון–אבו דאבי ייקלעו למתיחות. עם זאת מדובר באיזון עדין: איחוד האמירויות נזהרת שלא לשדר עוינות כלפי ארצות הברית, שהיא עדיין שותפתה הביטחונית והטכנולוגית המרכזית.

United Arab Emirates joins BRICS Group, [UAE Ministry of Foreign Affairs](https://www.wam.ae/en/139894), August 25, 2023. 139

מדיניות זו של גידור אסטרטגי אינה מרכיב חדש בארגז הכלים המדיני של מדינות המפרץ, אך היא בלטה על רקע המלחמה באוקראינה ומידת העצמאות שגילו כמה ממדינות אלו ביחסי החוץ שלהן. בהצטרפותה של איחוד האמירויות ל-BRICS היא מחזקת עוד את הקשרים החזקים ממילא עם בייג'ינג, שהפכה בשנים האחרונות לשותפת הסחר הגדולה ביותר שלה ולמשקיעה מרכזית בתחומי האנרגיה הירוקה והחדשנות. סין רואה באיחוד האמירויות שער מערבי לשוקי המזרח התיכון ולפרויקט החגורה והדרך, והצטרפותה ל-BRICS רק מעמיקה את שיתוף הפעולה הזה. ארצות הברית עוקבת בדאגה אחר מגמה זו, מחשש שאיחוד האמירויות תיטה יותר מדי לכיוון הסיני. ואולם עד כה הצליחה איחוד האמירויות לשמר יחסים חמים עם ארצות הברית, בין היתר בזכות ההשקעות הגדולות בתחומה ושיתופי הפעולה הביטחוניים-טכנולוגיים.

בסופו של דבר, הצטרפותה של איחוד האמירויות ל-BRICS אינה מהווה ניתוק מהמערב אלא ביטוי לרצון לגדר סיכונים ולמצב את עצמה כשחקנית עצמאית בעולם רב-קוטבי. היא מבקשת ליהנות בוזמנית מפירות השותפות עם סין והודו, תוך שמירה על קשר אסטרטגי הדוק עם ארצות הברית. במובן זה איחוד האמירויות ממחישה את השינוי החד במזרח התיכון – מעבר ממדינות שתלויות במעצמה יחידה למדינות המבקשות לגוון את מקורות ההשפעה, ההשקעה והביטחון שלהן.

ערב הסעודית לא הצטרפה עדיין רשמית לגוש BRICS אך היא שוקלת זאת. עמדתה של ערב הסעודית כלפי ההצטרפות נותרה עד כה זהירה ומחושבת, והיא משקפת את שאיפתה לשמור על עצמאות אסטרטגית תוך הימנעות מעימותים ישירים עם המעצמות הגדולות. מצד אחד, הסעודים מזהים ב-BRICS פוטנציאל ממשי להשתלבות במסגרת כלכלית ופוליטית חדשה, המעניקה משקל רב יותר למדינות המתפתחות ולכלכלות שאינן מערביות. הצטרפות לגוש שבו חברות סין והודו – שותפות הסחר הגדולות ביותר של הממלכה – יכולה לאפשר לריאד גיוון כלכלי עשיר יותר, הרחבת שיתופי הפעולה בתחומי האנרגיה, התשתיות וההשקעות וגישה לשווקים עצומים באסיה, באפריקה ובדרום אמריקה. במובן זה מדינות BRICS עשויות לשמש פלטפורמה לחיזוק מעמדה של ערב הסעודית כמרכז כלכלי אזורי וככוח דיפלומטי בעל השפעה עולמית.

מנגד, לצד ההזדמנויות יש גם שיקולים כבדי משקל נגד מהלך כזה. ראשית, הצטרפות רשמית ל-BRICS עלולה להיתפס בארצות הברית כסימן של התרחקות או אף ערעור על ההשפעה האמריקאית במזרח התיכון. ריאד תלויה עדיין ביכולות ההגנה, המודיעין והטכנולוגיה שמספקת וושינגטון, ובשנים האחרונות היא שואפת לשקם את האמון שנפגע בתקופת

ממשל ביידן. מהלך חד-צדדי לכיוון BRICS עלול לפגוע באיזון העדין שהממלכה מבקשת לשמור בין המעצמות. נוסף על כך, נוכחותה של איראן בגוש BRICS מעלה שאלות רגישות עבור הסעודים, שכן הצטרפות לאותו מסלול דיפלומטי שבו טהראן פועלת עלולה להיתפס כוויתור על בידול מדיני או כפגיעה בתדמית האזורית של ערב הסעודית ככוח מתון ויציב. מעבר לכך, קבוצת מדינות BRICS עדיין לא הוכיחה שהיא מסוגלת לייצר מנגנונים אפקטיביים שיכולים להוות אלטרנטיבה כלכלית ממשית למוסדות הפיננסיים הבינלאומיים במערב. המשמעות היא שהממלכה רואה בשלב זה יתרונות מוגבלים בהצטרפות מלאה, ומעדיפה מעמד של משקיפה או שותפה גמישה. הסעודים מבקשים לראות כיצד יתפתחו מנגנוני הסחר במטבעות מקומיים וההלוואות וההשקעות דרך הבנק לפיתוח של BRICS, לפני נקיטת צעדים מחייבים. מבחינתם חשוב להבטיח שהחברות בגוש כזה לא תצמצם את חופש הפעולה של הממלכה או תחייב אותה לצדד בגורם זה או אחר במאבקי כוח עולמיים. ערב הסעודית נוקטת מדיניות זהירה יותר מאיחוד האמירויות ביחסה ל-BRICS ומעדיפה בשלב זה לא להצטרף רשמית לארגון, אף שהוזמנה והופיעה ברשימת החברות באתר הרשמי. ריאד נזהרת לא לעורר את זעמה של וושינגטון בזמן שמתנהלים מגעים לעסקאות נשק וטכנולוגיה בהיקפים של עשרות מיליארדי דולרים. גורמים בממלכה רואים בגישה זו אסטרטגיה של הליכה על חבל דק, המאפשרת לריאד ליהנות משני העולמות – לשמר את הברית הביטחונית עם ארצות הברית מחד גיסא, ולפתח יחסים כלכליים עם גוש מדינות BRICS מאידך גיסא.

המהלך הסעודי משקף מדיניות חוץ רב-כיוונית, הנשענת על גמישות והימנעות מהזדהות בלעדית עם מחנה כלשהו. ריאד מנסה לשמר את עצמאותה הגיאופוליטית תוך ניהול יחסים הדוקים עם שתי המעצמות היריבות, במטרה למקסם את השפעתה האזורית ואת רווחיה הכלכליים. הצלחת האיזון הזה תושפע מהתפתחויות בזירה האמריקאית, מהיכולת של גוש BRICS להפוך למסגרת מוסדית אפקטיבית יותר ומהשינויים בשוק האנרגיה העולמי וביציבות האזורית.

למרות הזהירות שערב הסעודית מפגינה, היא אינה שוללת את האפשרות להצטרף בעתיד לגוש מדינות BRICS, ואף החלה להשתתף בדיונים ובפורומים הקשורים לגוש.¹⁴⁰ למעשה, ריאד רואה ב-BRICS אמצעי לחץ רך על וושינגטון: איתות לכך שיש לה חלופות מדיניות וכלכליות, אך מבלי לנתק את שורשי השותפות האסטרטגית עם ארצות הברית.

Prince Faisal leads Saudi delegation attending BRICS Summit in Brazil, [Saudi Gazette](#), 140 July 7, 2025.

הממלכה ממשיכה לעקוב מקרוב אחרי התקדמות הגוש ומנסה לגבש מדיניות שתאפשר לה להרוויח ממגמת הרב־קוטביות הגלובלית, מבלי לסכן את ביטחונה או את מעמדה כבעלת ברית מרכזית של המערב.

שער רביעי:
ישראל בזירת המפרץ

השינויים בעמדת מדינות המפרץ כלפי ישראל

היחסים בין ישראל למדינות המפרץ התפתחו באיטיות, ועד ראשית שנות ה־90 נותרו למעשה בשוליים בעבור ישראל. הסיבות לכך נעוצות גם בכך שחלקן זכו לעצמאות רק בתחילת שנות ה־70 של המאה הקודמת, ועושר הנפט החל לתת אותותיו ולהשפיע על מעמדן ומשקלן המדיני בשנים שלאחר מכן. בשונה משכנותיה הערביות המיידיות של ישראל, דוגמת סוריה, מצרים וירדן, מדינות המפרץ המרוחקות גם לא נתפסו כאיום צבאי ממשי. מדינות המפרץ לא פיתחו בתחילה מדיניות שונה כלפי ישראל, וככלל נטו לאמץ את הקו הפן־ערבי הבסיסי העוין את ישראל, תוך עריכת התאמות פרטניות משלהן. ערב הסעודית, הגדולה והחשובה מבין מדינות המפרץ, הפגינה עוינות גלויה לישראל לאורך השנים. הממלכה אומנם לא לחמה במישרין נגד ישראל, אך שלחה כוחות משלוח קטנים מטעמה כדי לסייע לצבאות ערב בלחימה נגד ישראל במלחמת העצמאות, במלחמת ששת הימים ובמלחמת יום הכיפורים.

למרות זאת החלו להתפתח יחסים שקטים עם חלק מהמדינות. ישראל הייתה מעורבת בעקיפין במלחמת האזרחים בתימן בשנות ה־60 של המאה הקודמת בתמיכה נקודתית בכוחות המלוכניים, שמאחוריהם עמדה בין היתר ערב הסעודית. ישראל פיתחה גם יחסים עם עומאן. לימים חשף ראש המוסד לשעבר אפרים הלוי שכבר בראשית שנות ה־70 של המאה הקודמת ישראל החלה לסייע לסולטאן קאבוס בן סעיד, לצד בריטניה ואיראן, לבסס את שלטונו ולדכא מרד קומוניסטי נגדו. בראיון עימו אישר הלוי גם כי הוא היה הישראלי הראשון שפגש את הסולטאן בארמונו במסקט.¹⁴¹

באופן פומבי נמשכה העוינות מצד המדינות לישראל, והחרם על יצוא נפט למערב, שהטילו החברות בארגון אופ"ק ובראשן ערב הסעודית לאחר מלחמת יום הכיפורים, היה בולט. המדינות עשו שימוש לראשונה בנשק הנפט וביקשו לא רק להגביל את יצוא הנפט, בעיקר לארצות הברית בשל עמידתה לצד ישראל, אלא גם לייקרו (משני דולר בקירוב לחבית נפט לפני המלחמה לכ־40 דולר לחבית אחריה). הציפייה הייתה שארצות הברית תלחץ

---

141 יואל גוז'נסקי ואפרים הלוי, **עומאן עם תום עידן קאבוס**, [מבט על](#), גיליון 1246, המכון למחקרי ביטחון לאומי, 12 בינואר 2020.

על ישראל להגיע להסדר שיהיה מקובל על הערבים. החרם אומנם הוסר ב־1974, אך הוא הביא להשלכות כלכליות ניכרות במערב ולשינוי במעמדן ובהשפעתן של מדינות המפרץ. נקודת ציון ביחסי ישראל וערב הסעודית נרשמה ב־1981. פהד בן עבד אל־עזיז, לימים מלך ערב הסעודית שהוביל קו פרו־אמריקאי מובהק, הציג מתווה לפתרון הסכסוך הישראלי־ערבי. לראשונה פרסמה הממלכה יוזמת שלום מטעמה, שהכירה בעקיפין בקיומה של ישראל. הכרה מובלעת זו בישראל נמצאת באחד משמונה סעיפי היוזמה: "אישור זכותן של כל מדינות האזור לחיות בשלום". היוזמה שנועדה לזכות את הממלכה בנקודות בוויניגטון ולתרום למעמדה האזורי, שנתיים אחרי המהפכה האסלאמית באיראן ולאחר פרוץ מלחמת איראן־עיראק, נדחתה על ידי ישראל. המהלך הסעודי הגיע על רקע המבוי הסתום במשא ומתן בין ישראל למצרים בסוגיית האוטונומיה לפלסטינים והופנה בעיקר כלפי ארצות הברית, שממנה ביקשה ערב הסעודית לרכוש מטוסי קרב מסוג F-15 ומטוסי בקרה וגילוי מסוג AWACS.¹⁴²

בלחץ גורמים רדיקליים בעולם הערבי ובראשם סוריה, ומתוך חשש מהם, שינתה ערב הסעודית את היוזמה לקראת הצגתה שוב, הפעם בוועידת הליגה הערבית השנייה בפס, מרוקו, בשנת 1982. בגרסה הסופית נקבע כי אש"ף הוא שינהיג את המדינה הפלסטינית, והזכות "למדינות באזור לחיות בשלום" תובטח מעתה על ידי האו"ם ולא על ידי מדינות ערב עצמן. בכך הוסרה מהשולחן סוגיית ההכרה בישראל, גם אם המרומזת, מה שהקל על האחרונה לדחות אותה. היוזמה לא הביאה את ארצות הברית, שהייתה טרודה בעניינים אחרים, לאמצה, ולכן לא גרמה לתנופה אזורית בעלת פוטנציאל למצב את ערב הסעודית כמי שמובילה סדר אזורי חדש, כפי שקיוותה הממלכה. הממלכה עצמה גם לא פעלה לדחיפת היוזמה, סדר היום שלה היה אחר: היא הייתה מוטרדת בעיקר ממלחמת איראן־עיראק וממצב שבו האחרונה לא זכתה בניצחון המהיר שלו ציפו מדינות המפרץ שתמכו בה. בעוד שהממלכה קיוותה להוכיח לוויניגטון ולמערב באמצעות התוכנית כי היא גורם מתווך חשוב ושחקנית אזורית של ממש, ההתנקשות בנשיא סאדאת ב־1981 הייתה תזכורת לכך שהתקרבות לישראל, מהוססת ככל שתהיה, עשויה לגבות מחיר בנושא יציבות המשטרים הערביים. מלחמת לבנון הראשונה ב־1982, הסנטימנט האנטי־ישראלי שעוררה בעולם הערבי ופרוץ האינתיפאדה הראשונה כעבור חמש שנים החזירו את מדינות המפרץ לחיק העוינות הכלל־ערבית המושרשת כלפי ישראל.

142 מיכאל כהנוב, **ערב הסעודית והסכסוך בפלסטין**, כרמל, 2012, עמ' 285-287.

מלחמת המפרץ הראשונה תרמה לאימוץ מדיניות פרגמטית יותר כלפי ישראל, גם אם באופן זמני. תמיכת יאסר ערפאת בסדאם חוסיין הביאה עליו את זעמן של מדינות המפרץ, כאשר כוויית וערב הסעודית אף גירשו מתחומן פלסטינים רבים לאות מחאה. זאת נוסף על הבלגת ישראל על ירי הטילים עליה, שמנעה את פירוק הקואליציה האנטי-עיראקית והביאה לה אהדה מסוימת במדינות המפרץ. יש שראו בה אף גורם השותף למחנה הפרו-אמריקאי, שעזמו ניתן לשתף פעולה. בעקבות המלחמה החלו מדינות המפרץ לנקוט צעדים מעשיים שהעידו על ניסיונות מצידן לחזק את הקשר עם ישראל. ב-1991 נפתח ערוץ הידברות בין נציגי הארגונים היהודיים המובילים בארצות הברית לבין שגריר ריאד בווינגטון בנדר בן סולטאן, שסימל מדיניות חדשה של המדינות, אשר נולדה מתוך תפיסות חדשות שגובשו במפרץ בעקבות הפלישה העיראקית לכוויית. בינואר 1992 אף ביקרה בממלכה משלחת של מנהיגים יהודים מארצות הברית, שנפגשה עם שר החוץ הסעודי דאז סעוד אל-פייסל, ועם מושל ריאד דאז ומלך ערב הסעודית כיום, סלמאן בן עבד אל-עזיז.

ועידת מדריד (אוקטובר 1991) תרמה גם היא להתקרבות עקיפה בין מדינות המפרץ לבין ישראל, בעיקר סביב חמש קבוצות העבודה הנושאיות שקמו בעקבותיה. אלו עסקו במים, איכות הסביבה, שיתוף פעולה כלכלי, פליטים ובקרת נשק, והיוו נדבך חשוב בקידום רעיון הנורמליזציה בין ישראל לשכנותיה. הקבוצות פעלו באופן סדיר למדי עד 1998, והשתתפו בהן מדינות שאין להן יחסים דיפלומטיים רשמיים עם ישראל דוגמת קטר, כוויית וערב הסעודית. התקדמות המועטה שחלה בתהליך השלום בעקבות ועידת מדריד ולחץ סורי ומצרי, שאת תמיכתן הצבאית והמדינית מדינות המפרץ שאפו לקבל, הביאה את מדינות המפרץ לסיים ירח דבש קצר זה ולחזור לעמדותיהן הקודמות. החתימה על הסכמי אוסלו בין ישראל לאש"ף ב-1993 הביאה כמה ממדינות המפרץ, הבולטת ביניהן עומאן, לנטוש בשקט את "החרם המשני" על ישראל (על חברות העושות עסקים עם ישראל), תוך שהדגישה כי החרם הישיר (סחר ערבי ישיר עם ישראל) יימשך עד כינון הסכם שלום כולל בין ישראל לפלסטינים.¹⁴³

מדינות המפרץ תמכו רשמית בהסכמי אוסלו, אולם לא שינו את גישתן הבסיסית כלפי ישראל ושללו יחסים דיפלומטיים מלאים, כיוון שלא רצו לחרוג מהקונצנזוס הערבי ובפרט לא לצאת נגד עמדותיה של סוריה, שביקשה להחזיר לעצמה את הגולן והתנגדה לקדימות שקיבל הערוץ הישראלי-פלסטיני. ואולם ב-1994, על רקע הפתיחות הגוברת למגעים עם

143 יוסף קוסטינר, **השלום השולי: יחסן של מדינות המפרץ הפרסי/ערבי אל ישראל ואל תהליך השלום**, מרכז תמי שטיינמץ, אוניברסיטת תל אביב, 2008, עמ' 29-36.

ישראל בעולם המוסלמי והערבי, ביקר בעומאן בחשאי ראש הממשלה יצחק רבין ונפגש עם סולטן עומאן דאז, קאבוס בן סעיד. ראש המוסד דאז שבתי שביט, שהתלווה לרבין, העיד כי קאבוס נתן להבין שעניי המפרץ נשואות לישראל כאל כוח שביכולתו לבלום את האיראנים. רבין סיכם את הפגישה ההיסטורית עם קאבוס בקביעה כי הצבת רגל ישראלית במפרץ היא חשובה ונחוצה.¹⁴⁴

בשנים שלאחר הסכמי אוסלו רבו הפגישות של בכירים ישראלים עם מקביליהם ממדינות המפרץ. אחת הנסיעות הרשמיות הראשונות של אישים ישראלים למפרץ הייתה של יוסי שריד בהיותו השר לאיכות הסביבה בממשלת יצחק רבין. שריד ביקר בבחריין כחלק מקבוצות העבודה בנושא שיתוף פעולה סביבתי, שהוקמה בעקבות ועידת מדריד. הוא דיווח לכנסת ששר החוץ הבחרייני ביקש להעביר מסר של שלום לעם בישראל, ואת נחישותה ורצונה של בחריין בהצלחת תהליך השלום וביצירת קשרי שיתוף פעולה כלכליים עם ישראל. הוא הגדיר את מפגש קבוצות העבודה לאיכות הסביבה ואת ביקורו שם כשלב ראשון בהתקרבות בין שתי המדינות, "אשר לאחריו יבואו שלבים נוספים".¹⁴⁵ בשנת 1996, בסמוך לביקורו של שמעון פרס בעומאן ובקטר, הוקם בעומאן המרכז לחקר ההתפלה במזרח התיכון (MEDRC), גם הוא תוצר של ועידת מדריד, שישראל יושבת במועצה המנהלת שלו (המחבר היה אורח המרכז). לזמן קצר נראה היה שתהליך אוסלו פתח צוהר לאופק אזורי חדש בעבור ישראל. התקדמות נוספת הגיעה ב־1996. בשנה זו פתחה ישראל שני משרדי אינטרסים בדמות משלחות סחר במסקט, עומאן, ובדוחה, קטר. דריסת הרגל הדיפלומטית שמדינות המפרץ העניקו לישראל הייתה סמלית אך חשובה. עומאן וקטר סגרו את הנציגויות הישראליות לאחר פרוץ האינתיפאדה השנייה בשנת 2000, שהביאה שוב להקצנה בדעת הקהל הערבית כלפי ישראל. ואולם שתי המדינות המשיכו לקיים קשרים שקטים עם ישראל – הן קיימו פגישות עם גורמים ישראלים בעיקר באירופה, ואף אירחו ישראלים בתחומן.

גם עבדאללה בן עבד אל-עזיז אל-סעוד העלה יוזמה משלו (בהיותו יורש עצר) לפתרון הסכסוך הישראלי-ערבי. בטור שפרסם תומאס פרידמן בעיתון ניו יורק טיימס ב־17 בפברואר 2002 הוא פירט עיקרי שיחה שערך עם הנסיך עבדאללה בארמונו. בראיון טוען עבדאללה כי בבסיס יוזמתו עומדת נסיגה ישראלית מכל השטחים הכבושים על ידה, בהתאם להחלטות האו"ם, כולל מזרח ירושלים, בתמורה לנורמליזציה מלאה של היחסים בינה לבין העולם הערבי. הוא לא פירט מעבר לכך. עבדאללה אמר באותו ראיון כי הוא ידאג לגייס תמיכה

144 שבתי שביט, **כך נתפר הביקור הסודי של רבין**, [YNET](https://www.ynet.co.il), 10 במרס 2018.

145 Nimrod Goren, When Bahrain Once Welcomed Israelis, [Haaretz](https://www.haaretz.com), December 22, 2015.

ערבית למהלך, וכי הנאום שלו בנושא כבר נכתב. למרות שהן הירדנים והן המרוקאים טענו שהם העומדים מאחורי היוזמה, הסעודים הם אלו שעיצבו את פרטיה, פרסמו אותה והקנו לה לגיטימיות ערבית ומערבית.¹⁴⁶

גם יוזמת עבדאללה, כמו תוכנית פהד, לא שיקפה רצון סעודי לגלות מעורבות ישירה בסכסוך הישראלי-ערבי. בדומה ליוזמת פהד, לעיתוי הפרסום של יוזמת השלום על ידי ערב הסעודית היה הקשר רחב. הממלכה ביקשה לשפר את דימויה בעיני הממשל האמריקאי והקהילה הבינלאומית אחרי פיגועי ה-11 בספטמבר 2001. היא ביקשה לשנות את הדימוי שדבק בה, של "חממה לקיצוניות" (רוב המפגעים ב-11 בספטמבר בארצות הברית היו תוצר של מערכת החינוך ולימודי הדת הסעודים). הממלכה חששה כי דימוי זה שקנה לו אחיזה בארצות הברית יביא להידרדרות ביחסי המדינות ולהסרת התמיכה הביטחונית מצידה. לסעודים היה חשוב להראות שאינם תומכים בטרור אלא הם שחקנים חיוביים שאף תורמים לשלום. ריאד גם חששה שהאלימות של אינתיפאדת אל-אקצא תעורר תסיסה בממלכה עצמה ובעולם הערבי כולו, ובאמצעות היוזמה ביקשה להוכיח שהיא חותרת להביא לחידוש התהליך המדיני ולהקמת מדינה פלסטינית. דאגה זו הצטרפה לחשש הסעודי המתמיד מההשפעה האיראנית באזור, ולניסיונות הסעודיים להשתמש בסוגיה הפלסטינית כדי לחזק את מעמדה של ריאד. בדומה למגעים שניהלה סביב יוזמת פהד, גם הפעם, כדי לזכות בתמיכתן של כלל מדינות ערב הייתה ערב הסעודית מוכנה ללכת כברת דרך כדי לשנות את "יוזמת עבדאללה" בהתאם לעמדותיהן. כך למשל, הסעיף הנוגע לפלסטינים הוכנס בלחץ הפלסטינים וסוריה, וכך גם הדרישה מישראל לסגת מן הגולן ומשטחים בדרום לבנון. ערב הסעודית ייחסה חשיבות רבה למעמדה האזורי, אך גם לקשר שלה עם ארצות הברית, והתנהלה במתח שבין קטבים אלה.

במארס 2002 פורסמה 'הצהרת ביירות' כיניוס הליגה הערבית בביירות – תוכנית שלום למזרח התיכון שלימים נודעה כיוזמת השלום הערבית.¹⁴⁷ היוזמה, הכוללת את העיקרון המרכזי של יוזמת עבדאללה, מתווה עקרונות להסדר מדיני בין ישראל לכלל מדינות ערב. היא כללה דרישה לנסיגה ישראלית מכל שטחי הגדה המערבית ורצועת עזה, אשר בהם תקום מדינה פלסטינית ריבונית שבירתה ירושלים המזרחית, וכן דרישה להשבת רמת הגולן

146 אלי פודה, **מפילגש לידועה בציבור: היחסים החשאיים של ישראל עם מדינות ועם מיעוטים במזרח התיכון, 1948–2020**, עם עובד, עמ' 548–550.
Israel Ministry of Foreign Affairs, [Beirut Declaration on Saudi Peace Initiative](#), March 28, 2022.

לסוריה ואת אזורי שבעא ושובא ללבנון. כן נכתב שבעיית הפליטים הפלסטינים תיפתר באופן "צודק ומוסכם" בהתאם להחלטת העצרת הכללית של האו"ם מס' 194 (תוך הדגשת סירוב המדינות הערביות המארחות פליטים פלסטינים לאַזרחם). לאחר נסיגת ישראל מכלל השטחים הכבושים והקמת מדינה פלסטינית יכוננו מדינות ערב "יחסים טבעיים" או "נורמליים", ולא נורמליזציה מלאה כפי שהיה ביוזמת עבדאללה. בתמורה יאמצו כלל המדינות המוסלמיות את עקרון סופיות הסכסוך ויכוננו שלום עם ישראל.

הן פהד והן עבדאללה היו יורשי עצר בעת העלאת היוזמות, והדבר אפשר להם יכולת הכחשה מסוימת, בוודאי כל עוד אינם נושאים באחריות כמלכים. שניהם גם לא הביאו בחשבון את עוצמת ההתנגדות של גורמים רדיקליים בעולם הערבי. בשל כך הסעודים לא היו המעצבים הסופיים של היוזמות, ולמעשה העניקו זכות וטו לאחרים על הנוסח שלהן. הן עבדאללה והן פהד לא באמת שמו לעצמם למטרה לפתור את הסכסוך, ולא פעלו לקדם את היוזמות באופן אקטיבי. ההקשר שבו נקטו את היוזמות היה רחב יותר, והמניעים שלאורם פעלו היו שונים.

יחסי ישראל וערב הסעודית

ערב הסעודית נותרה יעד נכסף לנורמליזציה עם ישראל, בשל היותה המדינה הערבית המובילה, הכלכלה הגדולה במזרח התיכון ושומרת המקומות הקדושים לאסלאם. מבחינת הממלכה, הנורמליזציה עם ישראל אפשרית ואף רצויה במתארים מסוימים, אך אינה עומדת בראש סדר העדיפויות. הנורמליזציה היא כלי או אמצעי מדיני אפשרי להשגת מטרותיה האסטרטגיות המרכזיות של הממלכה מול ארצות הברית, איראן והעולם המוסלמי.

מאז 2015 לערך מתרחשת התקרבות הדרגתית אך איטית וזהירה מצד ערב הסעודית אל ישראל – מגמה איטית אך ברורה של התקרבות, שבאה לידי ביטוי בהצהרות, במהלכים מדיניים ובנכונות לקידום היחסים בכפוף לתנאים ובראשם, לדברי בכירים סעודים, הקמת מדינה פלסטינית בקווי 1967 שמזרח ירושלים היא בירתה.¹⁴⁸ כאשר מאזינים לדבריו של מחמד בן סלמאן לפני מלחמת חרבות ברזל, שדיבר בזכות הקשרים עם ישראל, מבינים את המרחק שצעדה הממלכה ביחסה לישראל. את שורשיה של ההתקרבות הסעודית ההדרגתית לישראל ניתן לאתר בשינויים הרבים שחלו בממלכה בעקבות התקפות הטרור של 11 בספטמבר 2001 בארצות הברית ומעורבותם של אזרחים סעודים בהתקפות. האיום האיראני נחשב גם הוא למרכזי בהתקרבות הזו, שבעיקרה נותרה חשאית, וניתן לראות במלחמת לבנון השנייה ב־2006 נקודת מפנה בחשיבה הסעודית האזורית ובתפיסת האיום מאיראן ושלוחיה.

החתימה על הסכמי אברהם סייעה לערב הסעודית והעניקה לה לגיטימיות לנקיטת צעדים מדודים באופן פומבי, בהם: קידום שיח בין־דתי ובין תרבותי; התבטאויות חיוביות כלפי ישראל; מתן אישורים לטיסות ישראליות מעל שמי הממלכה; ואף מתן פומבי למסרים סעודיים מתונים בעיתונות הישראלית.¹⁴⁹ ניתן לראות בצעדים אלו התקדמות מועטה ללא סיכון מיותר, שכן בערב הסעודית נמשכת הבחינה הזהירה של תגובת הציבור והממסד

Joseph Haboush, *No normalization with Israel without Palestinian state: Saudi Arabia's* 148
FM, [al-Arabiya](#), October 31, 2024.

Nawaf Obeid, *Led by Saudi Arabia, We Arabs Are Talking Peace. But Israelis Aren't* 149
Listening, [Haaretz](#), June 18, 2020.

הדתי ליחסים אפשריים. מאחר שהציבור הסעודי נותר ברובו מסויג מישראל והממסד הדתי שומר על קו מסורתי, בית המלוכה נזהר ממהלכים שעלולים לערער את הלגיטימיות שלו. בסיוע אמריקאי ניהלו ישראל וערב הסעודית מגעים עקיפים לפני מלחמת חרבות ברזל לקראת אפשרות של הסדרת היחסים ביניהן. שגריר ערב הסעודית בלונדון, ח'אלד בן בנדר, נתן לכך אישור רשמי ואמר כי לא רק שהממלכה עודנה מעוניינת בכינון יחסים עם ישראל, "הסכם כזה היה קרוב לחתימה לפני פרוץ המלחמה"¹⁵⁰. ואולם יותר משנתיים של מלחמה בעזה הביאו את ריאה להסיר את העמימות שאפיינה ניסוחים קודמים שלה ולדרוש התקדמות ממשית ובלתי הפיכה בסוגיה הפלסטינית, בתמורה להסכם נורמליזציה. למרות תחושת מיאוס גוברת בקרב ההנהגה הסעודית מהתנהלות הרשות הפלסטינית, הסוגיה הפלסטינית נתפסת עדיין כמפתח ללגיטימיות פנימית וחיצונית.

תנאי הכרחי בעבור הממלכה להתנעת מחודשת של הדיאלוג עם ישראל הוא סיום מוחלט של המלחמה בעזה ותחילת תהליך השיקום ברצועה. יורש העצר הסעודי מבקש להציג חזון מודרני ופתוח יותר של ערב הסעודית – חזון שחלק ממנו עשוי לכלול יחסים גלויים עם ישראל, אך זאת כל עוד הדבר אינו כרוך במחיר גבוה מדי עבורו. דעת הקהל בממלכה היא גורם מעכב מרכזי. סקרים מתמשכים שנערכים בערב הסעודית מצביעים על היעדר תמיכה ציבורית בנורמליזציה. הציבור הסעודי, ככל שניתן לדגום אותו, מתנגד לנורמליזציה עם ישראל בעת הזאת. לנורמליזציה לא היה בסיס תמיכה נרחב גם לפני המלחמה בעזה, אך סקרים שנערכו בעת המלחמה מראים שעמדות אלו התחזקו. לאחר החתימה על הסכמי אברהם נמדדה גישה חיובית יותר כלפי השפעתם האזורית של הסכמי שלום עם ישראל, אך העניין דעך במהלך השנים שלאחר מכן.

בסקרים שנערכו ב-2025 טרם סיום המלחמה, כאשר נשאלו אזרחים סעודים אם כינון "יחסים נורמליים ושלום" עם ישראל יהיה צעד חיובי או שלילי מבחינת "דרכי ההתפתחות" של הממלכה, כמעט כל הנשאלים הסעודים השיבו שמדובר בצעד שלילי (רק אחוז אחד ראה בכך התפתחות חיובית). לשם השוואה, בסקר שנערך בנובמבר 2020, ראו 41 אחוזים מהנשאלים הסעודים בהסכמי אברהם התפתחות אזורית חיובית (ורק 24 אחוזים ראו בהם "שלילית מאוד"), אך שיעור זה ירד ל-20 אחוזים באביב 2023 ול-13 אחוזים באביב 2025. התשובות בנוגע לגורמים החשובים לסעודים בכינון יחסים עם ישראל מעניינות מאוד, שני גורמים בלטו במיוחד: הרחבת הזכויות וההזדמנויות הפוליטיות של הפלסטינים (36 אחוזים);

David Gritten, *Saudi Arabia interested in Israel normalisation deal after war*, [BBC News](#), 150 January 9, 2024.

והבטחות ישראליות לשמירה על זכויות המוסלמים במסגד אל-אקצא (43 אחוזים). המשיבים הסעודים הביעו פתיחות רבה קצת יותר כלפי קיום קשרים עסקיים ללא נורמליזציה מלאה. אף שרק שלושה אחוזים סברו כי צעד כזה יהיה חיובי, שיעור התשובות הניטרליות היה גבוה בהרבה מאשר בנושא נורמליזציה מלאה (28 אחוזים לעומת 16 אחוזים).¹⁵¹

עדות לחשיבות דעת הקהל עבור מחמד בן סלמאן והצורך שלו בלגיטימיות למהלך ניתן למצוא בדברים המיוחסים לו, שנאמרו בפני חברי קונגרס אמריקאים ב־2024. יורש העצר הסעודי אמר לחברי הקונגרס כי הוא מסכן את חייו במאמציו לקדם עסקה עם ארצות הברית הכוללת נורמליזציה עם ישראל. באחת מהשיחות אף הזכיר את אנואר סאדאת, נשיא מצרים שנרצח לאחר חתימת הסכם השלום עם ישראל, ושאל מה עשתה ארצות הברית כדי להגן עליו. הוא גם הסביר כי האיומים עליו ממחישים מדוע כל עסקה כזו חייבת לכלול מסלול אמיתי למדינה פלסטינית, בפרט כאשר המלחמה בעזה הגבירה את הזעם הערבי כלפי ישראל.¹⁵²

בעקבות מלחמת חרבות ברזל, לצד התמיכה הגוברת בעניין הפלסטיני מפיהם של בכירים סעודים, נרשם גם אימוץ של טון שלילי מבעבר כלפי ישראל, ובמקביל נקיטת מדיניות סעודית פרואקטיבית מבעבר, שמטרתה לקדם הכרה במדינה פלסטינית. גולת הכותרת של הפרואקטיביות בנושא קשורה ליוזמה סעודית־צרפתית לקידום פתרון שתי המדינות והכרה במדינה פלסטינית, שבמרכזה ועידה בינלאומית שהתכנסה בספטמבר 2025 בשולי העצרת הכללית של האו"ם. בראיית הסעודים היוזמה הייתה חלק מהעלאת הפרופיל שלהם בסוגיה הפלסטינית – תהליך שהחל לפני המלחמה אך צבר תאוצה בעקבותיה, בכלל זה ההתבטאויות כלפי ישראל מצד השליט בפועל מחמד בן סלמאן, שנעשו קשות.¹⁵³ לצד זאת הממלכה החלה לקדם מהלכים בינלאומיים בסוגיה הפלסטינית, כדי לזכות בנקודות בדעת הקהל ולהיראות כמי שמובילה את הנושא. היוזמה הסעודית־צרפתית משקפת מהלך מדיני־אסטרטגי מתוכנן היטב, המאפשר לריאד לחזק את מעמדה כמנהיגה אזורית ועולמית תוך מיצוב עצמה ככוח מתווך ואחראי בזירה הבינלאומית. המהלך נועד לא רק לקדם יציבות

Cathrine Cleveland, *Saudi Public opinion in a Changing Middle East: Great Powers, the Gaza War, Pathways for the Kingdom*, [Policy Notes 160](#), the Washington Institute for Near East Policy, August 13, 2025.

Nahal Toosi, *The Saudi Crown Prince Is Talking About An Assassination. His Own*, [Politico](#), August 14, 2024.

Ghinwa Obeid, *MBS condemns Israeli genocide against Palestinians in Gaza, operations in Lebanon*, [al-Arabiya](#), November 11, 2024.

אזורית אלא גם לשפר את תדמיתה של ערב הסעודית בזירה הערבית והמוסלמית, ולשדר מסר כי היא מחויבת לעניין הפלסטיני. בכך מנסה ריאד למנוע ביקורת מבית ומהעולם הערבי, הרואה בקשרים עם ישראל בגידה בסוגיה הפלסטינית.

לאורך שנים שמרה ערב הסעודית על מרחק מישראל, בניגוד למרבית שכנותיה במפרץ שקשרו קשרים דיפלומטיים עימה. ואולם, מאז התבססותו של מחמד בן סלמאן כשליט בפועל באמצע העשור הקודם, חל שינוי במדיניות זו. מדובר במעבר לשיח מדיני גלוי, גם אם מסויג, הכולל צעדים בשטח שמעידים על בדיקת היתכנות לקשרים פורמליים. עד המתקפה הרצחנית של חמאס ב-7 באוקטובר 2023 ופרוץ מלחמת חרבות ברזל בעקבותיה ניכרה פתיחות מסוימת ליחסים אפשריים עם ישראל בממלכה; נרשמו שינויים בתוכני הלימוד נגד אנטישמיות; הותר מעבר טיסות ישראליות בשמי הממלכה; וניכר שינוי בגישה התקשורתית כלפי ישראל והסכמי אברהם. בן סלמאן אף הצהיר כי ישראל היא "בעלת ברית פוטנציאלית", והביע תקווה להסכם ש"יטיב עם הפלסטינים ויהפוך את ישראל לשחקנית אזורית".¹⁵⁴

אחד מיעדי חמאס ב-7 באוקטובר 2023 היה פגיעה בתהליך הנורמליזציה, ואכן המלחמה בעזה עצרה את התנופה במגעים. לנוכח מראות ההרס והזעם הציבורי במרחב הערבי נאלצה הממלכה לצנן את יחסיה עם ישראל ולהציב מחדש תנאים תקיפים יותר לנורמליזציה. בן סלמאן הצהיר בנאום בפני מועצת השורא כי "לא יתקיימו יחסים דיפלומטיים עם ישראל ללא הקמת מדינה פלסטינית שבירתה מזרח ירושלים", ובכירי הממלכה ואף מעצבי דעת קהל הקרובים לבית המלוכה נותרו עקביים בכך.¹⁵⁵ שר החוץ הסעודי הוסיף, לצד הדרישה להפסקת אש מתמשכת וקבועה בעזה, גם נקיטת צעדים ישראלים בלתי הפיכים בדרך לפתרון שתי המדינות. המלחמה הפכה את הסוגיה הפלסטינית לשיקול מרכזי של ריאד. בעוד שעד אוקטובר 2023 ניתן היה להעריך כי הסעודים מוכנים להתקדם בנורמליזציה גם ללא מימוש מיידי של חזון שתי המדינות, התמיכה בפלסטינים נתפסת מאז בממלכה כחיונית לשימור הלגיטימיות הפנימית ולהגנה על יורש העצר מפני התנגדות פוליטית, דתית ועממית.

Israel can become a "potential ally" if Palestinian conflict resolved – Saudi crown prince, 154 [Reuters](#), March 3, 2022.

Saudi Arabia will not recognize Israel without Palestinian state, says Crown Prince, 155 [al-Arabiya](#), September 18, 2024.

פריצת דרך בין ערב הסעודית לישראל אפשרית, אך היא כרוכה במארג מורכב של אינטרסים ונסיבות. כל עוד הצדדים מצליחים לשמר את מרחב התמרון המדיני-אסטרטגי שלהם, ייתכן שהתקרבות הדרגתית תימשך גם ללא פריצת דרך דרמטית. נורמליזציה חלקית בשיתוף פעולה כלכלי, תיירותי וביטחוני עשויה להוות בסיס עתידי להסכם מדיני מלא, אם וכאשר תתגבש בשלות פוליטית מתאימה של הצדדים. ככל שתוגדר נוסחת תמורות סבירה לשני הצדדים, ובייחוד אם תכלול הישגים עבור הפלסטינים, עשוי להתגבש הסדר של נורמליזציה. גם במקרה זה ההסדר יהיה שונה מהמודל של הסכמי אברהם ויותר לרגישויות הייחודיות של הממלכה ולחזון שלה לאזור – חזון של אינטגרציה שבו יש מקום גם לישראל.

מחמד בן זאיד ויצחק הרצוג, 2023

צילום: Anadolu via Reuters Connect

עתיד הסכמי אברהם

כמו במקרים נוספים, הייתה זו איחוד האמירויות שהקדימה את ערב הסעודית גם בהקשר המדיני הישראלי. בהודעה שהפתיעה רבים נתנה אבו דאבי פומבי ליחסים מסוימים שכבר התקיימו בינה ובין ישראל. ביום חמישי, 13 באוגוסט 2020, יצאה הודעה משותפת של ארצות הברית, ישראל ואיחוד האמירויות על כך שישראל ואיחוד האמירויות יחלו במהלך מדיני שסופו נורמליזציה מלאה של היחסים ביניהן.¹⁵⁶ היחסים בין המדינות, וכן עם בחריין שהצטרפה להסכמי אברהם מאוחר יותר, התהדקו בהדרגה עד כי ב־1 באפריל 2023 נכנס לתוקפו הסכם לכינון אזור סחר חופשי (אס"ח) בין ישראל לאיחוד האמירויות – הסכם ראשון מסוגו בין ישראל למדינה ערבית כלשהי. החתימה על הסכמי אברהם הייתה הישג מרשים לדיפלומטיה הישראלית ופריצת דרך בתהליך השתלבותה של ישראל במרחב. עדות לאיתנות של היחסים בין ירושלים לאבו דאבי ניתן לשאוב מהצהרות יוצאות דופן באומץ הדיפלומטי שלהן מצד בכירים אמירויות בזכות הסכמי אברהם, גם בעיצומה של מלחמת חרבות ברזל ועל רקע מראות המלחמה. לדוגמה, כאשר נשאל ד"ר אנואר גרגש, היועץ הדיפלומטי הבכיר לנשיא איחוד האמירויות מחמד בן זאיד, מדוע דבקה איחוד האמירויות בהסכם עם ישראל, הוא אמר כי מדינתו "קיבלה החלטה אסטרטגית (בכינון היחסים עם ישראל), והחלטות אסטרטגיות הן לטווח ארוך".¹⁵⁷

המלחמה בין ישראל לחמאס קלעה את מדינות המפרץ לעמדה מורכבת בשל ההקצנה בדעת הקהל הערבית כלפי ישראל, במציאות שבה לחלקן יחסים דיפלומטיים עם ישראל, ואחרות מנהלות מגעים לקראתם. איחוד האמירויות מאוימת במיוחד מההישגים התודעתיים והצבאיים שתוצאות המלחמה בעזה עלולות להעניק לאסלאם הפוליטי שחמאס מייצג, שכן ההישג שחמאס רשם ב־7 באוקטובר עלול לאשש את טענת האחים המוסלמים, שלפיה בכוחו של האסלאם הפוליטי להצליח היכן שהמשטרים הערביים כשלו. לפיכך הפדרציה חתמה יחד עם כל מדינות המפרץ על 'הצהרת ניו־יורק' (אוגוסט 2025), הקוראת לסיום שלטון חמאס

Joint Statement by the United States, Israel, and the United Arab Emirates, 156
[The White House Archives](#), August 13, 2020.

UAE to maintain 'strategic decision' on Israel ties amid Gaza war: Anwar Gargash, 157
[al-Arabiya](#), January 4, 2024.

ברצועת עזה ולפירוק הארגון מנשקו.¹⁵⁸ עוד דווח כי איחוד האמירויות נתנה לממשל ביידן את הסכמתה עוד בראשית המלחמה – לשלוח כוחות מטעמה שישתתפו בכוח רב-לאומי שיפעל ברצועה בתום המלחמה.

שיתופי פעולה אזוריים, שצמחו בהתמדה בתחומי התיירות, העסקים, התרבות והאקדמיה נעצרו מאז 7 באוקטובר 2023, או צומצמו במידה ניכרת. מפגשים בין בכירים ישראלים לעמיתיהם ממרוקו ובחריין הופסקו, והצטמצמו גם מול איחוד האמירויות. יוזמות מרובות צדדים כמו פורום הנגב הוקפאו למעשה; פרויקטי דגל כגון אזור התעשייה גשר הירדן או יוזמת 'מים תמורת אנרגיה' בין איחוד האמירויות, ירדן וישראל הושעו על ידי ירדן בעקבות המלחמה.¹⁵⁹ פורום הגז של מזרח הים התיכון, שבעבר שימש פלטפורמה לדיאלוג אזורי, מתכנס כעת רק לסירוגין. גם יוזמת IMEC עלולה להמשיך ללא ישראל, נוכח חשש מאי-היציבות הביטחונית בעקבות המלחמה.

למרות זאת, עמידות הסכמי השלום בין ישראל למדינות הסכמי אברהם חורגת מהציפיות. ננקטו צעדים דיפלומטיים וסמליים כמו החזרת שגרירים או צמצום קשרים תרבותיים, אך אף ממשלה ערבית לא ביטלה או השעתה את יחסיה עם ישראל, וכולן אישרו מחדש, במעשה ו/או בהצהרה, את הבחירה האסטרטגית בשלום. יתר על כן, היקף הסחר בין ישראל למדינות ההסכמים גדל: עם איחוד האמירויות לבדה עמד היקף הסחר על כ-3.5 מיליארד דולר בשנת 2024, לעומת שלושה מיליארד דולר ב-2023.¹⁶⁰

לצד התקררות היחסים בממד הפומבי, נמשכים ואף מתרחבים שיתופי הפעולה הביטחוניים. מתקפת חמאס המחישה את האיום המשותף מצד שחקנים לא-מדינתיים כמו חמאס וחיזקה את ההבנה בדבר האיום הרחב יותר הנשקף מציר איראן, מה שהשתקף בהגברת שיתוף הפעולה הביטחוני עם ישראל. בשנת 2024 עמד שיעור יצוא הנשק הישראלי לבחריין, לאיחוד האמירויות ולמרוקו על 12 אחוזים מכלל יצוא הנשק – עלייה משמעותית

New York Declaration on the Peaceful Settlement of the Question of Palestine and the 158
Implementation of the Two-State Solution, [United Nations](#), August 6, 2025.

Jordan, Israel, and the UAE sign MoU to advance Project Prosperity, targeting COP 28 159
for implementation plan development, [Israel Ministry of Energy and Infrastructure](#),
November 8, 2022.

הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (למ"ס), [ירחון לסטטיסטיקה של סחר חוץ, אפריל 2025](#), 2 במאי 160
2025.

בהשוואה לשלושה אחוזים בלבד מכלל היצוא ב־2023.¹⁶¹ בשנת 2025, יותר משנה לאחר תחילת המלחמה, רכשה מרוקו תותחים ישראליים, ואיחוד האמירויות אירחה תעשיות ביטחוניות ישראליות בתערוכות נשק. התגובה הצבאית האזורית חסרת התקדים להתקפות הטיילים והמל"טים מאיראן באפריל 2024 (אם כי בעוצמה פחותה באוקטובר 2024 וביוני 2025), הדגישה את הפוטנציאל להקמת קואליציה ביטחונית אזורית.

עם זאת, הסתמכות יתר על שיתוף פעולה ביטחוני ללא מסגרת פוליטית לגיטימית הופכת אותו לפגיע לשינויים בהנהגה או להתנגדות ציבורית. נראה שההכרזה על סיום המלחמה בעזה העניקה גמישות רבה יותר למדינות המפרץ ואפשרה להן בהדרגה שוב לתת פומבי ליחסיהן עם ישראל, ואף להעמיק את שיתוף הפעולה הביטחוני עימה. בהקשר זה יש לציין את הדיווח על הסכם ביטחוני בשווי 2.3 מיליארד דולר שנחתם בין איחוד האמירויות לבין חברת אלתא בנובמבר 2025 – הסכם שאף כולל שיתוף פעולה בין המדינות בתחום מחקר ופיתוח.¹⁶²

אם מודל הנורמליזציה החלקית יתבסס, הוא עלול לשחזר את השלום הקר של ישראל עם מצרים וירדן – שלום בין ממשלות אך לא בין עמים. הסכמי אברהם נחתמו מתוך ציפייה לתועלות ממשיות: שותפויות טכנולוגיות, צמיחה כלכלית ואינטגרציה דיפלומטית אזורית. אם ציפיות אלה לא יתגשמו תדעך עוד יותר התמיכה שעדיין קיימת, והמשטרים הערביים יאבדו את המוטיבציה לשמר או להרחיב את הנורמליזציה ויחמקו שוב לנוחות של שיתוף פעולה ביטחוני שקט. במצב כזה תיתכן חזרה לקשרים מינימליים ולוויתור על החזון לשינוי אזורי דרך אינטגרציה רחבה. מסכת היחסים שבין ישראל למדינות המפרץ הערביות לא החלה עם החתימה על הסכמי אברהם, אך היא גם לא הגיעה לשיאה עימם. לפנייה עוד דרך לעבור, הצלחות לקצור ואתגרים לצלוח.

מאז מתקפת חמאס ב־7 באוקטובר 2023, תהליך הנורמליזציה בין ישראל לבין שותפותיה הערביות ניצב בפני אתגרים בלתי מבוטלים. אומנם שיתופי הפעולה הצבאיים נמשכו ובמקרים מסוימים אף התהדקו, אך הממדים הפומביים של הנורמליזציה נעצרו או הואטו. הוכח כי המסלול הביטחוני – שמבוסס בעיקרו על אינטרסים אסטרטגיים ארוכי טווח של המדינות – עמיד הרבה יותר בתקופות של חוסר יציבות. הסכמי אברהם, קרי הרובד הגלוי

Emanuel Fabian, *Israeli arms sales break record for 4th year in row, reaching \$14.8 billion in 2024*, [Times of Israel](#), June 4, 2025.

Amir Daftary, *Secret Buyer Revealed in Huge Israel Arms Deal: Report*, [Newsweek](#), December 17, 2025.

של היחסים, שבעבר נתפסו כפריצת דרך היסטורית, עלולים להידרדר למציאות דו־ממדית: שיתוף פעולה ביטחוני יציב, אם כי לרוב סמוי, לצד הידרדרות עד כדי קיפאון אפשרי במישור הגלוי. פיצול זה אינו רצוי, אך גם אינו חסר תקדים. עוד בטרם נחתמו הסכמי אברהם, יחסים ביטחוניים חשאיים היו לרוב התשתית לקשרים של ישראל עם מדינות המפרץ, ושימוש בסיס לפריצות הדרך הדיפלומטיות שבאו אחריהם. שתי "שכבות" אלו שונות מבחינת הרגישות שלהן לזעזועים חיצוניים.

הממד האזרחי של הנורמליזציה רגיש במידה רבה יותר להתפתחויות בסכסוך הישראלי-פלסטיני ומושפע מדעת הקהל הערבית. הסכמי אברהם עמדו בהצלחה במספר סבבי אלימות קצרים בין ישראל לפלסטינים, ומאוקטובר 2023 – במלחמה ממושכת ובשלושה עימותים עצימים בין איראן לישראל, האחרון שבהם ביוני 2025. מדובר בהצלחה לא מבוטלת שאינה מובנת מאליה. ואולם אין זה אומר שלמתרחש בין ישראל לבין הפלסטינים אין השפעה על היחסים בינינו לבין מדינות המפרץ, נהפוך הוא. אחת מהשלכות המלחמה היא שלא ניתן להתנתק לגמרי מההשפעה של המתרחש בזירה הפלסטינית, לא רק על טיב היחסים שבין ישראל למדינות המפרץ אלא אף על סיכויי המשכיותם והצלחתם.

קואליציה אזורית: חזון מול מציאות

הסיוע מצד מדינות ערביות שניתן לישראל בעימותים עם איראן (אפריל ואוקטובר 2024 ויוני 2025) העלה מחדש רעיונות להגברת שיתוף הפעולה האזורי, עד כדי הקמת קואליציה צבאית אזורית הכוללת את ישראל ומדינות המפרץ. יוזמה זו, שכונתה גם "נאט"ו מזרח-תיכוני", מבקשת להתמודד עם האתגרים הביטחוניים המשותפים לאזור, ובראשם האיום מצד איראן ושלוחיה. ואולם נראה שהצדדים לרעיון ניגשים אליו ממניעים שונים: ישראל רואה בו מנוף להתארגנות אזורית נגד איראן ושלוחיה; ארצות הברית מבקשת בין השאר לייעל ואף להפחית את נוכחותה האסטרטגית באזור, ולהעביר אחריות לבעלות בריתה; ואילו מדינות המפרץ שואפות למינוף ההצטרפות לצורך קבלת ערבויות ביטחוניות רשמיות מוושנינגטון, ולעשות כן מבלי שהן מתגרות באיראן.

יכולתה של ישראל להתמודד בהצלחה יחסית עם מטחי הטילים והכטב"מים האיראניים קשורה במישרין להידוק שיתוף הפעולה הצבאי בין ישראל לשכנותיה הערביות בחסות אמריקאית. בהקשר זה, משמעותית לא פחות מהחתימה על הסכמי אברהם הייתה העברת ישראל לאחריות פיקוד המרכז של צבא ארצות הברית בספטמבר 2021.¹⁶³ מהלך זה סימן באופן מובהק את השתלבותה של ישראל במארג הביטחוני האזורי יחד עם מדינות המפרץ. הוא כולל שיתוף פעולה ביטחוני דה פקטו בין ישראל למדינות ערביות מתונות, הנשען על תשתית אמריקאית רחבה: בסיסים אמריקאיים פרוסים במרבית מדינות המפרץ, ארצות הברית מספקת את עיקר הציוד הצבאי והמערכות ההגנתיות למדינות אלו, והסיוע המודיעיני והטכנולוגי האמריקאי שוטף ומתמשך. האירועים הביטחוניים של השנתיים האחרונות המחישו זאת באופן מובהק. שיגורי הטילים לעבר ישראל באפריל ובאוקטובר 2024 וכן ביוני 2025 חשפו את דבר קיומה של תשתית מבצעית אזורית הדוקה שנבנתה בחשאי. מדינות המפרץ ובייחוד ערב הסעודית מציעות לישראל עומק אסטרטגי נכבד, שבלעדיו לא יכלה להתמודד עם מטחי הטילים והכטב"מים מאיראן במידת הצלחה דומה. לאחר שכנוע מצד ארצות הברית ניאותה ערב הסעודית לסייע בעקיפין לישראל, להצטרף אד הוק ולסייע, לדוגמה, בירות טילים ששוגרו לישראל (גם על ידי חיל האוויר שלה וגם על ידי

Seth J. Frantzman, *US Central Command absorbs Israel into its area of responsibility*, 163 [Defence News](#), September 7, 2021.

מתן היתר לחיל האוויר האמריקאי לפעול בשטחה), בעוד קטר חלקה מידע מודיעיני שסייע בידועין להגנה על ישראל, למרות היעדר קשרים רשמיים והמחלוקות בינה לבין ישראל.¹⁶⁴ מדינות המפרץ לא הודו בפומבי כי היה להן חלק אקטיבי, גם אם עקיף, בהגנת ישראל, אלא טענו כי בכך הן פעלו לשמור על ריבונותן. היכולת לטפל במקביל באיומים רבים מצביעה על רמה גבוהה של תיאום ביטחוני בין ישראל לבין מדינות המפרץ תחת מטרייה אמריקאית, הגם שבהיעדר מסגרת רשמית, הקשר נתון לשיקולים פוליטיים וללחצים ציבוריים.¹⁶⁵ אף שמדינות ערב מרכזיות גינו את המלחמה ברצועת עזה, הן הרחיבו בשקט את שיתוף הפעולה הביטחוני עם הצבא הישראלי. כך עולה גם ממסמכים צבאיים אמריקאיים שפורסמו בעיתון וושינגטון פוסט. הודות לצירוף ישראל לפיקוד המרכז האמריקאי בתיווך ארצות הברית, נפגשו קצינים בכירים מישראל ומשש מדינות ערב לתכנון צבאי אופרטיבי משותף בבחריין, מצרים, ירדן וקטר, כך נאמר במסמכים.¹⁶⁶ קטר הייתה אחת המדינות שחיזקו בשקט את קשריה הצבאיים עם ישראל, ושבתחומה נפגשו בשנים האחרונות בכירים ישראלים וערבים. המסמכים מצביעים על כך שהאיום האיראני היה המניע העיקרי להידוק הקשרים, בתיווך צבא ארצות הברית. המסמכים שדלפו מצביעים כי תוכנית ההגנה האזורית האזורית נגד טילים וכטב"מים איראניים עברה משלב רעיוני ליישום. ב־2024 חוברו רבות מהמדינות למערכות אמריקאיות המאפשרות שיתוף מידע בזמן אמת, כולל תמונת מכ"ם אזורית משותפת. המסמכים מצביעים גם על יוזמות עתידיות, בהן הקמת 'מרכז סייבר אזורי משולב' עד סוף 2026 ו'המרכז למיזוג מידע', לתיאום מהיר של מבצעי השפעה ולוחמת מידע. המסמכים שהודלפו לתקשורת למעשה מפרטים את שלבי הקמתה של מסגרת חדשה לביטחון אזורי (Regional Security Construct) שבה משתתפות לצד ישראל, קטר, בחריין, מצרים, ירדן, ערב הסעודית ואיחוד האמירויות. כוית ועומאן הוגדרו "שותפות פוטנציאליות" שהשתתפו בתדרכים. החשאיות אפשרה למדינות המפרץ להמשיך במדיניות הכפולה שלהן – לשתף פעולה עם ישראל בחשאי ולגנות אותה בפומבי. בהתאם לרגישויות

John Hannah and Ari Cicurel, *Forged Under Fire: Middle East Air Defense After Iran's 2024 Attacks on Israel*, [Jewish Institute for National Security of America \(JINSA\)](#), June 4, 2025.

Matt Bradley, *An uneasy alliance of Arab states helped defend Israel from Iran. Their resolve may soon be tested*, [NBC News](#), April 16, 2024.

David Kenner, Arab states expanded cooperation with Israeli military during Gaza war, files show, [The Washington Post](#), October 11, 2025.

הפוליטיות נכתב במסמכים כי השותפות "אינה מהווה ברית חדשה", וכל הפגישות יתקיימו "בחסיון מלא".¹⁶⁷ למרות הישגים אלו נתקל שיתוף הפעולה ביניהן לבין ישראל בתקרת זכויות. מדינות המפרץ, ובעיקר ערב הסעודית ואיחוד האמירויות, אינן מעוניינות להיכנס למחויבות חד-משמעית, לברית רשמית שתחשוף את שיתוף הפעולה שלהן עם ישראל לעיני כול, ואשר תכפה עליהן להתערב בסכסוכים שאינם בליבת האינטרסים שלהן, או שתעשה אותן צד לסכסוך לא להן. כלל לא בטוח שישראל רוצה בכך, משום שזה יגביל גם את חופש הפעולה שלה. מה ניתן לעשות? קואליציה או מערך אזורי עמום צריך ויכול להיות תחום לטיפול באתגרים ברורים: הגנה אווירית משולבת מול טילים וכטב"מים, ביטחון ימי בים האדום ובמפרץ, הגנת סייבר ושיתוף במודיעין – כל אלו נושאים שבהם קיים כבר היום שיתוף פעולה בלתי רשמי, שיכול לקבל הכרה מוסדית בהובלה אמריקאית.

מדינות המפרץ מציבות בראש סדר העדיפויות שלהן את יציבותן הפנימית ופיתוחן הכלכלי. יתר על כן, מאז תחילת העשור בולט מאמץ מפרצי לגבש מדיניות של דטנט עם איראן, מתוך הבנה שהעימות עימה מסכן השקעות, תיירות ושגשוג אזרחי, ובכל מקרה אין ביכולתן להתמודד עימה צבאית. פגיעות החות'ים והאיראנים במתקני נפט בעשור האחרון, בשילוב תגובות רפות מצד ארצות הברית, רק חיזקו את ההבנה שאין להסתמך על הרתעה והגנה אמריקאית בלבד. לכן, במקביל לחיזוק שיתוף הפעולה עם ארצות הברית וישראל, ימשיכו מדינות המפרץ גם בעתיד לשמר יחסים תקינים ככל האפשר עם איראן, למורת רוחה של ישראל. זאת ועוד, הפגנת הכוח הישראלית באזור מאז 7 באוקטובר 2023 המחשישה לעולם הערבי לא רק את גבולות העוצמה האיראנית אלא גם את העליונות הישראלית. הפעולה הישראלית נגד איראן ביוני 2025 הדגימה גם את יכולותיה הצבאיות כבדות המשקל של ישראל. עם זאת, בראיית מדינות המפרץ עליהן להישאר ניטרליות, משום שאיראן ממשיכה בשלה ועימות נוסף עימה הוא רק שאלה של זמן. הפחד מפני הסלמה כוללת וקריסת הפיוס עם איראן ממשיך לפיכך להכתיב קווים אדומים גם ביכולתן להתקדם מול ישראל.¹⁶⁸

כיצד נתפסת ישראל במדינות המפרץ לאחר העימותים שלה עם איראן? אחד העיתונאים הבולטים בערב הסעודית סיפק הצצה לדימוי העוצמה הישראלי ולדילמות של מדינות

Kenner, Arab states expanded cooperation. 167

Majid Rafizadeh, *Iran-Israel ceasefire: The Gulf must remain neutral ground*, al-Arabiya, 168 June 24, 2025; Abdulrahman al-Rashed, *The end of a confrontation or just a break?*

al-Arabiya, June 30, 2025.

המפרץ באשר אליה. במאמר נוקב מצביע עבד אל-רחמאן אל-ראשד על האיומים שבהפיכת ישראל ל"שוטרת" של האזור:

כיום נוכחותה של ישראל רחבה מתמיד, והיא עומדת מאחורי שינויים גיאופוליטיים דרמטיים שבאו אחרי 7 באוקטובר. כיצד ישראל רואה את עצמה כעת? נראה כי במצב הנוכחי ישראל אינה צפויה להסתפק בתפקידה הישן, אלא תחפש תפקיד אזורי התואם את יכולותיה הצבאיות. [...] לראשונה בהיסטוריה המודרנית שלה, אין כוח אזורי שמאיים על ישראל ומסוגל לפעול נגדה. אפילו איראן, לאחר הרס יכולותיה ההתקפיות, אינה יכולה לעשות זאת. משוואה זו עשויה להשתנות בעתיד אם איראן תצליח לבנות מחדש את כוחה הפנימי והחיצוני, אך לעת עתה זה נראה לא סביר. עם הנסיבות המשתנות, גם האסטרטגיה של ישראל משתנה. היא כבר לא רוצה להיות רק "משמר הגבול", היא רוצה להיות שחקנית התקפית באזור. [...] לפי שעה יש שתי אפשרויות לגבי עתידה של ישראל. אפשרות ראשונה – ישראל תפעל בכוח לשימור הסטטוס קוו החדש והיציבות, תוך שימור השלום עם שכנותיה על ידי הרחבת היחסים עם שאר העולם הערבי [...] האפשרות השנייה – ישראל, מתכוונת להשתמש בעליונותה הצבאית כדי לעצב מחדש את האזור על סמך חזונה הפוליטי והאינטרסים שלה, דבר שעלול להוביל לעימותים נוספים. למדינות האזור יש חששות ארוכי טווח בנושא זה [...] מתקפת חמאס שחררה את ישראל מכבליה והציבה אותה במקום מרכזי יותר מאי פעם במשוואה האזורית. אם כך, האם ישראל שואפת לדוקיום אזורי, או שמא היא מתכוונת למנות את עצמה למשטרת האזור?¹⁶⁹

היכולות המבצעיות והטכנולוגיות שישל ישראל הפגינה במתקפה על איראן – תזכורת לפער המהותי שנותר בינה לבין ישראל – מעוררות חשש מסוים במדינות המפרץ. דיפלומטים ופובליציסטים הביעו חשש מהדומיננטיות הצבאית שישל ישראל מבססת באזור על חשבון הציר האיראני שנחלש, וממה שהוא בראייתם פזיזות ופעילות לא מרוסנת בזירות האזוריות השונות.¹⁷⁰ ככלל, מאמרי המערכת בעיתוני המפרץ תיארו את ישראל ככוח הגמוני עולה והצביעו על הניגוד החד בין גישתה הצבאית של ישראל לגישה הדיפלומטית הזהירה של

Abdulrahman al-Rashed, *Is Israel the region's new police?* [al-Arabiya](#), August 1, 2025. 169
Adrian Blomfield, 'Bibi is beyond restraint': Gulf states fear Israel's unchecked power, 170
[The Telegraph](#), June 26, 2025.

מדינות המפרץ.¹⁷¹ מדינות המפרץ רואות בפעולות ישראל באזור פוטנציאל לסכן גם אותן (למשל בעימות הישראלי עם המורדים החות'ים בתימן מעבר לגבול). מנהל מכון המחקר האמירי 'בחות', מחמד בהרון, סיכם הלך רוח זה: "ישראל הפכה למקור המרכזי לחוסר יציבות באזור – תפקיד שפעם היא חלקה עם איראן".¹⁷²

העימות האחרון בין ישראל לאיראן ביוני 2025 לא היווה הפתעה אסטרטגית למדינות המפרץ הערביות. הגם שהן ניסו להניא את הנשיא האמריקאי דונלד טראמפ מתמיכה בפעולה צבאית ישראלית נגד איראן, בשנים האחרונות הן נערכו לאפשרות של מלחמה בין שתי היריבות האזוריות. הן נערכו לכך מבחינה מדינית וצבאית, תוך שהן מאזנות בין חיזוק היכולות הצבאיות שלהן, בעיקר באמצעות שיתוף הפעולה עם ארצות הברית, לבין שמירה על דימוי של ניטרליות. מטרת מלאכת האיזון העדינה בין הפן הצבאי למדיני הייתה לנסות להרחיק עצמן ככל האפשר מקו האש – לקח גם מהמתקפה האיראנית על ערב הסעודית בשנת 2019, שהתרחשה על רקע מתיחות בין איראן לארצות הברית. במהלך 'מלחמת 12 הימים' הביעו כל שש המדינות המפרץ דאגה מפני גלישת האלימות לשטחן, פרסמו גינויים נגד ישראל והדגישו את עמדתן הניטרלית. הגינויים – גם מצד מדינות החתומות על הסכמי אברהם – לא נבעו מהזדהות עם טהראן אלא מרצון מובהק לשמור על ביטחון ולהעביר מסר של אי-מעורבות.¹⁷³

העימות בין איראן לישראל העמיד את אסטרטגיית הדטנט שלהן עם איראן בפני מבחן אולטימטיבי: התרחבות הלחימה אליהן עלולה הייתה לפגוע ביציבותן ולהסב נזק לתהליכי הפיתוח הכלכלי המואצים של כל אחת מהן. לפיכך הן ביקשו מארצות הברית להימנע מלתקוף את איראן ישירות משטחן, כדי שלא ייחשבו שותפות לתקיפה, ולחצו עליה לא להרחיב את תקיפותיה מעבר לאתרי הגרעין. על ישראל לחצו לא לפגוע במתקני הנפט האיראניים, שמא תהיה זו אמתלה עבור איראן לפגוע בתגובה במתקני הנפט שבשטחן. הן בשל החשש לביטחון שלהן והן כחלק ממאמציהן למצב עצמן כשחקניות חיוניות בזירה האזורית, מדינות המפרץ מיהרו להפעיל מאמצים דיפלומטיים לתיווך בין איראן לארצות הברית במטרה לעצור את ההסלמה. אומנם קטר היא זו שלבסוף מילאה את תפקיד

A volatile Middle East cannot afford more games of tactical ambiguity, [The National](#), 171 July 4, 2025.

The Arab world thinks differently about this Iran war, [The Economist](#), June 17, 2025. 172
Khitam Al Amir, *GCC condemns Israeli aggression on Iran, warns against escalation*, 173 [Gulf News](#), June 17, 2025.

המתווכת הראשית להפסקת האש, הודות לאמון שהיא זוכה לו הן בקרב הממשל האמריקאי של הנשיא טראמפ והן בקרב ההנהגה האיראנית, אך גם ערב הסעודית ועומאן שימשו את הצדדים להעברת מסרים.

התקיפה האמריקאית על מתקני הגרעין של איראן ביוני 2025 נתפסת בחיוב במדינות המפרץ מכמה טעמים, גם אם זה לא נאמר בפומבי. ראשית, התקיפה הראתה כיצד מסוגלת ארצות הברית לפעול באזור ולעזור לבעלת בריתה גם ללא התחייבות לנוכחות צבאית קבועה מצידה – מודל אידיאלי למדינות המפרץ, שמצד אחד רוצות בהגנה האמריקאית, אולם רגישות לנוכחות צבאית זרה בשטחן. בו בזמן, מדינות המפרץ מודעות להתנגדות הקיימת בארצות הברית, כולל בתוך ממשל טראמפ עצמו, למעורבות צבאית ממושכת, ומבינות שאינן יכולות לבטוח בכך שבסופו של דבר ארצות הברית תעמוד לצידן. העימות חשף את היותה של איראן איום מתמיד על מדינות המפרץ. למרות שהתרשמו מהיכולות הצבאיות שהפגינה ישראל, הן נותרו ספקניות בדבר היכולת להביא לשינוי המדיניות האיראנית, וקראו לאיראן לפעול כדי לבנות מחדש את האמון עימן.¹⁷⁴ הן עוקבות אחר מצבו של המשטר האיראני. לאחר שנים רבות בהן עמלו על שיפור היחסים עם איראן, הן חוששות מעליית גורמים קיצוניים יותר בה או מגלישתה לחוסר יציבות פוליטית שתקרין גם עליהן. מלחמת 12 הימים בין ישראל לאיראן הציבה את מדינות המפרץ כביכול בצומת הכרעה: האם להמשיך בניווט העדין בין טהראן לווינגטון או להעמיק את שותפותן עם המערב וישראל – גם במחיר עימות עם איראן? במציאות זו נדרשות המדינות לבחון מחדש את זהותן האזורית, את שותפויותיהן ואת תפקידן בעיצוב סדר ביטחוני חדש במזרח התיכון. יתכן שאילו בחרה איראן להגיב בעוצמה למתקפה הישראלית ולפגוע באופן ניכר בשטחן של מדינות המפרץ, הדילמה שלהן הייתה מוחשית יותר. אם למשל היו נפגעים מתקנים חיוניים בשטחן באופן נרחב, הדבר עלול היה להביא להסלמה כוללת, שהייתה מאלצת את מדינות המפרץ לנקוט עמדה ברורה יותר. בל נטעה, גם אם הן אינן מודות בכך בפומבי, המתקפה הישראלית-אמריקאית על מתקני הגרעין נתפסת בחיוב בקרב מדינות המפרץ. היא הסתיימה באופן אידיאלי מבחינתן, בשל ההתפתחויות הבאות:

- **היחלשותה של איראן.** תוכנית הגרעין והטילים של איראן – איום הייחוס המרכזי על המדינות – נפגעה עד מאוד, וכן יכולתה להפעיל מערך יעיל של שלוחים במזרח התיכון. נחשפה חולשתה הקונונציונלית של איראן, ובמקביל עליונותה הצבאית והטכנולוגית

UAE official calls on Iran to rebuild trust with Gulf neighbours, [The National](#), June 28, 174 2025.

של ישראל בשדה הקרב – וכל זאת ללא פתיחה של מערכה אזורית רחבה וללא פגיעה ביצוא הנפט והגז מהמפרץ, שרבים חזו כי תביא למשבר אנרגיה עולמי.

• **חיזוק מעמדה של ארצות הברית.** ארצות הברית הראתה נכונות להפעיל כוח צבאי נגד איום אזורי, לממש את התחייבויותיה ולסייע לבעלת ברית שלה תוך חיזוק מעמדה האזורי. עניין זה עשוי להגביר את ביטחונם של מנהיגי מדינות המפרץ במחויבות האמריקאית לביטחונן, ולחזק את היחסים עימה.

• **המדינות לא נפגעו.** למרות התעצמות הקונפליקט ולמעט ירי איראני סמלי לעבר בסיס פיקוד המרכז האמריקאי בקטר, לא הייתה פגיעה כלשהי בשטחן של מדינות המפרץ או באינטרסים שלהן. המתקפה האיראנית על קטר, שבמסגרתה שיגרה איראן טילי קרקע-קרקע לבסיס אל-עודייד, הייתה מדודה וסמלית, ואף דווח כי ניתנה אזהרה איראנית מבעוד מועד לקטרים. זוהי תזכורת לפגיעותן של מדינות המפרץ על רקע הסכסוך הישראלי-איראני שטרם הסתיים.

בהתחשב במציאות האזורית הנוכחית, אין לצפות בשלב זה להקמת ברית צבאית רשמית שתכלול את ישראל, ארצות הברית ומדינות המפרץ. עם זאת ניתן להניח תהליך הדרגתי, שיתבסס על שיתופי הפעולה החשאיים הקיימים ויתפתח בהמשך למסגרות פומביות חלקיות. תהליך כזה חייב להמשיך להתבסס על הובלה אמריקאית. בשלב הראשון יש למקד את שיתופי הפעולה בתחומים בעלי פוטנציאל להסכמה, כגון הגנה אווירית, מודיעין וסייבר, ולא לנסות ליצור ברית הגנה כוללת שתיתפס כצעד אנטי-איראני מובהק. לצד זאת, התקדמות בערוץ הישראלי-פלסטיני תוכל להעניק למדינות המפרץ לגיטימיות ציבורית ופוליטית לנהל קשרים גלויים עם ישראל.

העימות המתמשך בין איראן לישראל ממחיש את הדילמה המובנית במפרץ כלפי ישראל: מצד אחד, צורך ממשי בפעולה מול אינטרסים משותפים; מצד שני, רגישות פוליטית וציבורית עמוקה בסוגיה הפלסטינית וצורך מובנה לשמור על יחסים תקינים עם איראן מחד גיסא, ועם ארצות הברית וישראל מאידך גיסא. הנשיא טראמפ עשוי להביא רוח חדשה ולהחיות יוזמות שנבלמו בממשל ביידן, אך הבסיס לקואליציה אמיתית מחייב מהלך מתואם, מדורג ומגובה בהבנות עמוקות – אסטרטגיות, פוליטיות ותרבותיות. ככל שמדינות המפרץ ישתכנעו שהן יזכו להגנה מצד ארצות הברית אם ביטחונן יעמוד בסכנה, כך יגבר הסיכוי שהן יסכימו להגביר את שיתוף הפעולה הקיים עם ישראל.

מדינות המפרץ לא ישנו את מדיניותן הזהירה כלפי איראן, הן לא יבחרו צד באופן פומבי ולא יתייצבו נגד איראן. חששן מאיראן לא פג, ובראיתן סיבוב נוסף של ישראל ו/או ארצות הברית מול איראן אפשרי בעתיד הלא רחוק, בפרט אם המשטר האיראני החבול יבקש להאיץ את פיתוח הגרעין. לנוכח הערכה זו סביר להניח כי מדינות המפרץ לא יראו הכרח לשנות את מדיניות האיזון העדין ואת אסטרטגיית הדטנט שהן מובילות בשנים האחרונות. יתרה מכך, יש עדויות על חשש מסוים מישראל, לאחר שפעלה לשינוי מאזן העוצמה האזורי לטובתה. מדינות המפרץ מכירות בחולשתן ואינן רוצות לראות הגמוניה ברורה במזרח התיכון, לא איראנית ולא ישראלית.

האתגר שמציבה קטר לישראל

המפגשים המתועדים הראשונים בין בכירים ישראלים לקטרים החלו בקבוצות העבודה שקמו בעקבות ועידת מדריד (1991). החתימה על הסכמי אוסלו הקלה על הקטרים להיפגש בפומבי עם ישראלים והביאה אותם ליזום את הפגישה הראשונה בין שר החוץ דאז שמעון פרס לעמיתו הקטרי חמד בן ג'אסם א־ת'אני, במעונו הפרטי של שגריר קטר בווינגטון ב־1993. הפגישות נמשכו בשנים לאחר מכן, אולם שיאם של היחסים הפומביים בין ישראל לקטר היה פתיחת הנציגות המסחרית הישראלית בדוחה ב־1996 – שלמעשה תפקדה כשגרירות לכל דבר ועניין – וביקור שמעון פרס באותה שנה באמירות בפעם הראשונה.¹⁷⁵ בנציגות לא הונף דגל ישראל, אך לראש הנציגות מונה הדיפלומט המוערך סמי רבל, המכהן כיום כשגריר ישראל בבחריין.

כמו מרוקו, עומאן ותוניסיה, גם קטר סגרה את הנציגות הדיפלומטית שלה בישראל בשנת 2000 בתגובה לפרוץ האינתיפאדה השנייה, אך בניגוד לשלוש האחרות, היא חידשה את היחסים במהרה. במקביל נמשכו ביקורים חשאיים של בכירים ואנשי עסקים ישראלים בקטר, והועברו מסרים הדדיים. ישראל אף שקלה לרכוש גז טבעי מקטר והתנהלו מגעים בעניין. בשנים לאחר מכן הנושא עלה שוב, כאשר שרת החוץ ציפי לבני ביקשה לקדם את הנושא וסיכמה עם עמיתה הקטרי בחינה של יבוא גז קטרי לישראל. מצד ישראל היו אלו בעיקר שרי החוץ שמעון פרס וציפי לבני שפעלו בנחישות לשדרוג היחסים בין ירושלים לדוחה. קטר מצידה, למרות לחצים מצד איראן ומצד שכנותיה הערביות וכחלק ממדיניות החוץ הייחודית שלה, לא חששה להבליט את קשריה עם ישראל. היא אף ראתה בכך יתרון לאור ההשפעה שנתנה לה מעורבותה בזירה הפלסטינית והקרדיט שקיבלה בשל כך מארצות הברית.¹⁷⁶

יחסי ישראל וקטר נמשכו מאז, אם בגלוי ואם בחשאי, כאשר באופן פומבי שתי המדינות עומדות משני צידי המתרס, בוודאי מאז 7 באוקטובר 2023. על רקע זה, התקיפה הישראלית החריגה ב־9 בספטמבר 2025 נגד בכירי הנהגת חמאס חוץ בדוחה מסמנת נקודת מפנה ביחסים. מעבר למטרות הישירות של התקיפה, היא ככל הנראה גם ביקשה לערער את אחד מעמודי התווך במדיניות החוץ הקטרית – הצגת עצמה כמתווכת ניטרלית ולגיטימית.

175 Jamal Rihawi, *Peres signs economic accord in Qatar*, [UPI](#), April 2, 1996.

176 פודה, **מפילגש לידועה בציבור**, עמ' 591.

קטר מיהרה לגנות את "הפגיעה בריבונותה" ואת היות התקיפה אקט של "טרור מדינתי".¹⁷⁷ ואולם קטר חזרה במהרה לתווך במשא ומתן בין ישראל לחמאס לשחרור החטופים הישראליים, מחשש שייפגע מעמדה, התלוי במידה רבה בהמשך תפקודה כמגשרת ומפייסת. בכך נחשפה השניות ביחסי ישראל-קטר, השונים במהותם מהיחסים שהתפתחו בין ישראל למדינות אחרות במפרץ: מעל פני השטח גיבויים חריפים ותדמית של עימות בין הצדדים, אולם מתחת לפני השטח צורך הדדי נמשך בשימור ערוצי קשר, גם אחרי תקיפה חריגה כזו. התפתחויות אלו התקיימו על רקע הפרשה שנודעה בישראל בשם "קטר גייט". עיתון הארץ חשף בנובמבר 2024 את הפרשה, המתמקדת בחשד כי גורמים בלשכת ראש הממשלה קיבלו כספים מקטר או ממתווכים מטעמה, שנועדו לקדם את תדמיתה ולהשפיע על כלי תקשורת ודעת קהל במסגרת פרויקט 'מגדלור'. לפי החקירה המסרים שהופצו נועדו גם לערער את מעמדה של מצרים כמתווכת, תוך הבלטת קטר כמתווכת מרכזית מול חמאס.¹⁷⁸ המשטרה והשב"כ חוקרים חשדות לעבירות של מגע עם סוכן זר, הלבנת הון, עבירות מס ואף עבירות ביטחוניות. למעשה הפרשה נותרה פתוחה, ללא כתבי אישום רשמיים בשלב זה, אך עם צעדי חקירה משמעותיים. במישור המדיני, עצם החשד למעורבות קטר בהעברת כספים והפעלת קמפינים תודעתיים בישראל חושף את מידת ההשפעה שגורמים זרים מנסים להשיג בזירה הפנימית, בפרט במדינה הנמצאת בעיצומה של מלחמה וזקוקה לערוצים רגישים לניהול מדיניות חוץ. הדבר מציב גם סימן שאלה על טוהר התהליך הדיפלומטי של קטר, שממלאת תפקיד מרכזי כמי שתיווכה בעסקאות חטופים.

קטר נקשרה בשנים האחרונות לניסיונות השפעה דומים בזירה הבינלאומית, שבבסיסם האשמות בדבר מתן כספים וטובות הנאה בתמורה לאימוץ מדיניות שמטיבה עם קטר. לדוגמה, באיחוד האירופי נחשפה בשנת 2022 פרשה שבמסגרתה נחקרה חברת הפרלמנט היוונית אווה קיילי בחשד שקיבלה כספים ומתנות ממאוריטניה, ממרוקו ומקטר, במטרה לקדם עמדותיהן במוסדות האיחוד.¹⁷⁹ הפרשה טלטלה את הפרלמנט האירופי והובילה להשעיית של קיילי ולהגשת כתבי אישום על שחיתות ושחוד. בארצות הברית הורשע

Prime Minister and Minister of Foreign Affairs Says Qatar Will Not Tolerate Infringement on its Sovereignty, Describes Attack as State Terrorism, [Qatar Ministry of Foreign Affairs](#), September 10, 2025.

178 בר פלג ועומר בן יעקב, "קטר חיונית, מצרים בעייתית", כך נמשך הקמפיין הקטארי במהלך המלחמה עד שנמחק מן הרשת, [הארץ](#), 19 במאי 2025.

Sania Mansoor, The Qatar Corruption Scandal Is Rocking the European Parliament, [Time](#), December 14, 2022.

הסנאטור הבכיר רוברט מננדז, שכיהן כיו"ר ועדת החוץ בסנאט, בקבלת טובות הנאה ומתנות מגורמים זרים, בהם מצרים וקטר, כדי לקדם אינטרסים כלכליים ודיפלומטיים.¹⁸⁰ המקרים הללו מציירים תמונה רחבה יותר של אסטרטגיית השפעה קטרית, הנשענת לא רק על דיפלומטיה וכלכלה אלא גם על מגעים ישירים ושנויים במחלוקת עם מקבלי החלטות במערב.

למרות חומרת פרשות אלו, לא נראה שהן פגעו מאוד במעמדה ובמשקלה הבינלאומי של קטר או בקשריה עם האיחוד האירופי וארצות הברית, ונראה שהם רק התחזקו עם השנים. כיצד ניתן להסביר זאת? לשם כך יש לחזור בזמן לשנת 1995. כאשר חמד אל-ח'ליפה את'אני עלה לשלטון (לאחר שסילק את אביו מהשלטון בהפיכת חצר) הוא החל לנצל את ההכנסות האדירות מיצוא גז טבעי שהחלו לזרום, ואימץ מדיניות חוץ שנועדה לחזק את מעמדה של קטר בזירת המפרץ בעיקר מול ערב הסעודית, שכנתה הגדולה והדומיננטית, וכן בעולם הערבי ובזירה הבינלאומית. מאז נוקטת קטר מדיניות חוץ עצמאית מבוססת גידור (Hedging), שבמרכזה היכולת של קטר לכאורה "לדבר עם כולם".¹⁸¹ עושרה הרב (התוצר לנפש הוא מהגבוהים בעולם, בשל אוצרות הטבע ומיעוט האוכלוסייה) וקשריה עם ארצות הברית – שהתחזקו בהדרגה מאז – אפשרו לאמירות הקטנה לפעול בחופשיות יתרה בזירה הבינלאומית ולקשור קשרים עם צדדים שונים, חלקם מתחרים ואף אויבים זה לזה. למרות היותה מדינה קטנה בשטח ובאוכלוסייה ילידית (כ־300 אלף אזרחים), קטר מפעילה השפעה בינלאומית רבה. ניסיונה לנקוט מדיניות חוץ עצמאית לא היה חלק, וכלל לפחות ניסיון הפיכה אחד בתמיכה חיצונית ב־1996 (שלא לציטוט, קטרים מאשימים את ערב הסעודית כמי שעומדת מאחורי ניסיון ההפיכה), סכסוכי גבול שהביאו לשפיכות דמים, חרם דיפלומטי מצד שכנותיה ב־2014 ומצור מדיני וכלכלי מצד 'הרביעיה הערבית' (ערב הסעודית, איחוד האמירויות, בחריין ומצרים), שנמשך בין 2017 ל־2021.¹⁸²

Andrew Bernard, *In latest indictment, Sen. Bob Menendez accused of receiving Qatari bribes*, [JNS](#), January 3, 2024.

181 "אנחנו לא יוצרים אויבים", אמר שר החוץ של קטר, ח'אלד בן מוחמד אל-עטיה, בראיון נדיר. "אנחנו מדברים עם כולם. אנחנו לא יכולים לשנות גיאוגרפיה – זה בטוח – אז כל מי שנמצא בסביבה הגיאוגרפית שלנו צריך להיות חבר קרוב שלנו". מתוך *Rajiv Chandrasekaran, Qatar's friends-with-everyone approach rankles some of its Persian Gulf neighbours*, [The Washington Post](#), October 4, 2014.

Yoel Guzansky, *Lines Drawn in the Sand: Territorial Disputes and GCC Unity*, 182 [Middle East Journal](#), 70(4), 543-559, 2016.

עוצמתה המדינית של קטר נשענת על משאבי הטבע שבשטחה. יש לה מאגרי נפט, אך עיקר עושרה מגיע מהיותה שחקנית מרכזית בתחום הגז הטבעי. האמירות נמנית עם שלוש היצואניות הגדולות בעולם ולה עתודות שהן שניות בגודלן רק לרוסיה ולאיראן. מרבית עתודות הגז שברשותה מופקות מ'השדה הצפוני', שהוא מאגר הגז הימי הגדול בעולם (קטר חולקת אותו עם איראן). שדה הגז גדול כל כך ששטחו כמחצית משטחה של קטר. בזכות חוזים ארוכי טווח לאספקת גז עם מדינות מרכזיות דוגמת סין היא נהנית מיציבות כלכלית ומהשפעה גיאופוליטית ניכרת. בעקבות המלחמה באוקראינה הפכה קטר לספקית מרכזית ליבשת אירופה, והיא ממשיכה להרחיב את השפעתה הגלובלית באמצעות תשתיות מתקדמות ויכולות הפקה גבוהות. יתר על כן, עוצמתה של קטר כספקית אנרגיה עולמית צפויה לגדול, ועימה גם כוחה הדיפלומטי, עם ההגדלה הצפויה ביכולת הפקת הגז שלה. קטר רואה במשאבי הטבע שלה כנס מרכזי שיש להשקיע בו, ומתכוונת להכפיל את תפוקת הגז הטבעי הנוזלי שלה מ-77 מיליון טונות בשנה ל-142 מיליון טונות עד סוף שנת 2030.¹⁸³

קטר עושה שימוש מושכל במשאבי הטבע שלה כאמצעי לקידום השפעתה המדינית. באמצעות יצוא אנרגיה בקנה מידה רחב – ברשותה צי מכליות הגז הגדול בעולם – וחתימה על חוזים ארוכי טווח עם מדינות ועם תאגידי ענק באירופה ובאסיה, היא מבטיחה לעצמה מנופי לחץ ודיאלוג מדיני רציף גם עם יריבים פוליטיים. עדות לעוצמה המדינית שמעניקים משאבי הטבע שברשותה ניתן לראות באיום הקטרי להפסיק את יצוא הגז הטבעי הנוזלי לאירופה ביולי 2025, בעקבות חקיקת הדירקטיבה האירופית החדשה לאחריות סביבתית וחברתית של תאגידים (CSDDD). החוק מחייב חברות גדולות לוודא כי שרשראות האספקה שלהן אינן פוגעות בזכויות אדם או בסביבה – אחרת ייקנסו. בתגובה שלח שר האנרגיה הקטרי מכתב שבו הזהיר כי אם לא יבוצעו שינויים בחוק, קטר תשקול "לייצא את הגז שלה לשווקים חלופיים" מחוץ לאירופה.¹⁸⁴ השר הקטרי טען שהדירקטיבה פוגעת באינטרסים של קטר ובכלכלתה, הנשענת כמעט לחלוטין על יצוא גז ונפט. האיחוד האירופי מצוי בדילמה: הוא רוצה לשמור על מחויבותו לערכים סביבתיים וזכויות אדם, אך גם תלוי בגז הקטרי מאז שהפחית את יבוא הגז מרוסיה.

Qatar to Up LNG Production Capacity to 142 Million Tons Per Year by 2030, Says Minister of State for Energy Affairs, [Qatar News Agency](#), February 25, 2024.

Ariel Cohen, Europe Isolated: Qatar Threatens Natural Gas Embargo Against The EU, [Forbes](#), August 7, 2025.

עושרה הרב של קטר הופך אותה לאחת מהמדינות העשירות בעולם ומסייע לה להגביר את נוכחותה בזירה הבינלאומית. קטר הייתה מעורבת לאורך השנים בכ־20 זירות סכסוך – בין השאר בניסיונות תיווך בוונצואלה, לבנון, איראן, אפגניסטן וזירות רבות נוספות.¹⁸⁵ למרות שמאמצי התיווך שלה לא תמיד צלחו, הם סייעו לה לזכות ביוקרה בינלאומית, שהיא חיונית בראייתה להישרדותה בין שכנותיה הגדולות והחזקות יותר. מעמדה של קטר כמתווכת בינלאומית נתמך על ידי טענתה לניטרליות – מעמד שאותו טיפחה על ידי שמירת יחסים תקינים עם צדדים שונים במגוון סכסוכים ובזכות העושר שלה, שמאפשר לה להציע להם תמריצים כלכליים. קטר מאמינה כי יציבותה וביטחונה קשורים במישרין למידת המעורבות הבינלאומית שלה, וככל שהפרופיל הבינלאומי שלה גבוה יותר, ככל שהיא מעורבת בתיווך בסכסוכים, כך לשותפים חיצוניים יהיה עניין רב יותר בביטחונה לטווח הארוך. תפקידה כמתווכת אפשר לה גם לזכות באמון של כוחות מתחרים, ובאופן תאורטי לבדד אותה מהשפעות של יריבויות בינלאומיות.¹⁸⁶

רכיב רב משמעות במעמדה הבינלאומי של קטר הוא מערכת היחסים האסטרטגית בינה לבין ארצות הברית. היחסים הביטחוניים והצבאיים בין ארצות הברית החלו להתהדק אחרי מלחמת המפרץ הראשונה. בשנת 1992 חתמה קטר על הסכם לשיתוף פעולה ביטחוני עם ארצות הברית, שפתח תקופה של תיאום הדוק בענייני צבא, הנמשכת עד היום. לאחר שחמד הדיח את אביו והפך לאמיר הכירה ארצות הברית מייד בשלטונו, ובירכה על החלטתו להרחיב את שיתוף הפעולה הביטחוני בין שתי המדינות.¹⁸⁷ בשיתוף פעולה זה חלה קפיצת מדרגה ב־2003, עת ארצות הברית העבירה לקטר מבסיס הנסיך סולטאן בערב הסעודית את מה שלימים הפך למפקדה הקדמית של פיקוד המרכז האמריקאי. רגישות גוברת בערב הסעודית להימצאות כוחות זרים בשטחה אז, במקביל לכך שקטר החלה בשדרוג בסיס אל־עודייד שבשטחה, תרמו למעבר הכוחות האמריקאיים לקטר.

הצבת הכוחות האמריקאיים בשטחה העניקה לקטר מעין "תעודת ביטוח" מפני דורשי רעתה, ותרמה ליכולתה לפעול בחופשיות רבה יותר בזירה הבינלאומית. דוחות של הקונגרס האמריקאי טוענים כי במתקנים הצבאיים האמריקאיים בקטר, ובעיקר בבסיס אל־עודייד, הוצבו לאורך השנים בין 6,500 אנשי צבא אמריקאים ליותר מ־10 אלפים (המספר משתנה בהתאם לצרכים ולנסיבות הביטחוניות). קטר השקיעה עד עתה כשמונה מיליארד דולר

Qatar Mediation Efforts, Overview, [Qatar Ministry of Foreign Affairs](#). 185

Yoel Guzansky, Qatar's Balancing Act in Gaza, [Foreign affairs](#), January 5, 2024. 186

Qatar: Governance, Security, and U.S. Policy, [Congressional Research Service](#), April 11, 2022. 187

בשדרוג הבסיס, והיא מתכוונת להשקיע שמונה מיליארד דולר נוספים כדי שהוא יוכל לשכן יותר מ־15 אלף אנשי צבא אמריקאים ואמצעים נוספים.¹⁸⁸ אל עודייד הוא הבסיס האמריקאי הגדול ביותר מחוץ לשטח הריבוני האמריקאי. בבסיס זה, שהיה יעד להתקפת טילים איראנית ביוני 2025, מפעילים האמריקאים בין השאר מכ"ם מסוג X-band, שסייע באיתור ובגילוי טילים וכתב"מים איראניים במתקפות האיראניות על ישראל ב־2024 ו־2025.

תמרוניה המדיניים של קטר, נוסף על כוחה בשוק האנרגיה העולמי, אפשרו לה להעמיק את השותפויות עם שחקנים בינלאומיים מרכזיים ולמנף את השפעתה במזרח התיכון, בעיקר כדי לזכות באמון הממשל האמריקאי ולהתקרב לארצות הברית. זאת אם באמצעות יוזמה ואם על ידי הענות לבקשת ארצות הברית לתווך בינה לבין מדינות שעימן ארצות הברית מצויה בסכסוך. בהדרגה הפכה קטר לשותפה מרכזית של וושינגטון במזרח התיכון ומעבר לו.

בתקופת ממשל הנשיא ג'ו ביידן פרחו היחסים בין קטר לארצות הברית, בעיקר עקב הסיוע הקטרי החיוני לנסיגה האמריקאית מאפגניסטן. בינואר 2022 היה אמיר קטר תמים בן חמד המנהיג הראשון מהמפרץ שפגש בנשיא ביידן. הוא הגיע לפגישה כשבאמתחתו 20 מיליארד דולר, שנועדו לרכישת מטוסים חדשים עבור חברת התעופה הקטרית מחברת בואינג. בסיום הפגישה הרעיף הנשיא ביידן שבחים על קטר ועל הסיוע שהעניקה למימוש אינטרסים אמריקאיים, והכריז עליה כ"בעלת ברית מרכזית שאינה בנאט"ו" – מעמד המאפשר העמקה של שיתוף הפעולה הביטחוני וגישה לטכנולוגיה אמריקאית מתקדמת.¹⁸⁹ ממשל ביידן ראה בקטר מדינה מרכזית עבורו במזרח התיכון, וכזו שמאפשרת לארצות הברית לממש את יעדיה באזור ביתר קלות. קטר וארצות הברית הסכימו ב־2024 גם להאריך את ההסכם לשיתוף פעולה צבאי ביניהן (שפרטיו חסויים) ואת הנוכחות הצבאית האמריקאית בקטר עד 2034. לאות תודה על סיועה של קטר לארצות הברית, במהלך מלחמת חרבות ברזל ממשל ביידן אף פטר את אזרחיה מהצורך בוויזה לשם כניסה לארצות הברית. קטר היא המדינה הערבית היחידה שזכתה בפטור זה.¹⁹⁰ יחסי קטר עם ממשל הנשיא טראמפ החלו גם הם ברגל ימין. כבר בספטמבר 2024, עוד לפני היבחרו לנשיאות, מיהר אמיר קטר לפגוש את טראמפ במעונו שבפלורידה – פגישה שאחריה

Qatar: Governance, Security, and U.S. Policy. 188
 Readout of President Biden's Meeting with Amir Sheikh Tamim Bin Hamad Al Thani of 189
 Qatar, [The White House](#), July 16, 2022.
 Rosaleen Carroll, Qatar to join US visa-free travel list in first for Arab country, [al-Monitor](#), 190
 September 25, 2024.

שיבח טראמפ את האמיר ואת מנהיגותו.¹⁹¹ כן דווח שהן למשפחת טראמפ והן למשפחתו של סטיב ויטקוף, שליח הנשיא למזרח התיכון, קשרים עסקיים עם גורמים בקטר.¹⁹² תחילת כהונתו של טראמפ אכן הביאה להידוק נוסף ביחסים בין וושינגטון לדוחה. במאי 2025, כחלק מביקור הנשיא במפרץ הוא ביקר בדוחה וחתם על עסקאות ענק בין ארצות הברית לקטר בסך של 1.2 טריליון דולר. במהלך הביקור קיבלו חברות בואינג (יצרנית המטוסים) וג'נרל אלקטריק (המייצרת את המנועים) האמריקאיות הזמנה בסכום של כ־100 מיליארד דולר לרכישת עד 210 מטוסים. מדובר בהזמנה הגדולה ביותר של בואינג אי פעם. במישור הביטחוני כללו ההסכמים חתימה על עסקאות כבדות משקל בין ממשלת קטר לבין חברות ביטחוניות אמריקאיות. חברת רייט'און (Raytheon) חתמה על עסקה בשווי מיליארד דולר למכירת מערכות מתקדמות נגד רחפנים, שהופכת את קטר ללקוחה הבינלאומית הראשונה של טכנולוגיה זו.¹⁹³ חברת ג'נרל אטומיקס (General Atomics) חתמה על הסכם בהיקף של כשני מיליארד דולר לאספקת מערכות מטוסים בלתי מאוישים מדגם MQ-9B. במקביל נחתמה הצהרת כוונות ביטחונית רחבה בין שתי המדינות, הכוללת השקעות פוטנציאליות בהיקף של יותר מ־38 מיליארד דולר, לרבות חיזוק שיתופי פעולה בבסיס אל־עודייד ותחומי הגנה אווירית וביטחון ימי.

יחסי ארצות הברית וקטר התהדקו גם בעקבות התקיפה הישראלית החריגה בקטר ב־9 בספטמבר 2025. תקיפה בשטחי חברה בפיקוד המרכז האמריקאי על ידי חברה אחרת מהווה תקדים ומעלה שאלות נוקבות אשר להגנה שמעניק לכאורה האירוח של מפקדת הפיקוד המרכזי של ארצות הברית. ב־29 בספטמבר קיבלו הקטרים את התנצלותו הפומבית של ראש ממשלת ישראל והבטחה שלא תתרחש תקיפה ישראלית נוספת בקטר, וחזרו למלאכת התיווך שהביאה לבסוף לעסקה שבה שוחררו כל החטופים החיים וחלק מהחטופים שאינם בין החיים. כדי להדגיש את החותם האמריקאי על ההבטחה פרסם הבית הלבן את נוסח

Jacob Magid, *Trump hosts Qatari leaders, hails their desire for Mideast peace*, 191 [Times of Israel](#), September 24, 2024.

Dmitry Zhdannikov, Herbert Lash and Saeed Azhar, *Qatar revamps investment strategy after Kushner building bailout*, [Reuters](#), February 11, 2019; *Witkoff's son solicited billions from Qatar as his dad negotiated ceasefires — report*, [Times of Israel](#), September 27, 2025.

Fact Sheet: President Donald J. Trump Secures Historic 1.2 Trillion economic Commitment in Qatar, [The White House](#), May 14, 2025.

השיחה ואת תמונתו של טראמפ יושב בלשכתו, ובידו הטלפון שבו מדבר נתניהו עם ראש ממשלת קטר.

ההישג הגדול ביותר של הקטרים בעקבות התקיפה הישראלית הוא פרסום הצו הנשיאותי התקדימי שבו התחייבה ארצות הברית להגנה על ביטחונה של קטר. בצו נכתב כי "מתוך התחשבות באיומים המתמשכים על מדינת קטר מפני תוקפנות זרה, מדיניות ארצות הברית היא להבטיח את ביטחונה ושלמותה הטריטוריאלית של מדינת קטר מפני מתקפה חיצונית". זהו הישג ששום מדינה במפרץ לא זכתה לו עד כה, לפחות באופן רשמי. הצו גם קובע במפורש (סעיף 2) כי "ארצות הברית תראה כל מתקפה מזוינת על שטחה, ריבונותה או תשתיותיה החיוניות של קטר כאיום על שלומה וביטחונה של ארצות הברית".¹⁹⁴

קטר היא המדינה היחידה במפרץ ובכל המרחב הערבי שקיבלה ערבות מעין זו, המזכירה בניסוחה את סעיף 5 באמנת נאט"ו שמתיר שימוש בכוח למימוש הערבות, וכעת שכנותיה רוצות גם הן לקבל התחייבות דומה מארצות הברית. עם זאת, ערבויות הביטחון שניתנו לקטר הגיעו בצורת צו נשיאותי ולא הסכם שאושר על ידי הסנאט, כמתחייב באמנות הגנה הדדיות. בכך נותרת קטר עם ביטחון חלקי בלבד, שכן כל נשיא עתידי יוכל לבטל את הצו הנשיאותי של טראמפ באופן חד-צדדי. כדי לצקת תוכן לשותפות המתהדקת ביניהן ולאותת לקטר כי היא נהנית מתמיכתה של ארצות הברית דווח כי חיל האוויר האמריקאי מתכנן להתאמן לצד טייסים קטרים במתקן חדש של קטר, שייבנה בבסיס אמריקאי באיידהו. בהכרזה על בניית המתקן אמר שר ההגנה האמריקאי כי הצעד נועד "לשפר את האימונים המשותפים שלנו, להגביר את הקטלניות ואת היכולת לפעול יחד. זהו עוד ביטוי לשותפות בינינו".¹⁹⁵

ישראל-קטר-חמאס

לאורך השנים ניכרה דואליות במדיניות הישראלית כלפי קטר. מלמדת על כך העובדה שלמרות הפעילות הקטרית נגד ישראל לאורך שנים רבות, ובכלל זה הביקורת הארסית וההסתה המתמשכת כלפי ישראל, בעיקר באמצעות שידורי רשת אל-ג'זירה שבבעלותה, רק במאי 2024 סגרה ישראל את משרדי הרשת. גישה זו היא עדות להעדפה הישראלית לאורך השנים "להכיל" את הביקורת הקטרית. הרשת עצמה פועלת כעת תחת סנקציות שהוטלו עליה במסגרת חוק מניעת פגיעת

Assuring the Security of the State of Qatar, Executive order, [The White House](#), September 29, 2025.

Jaroslav Lukiv, Qatar to build air force facility in Idaho, US says, [BBC News](#), October 10, 2025.

גוף שידורים זר בביטחון המדינה, כולל הגבלת הגישה לאתר האינטרנט, סגירת המשרדים המקומיים והחרמת אמצעים. עדות נוספת למדיניות זו היא שגם זמן לא רב לפני 7 באוקטובר הוחלט בשיבת קבינט שהוקדשה לחמאס ולרצועת עזה לשמר את הקשר עם קטר.¹⁹⁶ עד פרוץ מלחמת חרבות ברזל קיימו דוחה וירושלים יחסי עבודה, ארגוני המודיעין שיתפו פעולה, בכירים משני הצדדים נפגשו, התקיימו קשרים ביטחוניים, ישראלים ביקרו באמירות ואף התקיים שיתוף פעולה כלכלי-מסחרי בהיקף נמוך.¹⁹⁷ זאת ועוד, למרות יוזמות חקיקה בנושא קטר אינה מוגדרת בישראל כמדינת אויב, הגם שהמטה לביטחון לאומי מפרסם איום קונקרטי המזהיר את אזרחי ישראל לא לבקר באמירות.

גם קטר נוקטת גישה דרכונית כלפי ישראל: לצד המשך קיום הקשרים עם ישראל היא מבקרת בחריפות את מדיניותה בסוגיה הפלסטינית, בייחוד בנוגע להתנחלויות בגדה המערבית, פעולות צבאיות ישראליות לפני ובמהלך המלחמה בעזה וחריגות ישראליות מהסטטוס קוו בירושלים ובהר הבית. קטר גם מימנה את חמאס לאורך שנים בעידוד ישראל, מעורבת בתיווך בין ישראל לחמאס ומשתפת פעולה במנגנון הסיוע הומניטרי לרצועת עזה.¹⁹⁸ ככלל קטר מאמינה גם שבאמצעות יחסיה עם גורמים כחמאס היא קונה לעצמה לא רק השפעה אלא גם מעין "תעודת ביטוח" מביקורת כלפיה, ואף מפגיעה. כחלק מפעילותה משקיעה האמירות גם ברשות הפלסטינית (למשל בעיר הפלסטינית רוואבי) ואף במגזר הערבי בישראל.

קטר מבקשת לאזן בין תמיכתה בפלסטינים ובעיקר בחמאס לבין המשך קיום קשרים עם ישראל, הגם שיעדי שתי המדינות סותרים. אחד מיעדי המלחמה של ישראל, שחמאס יחדל להיות הגורם השלטוני ברצועה ושיתפרק מנשקו, מנוגד לאינטרס הקטרי הבסיסי. לקטר עניין שחמאס יישאר הגורם השלטוני ברצועה, דבר המאפשר לה להמשיך לגזור דיווידנדים ולמקסם את השפעתה בהיותה מתווכת, מסייעת הומניטרית ופועלת לשיקום ההרס ברצועה. לכאורה, השבת החטוף הישראלי האחרון בשבי חמאס, רן גואילי, משחררת את ישראל מתלותה בתיווך הקטרי, אולם סביר להניח שקטר תמשיך לנסות לתווך בנוגע לאכיפת הסכמים, ובכללם הבנות לגבי שיקום הרצועה. זאת ועוד, ספק אם גורם ערבי אחר מלבד קטר יהיה מוכן לקבל על עצמו

196 גילי כהן, **הקבינט דן בעזה ביולי 2023 והחליט: לשמר את הקשר עם קטר**, כאן חדשות, 11 במרס 2025.

197 גור מגידו, מסמך החברה מרעננה חושף: נלמד את צבא קטאר לפרוץ למערכות, תחקיר, **TheMarker**, 13 ביוני 2025.

198 ירון אברהם, **כסף תמורת שקט: מכתבי הבקשה של ראש המוסד לשעבר יוסי כהן והצמרת המדינית לבכירי קטאר**, N12, 2 במאי 2024.

את שיקום עזה כשחמאס עודנו הגורם השלטוני בחלקים ניכרים ממנה. ככל שחמאס נותר ריבון ולו חלקי ברצועה, סביר להניח שהמעורבות הקטרית ברצועה תימשך.

היחסים ההדוקים בין קטר לארצות הברית נותנים את אותותיהם גם בנושא זה. במסגרת המשא ומתן לסיום המלחמה ושחרור החטופים הישראלים דווח שארצות הברית התעקשה לתת לקטר תפקיד חשוב לא רק במשא ומתן לשחרור החטופים עצמו אלא גם בתהליך שיקום רצועת עזה בתום המלחמה.¹⁹⁹ במסגרת זו קטר נהנתה ממעמד מוביל גם בוועידת שרם א' שיח' באוקטובר 2025 בחסות הנשיא טראמפ, שנועדה לסמל את סיום השלב העצים של המלחמה, והיא גם חתומה לצד ארצות הברית, מצרים וטורקיה על הצהרת הסיכום של הוועידה. יש לציין כי עם התמשכות המלחמה וככל הנראה בשל לחץ אמריקאי, לאחרונה החלה קטר לנקוט עמדה התומכת בפירוק חמאס ממשקו. במסגרת זו דווח כי קטר לחצה על חמאס להגיב בחיוב להצעת הנשיא טראמפ ולשחרר את כל החטופים שבידיו בפעימה אחת; היא הצטרפה להצהרת ניו יורק מאוגוסט 2025 בעניין מעבר לשלטון חדש בעזה; וגם תמכה בתוכנית 20 הנקודות של ממשל טראמפ לסיום המלחמה הכוללת (סעיף 13) וקריאה לפירוק כל היכולות הצבאיות של ארגון הטרור.²⁰⁰

ככלל ניכר מאמץ קטרי לשלב בין נאמנות לארצות הברית לבין שמירה על השפעתה האזורית ודימוי חיובי בקרב הפלסטינים באמצעות הקשר עם חמאס. במסגרת רה-ארגון כולל בספטמבר 2025 החליפה ההנהגה הקטרית את הדרג הניהולי הבכיר בערוץ אל-ג'זירה והציבה בראש הרשת, בפעם הראשונה, דמות ממשפחת המלוכה.²⁰¹ מהלכים אלו מעידים על רצון בפיקוח הדוק יותר של בית המלוכה על התכנים המשודרים בערוץ ועל אופיו, וייתכן שנבעו מלחץ אמריקאי ואחר על קטר. אחד השינויים שעליהם הוחלט הוא הידוק הפיקוח על עמוד הדעות, שבעבר היה מוקד לביקורת ואף הסתה כלפי ישראל. ראוי לציין כי לאורך השנים עמדתה הביקורתית מאוד של אל-ג'זירה כלפי ישראל לא פגעה במערכת היחסים של קטר עם ישראל, ישראל הכילה את הביקורת הקטרית ונציגיה אף הופיעו בדיווחים ובתוכניות של הרשת. המהלך לשינוי אפשרי ברשת, אם אכן יקרה, כולל הנחיה לאנשי הרשת לאמץ סיקור מאוזן יותר המציג את חמאס גם באור ביקורתי, בפרט על רקע המחיר הכבד שגבתה

199 נדב איל, **במרכז הדיונים בבית הלבן: חופש הפעולה של צה"ל נגד חמאס - ומעורבות קטאר ברצועה**, [YNET](#), 29 בספטמבר 2025.

200 *Trump's 20-point Gaza peace plan in full*, [BBC News](#), October 9, 2025.

201 *Al Jazeera appoints new director general, unveils major leadership changes*, [Middle East Eye](#), September 16, 2025.

מלחמת עזה מהאוכלוסייה האזרחית.²⁰² שינוי כזה, אם הוא אכן אותנטי, יאותת לחמאס שהגיבוי הקטרי אינו עוד בלתי מותנה, ויסמן למערב ובעיקר לארצות הברית כי קטר מוכנה לפעול בתיאום עם המדינות הערביות המתונות ועם וושינגטון לקראת סדר חדש בעזה. היחסים בין קטר לחמאס נמשכים יותר משני עשורים, וראשיתם ככל הנראה רצון קטרי לרכוב על הצלחת הארגון לאחר השתלטותו על רצועת עזה. עדות למידת האופורטוניזם הקטרי היא התחזקות הקשרים בין קטר לחמאס אחרי זכיית חמאס בבחירות למועצה המחוקקת הפלסטינית בשנת 2006.²⁰³ שר החוץ לשעבר של קטר, חמד בן ג'אסם, התוודה בראיון על קשרים קודמים בין חמאס לקטר לפני 2006, ועל כך שקטר וארצות הברית אף עודדו את הארגון להשתתף בבחירות, הגם שלדבריו הן הופתעו מניצחונם.²⁰⁴

לאחר שחמאס השתלט על רצועת עזה בשנת 2007 התהדקו היחסים בין ארגון הטרור לקטר והחלו לקבל אופי רשמי, עם הגברת הסיוע הקטרי והטורקי לרצועה ולחמאס. קטר הגבירה את מעורבותה ברצועה לאחר מבצע עמוד ענן ברצועת עזה (2008–2009), והבטיחה להעביר כספים למען "שיקום הרצועה" (250 מיליון דולר).²⁰⁵ קטר הצהירה גם על ניתוק היחסים עם ישראל ועל סגירת "הנציגות המסחרית" הישראלית שפעלה בדוחה, אם כי בפועל נמשכו הקשרים עם ישראל, וביקורי ישראלים בקטר המשיכו להתקיים. אלי פודה טוען כי הקטרים ניסו לשכנע את ההנהגה הישראלית בצורך לדבר עם כל הפלגים הפלסטיניים, בכלל זה חמאס, וכי הם טענו שהארגון מוכן לדבר עם ישראל ולהכיר בה, ולכן הוא פרטנר לשיחות. ישראל שיחקה גם היא משחק כפול, כמו הקטרים, ובשעה שבישראל החלו להציג את קטר כאויבת נמשכו הקשרים בין המדינות מאחורי הקלעים: קטר סייעה לישראל להבריח יהודים מתימן, נדונו השקעות אפשריות בהייטק הישראלי וישראלים בכירים המשיכו להתארח בגלוי בכינוסים בקטר.²⁰⁶

Matthew Xiao, *Qatar, Under Pressure From Trump, Pushes Al Jazeera To Curb 'Incitement' to Terror: Report*, [Washington Free beacon](#), October 6, 2025.

The Paths of political Presence of Hamas Movement in Qatar, [STRATEGIES](#), April 28, 2024.

Qatar persuaded Hamas to participate in 2006 elections, ex- PM says, [Middle East monitor](#), March 10, 2022.

Adnan Abu Amer, *Hamas Ties to Qatar Have Cost*, [al-Monitor](#), April 22, 2013.

פודה, **מפילגש לידועה בציבור**, עמ' 591-592.

חיזוק משמעותי של היחסים בין קטר לחמאס נרשם בשנת 2012 על רקע מלחמת האזרחים בסוריה והחלטת הארגון לעזוב את המדינה, ובכיריו מצאו מקלט בקטר ובמצרים.²⁰⁷ ב־2012 גם ביקר ברצועה אמיר קטר לשעבר חמד בן ח'ליפה א־ת'אני – הביקור הראשון והאחרון של מנהיג זר בעזה מאז תפס חמאס את השלטון ברצועה. ב־2012, שהייתה שנת מפנה, החלה קטר להעביר כספים לחמאס באמצעות 'הוועדה הקטרית לשיקום עזה' ולארכ חלק מחברי הלשכה המדינית של חמאס בתחומה. קטר טוענת בעקביות כי מעבר אנשי חמאס לשטחה לא היה רק בתיאום עם ארצות הברית אלא לבקשת האחרונה, ונועד לאפשר לקטר להעביר מסרים בין הצדדים.²⁰⁸

בעקבות מבצע צוק איתן בשנת 2014 ביססה קטר את מעמדה כשחקנית המרכזית במימון השיקום של רצועת עזה ובתיווך מול חמאס. בעשור שלאחר מכן אימצה ישראל את מעורבותה ותמיכתה של קטר בעזה וראתה באמירות גורם מייצב, גם אם הדבר תרם בפועל לחיזוק שלטון חמאס. מתוך התפיסה כי הדרך היעילה ביותר להתמודד עם חמאס היא מדיניות של "שקט תמורת שקט", הנהיגה ישראל העברות כספיות חודשיות בהיקפים של מיליוני דולרים במזומן מקטר לעזה – מהלך שנועד לתמוך בכלכלה המקומית, להבטיח את המשך פעילות תחנת הכוח ולשלם את משכורות עובדי הציבור. שיתוף פעולה זה הוביל לקיומו של ערוץ דיפלומטי עקבי וישיר בין ישראל לקטר, שכלל ביקורים דיסקרטיים של בכירים ישראלים בקטר, בהם גם ראש המוסד לשעבר יוסי כהן והרמטכ"ל לשעבר הרצי הלוי. דווח כי השניים הפצירו בקטרים להמשיך להעביר את הסיוע לעזה כאשר הקטרים ככל הנראה ביקשו להפסיקו.²⁰⁹ בין צה"ל לבין צבא קטר התקיימו קשרים מסוימים, ולו בשל ההשתתפות של שתי המדינות בסנטקום. במסגרת קשרים אלו פגש הרמטכ"ל אביב כוכבי בבחריין את מקבילו הקטרי ב־2020.²¹⁰

ניסיונותיה של ישראל לדרבן את קטר להמשיך בהעברת הכספים נמשכו, כך נראה, עד פרוץ המלחמה ב־7 באוקטובר 2023. ראש המל"ל והשר לשיתוף פעולה אזורי לשעבר, צחי הנגבי, הסביר בראיון שהעניק בנושא ב־2018 כי ישראל עוקבת מקרוב אחר תהליך העברת הכספים הקטריים, מאשרת את העברת הכספים ומוודאת שהסיוע מנוצל לצרכים

Hamas political leaders leave Syria for Egypt and Qatar, [BBC News](#), February 28, 2012. 207
Meshal bin Hamad Al Thani, Qatar Is the Mideast's Honest Broker, [The Wall Street Journal](#), 208

October 29, 2023.

Mossad Chief Visited Doha, Urged Qatar to Continue Hamas Financial Aid, [Haaretz](#), 209
February 24, 2020.

210 שחר קליין, דיווח: כוכבי נפגש עם מקבילו הקטרי, [ישראל היום](#), 11 במרץ 2022.

אזרחיים בלבד. לדבריו, "קטר משקיעה מאמצים גדולים מאוד כדי לוודא שהסיוע שלה לא יסתיים כחיזוק כלשהו של הכוח הצבאי של חמאס [...] אנו יודעים זאת, אנו מפקחים על כך ואנו מאשרים זאת, משום שהם באמת עוסקים בבנייה – בבניית שכונות". הנגבי הוסיף כי קטר פועלת בשקיפות יחסית, והסיוע מועבר לפרויקטים אזרחיים כמו שיקום שכונות ותשתיות.²¹¹ ספק אם ניתן היה למנוע לחלוטין השפעות עקיפות של הכספים הקטריים שהועברו לחמאס, שכן גם אם אינם מגיעים ישירות לידי חמאס הם מקילים את הלחץ הכלכלי והציבורי על הארגון, ובכך מחזקים בעקיפין את יציבות שלטונו. אלא שיתכן כי בישראל ידעו שחלק מהכספים מוצאים את דרכם גם לזרוע הצבאית של חמאס ומסייעים לו להתעצם.²¹²

בהתאם למדיניות החוץ העצמאית של קטר ולרצונה לשמור על תדמיתה כתומכת במאבק הפלסטיני, היא לא הלכה בעקבות איחוד האמירויות ובחריין, שחתמו על הסכם נורמליזציה עם ישראל בשנת 2020. זאת למרות דיווחים שהופיעו בזמן כהונת ממשלת לפיד ב־2022, על ניסיונות מצד ישראל להדק את היחסים בין המדינות.²¹³ למרות שהיחסים לא הבשילו לכדי הסכם נורמליזציה, ירושלים ודוחה המשיכו לשמור על קשרים קרובים עד 7 באוקטובר 2023. במבצע עלות השחר (אוגוסט 2022) הסתייעה ישראל בקטר כדי להגיע להבנות שסיימו את המבצע, ובסיומו שר הביטחון בני גנץ אף שיבח את תפקידה זה של קטר.²¹⁴ רוח הסכמי אברהם השפיעה ככל הנראה על החלטתה של קטר לאפשר לישראלים להשתתף במשחקי גביע העולם בכדורגל שנערכו בדוחה בנובמבר 2022. קטר וישראל הגיעו להסכם רשמי כי ישראל אף תציב צוות קונסולרי מטעמה באופן זמני בקטר. צעד זה שימש גם כהזדמנות עבור קטר לחזק את יחסיה עם ממשל ביידן, ששאף באותה עת להרחיב את מעגל הנורמליזציה של ישראל באזור.²¹⁵

Israeli minister: Qatar making true effort to stop Gaza aid from boosting Hamas, 211
Times of Israel, March 16, 2018.

ירון אברהם, הכסף הקטרי, האזהרות של מערכת הביטחון – וההחלטה של נתניהו, N12, 23 במארס 2025.

תמיר מורג, שחר קליימן, בדרך לנורמליזציה? הרמזים על השדרוג ביחסי ישראל-קטאר, ישראל היום, 21 באוגוסט 2022.

דפנה ליאל, ירון אברהם ועמית סגל, לפיד וגנץ אחרי תום המבצע: "הכנו את האויב, אבל בלי השבויים עבודתנו לא הושלמה", N12, 8 באוגוסט 2022.

משרד החוץ, הסכם בין ישראל, פיפ"א וקטאר יאפשר טיסות ישירות למונדיאל והענקת שירותים קונסולריים ישראלים בקטאר, 10 בנובמבר 2022.

מאז מתקפת חמאס ב-7 באוקטובר 2023 ספגה קטר ביקורת חריפה מצד ישראל בשל מימון חמאס, גם אם מימון זה נעשה בהסכמת ישראל ואף בעידודה, משום שהאמינה כי הסיוע ישמור על שקט ביטחוני וימנע קריסה הומניטרית ברצועה, שתביא להסלמה. עד המלחמה הועברו הכספים בעיקר על ידי השליח הקטרי (בדרגת שגריר) לרצועה מחמד אל-עמדי, גם במזוודות מזומנים, לעיתים דרך שטח ישראל, לאחר שהרשות הפלסטינית הפסיקה לשלם משכורות בעזה. לטענת מבקרי ממשלת ישראל, מדיניותה כלפי קטר נועדה בין השאר לשמר את שליטת חמאס בעזה כמשקל נגד לרשות הפלסטינית, ולמנוע לחץ מדיני להקמת מדינה פלסטינית.

בעוד ישראל ראתה בקטר אמצעי לשיקום הרצועה כדי להביא לרגיעה ביטחונית, קטר מעוניינת למלא תפקיד פעיל ברצועה ומול חמאס גם מתוך רצון לסייע לפלסטינים, אך בעיקר כדי למצב את עצמה כגורם משפיע. קטר רואה בסוגיה הפלסטינית אמצעי להפגנת רלוונטיות ומשתמשת בתמיכתה בפלסטינים בכלל ובחמאס בפרט לחיזוק מעמדה במרחב הערבי ומעבר לו. תמיכת קטר בחמאס והשקעותיה ברצועת עזה משתלבות היטב במדיניות החוץ שלה, המתאפיינת בין היתר בתמיכה בגורמי אסלאם פוליטי. עם זאת, מאפייני מדיניות החוץ הקטרית לאורך השנים מבטאים פרגמטיזם פוליטי ואף אופורטוניזם יותר מאשר הזדהות אידיאולוגית, כדי להגביר את השפעתה במזרח התיכון. קטר ראתה בניצחון חמאס בבחירות בעזה הזדמנות לחיזוק מעמדה ובייחוד להעלאת קרנה ושיפור תדמיתה, והחלה לתמוך כספית בארגון, לתת במה למנהיגיו ולארך אותם בשטחה.

דוגמה נוספת לכך שהנהגת קטר פרגמטית וספק אופורטוניסטית היא תמיכתה במצרים בשנים 2012–2013 בעת כהונת הנשיא מורסי, איש האחים המוסלמים, וכיום קשריה ההדוקים עם משטר א-סיסי, הרואה באחים המוסלמים אויב ונאבק בהם. קל להצביע על הקשרים בין קטר לאחים המוסלמים – החל בהענקת חסות ליוסף אל-קרדאוי בעבר וכלה באל-ג'זירה, שרואים בה זרוע אידיאולוגית של דוחה. אלא שבפועל המדיניות הקטרית מוכתבת בראש ובראשונה משיקולים של ריאליזם פוליטי. קטר יודעת להתאים עצמה במהירות לסביבה משתנה. היא יודעת לשנות את הטון באל-ג'זירה כשהלחץ עליה גובר, ולשתף פעולה עם שכנותיה שפעלו נגדה.

עמדתה הרשמית של קטר היא שלא יתקיימו יחסים דיפלומטיים מלאים (נורמליזציה) עם ישראל בלי הסכם ישראלי-פלסטיני, שיביא להקמת מדינה פלסטינית. עד שייחתם הסכם כזה מבליטה קטר את נכונותה לקיים קשרים עם "כל הצדדים": ישראל, הרשות הפלסטינית וחמאס. יתרה מכך, לצד הכסף שהעבירה לאורך השנים לחמאס מדגישה קטר כי היא שומרת על איזון,

ולכן תומכת באותו היקף בחמאס וברשות הפלסטינית. עם זאת קטר מציבה אתגר לרשות הפלסטינית בשל תמיכתה בחמאס. בכירים פלסטינים מתחו ביקורת על העברות הכספיים מקטר לעזה, בטענה שהן מחזקות את חמאס ומעמיקות את הפילוג הפלסטיני. בתחילת 2025 הודיעה הרשות הפלסטינית עצמה על הקפאת שידורי ערוץ אל-ג'זירה בשטחים הפלסטיניים, בטענה שהרשת משדרת חומרים ודיווחים מעוררי התלהמות, המאופיינים ב"הונאה, הסתה להמרדה, חבלה והתערבות בעניינים פנים-פלסטיניים".²¹⁶

עמדתה הרשמית של קטר מדגישה את הצורך בשיקום מהיר של התשתיות ברצועה, כביכול ללא תנאים מוקדמים, מתוך אינטרס בסיסי לשמר את חמאס כ"כתובת" להשפעתה בעתיד. אלא שקטר, הנמצאת בקשר עם ישראל אך גם משמרת יחסים קרובים עם חמאס, חוששת להיתפס כנושטת את הפלסטינים או מתיישרת לחלוטין עם קו אמריקאי-ישראלי. לכן היא שואפת להבטיח שהסיוע שלה יישמר במסגרת הומניטרית-פוליטית, שתדגיש את עצמאותה ואת תפקידה כמגשרת. דוברים קטרים מתחמקים משאלת חזרתה האפשרית של הרשות הפלסטינית לשליטה ברצועת עזה ומצהירים רק כי "מדובר בשאלה פלסטינית – מי ינהיג אחרי המלחמה, חמאס או הרשות".²¹⁷

מטרתה של קטר בעניין המלחמה בין ישראל לחמאס הייתה להביא לסיומה כשחמאס נותר שחקן חשוב ברצועה, ונראה שהיא הצליחה בכך, משום שכעת חמאס מחזק את כוחו ומתבסס במחצית משטח הרצועה שבה צה"ל לא נמצא. תוצאה כזו מאפשרת לקטר להמשיך למלא תפקיד מרכזי ברצועת עזה ולצבור נקודות בזירה הבינלאומית, בפרט מול ארצות הברית, הרואה בדיפלומטיה הקטרית נכס במזרח התיכון ומעבר לו. בשונה מיתר השחקנים המעורבים, קטר עשויה להציע סיוע הומניטרי נדיב לרצועת עזה, כביכול בלי תנאים והגבלות, מה שעשוי לקסום לממשל האמריקאי.

חמאס משקם בהדרגה את כוחו, ולאור קשריה הנמשכים של קטר עם הארגון נדרשת חשיבה ישראלית בדבר תפקידה של קטר ברצועת עזה, מול חמאס ובמכלול יחסיה עם ישראל. פעולה ישראלית שתכליתה ניתוק יחסים עם קטר ומניעת גישה של האמירות לרצועת עזה ולחמאס תחליש את חמאס מכיוון שקטר, לצד טורקיה, תומכת מרכזית בארגון. ואולם ספק אם ניתוק כזה אפשרי בטווח הזמן הקרוב, לאור תפקיד קטר בתיווך בין ישראל לחמאס ובשל הקרבה בין הממשל האמריקאי לבין בית המלוכה הקטרי. מהלכים ישראלים נגד קטר עלולים להיראות

²¹⁶ עינב חלבי, **הרשות הפלסטינית סוגרת את אל-ג'זירה: הגינוי מחמאס, העקיצה של צה"ל והתיעוד**, [YNET](https://www.ynet.co.il), 1 בינואר 2025.

²¹⁷ *Palestinians to decide Gaza future: Qatar*, [al-Arabiya](https://www.al-Arabiya.com), February 18, 2025.

כמתנגשים במדיניות ארצות הברית. זאת ועוד, קשריה המשופרים של קטר עם שכנותיה הערביות ועם מצרים וירדן ומשקלה הגובר בלבנון ובסוריה יקשו גם הם על גיוס מדינות לתמיכה במהלכים נגדה. זאת משום שחלקים במדיניותה האזורית עולים בקנה אחד עם האינטרסים הישראליים, למשל בלבנון, שם היא פועלת להחלשת חזבאללה ולחיזוק צבא לבנון. לפיכך חשוב לתאם מראש צעדים ופעולות הקשורים לקטר עם הממשל האמריקאי, כדי לא לפגוע באינטרסים אמריקאיים וכדי למקסם את מנוף הלחץ האמריקאי, שהוא האפקטיבי ביותר מול קטר. יש לזכור גם כי בידי קטר מנופים לא מבוטלים להשפעה על ארצות הברית – היא מעניקה לאמריקאים שירותים דיפלומטיים חשובים, משקיעה מיליארדים רבים בכלכלה האמריקאית גם באמצעות רכישות נשק מסיביות, וכן מארחת ומממנת בסיסים אמריקאיים מרכזיים.

הקושי של ישראל לפעול ישירות נגד קטר קשור לפיכך בעיקר למעמד הבינלאומי שלה ולקשריה עם ארצות הברית (בה בעת, אלו גם שני המנופים העיקריים להשפיע על מדיניותה). מלבד חשיבות הקשר עם ארצות הברית עבור קטר, האמירות רגישה מאוד למעמדה ולתדמיתה הניטרלית כביכול. אם ישראל תבחר לפתוח בקמפיין השחרה ולפגוע בתדמיתה של קטר, היא תוכל להתמקד בהיבטים ספציפיים של פעילותה שהם בעייתיים בראיית ישראל. נוסף על כך קטר הוכיחה פרגמטיות לא מבוטלת במדיניות החוץ שלה, ובשל כך היא עשויה לשנות מדיניותה בהתאם לנסיבות משתנות ולמכלול הלחצים המופעלים עליה. קטר אינה מחויבת לאידיאולוגיה של האחים המוסלמים כמו טורקיה, למשל, אלא יותר לשיקולים של ריאליזם (פוליטי). לכן, אם ינתבו את הסיוע הקטרי לערוץ השפעה אחר שאינו חמאס, אשר יקנה לה השפעה דומה בזירה הפלסטינית (והישראלית-פלסטינית), לא מן הנמנע שהיא תאמץ אותו. קטר פועלת מתוך נאמנות לעצמה, לשימור ריבונותה, למקסום השפעתה ולביסוס מעמדה כמדינה קטנה אך רבת עוצמה.

התכלית של מדיניות ישראל בעניין קטר צריכה להיות שינוי מדיניותה כלפי ישראל, בראש ובראשונה הפסקת ההסתה נגד ישראל, בעיקר ברשת אל-ג'זירה, והפסקת התמיכה בחמאס. אלא שלשלא של ישראל מנופים מצומצמים שאותם היא יכולה להפעיל על מנת להשפיע על המדיניות הקטרית בכיוון הרצוי לה. הפעולות שישראל נקטה נגד קטר, בייחוד התקיפה בשטחה, רק סייעו לקטר לחזק את מעמדה וקשריה עם ארצות הברית. לפיכך המנופים העיקריים האפשריים הם פעולה בתיאום עם הממשל האמריקאי, וכן לחץ הקשור בשליטה הישראלית במעטפת של רצועת עזה ויכולתה להפעיל עוצמה צבאית נגד חמאס ואינטרסים קטריים בעזה. השאלה המרכזית היא כיצד להשתמש במנופים מוגבלים אלה כדי לעצב ולייצב את רצועת עזה ביום שאחרי המלחמה, ולעצור את השיח האנטי-ישראלי הקטרי.

נוסף על כך ולאור היקף המעורבות הקטרית המסתמנת בישראל, הקשרים הכלכליים המשמעותיים המסתמנים בין גורמים בקטר לבין בכירים ישראלים ואף, על פי הדיווחים, ניסיונותיה להתערב בלשכת ראש הממשלה עצמה – כל אלה מחייבים את ישראל למצות את החקירה בעניין ולערוך בדק בית מקיף, המכוון ליישור קו במערכת הישראלית ולגיבוש מדיניות עדכנית ואחידה בעניינה של קטר, שתנחה את כל הגופים המדינתיים הפועלים מולה. קטר היא שחקנית בעלת מעמד בינלאומי נכבד, וספק אם לישראל יכולת להתמודד עימה בצורה טובה יותר מהקואליציה הבין־ערבית, שכשלה בניסיון לבודד אותה לאורך זמן. זאת נוסף על תמיכתו של ממשל טראמפ בקטר והתלות האנרגטית הבינלאומית בגז הקטרי.

לאור זאת על ישראל להגדיר לעצמה תחילה היכן קטר מסכנת אינטרסים ישראליים בהקשר של רצועת עזה ומעבר לה, ולפעול עם הממשל האמריקאי בתיאום מלא בעניין, כדי שישראל לא תיתפס כמי שפוגעת באינטרסים אמריקאיים. קטר משחקת בכל לוחות המשחק, משנה צדדים לפי הצורך ומניפה דגלים שונים בהתאם לצרכיה. היא פועלת נגד ישראל ופוגעת באינטרסים ישראליים, אך מעמדה הבינלאומי וקשריה עם ארצות הברית מחייבים את ישראל להפעיל תחכום רב יותר בפעולה נגדה – יותר עבודה מאחורי הקלעים ופחות פופוליזם זול וטיעונים שטחיים. הדימוי ה"נקי" והניטרלי של קטר חשוב לה ומקל על פעולתה, אך סוד כוחה האמיתי אינו אידיאולוגיה אלא דווקא היעדרה. פרגמטיזם ותמרון מדיני הם שם המשחק הקטרי, ומשום כך היא אתגר מסובך יותר משנדמה. קטר אינה רוצה להשמיד את ישראל, אך גם אינה רוצה לוותר על העוינות כלפיה. היא פשוט יודעת שאפשר להרוויח מכך.

הנשיא טראמפ בשיחה עם מחמד בן סלמאן ואמיר קטר תמים בן חמד, מאי 2025

צילום: IMAGO/APAimages via Reuters Connect

עליית המפרץ הערבי – משמעויות לישראל

חיבור זה נועד לפתוח צוהר להיבטים שונים במדיניות הפנים והחוץ של מדינות המפרץ, כמו גם לדילמות המרכזיות הניצבות כיום לפתחן. מדינות המפרץ כיום הן שחקניות אזוריות מובילות בעלות משקל גלובלי גובר, המובלט לנוכח הכישלון המתמשך של יתר מדינות ערב בביסוס מודלים מוצלחים יותר של משילות ויציבות, שלא לומר כלכלה ופיתוח טכנולוגי. מדינות המפרץ ניצלו הון עתק ממשאבי טבע ליצירת תשתיות, להעצמת כוח אדם ולבניית תעשיות עתירות ידע, בעוד שבמדינות ערב אחרות משברים פוליטיים, שחיתות ומוסדות חלשים בלמו את היכולת ליזום תהליכים דומים.

פער זה אינו נובע רק מעושר נפט; הוא תולדה של בחירות מדיניות שונות, יציבות שלטונית יחסית והיכולת להניע רפורמות ארוכות טווח. תהליכים כמו פיתוח כלכלות דיגיטליות, בניית יכולות סייבר, השקעה בחקר החלל או יצירת אקוסיסטם טכנולוגי – כמפורט לאורכו של החיבור – מדגישים את הפער בין מדינות המפרץ לבין שכנותיהן. מדינות המפרץ הצליחו להקים מוסדות יעילים יותר, למשוך השקעות זרות, לאמץ טכנולוגיות מתקדמות ולפתח הון אנושי, בעוד שמדינות ערב אחרות נותרו שקועות במעגלים של אי-יציבות, מודלים כלכליים לא מתפקדים ותלות בסיוע חוץ. פועל יוצא מכך הוא שמדינות המפרץ אינן רק יוצאות דופן במרחב הערבי; הן הופכות למוקד כוח אזורי ועולמי ויש להן השפעה רבה יותר גם על ישראל. יציבותן היחסית, יכולתן לממש פרויקטים עתירי משאבים ומעמדן בזירה הטכנולוגית והכלכלית משנים את מאזן הכוחות האזורי. על ישראל להבין כי עליית מדינות המפרץ אינה מתקיימת בוואקום אלא מתרחשת ברקע של משבר עומק במדינות ערב אחרות, ולכן המשקל האסטרטגי של מדינות המפרץ רק יעלה. זהו בסיס חיוני להבנת האתגרים וההזדמנויות שפורטו לאורך החיבור כולו.

לנוכח זאת ולאור הציפייה כי משקלן המדיני והכלכלי של מדינות המפרץ יגבר בשנים הקרובות, הן עשויות להפוך לחשובות אף יותר לישראל וליכולתה לממש יעדים אסטרטגיים. בדברי סיום אלו מפורטים האתגרים שקווי המדיניות של מדינות המפרץ עלולים להציב לישראל, אך גם ההזדמנויות האפשריות למינוף השינוי האזורי לטובת ישראל.

מדינות המפרץ הערביות עוברות בעשור האחרון תהליכי שינוי עמוקים, שמחייבים את ישראל לגבש מדיניות חכמה וזהירה כלפיהן. אחת הדילמות המרכזיות נוגעת להתעצמות

הצבאית של המדינות, ובראשן ערב הסעודית, קטר ואיחוד האמירויות. מדינות אלה משקיעות משאבים רבים ברכש אמצעי לחימה מתקדמים הכוללים בעיקר, אך לא רק, טכנולוגיה מערבית. אף שמבחינה ביטחונית יש בכך כדי לחזק את ביטחון אל מול איראן, התלות הרבה בזרים, הפערים במקצועיות וחוסר ניסיון צבאי של ממש במרבית הצבאות מעוררים ספק ביכולתם של הצבאות המקומיים לממש את הפוטנציאל הגלום בכלי הנשק שברשותם. מנקודת מבטה של ישראל התמונה אף מורכבת מכך. מחד גיסא, חיזוק יכולותיהן הצבאיות של מדינות המפרץ הוא אינטרס ישראלי שכן גם הן רואות באיראן איום, אם כי הן נוקטות גישה שונה ופחות מתעמתת מזו של ישראל מול איראן; מאידך גיסא, הפוטנציאל לזליגה טכנולוגית, לשינוי מדיניות או לנפילת שלטון עלול להפוך את המאזן האזורי לשברירי ומסוכן. בתוך כך קיים גם אתגר נוסף: התחזקות התעשיות הביטחוניות במפרץ כגון EDGE ו-SAMI, המדגישה שאיפה לעצמאות אסטרטגית, היא אומנם הזדמנות לשיתופי פעולה עבור ישראל, אך גם פוטנציאל לתחרות עתידית בשוקי יצוא.

מומלץ שישראל תפעל לקידום שיתופי פעולה ביטחוניים עם מדינות המפרץ תוך יצירת מנגנונים אזוריים לפיקוח, בקרה ותרגול משותף, שיבטיחו שימוש אחראי באמצעים המתקדמים הנרכשים. ישראל יכולה למנף מכירה של פלטפורמות מתקדמות, למשל מטוס הקרב F-35, כדי להגיע להבנות חדשות עם ארצות הברית בנוגע לחיזוק יתרונה האיותי, ואף במגעים לקראת ניסוח מזכר הבנות ביטחוני חדש.

תחום פיתוח הגרעין מציב אתגר מורכב במיוחד. ערב הסעודית דוחה את מודל "תקן הזהב" שאימצה איחוד האמירויות ודורשת לשמר בידיה יכולות העשרת אורניום עצמאיות, גם אם לשימוש אזרחי. אין מדובר רק בצורך אנרגטי אלא גם באמירה אסטרטגית המכוונת לעתיד. ריאד גם מצהירה במפורש כי תפתח או תציג נשק גרעיני אם איראן תעשה זאת, ובכך ייתכן שהיא רומזת על כוונותיה בתחום, במנותק מתוכנית הגרעין האזרחי שלה. ישראל נדרשת לפיכך לאזן בין השאיפה ההיסטורית לכונן יחסים דיפלומטיים רשמיים עם הממלכה לבין הצורך הבסיסי לשמר את עקרונות אי-הפצת נשק גרעיני במזרח התיכון. ישראל גם מבינה כי סירוב אמריקאי מוחלט לספק לערב הסעודית טכנולוגיית גרעין עלול לדחוק את ערב הסעודית לזרועות סין או רוסיה, אך גמישות יתר עלולה להוביל למרוץ גרעין אזורי. לכן על ישראל לפעול לקביעת קווים ברורים שיבטיחו כי טכנולוגיית הגרעין הסעודית תישאר אזרחית בלבד – תוך מניעת העשרת אורניום בשטח הממלכה, פיקוח מלא של סבא"א והקפדה על שקיפות מלאה.

ישראל נדרשת לחשוב על השלכות של תקדים גרעין סעודי על מצרים וטורקיה, שעלולות לחתור לכיוון של תוכנית גרעין צבאי. ביטול תוכנית ההעשרה באיראן – אם בהסכם ואם בפעולה צבאית – ישפיע באופן חיובי על שיקולי הממלכה ועל המגמה האזורית המתפתחת. לצד זאת ולאור דרישת הממלכה לשליטה במרכיבי מעגל הדלק הגרעיני, מוצע להפוך את סוגיית ההעשרה ממיזם לאומי סעודי למסגרת אזורית בדמות הקמת בנק דלק גרעיני בערב הסעודית, בהובלה אמריקאית ובפיקוח הדוק של הסוכנות הבינלאומית לאנרגיה אטומית, עבור מדינות האזור החתומות על האמנה לאי-הפצת נשק גרעיני. הקמת בנק דלק אזורי עשויה להפחית תיאבון של מדינות אחרות לפיתוח גרעין, ולפיכך לצמצם סכנות של תפוצת גרעין. במקביל, מסגרת כזו תעמיק את הפיקוח האמריקאי על הנעשה בתחום הגרעין בממלכה ותבלום חדירה סינית אפשרית. בנק הדלק יעניק לממלכה יוקרה ומעמד המתלווים להישגים בתחום, ובמקביל יפחית את הדחף שלה לנסות להגיע בעצמה לאיזון גרעיני עם איראן. לגיטימיות מוגבלת, מפוקחת ומותנית עדיפה מבחינת ישראל וארצות הברית על דחיקת הממלכה למסלולים עצמאיים ושקופים פחות.

בתחום החלל כבר מתקיימים שיתופי פעולה בין ישראל לבין חלק ממדינות המפרץ, בעיקר עם איחוד האמירויות, ויש להם בסיס מקצועי מוצק: לישראל יכולות מוכרות בתחומי לוויינים קטנים, מערכות בקרה ואלקטרו־אופטיקה.

מדינות המפרץ עוברות תהליך מהיר של התקדמות בתחום חקר החלל, שמבטא לא רק שאיפה לעתיד אלא גם תחרות על מעמד והשפעה. ישראל אינה צריכה לחשוש מהתפתחות זו, אך בהחלט עליה להתייחס אליה כאל תהליך שיש לעקוב אחריו בקפידה, לבחון את השלכותיו האסטרטגיות ולפעול במידת הצורך לקביעת קווים אדומים טכנולוגיים ודיפלומטיים ברורים. שאלה קשורה היא כיצד צריכה ישראל לנהל את יחסיה עם מדינות שמקיימות קשרים כפולים – איתה ועם איראן. מדינות המפרץ, ובייחוד ערב הסעודית ואיחוד האמירויות, מציגות לאורך שנים אסטרטגיה פרגמטית של גידור סיכונים: הן מחזקות קשרים עם טהראן אך גם מעמיקות במקביל את שיתוף הפעולה הביטחוני עם ישראל ועם המערב. מצב זה מחייב את ישראל להכיר בכך שמדינות אלו אינן מעוניינות להיות חלק מגוש מדיני מגובש, אלא הן פועלות על בסיס אינטרסים משתנים וגמישות גבוהה. איחוד האמירויות, למשל, רואה באיראן יריבה אסטרטגית אך גם שותפה שלה לשיח אזורי ומסחרי. קטר מקיימת מדיניות חוץ עצמאית פרגמטית אך בעייתית לישראל, וערב הסעודית מציגה שילוב בין חזון של הנהגה אזורית, זהות אסלאמית ודיפלומטיה זהירה, מתוך הבנת מגבלות כוחה. ישראל, לפיכך, אינה יכולה לצפות שהמדינות יאמצו קו אנטי־איראני או פרו־ישראלי פומבי.

היא צריכה לתמרן בזהירות, להעמיק שיתופי פעולה עם המדינות בלי לכפות פומביות של הקשרים עימן או אימוץ קו עוין מצידן כלפי טהראן.

מתבקש שינוי תפיסתי בישראל: יש להבין שגידור הוא כלי מובנה ביחסי החוץ של המדינות, ועל כן יש לקדם מנגנונים שיאפשרו עבודה אפקטיבית גם בצל "יחסים כפולים" – דוגמת פורומים אזוריים רב-צדדיים, שיתופי פעולה אזוריים בתחום האנרגיה או יוזמות לא-ממשלתיות (Track II) בהובלה ישראלית-מפרצית. לצד זאת על ישראל להרחיב שיתופי פעולה טכנולוגיים, כלכליים ואקלימיים שאינם מעוררים התנגדות פומבית, ובכך לחזק קשרים גם כאשר מדינות המפרץ "נעות בין מחנות".

לטיב היחסים בין מדינות המפרץ יש למשל השפעה ישירה על היכולת לאמץ מדיניות אחידה ולהגביר את הלחץ הכלכלי והדיפלומטי על איראן. בהקשר זה קיים מתח לא מבוטל לא רק בין קטר ושכנותיה אלא גם בין "שתי הגדולות" במפרץ: ערב הסעודית ואיחוד האמירויות. בעבר היו המדינות שותפות כמעט טבעיות בתחומים רבים, אך כיום בולטת התחרות ביניהן על הובלה אזורית, על מרכזיות כלכלית ואף על קצב הפיתוח הטכנולוגי. תחרות זו עלולה להשליך לא רק על עתיד המשפ"ם אלא גם על מהלכים אזוריים הנוגעים לאיראן ולישראל. בהקשרים אלה על ישראל לטפח יחסים הדוקים עם שתיהן, אך מבלי להיתפס כמי שמעדיפה אחת על פני האחרת.

בשל תחרות זו ראוי כי ישראל תבסס מנגנון מדיניות חוץ מיוחד במטה לביטחון לאומי, שיטפל בקשרים עם המדינות. מנגנון כזה יאפשר לקיים מסלולי הידברות נורמליזציה נפרדים שמותאמים למאפיינים הלאומיים והאסטרטגיים של כל מדינה, תוך הימנעות מהצגת ההתקדמות עם מדינה אחת כמודל לחיקוי לאחרת.

הסכמי אברהם פתחו פתח לשותפות אזורית אמיצה, אך ערב הסעודית עודנה נוקטת זהירות בהתקרבות לישראל. היא דורשת מחירים בנושאים מספר, חלקם בזירה הפלסטינית וחלקם אף בזירת פיתוח הגרעין. על ישראל לפעול לקידום הסכם נורמליזציה עימה, תוך ניהול מדיניות חכמה, סבלנית ורגישה לזירה הפנימית הסעודית, שכן לחץ רב מדי על הממלכה לנרמל את יחסיה עם ישראל יכול לפעול כבומרנג ולהביא עליה איומים פנימיים שרק יפגעו במגמה ארוכת הטווח להשכין שלום אמיתי בין העמים.

מגעים שקטים בתיווך אמריקאי, אופטימיות מוקדמת והצהרות דרמטיות הצביעו בעבר על עמידה על סיפו של הסכם נורמליזציה עם ערב הסעודית, אולם ב-7 באוקטובר כל זה נעצר. מאז הפכה הזהירות הסעודית לקרירות, והקרירות לתקיפות. השאלה הגדולה כעת היא אם זהו סוף הדרך, או רק סטייה רגעית במסלול שאפשר לשוב אליו. ערב הסעודית

היא מדינה המנווטת דרכה בזהירות ושוקלת את צעדיה בכובד ראש. ריאה משחקת במשחק אסטרטגי אזורי ארוך, שבו הסבלנות היא משאב ולא חולשה. יורש העצר מחמד בן סלמאן מנווט בין אוכלוסייה המתנגדת לנורמליזציה, ממסד דתי שמרני אנטי־ישראלי וצורך בלגיטימיות ממשפחת המלוכה. הוא רוצה להפוך את הממלכה למדינה מודרנית, מתקדמת טכנולוגית ומחוברת למערב. בראיית הממלכה ישראל יכולה להיות אמצעי בדרך להשגת יעדים אלו, אך לא יעד בפני עצמו.

ואולם האמצעי הפך לנטל במהלך יותר משנתיים של מלחמה בעזה. מראות ההרס ברצועה, מספרי ההרוגים והשתלטות השיח הפרו־פלסטיני והאנטי־ישראלי על דעת הקהל הערבית – כל אלה אילצו את ריאה "לשחק את המשחק" ולסגת מההתקרבות לישראל. לא מדובר פה על הפסקת המגעים אלא על היפוך מגמה: גינויים תקיפים לישראל, תמיכה מוצהרת ברשות הפלסטינית ואף הובלה, עם צרפת, של מהלכים דיפלומטיים בינלאומיים להכרה במדינה פלסטינית. הממלכה, שכמעט לא עסקה בנושא הפלסטיני לפני המלחמה, חזרה פתאום לאמץ את הנרטיב המסורתי, ובקול רם. ובכל זאת אין מדובר בסוף פסוק. ערב הסעודית אולי התרחקה אבל לא סגרה את הדלת, להיפך – היא השאירה אותה פתוחה, אם כי הקשתה את הכניסה אליה. מה שהיה קודם תהליך מדוד של נורמליזציה זוחלת הפך, לפחות פומבית, לסדרה של תנאים: הפסקת מוחלטת ותמיכית של המלחמה, התחייבות ישראלית להקמת מדינה פלסטינית ותמיכה מחודשת ברשות הפלסטינית.

כדי להימנע מהחמצה היסטורית יש להשקיע בלימוד עומק של ערב הסעודית – החברה, התרבות, הכלכלה והמערכת הדתית – ובבניית אמון הדרגתי שאינו נשען רק על אינטרסים אסטרטגיים אלא גם על הבנה ורגישות הדדית, כדי לבסס שלום בין העמים.

כינון יחסים דיפלומטיים בין ישראל לערב הסעודית הוא מטרה חשובה שיש לקדם, ויחסים אלו יתרמו למעמדה של ישראל וליכולת השתלבותה באזור בפרט, ובעולם המוסלמי בכלל. ואולם יש להביא בחשבון שיהיה זה שוב שלום בין אליטות, בין הנהגות, ולא בין עמים, שכן מרבית הציבור הסעודי אינו רואה בישראל פרטנרית לשלום. זאת ועוד, בשנים האחרונות קיים עיסוק רב בסוגיה זו בישראל, ללא היכרות מעמיקה עם הממלכה ורגישויותיה, והתפיסה של הנורמליזציה עימה היא כמעין "גביע קדוש" וכפתרון קסם לכלל בעיותינו. נדרשת לפיכך מידה של פרופורציה; יחסים דיפלומטיים עם הממלכה יהוו הישג חשוב ויפחיתו את הבידוד הישראלי באזור, אך לא יביאו לשינוי יסודי במציאות הביטחונית של ישראל במזרח התיכון ולא יסירו מעלינו את האיומים המרכזיים בזירה הפלסטינית והאיראנית.

הצעה לתפיסת־על ישראלית לזירת המפרץ

נוכח השינויים המואצים במערכת האזורית והעמקת השפעתן הגוברת של מדינות המפרץ, נדרש לגבש תפיסת־על ישראלית סדורה לזירה זו. אף שהקשרים עם מדינות המפרץ התרחבו בעשור האחרון במגוון תחומים, עדיין מדובר בפעילות מפוצלת, תגובתית ולעיתים נקודתית, שאינה נשענת על מסגרת אסטרטגית כוללת מצד ישראל. בהיעדר תפיסה כזו מתקשה ישראל למצות את הפוטנציאל האזורי שמציעות המדינות הללו ולבנות מנגנון יציב של אינטרסים משותפים, כלכליים וביטחוניים כאחד.

מטרת־העל הישראלית בזירת המפרץ צריכה להיות שילוב מתמשך של ישראל במבנה האזורי המתהווה, תוך חיזוק מרחב התמרון האסטרטגי שלה מול איראן. שילוב זה אינו יכול להתבסס רק על שיתופי פעולה ביטחוניים או על תקווה ליצירת בריתות אנטי־איראניות מובהקות. מדינות המפרץ פועלות על בסיס מודל של גידור סיכונים וגמישות אסטרטגית: הן מעמיקות קשרים במקביל עם שחקנים שונים ברמה האזורית והגלובלית. ישראל נדרשת להתאים עצמה למבנה זה ולהבין כי כל ניסיון לכפות על מדינות המפרץ בחירה בין מחנות – ביטחוניים, פוליטיים או כלכליים – יוביל לפגיעה במעמדה האזורי.

נוסף על כך האסטרטגיה הישראלית צריכה להיות רב־ממדית, המשלבת ביטחון, כלכלה, טכנולוגיה, אקלים ודיפלומטיה ציבורית. התקדמות בממד אחד תומכת ומחזקת את האחרים. לצד זאת ישראל חייבת לגלות גמישות ולפעול תוך התאמה מלאה לקצב ולרגישויות של כל אחת מהמדינות. ערב הסעודית, איחוד האמירויות, קטר, בחריין, כוית ועומאן – לכל אחת מהן מבנה אסטרטגי, זירה פנימית, קווי מדיניות ויחסי חוץ שונים בתכלית. ישראל חייבת לבנות מנגנוני עבודה נפרדים עם כל אחת מהן, מתוך הבנה כי קצב ההתקרבות, עומק השיח והיכולת להניע תהליכים אינם זהים.

ערב הסעודית צריכה להיתפס כיעד אסטרטגי ראשון במעלה, לא רק בשל מעמדה הדתי והגיאופוליטי אלא בעיקר בשל היותה מרכז הכובד של המערכת הערבית והאסלאמית. איחוד האמירויות, לעומתה, היא שותפה טבעית במרחבי הטכנולוגיה, אנרגיה עתידית, חלל וחדשנות. קטר מציבה אתגר מורכב אך גם פוטנציאל רב בתחומי תיווך, השקעות ועיצוב תודעה אזורית. בחריין, כוית ועומאן אומנם חשובות פחות בהיבטים ביטחוניים, אך תורמות ליציבות אזורית ולדיאלוגים דיפלומטיים שקטים.

מרכיב מרכזי בתפיסה האסטרטגית הישראלית צריך להיות שילוב הכלכלה הישראלית בתהליכי הדור הבא של מדינות המפרץ בתחומי אנרגיה מתחדשת, מים, חקלאות חכמה, ערים חכמות, רפואה מתקדמת, בינה מלאכותית, חלל ותשתיות דיגיטליות, שבהם יש לישראל יתרון. בניית תלות הדדית בתחומים אלה תשמש מנוע לייצוב היחסים ותחזק את הנוכחות הישראלית באזור גם בעת משברים ביטחוניים. שילוב זה אינו "נספח כלכלי" לשיתוף פעולה ביטחוני, אלא יסוד אסטרטגי בפני עצמו.

כדי ליישם תפיסה זו יש צורך בהקמת מנגנון מתכלל קבוע, שינווט את מדיניות ישראל כלפי המפרץ. ההתקדמות כיום מתרחשת דרך ריבוי גופים – משרד החוץ, משרד הביטחון, צה"ל, המוסד, המל"ל, משרדי הכלכלה, האנרגיה והבריאות, לצד גורמים פרטיים – ללא מרכז אחד של ידע, תיאום והכוונה. מנגנון בין־משרדי ייעודי במסגרת המל"ל, בעל סמכות ויכולת לתכלל מדיניות ארוכת טווח, יכול להוות תנאי בסיס ליצירת מדיניות אחידה, למניעת כפילויות ולבניית סדר עדיפויות בר־יישום.

תפיסת־העל הישראלית בזירת המפרץ צריכה להישען על עקרונות של הפחתת נראות, צמצום מהלכים פומביים והעדפת תהליכים שקטים והדרגתיים בזמני משבר; על בניית עומק אזורי־כלכלי שאינו תלוי במשטרים בלבד; על התאמה לאסטרטגיית הגידור המפרצית וגיוון המשענות, ולא על ניסיון לעצב אותו מחדש; על מניעת זליגת טכנולוגיות יקרות ערך; ועל תיאום מתמיד עם ארצות הברית, שעודנה כוח בעל השפעה אזורית רבה.

בסופו של דבר, אסטרטגיית־העל הישראלית במפרץ צריכה להציב את ישראל כחלק אורגני מן המרחב המתחדש: שותפה לגיטימית בתהליכים כלכליים וטכנולוגיים, גורם אחראי ויציב בממד הביטחוני ומדינה המבינה את הגיוני, הרגישויות והקצב שבו פועלות המדינות הללו. שילוב כזה עשוי להרחיב במידה ניכרת את מרחב התמרון הישראלי, להפחית תלות במערכת בריתות צרה ולבנות תשתית רחבה יותר ליציבות אזורית שתשרת את ישראל לשנים רבות קדימה.

המלצות ממוקדות למדיניות ישראל

קידום שיתופי פעולה ביטחוניים הדרגתיים ומפוקחים

- ישראל צריכה לחתור למודל מודולרי של שיתופי פעולה ביטחוניים עם מדינות המפרץ, בדגש על התרעה מוקדמת, הגנה אווירית, סייבר ושיתוף מודיעין, תוך שמירה על פרופיל ציבורי נמוך והימנעות ממיזמים עתירי נראות, כגון תמרונים יבשתיים וימיים.
- מומלץ לקדם תרגילים והדרכות במתכונת מצומצמת ומשולבת עם גורמים מערביים, כדי למזער חשיפה ולבודד את המעורבות הישראלית מהזירה הציבורית המקומית.
- יש להימנע מהעברת טכנולוגיות ביטחוניות רגישות שאינן נתונות למסגרת פיקוח הדוקה, ובפרט בכל הנוגע לקטר, שעלולה לשתף מידע עם שחקנים אזוריים עוינים.

עיצוב מדיניות זהירה אך עקבית בתחום הגרעין

- ישראל צריכה להבהיר לממשל האמריקאי כי כל הסכם אמריקאי-סעודי בתחום הגרעין חייב להיות מותנה בשקיפות מלאה, הצטרפות ערב הסעודית לפרוטוקול הנוסף של סבא"א ופיקוח המונע העשרת אורניום בשטח הממלכה.
- לצד הערוץ המדיני הרשמי יש לעודד דיאלוג לא־רשמי במתכונת Track 1.5 עם גורמים סעודים בכירים, לצורך מיפוי פערי הציפיות, הבנת רגישויות פנימיות, והצבת קווים אדומים הדדיים בנוגע לאפשרות של הסלמה אזורית או זליגת ידע.

מיסוד מנגנונים מקבילים עם איחוד האמירויות וערב הסעודית

- ישראל צריכה להימנע מהשוואה פומבית בין עומק היחסים עם איחוד האמירויות לבין המגעים השבריריים יותר עם ערב הסעודית, שכן כל מדינה פועלת מתוך מכלול רגישויות אחר.
- יש להקים צוותים ייעודיים במועצה לביטחון לאומי: צוות האחראי ליחסים עם איחוד האמירויות וצוות מקביל לענייני ערב הסעודית – כל אחד בהתאם למאפייני המדינה, לקצב ההתקרבות האפשרי ולרמת הפומביות הרצויה.

- יש להימנע מהאדרה תקשורתית של נתיב אחד באופן שעלול להתפרש כהעדפה ולהזין תחרות אזורית מיותרת.

ניהול מושכל של תהליך הנורמליזציה עם ערב הסעודית

- יש להימנע מכל לחץ פומבי על ריאד ולהעדיף גישה הדרגתית של "תת-נורמליזציה" הכוללת צעדים אזוריים – פתיחת משרדי אינטרסים כלכליים, שיתופי פעולה בריאותיים, אקלימיים וסביבתיים – לפני מעבר לשלבים רשמיים יותר.
- יש להרחיק מהשיח הציבורי בישראל את הרעיון שהסכם עם ערב הסעודית הוא פתרון קסם לכלל אתגרי האזור, ולהבהיר כי מדובר בתהליך מורכב, רגיש והדרגתי שלא יפתור את עניין האיום האיראני או את בעיות הזירה הפלסטינית.

גיבוש קוד אתי ומגננוני פיקוח ליצוא טכנולוגיות מתקדמות

- לאור העמקת הנוכחות הסינית במפרץ, על ישראל לגבש רגולציה מאוזנת ליצוא טכנולוגיות רגישות תוך בחינת אופי המשטר, רמת הפיקוח ושימושי הקצה האפשריים.
- יש להקים ועדת פיקוח בין-משרדית שתכלול נציגי ממשל, משפט, אקדמיה וקהילת המודיעין במסגרת אגף הפיקוח על היצוא, אשר תבחן לגופה כל בקשה רגישה בנושא יצוא ותנהל מגננוני סיכון מותאם למדינות המפרץ השונות.

השקעה מחודשת בהבנת דעת הקהל והחברה במדינות המפרץ

- יש להקצות משאבים למחקר עומק על החברה המפרצית – כולל סקרים, עבודות שטח ושיתופי פעולה אקדמיים – כדי להבין חסמים תרבותיים, תודעתיים ופוליטיים לנורמליזציה.
- מומלץ לבסס תשתית תקשורתית הכוללת עיתונות עצמאית, קמפיינים דיגיטליים ויוזמות הומניטריות אזוריות, במטרה לשפר את תדמית ישראל בקרב הדור הצעיר ולצמצם את נטל הנרטיבים האנטי-ישראליים.
- יש להקים יחידת מחקר ייעודית במשרד החוץ שתתמקד בניתוח זירת הרשתות החברתיות במפרץ, במעקב אחר שיח פנימי ובזיהוי מגמות תודעה המשפיעות על קבלת ההחלטות המקומית.

חלק ממדינות המפרץ התניעו בעשור האחרון שינויים עמוקים במבנה החברתי, בכלכלה ובתפיסת מדיניות החוץ שלהן. הן מבקשות עתה להוביל את המרחב הערבי ולבסס סדר אזורי חדש הנשען על יציבות, מודרניזציה וגיוון כלכלי. לצד זאת הן פועלות להמשך הדטנט עם איראן ולהידוק יחסיהן עם ארצות הברית, ובמקביל לשימור עצמאות מדינית וגמישות אסטרטגית בזירה הבינלאומית.

מדינות המפרץ שונות זו מזו במובנים רבים, וגם ביחסן לישראל. לכולן מלבד כוונת יש או היו יחסים עם ישראל, אולם קטר נותרה אתגר מרכזי לישראל. זאת בשל השפעתה, מחד גיסא, בזירה הפלסטינית ועל חמאס, ומאידך גיסא בשל מעמדה הבינלאומי, עושרה ויחסיה הקרובים עם ארצות הברית. כדי שישאר תוכל להתמודד עם האתגרים ובמקביל למצות את הפוטנציאל הגלום בקשריה עם מדינות אלו היא נדרשת להבנה מעמיקה של המגמות המרכזיות, של כיווני ההתפתחות ושל הרגישויות הייחודיות לכל מדינה.

יחסי ישראל עם מדינות המפרץ הופכים בהדרגה ממערכת של מגעים חשאיים ושיתופי פעולה נקודתיים למרכיב מובנה בסביבת הביטחון והכלכלה של ישראל. התפתחות זו מעניקה למדינות המפרץ פוטנציאל השפעה ממשית על סוגיות ליבה ישראליות – מן הזירה הפלסטינית דרך שיקולי התעצמות מול איראן ועד סדר היום הכלכלי-טכנולוגי של ישראל – ובמקביל מחייבת את ישראל להבין לעומק את שיקוליהן, מגבלותיהן והקווים האדומים שלהן. אחד מיעדי המרכזיים של חיבור זה הוא לספק את ההקשר הרחב הנדרש להבנה זו.

ד"ר יואל גוז'נסקי הוא חוקר בכיר וראש תחום המפרץ במכון למחקרי ביטחון לאומי (INSS) וכן עמית שותף ב-Middle East Institute (MEI) בווינגטון, ארה"ב. לפני הצטרפותו ל-INSS ד"ר גוז'נסקי ריכז את הטיפול בנושא איראן והמפרץ במטה לביטחון לאומי שבמשרד ראש הממשלה. ד"ר גוז'נסקי שימש כעמית אורח באוניברסיטת סטנפורד, והוא זוכה פרס פולברייט מטעם הממשל האמריקאי. ד"ר גוז'נסקי כותב בקביעות בעיתונות הישראלית וכן פרסם 16 ספרים ומונוגרפיות ומאות ניירות מדיניות, פרקים בספרים ומאמרים אקדמיים בכתבי עת מובילים בחו"ל.